

T. C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ASKERİ SOSYOLOJİ: TARİH VE KAYNAKLAR

ADEM BAĞPINAR

2501070703

TEZ DANIŞMANI

PROF. DR. İSMAIL ÇOKKUN

İSTANBUL 2010

ÖZ

Askeri Sosyoloji: Tarih ve Kaynaklar

Adem Başıpınar

Askeri sosyoloji, İkinci Dünya Savaşı süresinde Amerikan ordusu içerisinde yapılan sosyal psikolojik araştırmalarla birlikte, sosyolojinin bir alt dalı olarak ortaya çıkmıştır. İlk çalışmalar ordu içi çalışmalar olarak başlamış ve daha sonra akademide bir ilgi haline gelmiştir. Bu çalışma ilk olarak askeri sosyolojinin modern dönemle birlikte gelişen tarihsel kaynaklarını incelemektedir. Daha sonra askeri sosyolojinin kurumlaşması ve hangi konulara ilgi duyduğunu tartışılmıştır. Son olarak da askeri sosyoloji literatürü kabaca bir sınıflamaya tabii tutulmuş ve literatürün gösterdiği özellikler incelenmiştir. Bu çalışmaya gerek askeri sosyolojinin tarihsel kaynaklarını, gerekse de İkinci Dünya Savaşı sonrası oluşan literatürü, belli sorularla anlama çabasıdır. Bu anlamıyla Türkiye'deki bu eksikliği gidermeye yönelik bir ilk çaba olarak ortaya çıkmaktadır.

ABSTRACT

Military Sociology: History and Sources

Adem Baúpmar

Military sociology has emerged as a sub-branch of sociology during the Second World War. The first researches were social psychological origin in the American military. After the first studies into the army, then researchers started working in academia. In this thesis, I firstly examine the historical sources of the military sociology which was related with the development of modern era. Secondly, the institutionalization of military sociology and the topics of military sociological researches are discussed. Lastly, the literature of military sociology is discussed in a general classification. Moreover, properties of literature were also investigated.

ÖNSÖZ

Çalışmamızda sosyolojinin son dönemlerde öne çıkmaya başlayan bir alt dalı olan askeri sosyolojiyi tarihsel kaynakları ile birlikte ele aldık. Her tez çalışması gibi bu çalışmada da çok kişinin katkısı bulunmaktadır. En başta tez danışmanım Prof. Dr. İsmail Coşkun'un destek ve katkısını zikretmek gerekir. Kendisi tezin her aşamasında öneri ve katkılarıyla, tezin üküllenmesinde büyük pay sahibidir.

Marmara Üniversitesindeki lisans eğitimimden sonra İstanbul Üniversitesini tercih ediyü sebebim, sosyolojinin bu üniversitede tarihsel olanla iliükili bir ükilde ele alınmasıydı. Gerek derslerde gerekse tez aşamasında bölüm hocalarıımın büyük desteğini gördüm. Başta bölüm başkanı Prof. Dr. Korkut Tuna olmak üzere tüm hocalarıma teüekkür ederim.

Son olarak, tez çalışması sırasında ihmalkarlığıımı hüsn-ü kabulle karılayan eüim Yasemin'e teüekkür ediyorum.

Çalışmanın ülkemizde sosyolojinin geliümi için katkı yapmasını ümit ederim.

ÇÖNDEKÖLER

ÖZ.....	iii
ABSTRACT	iv
ÖNSÖZ.....	v
ÇÖNDEKÖLER	vi
KISALTMALAR LÖSTESÖ.....	viii
GÖRÖ	1
1. BÖLÖM: ASKERÖ SOSYOLOJÖ VE TARÖHÖ KAYNAKLARI	9
1.1. Tanımlar ve Kapsam	9
1.2. Tarihi Kaynaklar	14
1.2.1. Feodal DÖnemde Ordu	15
1.2.2. Feodal DÖnem Sonrası	19
1.2.2.1. Yeni Siyaset Öhtiyacı	19
1.2.2.2. Devletin Merkezileúmesi.....	22
1.2.2.3. Burjuvazinin Geliúmi	26
1.2.2.4. Ulus-Devlet Süreci	29
1.2.2.5. Zorunlu Askerle Geçü	30
1.2.2.6. Savaúın Mahiyetinin Deú ümesi.....	34
1.2.2.7. Savaúın Teknikleúmesi ve Endüstrileúmesi.....	35
1.2.2.8. Ordu ve Savaúların Yükseliúü ve Toplumun Ömkanlarının Seferber Edilmesi	38
1.3. Ök Toplum Düúünürlerinde Savaú, Ordu ve Asker	41
1.4. Dier Disiplinlerdeki Ögiler	50
2. ASKERÖ SOSYOLOJÖNÖN KURUMLAúMASI	54
2.1. Ökinci Dünya Savaúına Kadar Askeri Sosyolojinin Geliúmi	54
2.2. Erken Askeri Sosyoloji Çalımları	61
2.3. Ökinci Dünya Savaú DÖnemi ve Sonrasında Askeri Sosyoloji	64

2.4.	Sovak Sava ú Döneminde Askeri Sosyolojinin Geliúimi.....	72
2.4.1.	Ordu ağerisinde Verimlilik-Art ırmaya Yönelik alımlar	73
2.4.2.	Batı Dımlı Toplumların özümlemesi	78
2.5.	Vietnam Savaúı Döneminde Askeri Sosyoloji alımları.....	87
2.6.	Günümüzde Askeri Sosyoloji	92
2.7.	Avrupa'daki dğiler.....	96
3.	ASKERİ SOSYOLOJİ LİTERATÜRÜNÜN GELİŞİMİ	106
3.1.	Klasiklerin Ortaya ıkımlı	107
3.2.	Askeri Sosyolojinin Konuları.....	113
3.2.1.	Meslek Olarak Askerlik	115
3.2.2.	Kurumsal Bir Yapı Olarak Ordu	123
3.2.3.	Sivil-Asker dükileri.....	129
3.3.	Son Dönem Askeri Sosyoloji alımları.....	133
	SONUÇ	140
	KAYNAKÇA	149

KISALTMALAR LİSTESİ

A.e.	Aynı Eser
Bk.	Bakınız
Çev.	Çeviren
Ed.	Editör
s.	Sahife
pp.	Sayfaları arası
Tr.	Translator
vb.	ve benzeri
Vol.	Volume
BASR	Bureau of Applied Social Research
BMSG	British Military Studies Group
C2SD	Center of Social Sciences Studies of Defence
CENIS	Center for International Studies
CESM	Center for Studies of Military Sociology
CSND	Research Center of National Defence
DERA	Defence Evaluation and Research Agency
DRME	Research Directorate of Means and Essays
ERGOMAS	European Research Group on Military and Society
HRAF	Human Relations Area Files
HRRI	Human Resources Research Institute
HumRRO	Human Resources Research Office
IISR	International Institute of Social Research
ISA	International Sociological Association

IUS	Inter-University Seminar on Armed Forces and Society
LSE	London School of Economics
MIT	Massachusetts Institute of Technology
NATO	North Atlantic Treaty Organization
ORO	Operations Research Office
RDB	Research and Development Board
SORO	Special Operations Research Office
SOWI	Sozialwissenschaftliches Institut der Bundeswehr
SSCB	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği

Görüş

Sosyoloji modern toplumu ve onun mekanizmalarını kendisine konu edinmektedir. Gerek doğu unda gerekse de sonraki dönemlerinde sosyolojinin bu ilgisi devam etmiştir. Bir sosyoloji öğrencisi olarak, modern topluma dair sosyolojik okumalarım sırasında özellikle son dönemde modern toplumdaki denetim mekanizmalarına bir ilgilim ortaya çıktı. Bu yönde modern toplum, denetim toplumu gibi konular üzerinde odaklanmı okumalar yapmak istemişim. Özellikle sosyolojiyle paralel bir şekilde, denetimin modern toplumla eş zamanlı bir olgu olarak ortaya çıktığını düşünmekteydim. Son dönemlerde mesela güvenlik sektörünün karlı bir yatırım alanı haline geldiğini görünce, denetim olgusunun çeşitli mekanizmaları üzerine yoğunlaşmak istedim. Tam da bu okumalar sırasında *Disiplin: Askeri İtaat Üretiminin Sosyolojisi ve Tarihi* isimli eserle karşılaşım. Bu çalışıma beni doğrudan askeri sosyoloji alanına çekti. Denetim mekanizmalarının sosyolojik olarak nasıl incelenebileceğine dair de kafamda ipuçları oluşmaya başladı. Kitap ilerledikçe denetimin ötesinde, daha kapsamlı bir alan olarak askeri sosyolojinin nasıl geliştiğini merak ettim. Bahsi geçen çalışmada askeri sosyoloji yapısalcılık sonrası tartışmalar bağlamında ele alınmaktaydı. Ben ise askeri sosyolojiyi böyle bir bağlamda ele almak yerine daha tarihsel bir okuma ile hem disiplini tanımak, hem de askeri sosyolojinin kendisini tanımladığı şekilde oluşup oluşmadığını öğrenmek istemişim. Bu ilgi beni, askeri sosyolojinin modern toplumun gelişimine paralel başka türlü tarihsel kaynakları olup olmadığı sorularına yöneltti. Bu çalışmanın ortaya çıkmasını sağlayan ilk sorularım bu şekilde oluştu.

Askeri sosyoloji, Amerika'da sosyolojinin karakteristik özellikleri bağlamında, İkinci Dünya Savaşı süresinde Amerikan ordusu içerisinde yapılan sosyal psikolojik araştırmaların oluşturduğu birikim üzerinden kendisini kurmuştur.

Askeri sosyolojiye dair ilk çalışmalar bizzat ordu içerisinde başmsız bir ilgi alanı olarak geliúmiú, akademinin bu alana dahil olup odaklanması daha sonraki dönemde gereklemiútir. Bu başamda askeri sosyoloji çalışmaları, doğrudan ordu içerisinde, savaú koúullarının ortaya çıkardığı meseleler etrafında, ordunun bilgi ihtiyacı başam ında ortaya çıkmıştır. Bu ilk ilgiler, doğrudan askerin psikolojisi, motivasyonu, savaú úartlarına uyumu gibi savaú koúullarında, ordunun ihtiyaçları başam ında ortaya çıkan konular olmuútur.

Bu durum ortaya çıkış itibariyle askeri sosyolojinin, herhangi bir akademik ilgiden değil, bizzat savaú durumunun ortaya çıkardığı sorunların özölmesi noktasında, bir ihtiyacın sonucu olarak geliúti-i anlamına gelmektedir. Bu anlamıyla ilk dönem askeri sosyoloji literatürü, tamamen ordunun ihtiyaçları başlamında ortaya çıkan özömler üzerinde yükselmiútir.

Sosyoloji biliminin bir alt dalı olarak askeri sosyoloji, çok genel anlamıyla ordu kurumunun yapısını ve sivil kurumlarla olan iliúkisini incelemektedir. erevesi ve konuları belirlenmiú, araútırma yöntemleri oluúmuú bir alt disiplin olarak askeri sosyoloji, kendi tarihini kinci Dünya Savaú sonrasında Amerikan ordusu bünyesinde ortaya çıkan sosyal psikolojik çalışmalarla baúlatmaktadır. Her ne kadar kinci Dünya Savaú öncesi dönemde de ordu ve savaú üzerine çalışmalar bulunsa da, askeri sosyoloji literatüründe, kinci Dünya Savaú öncesinde yapılan çalışmaların sosyolojik yöntem ve araçları kullanmadıkları gerekçesiyle, tarihlendirmenin savaúla birlikte baúladıđ belirtilmektedir. Askeri sosyoloji literatürü kendi tarihini kinci Dünya Savaú koúullarından baúlatıyor olsa da, askeri sosyolojinin üzerinde yükseldi-i alanın, ele aldığ konuların başmsız bir açıklama ve bilgi alanı olarak ortaya çıkış kaynaklarının daha eski tarihlerde, özellikle modern dünyanın oluúumunda bir kırılmanın yaúandıđ 1789 ihtilali ve on dokuzuncu yüzyıldaki geliúmeler olduğunu dü úüncesindeyiz. Bu başamda askeri sosyolojinin, on dokuzuncu yüzyılda oluúan tarihsel birikim üzerinde yükseldiğini ileri sürmekteyiz. Yine askeri sosyolojinin, bu tarihsel süreç içerisinde siyasi dönüúümün bir neticesi

olarak ortaya çıkan modern ordu ve savaş anlayışı bağlamında anlaşılabilirliğini düşünüyörüz. Bu anlamıyla askeri sosyolojinin kavramsal dilini ve yaklaşımını, on sekizinci yüzyılın sonunda Batıda, modern orduya geçişle birlikte ortaya çıkan süreçte edindiği yaklaşımını destekleyeceğiz. On dokuzuncu yüzyılda Batıda modern toplumun ortaya çıkışının, savaş ve askeri faaliyetlerin geleneksel olandan farklılaşmasının, yeni egemenlik ve siyaset yapma biçiminin ordu kurumunu ve faaliyetlerini merkezi hale getirmesinin ortaya çıkardığı meselelerin, askeri sosyolojinin konusunu ve kavramlarını oluşturduğu tartışılacaktır.

Askeri sosyolojinin de tıpkı sosyolojinin erken on dokuzuncu yüzyılda kurumlaşmaya başlamasında görüldüğü üzere, modern dünyanın oluşumu ve modern dünyanın sorunları özellikle savaş, ulus-devlet, savaşın topyekun hale gelmesi gibi konular bağlamında daha erken dönemlerden itibaren tartışılmaya başlandığını ve bunun askeri sosyolojiyi beslediğini düşünmekteyiz.

Bu bağlamda bu çalışmada askeri sosyolojinin kaynaklarının tarihte olduğu ortaya konulmaya çalışılmıştır. On sekizinci ve on dokuzuncu yüzyıllarda yaşanan siyasi, askeri ve savaşın mahiyetindeki değişimin askeri sosyolojiye kaynaklık ettikleri sürülmüştür. Çalışma, bu çerçevede askeri sosyolojiyi sadece İkinci Dünya Savaşı sonrası salt pratik meselelerle uğraşan, ordu içerisindeki verimliliğin artırılmasına odaklanmış bir alt dal olarak değil, modern savaş, ordu örgütlenmesini ve bunun iç siyasetteki rolünü de kapsayan bir alan olduğunu iddia etmektedir. Çalışma bu sebeplerle biraz da askeri sosyolojinin bu anlamda, tarihsel süreklilik içerisinde kaynaklarını yakalamaya ve kurumlaşma sürecini irdelemeye çalışacaktır.

Askeri sosyolojinin tarihsel kaynaklarına katkı sağlayan bir diğer unsur da sosyoloji disiplininin bizzat kendisidir. İkinci Dünya Savaşı sonrasında sosyoloji pek çok değişimi bir arada yaşandı. Bu değişimlerden bir tanesi de sosyolojinin alt dallara ayrılmasıdır. Kendi kurumlaşmasını tamamlayan sosyoloji, daha mikro ve alt alanlara nüfuz etmek ve kendi konusu üzerinde etkinliğini artırmak için kendi

içerisinde bağımsız alt dallara bölünmüştür. Askeri sosyoloji de sosyoloji içerisindeki bu gelişimin bir uzantısıdır. Askeri sosyoloji sosyolojinin kendi kurumsallaşmasından faydalanarak, ordunun içerisindeki mikro sorunlara bir yönelim ile ortaya çıkmıştır.

Bu çalışmada askeri sosyolojinin hem tarihsel kaynaklarına ilişkin hem de disiplinin tarihsel olarak kendisini kurarken, on dokuzuncu yüzyıl tarihsel birikiminden, sonrasında da yeni sorunlara yönelik olarak sosyolojinin kendi birikiminden nasıl yararlandığını okuma çabası içerisinde olacaktır. Bunların yanında askeri sosyolojinin konularının o günkü toplumsal, siyasi ilişkilerle ne kadar ilişkili olduğunu da anlamaya çalışacaktır.

Günümüzde savaş ve askeri faaliyetler hem ulus devletlerin hem de ulus üstü yapıların egemenliklerini kurmaları ve taahhütleri anlamında önemli bir ilköv görmektedir. Bu anlamıyla savaş ve ordu konusu önemini hala korumakta ve toplumsal, siyasal değişimlere paralel olarak ordular yeni roller kazanmaktadır. Bu yönüyle askeri sosyoloji bağlamında, özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrasında, çok canlı bir literatür oluşmuştur. Çalışma İkinci Dünya Savaşında başlayarak oluşan literatürün kaba bir tasnifini, sonrasında ise bunun üzerinden askeri sosyolojinin eğilimlerini, nasıl bir içerik ve ne tür özel konulara sahip olduğunu anlama çabasında olacaktır.

Bu çalışma hazırlanırken yapılan literatür taramasında Türkçede bir askeri sosyoloji literatürüne ulaşılamamıştır. YÖK tez tarama kayıtlarına bakıldığında da doğrudan askeri sosyoloji bağlamında yapılan bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu bağlamda Türkçe literatürde askeri sosyoloji sahasına yönelik çalışmalar bulmak neredeyse imkansızdır. Bunun bir istisnası olarak son dönemde tamamıyla yapısalcılık sonrası tartışmalardan beslenip konuyu Foucaultcu teori bağlamında ele alan ve tercüme olarak yayınlanan *Disiplin: Askeri İtaat Üretiminin Sosyolojisi ve Tarihi* isimli çalışmaya katılmaktadır. Bunun dışında Fransa'da Levent

Ünsaldı'nın hazırladığı *Türkiye'de Asker ve Siyaset* isimli doktora çalışmasından bahsedilebilir. Bu çalışmanın merkezinde Türkiye'de ordunun konumu ve sivil siyasetle girdiği-ili iki konu edinilmektedir. Bu çalışmanın bazı bölümlerinde askeri sosyoloji literatürüne yaslanılarak tartışmalar yürütülmüştür. Geri kalan bölümlerde ise çalışma siyaset bilimi bağlamındaki tartışmalara odaklanmıştır.

Bunun dışında Türk siyasi hayatında ordunun rolü ve konumu ile alakalı oldukça fazla sayıda yayın bulunmaktadır. Bu çalışmalar gerek gazeteciler, gerek Türkiye'deki sosyal bilimciler gerek ordu mensupları gerekse de yabancılar tarafından yapılmıştır. Bu çalışmalar ordunun Türk siyasi hayatındaki rolüne ilişkin bir okuma çabası özelliği göstermektedir. Bu nedenle bu çalışmaları askeri sosyoloji olarak değerlendirmek güçtür. Bu çerçevede Türkiye'de bir askeri sosyoloji literatürünün olup olmadığı konusu bağı bağına bir konu olarak incelenebilir.

Türkiye'de askeri sosyoloji literatürüne doğrudan temas eden çalışmalar sınırlı da olsa ordu kaynaklı yapılmaktadır. Askeri sosyolojinin Amerika'da ordu içerisindeki çalışmalarla başladığı hatırlanırken, Türkiye'de de benzer bir eğilimin varlığından bahsetmek mümkündür. Görebildiğimiz kadarıyla ordu mensuplarının askeri sosyolojinin kendisine ve konularına ilgi ve alaka duymaları çok yeni bir durumdur. Bu ilginin bir yansıması olarak 2004 yılında Kara Harp Okulu Savunma Bilimleri Enstitüsünün gerçekleştirdiği bir sempozyumdan bahsetmek gerekir.* Modern askeri paradigma bağlamında TSK'nın değerlendirilmesi, cinsiyet, yabancı askeri öğrenciler, toplumun asker algısı, sorumluluk, çatışma çözümü ve sivil-asker ilişkileri gibi konular sosyolojik olarak ordunun gündemine gelmiştir.

---

* Sempozyumun oturum başlıkları şyledir: Askerlik Kurumunun Gencellenmesinde Çok Disiplinlilik, Güvensiz Bir Dünyada Kadınlar; Askeri ve Sivil Toplum: Soğuk Savaş Sonrası Çağda Yedek Kuvvetler; Demokratik Toplumlarda Sivil-Asker ilişkilerinin Kültürel Boyutları; Çok Uluslu Askeri Yardımlaşma; Askeri Sosyolojide Yeni Yönler; Askeri Aileler; 11 Eylülün Etkileri; Barışın Kurulması ve Devam Ettirilmesi için Çatışmaların Çözümlemesi; Barış Destekleme Harekatındaki Askerlerin Motivasyonu; Soğuk Savaş Sonrasında Askeri Sendikacılık; Dönüşümler ve Türk Silahlı Kuvvetleri; Harp Okullarında Sosyolojinin Rolü.

Sempozyumun Türkiye konulu oturumunda ise bütün konuşmacıları Türk ordusu mensubu olan kişilerin sunduğu konular tartışılmıştır: TSK'nde Müfereklilik Kültürü; TSK'nde Çatışmaların Çözümlemesine Etkileri Perspektifinden Disiplin ve Ötaat Algılamaları; TSK'nde Erbağlı Erlere Verilen Yurttaşlık Eğitimi; TSK'nin Sosyolojik Profili; Güvenlik Amaçlı Askeri Görevlerde Sosyal Sorumluluk; TSK'nde Subaylığın Mesleki Statüsü ve Türk Toplumunda Subaylık Algılamaları; Birleştiren Milletler Tipi Bir Çatışma Yönetimi: UNIMOG Örneğindeki Askeri Gözlemci Görevlerinde Karşılaşılan Sorunlar; Türkiye'deki Yabancı Askeri Öğrenciler: Kültürel Farklar ve Adaptasyon Problemleri; Cinsiyet Perspektifinden TSK; Postmodern Askeri Paradigmanın TSK'ne Uygulanması.

Bu çalışna gerek askeri sosyolojinin tarihsel kaynaklarını, gerekse de økinci Dünya Savağı sonrası oluşan literatürü, belli sorularla anlama çabasıdır. Bu anlamıyla Türkiye'deki bu eksikli-i gidermeye yönelik bir ilk çaba olarak ortaya çıkmaktadır.

Kanaatimizce ordu meselesi iki düzeyde önemini artırmaya devam etmektedir. Ordu konusunun giderek daha fazla önem kazanacak olması önümüzdeki yıllarda yapılacak çalışmaları daha da anlamlı bir konuma getirecektir. Ordu hem ulus içerisinde siyasetin yapılandırılmasında hem de bir ülkenin uluslararası kuruluşlar yoluyla sağad ır egemenliin muhafazası ve sürdürülmesi alanlarında önemini artırmaktadır. Dünyanın her yerinde ordu, çalışma içerisinde yürüttüğümüz tartışmaları anlamlı kılacak şekilde, iç siyasetteki etkinliini koruyan bir güçtür. Her ne kadar Batıda, modern ulus devletle birlikte ordu, siyasette daha araçsal bir konuma çekilmişse de bu durum ordunun önemini azaltmamıştır. Ordu hala iç siyasette önemli bir kurum olmaya devam etmektedir. Askeri sosyolojinin hala devam eden tartışmalarından birisi olan ordunun sivil siyasetle ilişkisi konusu ve ordunun siyasetteki rolü sosyolojik anlamda Tocqueville ile bağlamı ve hala da devam etmektedir. Sadece bu tartışmanın devam etmesi bile ordunun konumunu sürdürdüğünü göstermeye yetecektir.

Askeri sosyoloji ibaresi øngilizce literatürde birkaç farklı şekilde ifade edilmektedir. "Military sociology", "sociology of the military", "sociology of the military establishment" ve "sociology of the armed forces" ibareleri aynı anlama gelecek şekilde kullanılmaktadır. "Military" kavramı ise øngilizcede hem "askeri" anlamında sıfat hem de "ordu" olarak kullanılmaktadır. Ordu anlamında "military" kavramı, kurumsal ve örgütsel yapı olarak bütün unsurlarıyla orduyu tanımlamaktadır. Bu bağlamda kavram ı hem "askeri sosyoloji" hem de "ordu sosyolojisi" olarak çevirmek mümkündür. Bunun yanında "ordu sosyolojisi" ibaresi

Türkçede ordu üzerine yapılan, orduyu konu edinen çalışmalarıyla sınırlı bir şekilde anlaşılabileceğinden, “askeri sosyoloji” daha makul görünmektedir. Nihayetinde “askeri sosyoloji” sadece ordu kurumu ile sınırlı kalmamış kurumsal yapısı olmayan gerilla gibi unsurlar, bu unsurların toplumsal kaynakları da askeri sosyolojinin konusunu oluşturmuştur. Bu gerekçelerden dolayı bu çalışmada “askeri sosyoloji” kavramı tercih edilmiştir.

Bu çalışmada, sosyolojinin bir alt dalı olarak askeri sosyolojinin kaynaklarını, kurumsallaşmasını ve literatürünü ele almaktadır. Çalışmada problem olarak iki unsur ülenmiştir: Bunlardan ilki askeri sosyoloji kendisini İkinci Dünya Savaşı koşullarında kurmuş olsa da gerek dilinin gerekse açıklama biçimi ve kavramlarının belli bir tarihsel süreklilik içerisinde geliştiğidir. İkincisi, İkinci Dünya Savaşında ortaya çıkan literatür, o günkü ihtiyaçlarla ilişkili olarak ortaya çıkmakla birlikte Amerika'nın dünya siyaseti ile de ilişkili olarak gelişmiştir.

Çalışma üç ana kısımdan oluşmaktadır: Birinci bölüm “Askeri Sosyoloji ve Tarihi Kaynakları”, ikinci bölüm “Askeri Sosyolojinin Kurumlaşması” ve üçüncü bölüm “Askeri Sosyoloji Literatürünün Gelişimi”dir. İlk bölümde askeri sosyolojinin kabaca tasviri yapılmış ve on sekizinci yüzyıldaki siyasal, toplumsal değişime paralel olarak ordu ve savaş konusunun nasıl biçimlendiği tartışılmıştır. Modern ordunun oluşumu belli bir siyasal bağlamda incelenmiş, modern ordunun ihtilal sonrası Fransa’da, on dokuzuncu yüzyılda ise Almanya’da aldığı biçimin askeri sosyolojiye kaynaklık teşkil ettiği vurgulanmıştır. İkinci bölümde askeri sosyolojinin İkinci Dünya Savaşına kadar nasıl geliştiği, kavramlarının ve dilinin nasıl oluştuğu incelenmiş, İkinci Dünya Savaşı öncesi dönemde erken askeri sosyoloji çalışmaları denebilecek çalışmaların Amerika’da sosyolojinin kendine özgü hususiyetleri ile ilişkisi gösterilmiştir. İkinci Dünya Savaşından sonra askeri sosyolojinin nasıl kurumlaştığı, hangi alanlara ve konulara yöneldiği, dönem dönem analiz edilmiştir. Bu bölümde son olarak günümüzde askeri sosyolojinin durumu tasvir edilmiş ve Amerika’daki duruma ek olarak Avrupa’daki çalışmalar da betimlenmiştir. Son

bölümde ise askeri sosyolojinin konuları, “modern bir meslek olarak askerlik”, “ordunun kurumsal yapısı”, “sivil-asker ilişkileri” ve “son dönem askeri sosyoloji çalışmaları” başlıkları altında incelenmiştir.

Bu çalışmaya yürütülürken belli güçlüklerle karşılaşıldı. Bunlardan en önemlisi alanı tanımlayan bir çalışmanın Türkçe literatürde bulunmamasıdır. Bir diğer güçlük ise askeri sosyoloji literatürünün İkinci Dünya Savaşı sonrası ortaya çıkmış olmasına rağmen çok geniş ve kapsamlı bir hale gelmesidir. Askeri sosyoloji literatürü bugün neredeyse sosyolojinin bütün alanlarıyla ilişkili bir üretim gerçekleştirilmektedir. Bu kapsamlılık bir de askeri sosyolojinin Batı dışı toplumlara dair özellikle direnişin insan kaynaklarına yönelik çalışmaları eklenince, karımıza çok geniş bir alt dal çıkmaktadır. Literatürün zenginliği ve kapsamı askeri sosyolojinin bu haliyle yüksek lisans düzeyinde kavranmasını, anlaşılmasını, okunmasını ve tartışılmasını güçleştirmektedir.

Literatürün kapsamı ve genişliği; literatüre ulaşma sorunları, belli çalışmaların diğer disiplinlerle ilişkisi ve bunun ortaya çıkardığı ayrıştırma sorunlarından dolayı bu çalışmada askeri sosyoloji sadece kendisini tanımlayageldiği haliyle ele alınmıştır. Buna ek olarak askeri sosyolojinin ortaya çıktığı tarihsel zemin ve İkinci Dünya Savaşı sonrası oluşan literatürün hangi alanlara yoğunlaştığı konuları bu çalışmada ele alınmıştır. Elbette ki askeri sosyolojiyi daha eleştirel olarak ele alan çalışmalara olan ihtiyaç devam etmektedir.

1. BÖLÜM: ASKERİ SOSYOLOJİ VE TARİHİ KAYNAKLARI

1.1. Tanımlar ve Kapsam

Sosyoloji biliminin bir alt dalı olan askeri sosyoloji, silahlı kuvvetlerin gerek bünyesinde ortaya çıkan toplumsal sorunları gerekse de kurumun toplumsal alanla kurduğu ilişkiyi konu edinmektedir.¹ Genel anlamıyla ordunun diğer sivil kurumlarla ilişkisi ve kurumun bünyesinde yaşanan disiplinsizlik gibi kaynaklı toplumsal sorunları inceleyen askeri sosyoloji,² bu temel araştırma alanının yanında Batı dâhil toplumların ordularında yaşanan dönüşümler, ordu içerisindeki bürokrasi aktörlerinin konumlarının değişimi gibi stratejiden, ordunun tarihine kadar uzanan zengin bir muhtevaya sahiptir. Esasında ordu kurumuna, askerlikle ve bununla bağlantılı olarak savaşla dair çözümlenemeler sosyolojiyi öncelese de, bu çalışmalar askeri sosyoloji literatürü içerisinde kurucu metinler olarak değerlendirilmemiştir. Hangi çalışmaların askeri sosyoloji literatürüne dahil edileceği ve hangilerinin dışarıda bırakılacağı konusunda temel ayrım, bu çalışmaların toplumsal bir boyutu veya içeriği-kapsamı kapsamadığıdır. Orduyu bir kurum veya tarihsel bir oluşum olarak çeşitli yöntemlerle inceleyen siyaset bilimi, antropoloji, askeri tarih ve psikolojiyi askeri sosyolojiden ayıran vasıf, askeri sosyolojinin orduyu toplumsal olan ile ilişkisi içerisinde konumlandırıp incelemesidir. Askeri sosyoloji disiplini de kurumsallaşırken bu meselenin farkında olarak kendisini farklı kılan sosyolojik çözümleme ve yöntemleri öne çıkarmıştır.

Sosyolojinin başlangıç dönemlerinde henüz sosyoloji de kendi kurumlaşma sürecini oluştururken, askeri sosyoloji sahasına ilişkin çalışmalar, özgün ve bağımsız bir disiplin olarak sosyal bilimler alanında ortaya çıkmamış, daha çok sosyologların çeşitli düzeylerdeki ilgileri ve atıfları şeklinde görülmüştür. Bu bağlamda askeri sosyolojinin tarihine ve kurumlaşmasına dair literatüre bakıldığında, askeri sosyoloji çalışmalarının 1945 sonrasında ortaya çıktığı görülmektedir. Salt anlamıyla bu yaklaşım yanıltıcıdır. 1945 öncesinde askeri sosyolojiye tekabül eden kelimenin tam

---

¹ Wilfried Von Bredow, "Military Sociology," **The Social Science Encyclopedia**, Ed. by., Adam Kuper - Jessica Kuper, London and New York, Routledge, 2005, s. 927-929.

² Gordon Marshall, "Military and Militarism, Sociological Studies of," **The Concise Oxford Dictionary of Sociology**, Oxford University Press, 1994, s. 330-331.

anlamıyla sosyolojik çalışmalar mevcut olmasa da, çeşitli düzlemlerde askeri sosyoloji alanına uygun çalışmalar yapılmıştır. Özellikle siyaset bilimi³ ve psikoloji bağlamında üretilen veya çeşitli sosyologların kişisel deneyimlerinden hareketle oluşturdukları literatür,⁴ askeri sosyolojinin kaynakları arasında sayılabilir. Esasında hem psikoloji hem de siyaset bilimi kendilerini on dokuzuncu yüzyıl içerisinde kurmuştur. Önemli olan nokta ise bu disiplinlerin de İkinci Dünya Savaşı'ndan önceki koşullardan başlayarak kurumlaşma sürecine girmiş olmalarıdır. Bu disiplinlerin ürettiği oldukları literatür ve kaynaklar, İkinci Dünya Savaşı sırasında ve sonrasında sosyolojik dile aktarılmış askeri sosyoloji çalışmalarına kaynaklık etmiştir.

Yukarıda belirtilen kaynak tartışmasında aslında daha önemli bir husus bulunmaktadır. Askeri sosyoloji esas kaynağını on dokuzuncu yüzyıl birliğinde bulmaktadır. Modernite ile birlikte hem siyasetin hem de savaşın yürütülme ve sürdürülme araçlarında bir dönüşüm ortaya çıkmıştır. Bu dönüşümün neticesinde savaşa ve orduya dair artan bir ilgi görünür olmuştur. Bunun temel nedeni, savaşların modern dönemle birlikte yaygınlık kazanması ve kapsamlı bir boyuta ulaşmasıdır. Savaşlar artık modern öncesi dönemdeki gibi belli bir kesimin savaş alanlarında icra ettiği olmaktan çıkmış tüm toplum kesimlerini doğrudan veya dolaylı bir şekilde etkiler hale gelmiştir.

Askeri sosyoloji kendisini ikinci dünya savaşından sonra kurumsal olarak yapılandırsa da on dokuzuncu yüzyılda oluşan dil, dönemin zihniyeti ve çözümleme araçları İkinci Dünya Savaşı öncesinde oluşmuştur. Napoléon ile başlayan dönüşüm, Alman ordusunun on dokuzuncu yüzyıldaki yükselişi ve reformları ile devam etmiştir. Bu birikim ve dönüşüm iki dünya savaşında yerleşmiş ve savaşlar sonunda sosyoloji bu birikimi devralmış sonrasında kendisini bunun üzerinden kurmuştur. Bir taraftan savaşın ne olduğuna ve mahiyetine ilişkin olarak yapılan tartışmalarda kuramsal bir devamlılık söz konusuysen, pratik olarak da savaşın dönüşümü bu

---

³ Alexis De Tocqueville, **Democracy in America**, Cambridge, Server & Francis, 1863. Tocqueville'in bu çalışması Türkçeye ilk defa "Amerikada Demokrasi" ismiyle, Tamer Timur tarafından 1962 yılında çevrilmiştir. Daha sonra 1994 yılında Yetkin Basım ve Yayıncılık tarafından tekrar yayımlanmıştır. Tocqueville'in bu eseri temel iki kısımdan oluşmaktadır. Türkçedeki her iki baskısında da ilk kısım çevrilmiştir. Çalınmamızla alakalı olan savaş, ordu gibi konular ise ikinci kısımda yer almaktadır. Bu kısmın çevirisi Türkçede bulunmamaktadır.

⁴ George C. Homans, "The Small Warship," **American Sociological Review**, 11, 1946, 294-300.

sürekli olarak zaten sağlamdır. Ayrıca siyasetin merkezileşmesi ile devlet, üddet kullanma hakkının tek kaynağı haline gelmiştir. Feodal dönemde yerel beylerin elinde bulunan yönetim ve üddet araçları artık devlete aktarılmıştır. Feodal toplumda vassal kendisine teslim edilmiş toprak üzerindeki yönetimle ilgili harcamaları kendi olanaklarıyla karşılıyordu ve savaş için gerekli donanımı ve tedariki kendisi sağlıyordu. Modern devlette ise siyasal yönetimin olanaklarının tümünden yararlanan gücün, tek bir elde toplanmaya doğru yöneldiğini görüyoruz. Modern devlet, kaba kuvveti bir ülkenin sınırları içinde egemenlik kurma aracı olarak tekelleştirmiştir.⁵ Daha sonradan sosyolojinin temel meselelerinin buralarda ortaya çıkan veya buralardan kaynaklanan tartışmalar olduğı görülecektir. Askeri sosyolojiyi de gündeme getiren ve meşruluğunu pekiştiren unsur modern dönemin temel siyasal dönüşümü ve bunun sonucu olarak üddet araçlarındaki dönüşümdür.

Askeri sosyolojinin ortaya çıkmasını sağlayan on dokuzuncu yüzyılın temel dinamiklerini ve dönüşümlerini ortaya koymadan önce mevcut askeri sosyoloji literatürünün kendi tarihsel yaklaşımını burada tartışmak gerekiyor. İkinci Dünya Savaşı hem sosyolojinin kendisinde hem de ordunun sosyolojik olarak incelenmesinde bir dönüm noktası olmuştur. Amerika Birleşik Devletleri hem sosyoloji disiplininin hem de diğer disiplinlerden pek çok akademisyeni savaş çabalarının desteklenmesi bağlamında çeşitli araştırmalar ve analizler yapmaları için istihdam etmiştir. Orduya dair yapılan çalışmalar tek bir disiplin altında incelenmemiş, sosyologlar, özellikle sosyal psikologlar ile etkili bir işbirliği geliştirmişlerdir. Askeri sosyolojinin klasik ilk dönem literatürü ordunun ve savaşın yönetilmesi noktasında yapılan alan araştırması ve küçük grup incelemelerinden oluşmuştur. Bu bağlamda literatürün başlangıcı olarak kabul edilen Samuel A. Stouffer başkanlığında bir ekip tarafından hazırlanan “American Soldier” (1949)⁶ isimli çalışmada; uyum, liderlik, birincil grup, moral, ırk ilişkileri, iletişim ve ikna olmak üzere oldukça geniş bir yelpazede yürütülen çalışmaların verilerini

---

⁵ Max Weber, **Meslek Olarak Siyaset**, Çev. Afün Timuçin-Mehmet Sert, İstanbul, Çivi Yazıları, 2006, s. 27-45.

⁶ Samuel A. Stouffer, Edward A. Suchman, Leland C. Devinney, Shirley A. Star, Robin M. Williams Jr., **The American Soldier: Adjustment during Army Life**, Princeton, NJ: Princeton University Press, 1949.

içermektedir. Bunun yanında ordu kurumunun toplumsalın kendisi ile iliúkisini analiz eden çalışmalar da üretilmeye başlanmıştır. Bunun nedeni, askeri sosyolojinin tek meselesinin ordu içerisinde kendisine bir meúruiyet alanı açmak değil, ordunun toplumla olan iliúkilerini de analiz etmek istemesidir.⁷

Stouffer ve ekibinin hazırladığ bu çalışmadan sonra kendi üniversitelerine ve çalışma alanlarına dönen uzmanlar için ordu içerisinde alan araştırması imkanı bitmiú olsa da bu tecrübeleri onlara ordu üzerine dışarıdan çalışmalar yapmaları için meúru bir zemin hazırlamıştır. Harvard Üniversitesinde Samuel P. Huntington, Chigago Üniversitesinde de Morris Janowitz'in öncü çalışmaları orduyu, sosyolojik incelemenin konusu haline getiren önemli birer adım sayılabilir.

1960'lardan sonra yapısal anlamda kurumlaşma sürecine giren askeri sosyoloji disiplini, çeúitli süreli yayınlar yoluyla gündemde kalmış ve yerini sağlamla útırmıřtır. Bu dönemi müteakip Amerika'nın dünya siyasetindeki ve güç iliúkilerindeki aktif konumuyla paralel olarak Amerikan ordusu, kendi bünyesinde çeúitli araştırma birimleri oluúturmuú ve geçmiú yıllarda yapılan çalışmaların sonuçlarının geçerlilik ve doğulu ğunu gözden geçirmi útir. Böylece geçmiúte yapılan araştırmaları merkeze alarak, yaklaúım düzeyinde, çalışmaların geçerliliğini ne kadar sürdürdüğü test edilmiú tir. Her ne kadar ordu üzerine yapılan çalışmalar ordunun dönem itibariyle sivil kurumlardan farklılığı üzerine yoanlaşmış olsa da, toplumsalın kendisi ile kesiútiđ noktaların artması dolayısıyla sivil alanla oldukça benzer problemler burada da inceleme konusu olmuútur. Irk meselesi, cinsellik gibi konular bunlar arasında sayılabilir. Ordunun iktisadi ve siyasi kurumlarla iliúkisinin teorik anlamda incelenmesi, askeri-sınai kompleks, garnizon devleti ve iktidar eliti gibi oldukça bilinen teorik yaklaúımların sosyoloji içerisinde üretilmesine yol açmıştır.

Amerika içerisinde toplumsal başam ı bu úekilde olan askeri sosyoloji çalışmalarının bir diğer boyutu da Batı dışına ve geliúmekte olan ülkeler olarak

---

⁷ Alfred R. Lindesmith, "Teachers in the Army Air Forces," **American Journal of Sociology**, 51, 1946, 404-407; August B. Hollingshead, "Adjustment to Military Life," **American Journal of Sociology**, 51, 1946, 439-450.

isimlendirilen toplumlara yöneliktir. Batı dış dünya toplumlarının modernleúmesinde orduların modernleútirici ve Batılı modernleúmeyi taúyıcı unsur olmaları, askeri sosyoloji çalışmalarının Batı dıőndaki ilgisini oluúturmuútur. Ordunun sivil kurumlar ile kurduő/kuraca ı ilúkinin mahiyeti ve bu durumun úlke siyasetine etkileri askeri sosyoloji uzmanlarının çalışmalarına yansımıőtır. Bunun yanında özellikle Batı dış coğrafyalarda Batı karútu askeri ve siyasi mücadeleleri yúruóen direniúi grupların toplumsal kaynaklarını anlama ve özúmleme unsuru da etkili olmuútur. Bu amaç doğultusunda Vietnam Sava ú bağlamında belli çalışmalar yapılmıştır.⁸

Askeri sosyoloji gúnumúde Avrupa ve Amerika orduları içerisinde sosyolojik yöntemler kullanılan uygulamalı bir alan olmasının yanında, ordu kurumunun toplumsal boyutunu da incelemektedir. Ayrıca, sosyolojinin dióer alt disiplinlerinde olduő úzre ø kinci Dünya Savaú sonrasında kurumlaúma sürecine giren askeri sosyoloji, modernleúme ekseninde Batı dış dünyanın ordularını da kendisine konu edinmiútir.

Askeri sosyoloji geliúimini Birinci Dünya Savaúnda, kurumlaúmasını økinci Dünya Savaú sonrasında sağam ıőolsa da, askeri sosyolojinin dili, kavramsal yapısı ve araçları tarihi süreç içerisinde geliúmiútir. Özellikle Napoléon sonrasında baúlayıp on dokuzuncu yüzyılda úekillenen modern ordu ve savaú doktrini, askeri sosyolojinin en önemli kaynağ olmuútur. Bu izleğ-ortaya koymak için ordu kurumunun nas ıl bir tarihi süreci takip ederek yirminci yüzyıldaki úekli ni aldıőını ve daha sonraki askeri sosyoloji disiplininin oluúmasına nasıl kaynaklık ettiğini ortaya koymak gerekmektedir. Bunlara ek olarak, ilk sosyologların ordu ve savaú konusu ele alıő biçimleri ve bu iki meseleyi toplumu tanımlarken oturttukları ereve de askeri sosyolojinin kaynakları arasında yer almıştır. Son olarak da sosyoloji haricindeki dióer disiplinlerin, özellikle psikolojinin bir alt alanı olarak askeri psikoloji ve siyaset biliminin savaú ve ordu çalışmaları, askeri sosyolojiyi hazırlayan unsurlar arasında

---

⁸ Eric Hobsbawm, **Sosyal yanc ılar**, ev. Necati Doğru, østanbul, Sarmal Yayınevi, 1995; Eric Wolf, **Peasant Wars of the Twentieth Century**, New York, Harper and Row, 1969.

sayılmalıdır.

1.2. Tarihi Kaynaklar

Feodal dönemin siyasal ve askeri yapısı modern dönemin siyasal yapısından bir takım farklılıklar göstermekteydi. Kabaca on sekizinci yüzyıla birlikte oluşmaya başlayan modern dönemin siyasal yapısını belirleyen unsurların temeli, zemini ve biçimleri feodal dönemden izler taşımaktadır. Feodal dönemden modern döneme geçilirken yaşanan siyasal ve toplumsal krizlere yönelik üretilen çözümler, modern dönemde ordunun konumunu ve yapısını da belirlemiştir. Ordunun modern dönemde toplumsal ve siyasal sistem içerisindeki konumunun ne olacağı, yeni dönemdeki ihtiyaçlara cevap vermek için içyapısında ne gibi düzenlemelerin yapılması gerektiği bu dönemde cevap aranan sorular arasında olmuştur.

Feodal dönemde askeri faaliyet bütün toplumsal kesimleri kapsamamaktaydı. Ordular, özellikle aristokrat sınıf ve bu sınıfın beslediği savaş zamanında da krala savaşması için verdiği askerlerle sınırlı idi. Düzenli ve daimi ordular kurulana kadar askerler, sadece savaş durumunda aktif olmakta, barın zamanlarında iktisadi faaliyetlere katılmaktaydı. Yeni dönemin getirdiği ihtiyaçlarla birlikte farklı bir durum ortaya çıktı. Eski yapı bir taraftan çözülürken ordu ve savaş bütünüyle aristokrat sınıfın ürünü olmaktan çıktı. Savaşlar eski dönemdeki gibi anlık durumlar değil, daha uzun dönemleri kapsayan ve planlanma gerektiren bir mahiyete büründü. Artan savaşlar insan kaynağından ve toplumsal kaynaklardan daha fazla nasıl yararlanılacağı meselesini gündeme getirdi. Bu durum da insanların ordu kurumu ile daha fazla karılaşmalarına ve savaşın ortaya çıkardığı durumlardan daha fazla etkilenmelerine yol açtı. Modern dönemle birlikte toplumsal kaynakların daha etkin bir şekilde kullanılmasına ihtiyaç duyulması, çeşitli uygulamalar ortaya çıkardı. Daha sonra askeri sosyoloji literatüründe tartışılmı olan “modern askerleşme geçişi” sorunu böylece ortaya çıkmı oldu. Modern askerlik uygulaması, gönüllü yerel birliklerden

müteüekkil askeri hizmetin yerine, daha sonra vatandaşlık temelinde konumlandırılacak olan zorunlu ulusal hizmeti ifade etmekteydi.

Her ne kadar modern dönemde Avrupa'nın bütün bölgelerinde aynı türden bir askeri de-iüüm eü zamanlı olarak baúlamamı□ olsa da Fransız devrimi ile baúlayan süreç on dokuzuncu yüzyılın sonuna gelindi÷inde hemen hemen bütün Avrupa'da benzer bir ordu yapılanması ortaya çıkarmı□tı. Askeri sosyoloji literatürü ve askeri tarih yazımı, yirminci yüzyılda ortaya çıkan askeri sosyolojiyi belli bir tarihsel dönem içerisinde deeriendiriyorsa da, ordunun konumlandırılmasını, biçimlenmesini ve de toplumsal kaynakları meselesini ordunun kendi iç dinamikleri içerisinde anlama ve açıklama yoluna gitmektedir. Orduyu, siyasal ve toplumsal de-iümden baımsız olarak kendinde bir yapı olarak görmek, orduda de-iümi zorunlu kılan unsurları gözden kaçırmaya sebep olmaktadır. Yeni oluúan siyasal ve toplumsal kurumların kendi iç dinamikleri olsa da, bu kurumlarda görülen asıl de-iümenin kaynakları modern dönemle birlikte oluúmaya baúlayan siyasi merkezileúmedir. Bu durumu anlamak açısından daha sonraki de-iümlere kaynaklık eden zihni iúleyiú, iktisadi, siyasi ve toplumsal yapıyı izah etmek gerekmektedir. Askeri sosyolojinin ortaya çıkmasına zemin hazırlayan modern süreçleri anlayabilmek içinse, feodal dönemin genel siyasi, toplumsal yapısını tanımlamak ve modern dönemin feodal dönemden gösterdi÷ farklılıkları ortaya koymak gerekmektedir. Bu tanımlama bize, modern dönemde ordu ve savaú konusunun neden önemli ve merkezi bir konuma geldi÷i bilgisini sa=layacaktır.

1.2.1. Feodal Dönemde Ordu

Kabaca on altıncı yüzyıldan beri Batı tecrübesinde merkezi siyaset aygıtının kurumlaşması baúlam ında bir dönüüüm yaúanmı□tır. Modern dönemle birlikte siyaset alanının örgütlenmesi bireylerin ve grupların elinden çıkmı□ devlet aygıtına aktarılmı□tır. Ordunun da merkezi siyasetin bir unsuru olarak konumlandırılması, bu

sürecin bir uzantısıdır. Modern dönem öncesinde askeri örgütlenmede bir merkezilikten söz edilememektedir. Askeri örgütlenme, savaúın sürdürülmesi için gerekli olan insan unsurunun çeúitli biçimlerde bir araya getirilmesi úeklinde yapılanmıdır.

Modern öncesi dönemde Avrupa'nın hiçbir yerinde merkezi ulusal devlete benzeyen bir yapılanma görülmemektedir. Sürekliliú olmayan siyasi örüntülerin oluúturduú sınırlar içindeki egemenlik, parçalı bir yapıdaydı. Yüzlerce prenslik, piskoposluk, úehir-devleti ve baúka siyasi yapılar varlıklarını imparatorluk çatısı altında sürdürmekteydi. Bu dönemde Avrupa'da imparatorlukların kendileri de güçlü ve merkezi yapılar oluúturamadıklarından, konumlarını sembolik olarak sürdürmekteydiler. Bu nedendir ki on beúinci ve on altıncı yüzyıllarda Avrupa'nın büyük bölümünde prenslerin kendi özel orduları bulunmaktaydı. On yedinci yüzyıla kadar yine Avrupa'nın büyük bölümünde toplanan ordular, daha çok, büyük derebeyler ve askeri giriúmciler tarafından toplanan paralı askerlerden oluúuyordu.⁹ Dönemin orduları sadece savaú çıktıú zaman toplanabiliyordu. Kesin bir sefer amacıyla kurulan bu ordu, sadece sefer sürdüúü sürece bir arada tutulabiliyordu.¹⁰ úveç, Prusya ve daha sonra Danimarka ve Avusturya gibi sınırlı askere alma biçimlerine baúvuran devletler bile, tasarruf saúlamak için y ılın büyük bölümünde, askerleri sivil ekonomiye döndürme eúimindeydiler. Askerler genellikle haftada sadece iki ya da üç gün görev yapıyor, diier günlerde u úaklık, inúaat iúçiliú, iúportacılık gibi iktisadi iúlere dahil oluyorlardı.¹¹

Subay topladıú bir bölük adamın hizmetini satan müteúebbis gibi hareket etmekteydi. Bu dönem ordularında birlik ruhu, disiplin ve sorumluluk söz konusu deúildi.¹² Feodal beyler gerektiú zaman devletin ordusuna asker göndermek

---

⁹ Charles Tilly, **Zor Sermaye ve Avrupa Devletlerinin Oluúumu**, Çev. Kudret Emiroúlu, İstanbul, úenge Kitabevi Yayınları, 2001, s. 145.

¹⁰ Edward Mead Earle, **Modern Stratejinin Ustaları**, Çev. Selma Koçak, İstanbul, Doruk Yayınları, 2007, s. 12.

¹¹ Peter Wilson, "Eski Rejimde Savaúar, 1648-1789," **Top, Tüfek ve Süngü: Yeniúada Savaú Sanatı 1453-1815**, Çev. Yavuz Alogan, Ed. by., Jeremy Black, İstanbul, Kitap Yayınevi, 2003, 85-93, s. 82.

¹² Samuel P. Huntington, **Asker ve Devlet: Sivil Asker Húükümlerinin Kuram ve Siyaseti**, Çev. Kazım Uúur Kızılaslan, İstanbul, Salyangoz Yayınları, 2006, s. 22.

koúuluyla yüksek rútbeli kiúilere toprak da÷tır,¹³ böylece devletin asker ihtiyacını karúlamak yoluyla iktidarı paylaúırlardı. Feodal toplumda bütün ekonomik, adli, yönetsel ve askeri iúlevler aynı kiúü veya kiúüler tarafından icra edilirdi.¹⁴ Feodal sistem içerisinde de daimi olarak savaúçuluk yapan askerler bulunuyordu fakat bunların bir ordu oluúturduğunu söylemek zordur. Feodal dönemde daimi ordu diyebileceğimiz yapılar genellikle úehirlerde öbeklenen birimlerin kendi askerleriydi. Bu askerler ise úehri savuma hizmeti sunan unsurlar olarak iúlev görmekteydiler.¹⁵

Baúlica görevi úlke halkını korumak ve savunmak olan úövalyeler derebeyinin emrindeydi. úövalyenin topra÷, derebeyi tarafından veriliyor ve bunu kabul etmekle úövalye, savaú zamanında efendisine askeri hizmette bulunmayı da peúinen kabul etmiú oluyordu. Ortaça÷'ın tarıma dayalı yapısına ve derebeylik sistemine uygun olan bu durum, bir mala karúú hizmet takasına benzemektedir.¹⁶

Modern dönemde siyasi iktidarı elinde tutan güç aristokrat sınıfıdır. Yönetici iradeyi oluúturarak aristokratlar, toplumu sevk ve idare etme, koruma gibi rolleri dolayısıyla, kendilerini toplumsal sınıflar içerisinde merkezi bir konuma taúımııtır. Aristokratlar kendilerini bu konuma getiren araç, imkan ve uygulamaları daha sonra kendi tekellerine almıılardır.¹⁷

On dokuzuncu yüzyıldan önceki subay birlikleri de genellikle ya aristokratlardan ya da paralı askerlerden oluúuyordu. Aristokratlar için savaú, bu konumlarının bir uzantısı iken, paralı askerler için savaú kar amaçlıydı. Ayrıca dönemin paralı askerleri, ya do÷rudan do ÷uya para kar úılıında ya da vatandaúlııı kabul edilmek, toprak sahibi olmak ve bazı ayrıcalıklar kazanmak karúılıında

¹³ John Keegan, **SavaúSanatı Tarihi**, Çev. Füsun Doruker, İstanbul, Gençlik Yayınları, 1995, s. 178.

¹⁴ Gaetano Mosca, **The Ruling Class**, Çev. Hannah D. Kahn, New York, McGraw-Hill Book Company, 1939, s. 81; Samuel E. Finer, "Military Forces and State Making," **The Formation of National States in Western Europe**, Ed. by., Charles Tilly, Princeton, Princeton University Press, 1975a, 84-163, s. 87.

¹⁵ Alfred Vagts, **A History of Militarism: Civilian and Military**, New York, The Free Press, 1967, s. 171.

¹⁶ Edward Mead Earle, **Modern Stratejinin Ustaları**, s. 12.

¹⁷ Mesela savaúna ve orduyu idare etme tekeli ellerinde bulunduran aristokratlar, savaúolmayan dönemlerde de bu aktifliklerini devam ettirebilmek için avcılııı bir spor haline dönüüürmü tür. Bk. Judith A. Gren, **The Aristocracy of Norman England**, Cambridge, Cambridge University Press, 2002.

yönetimlerin emrinde askerlik hizmeti veren kişilerden oluşmaktaydı.¹⁸ Bu askerlerin büyük çoğunluğu ihsan ve açlık gibi sebeplerden dolayı bazen isteyerek bazen de iradeleri dışında kendi yönetimleri tarafından imparatora ödünç verilen birlikler olarak hizmet vermişlerdir.¹⁹

Feodal dönemde savaş araçlarının denetimi aristokratik sınıfa aitti. Modern döneme kadar tekeli elinde tutan bu sınıf, modern dönemle birlikte savaş yapma tekeli kaybetmiş ve bu hak devlete geçmiştir.²⁰ Bunun yanında aristokratların subaylık kurumu üzerinde de oldukça belirgin bir kotası vardı. Her kraliyet, aristokrasi ve idareciler arasındaki hassas bir dengeye sahipti. Soyluların sahip olduğu özel haklar, hükümetin bağımsız hareket etmesini engliyordu. Bu özel hakların içinde bazı vergilerden muaf tutulma ve ordudaki önemli rütbeleri tekelinde bulundurma da bulunmaktaydı. Subaylık aileden veraset yoluyla geçiyordu. Halktan subay olabilenler ise %2'yi geçmiyordu.²¹ 1776'da İspanyol subaylarının yaklaşık %90'ı soyluydu.²² On sekizinci yüzyılın ortalarında Fransa ve Prusya'da kurulan askeri eğitim okullarına sadece aristokratlar girebiliyordu. Bu okullar her ne kadar aristokrasinin tekeli sağlamak üzere kurulmuş olsaydı da, aslında kurumlaşmanın kaynaklarını da oluşturmuştur. Daha sonraları toplumsal kaynakları genişleyecek olan bu okullarla birlikte, askerlik bir küçük grup aktarımı olmaktan çıkmıştır. Mesela 1789'da Fransız ordusundaki subayların % 15'lik bir kısmı halktan oluşurken on dokuzuncu yüzyılın sonlarına doğru bu oranlar değişmiştir.²³

Erken modern çağın Avrupa'sının askeri mekanizmaları, kendi döneminin toplumsal ve zihinsel yapısını yansıtmaktaydı. Denetim mekanizmaları, orduları

---

¹⁸ Samuel P. Huntington, **Asker ve Devlet: Sivil Asker Hükümlerinin Kuram ve Siyaseti**, s. 22-23.

¹⁹ John Keegan, **Savaş Sanatı Tarihi**, s. 171; Edward Mead Earle, **Modern Stratejinin Ustaları**, s. 79.

²⁰ William H. McNeill, **The Pursuit of Power: Technology, Armed Force, and Society since A.D. 1000**, University of Chicago Press, 1982, s. 137.

²¹ Edward Mead Earle, **Modern Stratejinin Ustaları**, s. 79.

²² Thomas M. Barker, **Army, Aristocracy, Monarchy: Essays on War, Society, Government in Austria, 1618-1780**, Boulder: Social Science Monographs; New York, Columbia University Press, 1982.

²³ Samuel P. Huntington, **Asker ve Devlet: Sivil Asker Hükümlerinin Kuram ve Siyaseti**, s. 24.

oluşturan unsurlar çeşitli ihtiyaçlar ve zorunluluklar etrafında şekillenmiştir. Buna bir de teknik imkansızlıklar katıldığında standardı olmayan, duruma ve savaşa göre şekillenen ordular ortaya çıkmaktaydı. Modern dönemle birlikte savaşların mahiyetinin değişmesi, savaşların artması ve sürelerinin uzaması ne yapacakları önceden belli, güvenilir bir devlet aracı olacak ordunun nasıl oluşturulacağına dair tartışmaları da beraberinde getirmiştir.²⁴ 1789 Fransız ihtilali sonrasında ortaya çıkan durum, yeni sınıfların özellikle burjuva sınıflarının siyasi taleplerini askerlik hizmeti yoluyla toplumsallaştırmasıdır. Her ne kadar bu döneme kadar aristokrasinin tüm Avrupa ordularında topçuluk ve mühendislik dışında kalan subay rütbeleri üzerinde fiili bir tekeli mevcudiyetini devam ettirse de, bu yapı çözülmeye başlamıştır.²⁵ Fransız ihtilalinin ortaya çıkardığı en önemli durum, yeni dönemin toplumsal ve siyasi ihtiyaçlarına cevap verecek bir siyasi perspektifin gerekliliğidir. Bu siyasi perspektif ise bütün bir toplumu ve kurumlarını yeni ihtiyaçlar ve gereklilikler çerçevesinde değişime zorlamıştır. Modern öncesi dönemde sınıfsal bir mahiyet gösteren ordu kurumu da yeni siyasi ihtiyaçlara göre düzenlenen ilk ve en önemli kurumlardan birisi olmuştur.

1.2.2. Feodal Dönem Sonrası

1.2.2.1. Yeni Siyaset İhtiyacı

Feodal dönemden yeni döneme geçilirken Batı dünyasında bir takım hususlarda kırılmalar yaşanmıştır. En azından askeri alanda ve ordu kurumunda temel bir eksen değişimine yol açan bu kırılmaların en önemlisi Fransız Devrimidir. 1789 Fransız Devrimini müteakip Batı dünyası, siyasi sahada yeni bir döneme girmiştir. Bu dönemin en belirgin ve daha sonraki değişimleri de belirleyecek olan özellik Batının toplumlar arası ilişkilerde belirleyici konuma yükselmiş olması ve dünya egemenliğini ele almaya başlamasıdır.²⁶ Devrim sonrasında en önemli figürü

²⁴ Paul Kennedy, **Büyük Güçlerin Yükseliş ve Çöküşleri**, Çev. Birtane Karanakçı, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2002, s. 104.

²⁵ Samuel P. Huntington, **Asker ve Devlet: Sivil Asker Hükümetlerinin Kuram ve Siyaseti**, s. 22-23.

²⁶ Baykan Sezer, **Sosyolojinin Ana Başlıkları**, İstanbul, İÜEFY, 1985, s. 15.

Napoléon, Avrupa'yı yeniden üküllendirilmek istenmiú, Fransa'yı dönemin egemenlik iliúüklerinde belirleyici bir konuma yükseltme, Batı siyasetini ve bunu müteakip dünya siyasetini yönlendirme çabası içine girmiútir.²⁷ Dönemindeki bütün giriúümlerine rağmen Fransa'nın Batı adına bir dünya siyaseti geliútirmesini sağlayamayan Napoléon, aslında çok daha büyük de-úümlerin tetikleyicisi olmuútur. Napoléon sonrası dönemde Batılı büyük güçlerin amacı, böyle bir dünya egemenliğini sağlama hedefi çerçevesinde üküllendirilmiştir.

Yeni dönemin siyasi ufku, eski tarzda siyaset yapma biçimini doğ olarak dönüútürmüştür. Bu siyaset yeni döneme uygun ve yeni dönemde siyaseti yapan erkin elini güçlendirecek, merkezi bir yönetimi sağlayacak ükilde geliúümüştür. Bunun bir sonucu olarak yerel siyasi örüntüler ve mahalli çözümler önemlerini yitirmiútir. Karúlıklı bir biçimde, asıl siyaseti örgütleyen yapı yerel siyasi unsurları merkeze bağlamak isterken, yeni dönemde yerel olarak bir siyaset yapmanın mümkün olmadığını gören yerel hakimiyet sahipleri de merkeze bağlanma ihtiyacı duymuşlardır. Bir önceki dönemde kral karúusunda özerk konumları olan feodal beyler ise yeni koúullarda mecburen merkezdeki güç ile birlikte hareket etmek zorunda kalmışlardır.

Batı siyasetinde yaşanan dönüútüm, yeni süreçlere kendisini uydurabilen büyük güçleri, merkez siyaseti örgütlenme konumuna taúrken, bu sürece kendisini uyduramayan yerel güçlerin toplum içindeki geleneksel konumlarını kaybetmelerine yol açmıştır.²⁸ Yeni dönem, bütün bir ülkenin hatta bunun da ötesinde, dünya genelinde bir siyaset ortaya koyma ve bu siyaseti örgütlenme imkanı ortaya çıkarmıştır. O güne kadar sınırlı mahalli iliúki ve siyasetleri örgütleyen yapılar, yeni geliúümlerle birlikte kendi baúlarına daha geniú iliúükler kurma imkanı üretemediklerinden dolayı, merkez siyasete eklenme yolunu seçmişlerdir. Yeni dönemde ülke dıúında bir etkinlik gerçekleútirmenin ön koúulu içindeki güçlerin birleútirilmesi, sevk ve idaresi olmuútur. Merkezileúmenin en önemli gerekçesini sağlamıştır. Yerel güçlerin kendini üretecek araçlardan yoksun olmaları, varlıklarını

---

²⁷ øsmail Cokun, **Modern Devletin Do-úuúu**, østanbul, Der Yayınları, 1997, s. 35.

²⁸ A.e., s. 162.

ülke dıında üretmelerini gerektirmiştir. Bunu gerçekleştirmek içinse hem içeride hem de dıarıda etkili olacak bütünsel bir siyasete ihtiyaç duyulmuştur.

Batıda mutlak yönetimlerin ortaya çıkma süreci, Batının yeniden yapılanma döneminde karú karúya geldi-pek çok toplumsal sorunla ili úkilidir. Bu sorunların baında o güne kadar toplum düzeni dıında kalmı- toplum kesimlerine toplumda yer verme sorunu gelmektedir.²⁹ Hem bu toplum kesimlerinin yeni oluúan siyasi düzen içerisindeki konumlarının belirlenmesi, hem de geniú çaplı siyaset önerebilmek için daha güçlü bir örgütlenme ve otoriteye ihtiyaç duyulmuştur. Buna mukabil merkezi siyaset de toplum sorunları karúsında ortak bir tutumu ve birli- sa -lamıdır. Merkezi siyaseti besleyen ve merkezilik vurgusunu öne çıkaran en önemli amil ise bu yeni siyasetin denetlenme ihtiyacıdır. Zaten mutlak devlet denilen olgu, prensip olarak egemenlik çıkarları için belli baılı siyasal yetki ve üstünlükleri kendinde toplamayı amaçlamaktadır. Bunun sebebi ise feodal dönemin úehir devleti biçiminde örgütlenen yapıları, savauların maliyetini karúlayacak ve kuúatma savaularına dayanabilecek durumda de- illerdi ve daha büyük merkezi yönetimsel aygıtlara ihtiyacın ortaya çıkmasıdır.³⁰

Batıdaki siyasi de- iúümle birlikte ortaya çıkan veya bu sürecin uzantısı olan baúka bir takım olaylar da, mevcut askeri yapılanmayı, savaún idame ettirilme biçimini ve orduyu de- útirmiştir. Bütün bu açıklamalar Batıda asker ve ordu düzeninde yaúanan de- úmenin asıl amilinin siyasetin örgütlenmesi baamında anlaúlabileceğini göstermektedir. Mevcut askeri sosyoloji literatürü, tarihsel kaynaklarını ortaya çıkarırken savaún ve ordunun dönüúümünü eksene almakla, bütün bu süreci úkillendiren siyasi örüntüyü gözden kaçırmaktadır.

---

²⁹ A.e., s. 160.

³⁰ Michael Mann, **The Sources of Social Power: A History of Power from the Beginning to AD 1760**. Cambridge, Cambridge University Press, 1986, s. 455; Gianfranco Poggi, **Devlet: Do- ası, Geliúmi ve Gelece -i**, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi, 2008, s. 62.

1.2.2.2. Devletin Merkezileşmesi

On dokuzuncu yüzyıla kadar bireysel veya yerel girişimler ile toplumsal alara ve iktidara katılmak yaygın bir uygulama olarak ortaya çıkarken, bu tarihten sonra yeni oluşan ilişkilere dahil olabilmek ve mevcut iktisadi bölümde pay sahibi olabilmek için merkezi ve güçlü siyasi yapılara duyulan ihtiyaçlar artmıştır. Bireyin kendisi veya tâbi olduğu yerel örgütlenme, yeni toplumsal ve siyasal ortamda iktisadsız kalmaktaydı.³¹ Modern devlet diye nitelendirilebilecek yapı tam da bu iktisadsızlığı görmek üzere ortaya çıktı. Sadece merkezi ve güçlü bir devlet hem toplumun kendi içerisindeki sorunları çözmede hem de toplumlar arası ilişkilere dahil olmak noktasında yeterli bir vasıtaydı. Bu da örgütlü ve sistemli bir egemenlik aracı olarak devletin önemini, rolünü ortaya çıkarmıştır. Devlet Batıda, orta çağ-sonrası nda, örgütlü ve sistemli bir egemenlik kurma aracı olarak ilk defa bu dönemde formüle edilmiştir. Yeni sorunlar karşısında toplumun konumlandırılması, yeni sınıfların toplumda ne ölçüde yer alacağı, devlete ait kurumlar arasındaki düzenin nasıl sağlanacağı gibi konularda devlet belirleyici kılınmıştır.

Kendine yeterli feodal birimlerin modern devletin ihtiyaçlarını karşılaması söz konusu olmadığından, bütün bir toplumun imkanlarını ve toplumsal güçleri derleyip toplayacak ve gerektiğinde belli alanlara kanalize edecek yapıyı devlet temsil etmekteydi. Yeni süreçleri örgütleyen merkezi devlet içerisinde askeri ve siyasi süreçler iç içe geçmeye başlamıştır. Feodal dönemin çok sayıda tekil krallık ve prenslikten oluşan yapısını³² oluşan bu örgütlenme biçimi, başlangıçta belli bir zenginliğin üretiminin yansımaları olarak ortaya çıkmış olsa da, aslında siyasi ve askeri mahiyettedir.³³ Bu nedenle savaş olgusu özel, yerel ve tek tek feodal prensliklerin iktisad olmaktan çıkarılıp zümrelerin ve soyluların güçleri kırılmış devlet, hem maliyeyi hem de orduyu kontrol eden bir yapıya dönüşmüştür.³⁴

³¹ İsmail Coşkun, **Modern Devletin Doğuşu**, s. 39.

³² Ronald G. Asch, "Otuz Yıl Savaşları Dönemi: 1598-1648," **Top, Tüfek ve Süngü: Yeniçağda Savaş Sanatı 1453-1815**, Çev. Yavuz Alogan, Ed. Jeremy Black, İstanbul, Kitap Yayınevi, 2003, s. 54.

³³ İsmail Coşkun, **Modern Devletin Doğuşu**, s. 155.

³⁴ Ulrich Brockling, **Disiplin: Askeri Tüketiminin Sosyolojisi ve Tarihi**, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 2001, s. 83.

Orduyu merkeziletiren devlet, askere alma iúlemini subayların elinden alarak orduyu ve askerleri, tahtın mülkiyeti haline getirmiştir. Bunun yanında subaylar da sözleşmeyle çalışan kişiler olmaktan çıkıp ordunun, dolayısıyla devletin, kalıcı unsurlarına dönüşmüşlerdir.³⁵ Bütün meselelere bütünsel bir çerçeveden bakmaya başlayan devlet, kendi kontrolü altına aldığı orduyu çeşitli boyutlarıyla düzenlemeye başlamıştır. Subay ve askerlerin iúeleri, barınma ihtiyaçları, askeri etkinliklerini etkileyeceği için genç erkeklerin sağlık ve eğitim meseleleri hep bu bağlamda devletin vazifesi haline gelmiştir.

Devletin merkezileşmesinin sonucunda eski dönemin çeşitli zümreleri siyasal imtiyazlarını yitirmişlerdi. Hükümdar imtiyazların hepsini kendi elinde toplamış böylece imtiyazlarını ülkenin tümü üzerinde daha kapsamlı bir biçimde kullanmaya başlamıştı. Bunun ordu bağlamında ortaya çıkardığı netice ise ordunun ulusallaşması şeklinde olmuştur.³⁶ Zira homojen olmayan bir topluluktan oluşan ordunun askeri etkinliğinin yeni dönemde olamayacağı görülmekteydi. Yeni sürece uygun olarak özellikle 1789 yılından itibaren merkezi orduların ortaya çıktığı görülmektedir. Napoléon'la birlikte ise başka türlü yapısal bir ordu örgütlenmesi ortaya çıkmıştır. Fransa'da kitlesel silahlı güçlerinin ortaya çıkması, yönetim ile vatandaşlar arasında doğrudan bir ilişki tesis etmiştir.³⁷ Bu doğrudan yönetim, merkezileşmenin sağlanması da önemli bir unsur olmuştur. Böylece asker ve toplum arasındaki izolasyon ortadan kalkmış devlet, ulusal bir idealin peşinde insanları mobilize etmiştir. On dokuzuncu yüzyıla gelindiğinde ise özellikle taşıma, iletişim gibi altyapı unsurlarını besleyen endüstriyel ve iktisadi dönüşüm devletin idari gücünü genişletmiş ve devlet, halkın günlük iúelerine müdahale edebilecek konuma gelmiştir.³⁸ Sosyolojinin kendisi de bahsi geçen merkezi devletin ve onun etrafında örgütlenen iktisadi süreçlerin ortaya çıkardığı değişimler ve sorunlar etrafında

---

³⁵ Samuel P. Huntington, **Asker ve Devlet: Sivil Asker Hükümlerinin Kuram ve Siyaseti**, s. 181.

³⁶ Charles Tilly, **Zor Sermaye ve Avrupa Devletlerinin Oluşumu**, s. 181.

³⁷ Charles Tilly, **Coercion, Capital and European States, AD 990-1990**, Cambridge, Mass, 1990, s. 107-114; Peter Paret, "Conscription and the End of the Ancien Regime in France and Prussia," **Understanding War: Essays on Clausewitz and the History of Military Power**, Princeton, Princeton, University Press, 1992a, s. 65-66.

³⁸ Anthony Giddens, **The Nation State and Violence**, Cambridge, Polity, 1985, s. 172-192.

gelişmiştir.³⁹ Ordu da bu değişimden etkilenen ve kendisini yeni sürece göre düzenleyen bir kurumsal yapı olduğundan, ilk sosyologlardan itibaren tartışmaların bir parçası olmuştur.

Burada ortaya konan tarihsel açıklama elbette ki on sekizinci yüzyıl Avrupa'sının her yerinde benzer ve eş zamanlı bir süreç takip etmemiştir. Mesela İngiltere burada bahsi geçen toplumsal uzlaşmayı ve merkezileşmeyi daha önceki dönemlerde tamamlamıştır. Fakat askeri sosyolojiye konu olan modern ordu ve savaş kavramı da zaten İngiltere merkezli gelişmiş bir mesele değildir. Bu nedendir ki açıklamalar daha çok Fransa'yı merkeze almaktadır.

Fransa'da feodal hakim sınıf, toplumsal grupların direnişinde parçalı siyasi iktidarını sağlamlaştırmak ve bölünmüş egemenliğini birleştirmek zorunda kalmıştır. Tabii Fransa'da da feodalizmin parçalı yapısı hiçbir zaman tam olarak kalkmamış ama siyasi ve iktisadi güç arasındaki birlik, merkezi devlete havale edilmiştir. Birçok feodal güçten bir tanesini monarşik egemenlik düzeyine yükselten devletin merkezileşmesi sürecinde oluşan Fransız mutlakiyetçiliği, pek çok bakımdan feodal geçmişine bağlı kalmıştır.⁴⁰ Mutlakiyetçi devlet, diğer bölünmüş yapılar ile yan yana ve gerilim içinde yaşamıştır. Soylular, kilise ve yerel yönetimler eski özerk askeri, siyasi veya hukuki güçlerini kaybetmemek için merkezi devlet ile çeşitli düzeylerde ilişkiler kurmuştur. Merkezi devlet ise bu güçlerle çatışmaya girmeyip çeşitli biçimlerde bunları kendisine eklemiştir.

Modern dönemde hem ordu kurumu hem de toplum üzerinde temel bir değişime yol açan merkezi devlet uygulamalarından bir diğeri de şiddet ve savaş araçları üzerinde devletin tek karar verici konuma gelmiş olmasıdır. Modern dönem siyasi yapıları tebaaların elinden monarşiye karşı çıkacakları askeri araçları alarak ve monarşilerin mevcut güçlerini dış savaşlara yönelterek şiddeti tekelleştirdi.⁴¹ Feodal ve modern öncesi dönemde şiddet araçlarının merkeziliği gibi bir durum söz konusu

---

³⁹ Anthony Giddens, **Sosyoloji Eleştirel Bir Giriş** Çev. Ülgen Yı ldız, Ankara, Phoenix Yayınevi, 2001, s. 3-4.

⁴⁰ Feodal merkezileşme süreci ve Fransa ile İngiltere'nin farkı için bk., Robert Brenner, **The Brenner Debate: Agrarian Class Structure and Economic Development in Pre-Industrial Europe**, Ed. by T. H. Aston - C. H. E. Philpin, Cambridge, Cambridge University Press, 1985.

⁴¹ Peter Wilson, "Eski Rejimde Savaşlar, 1648-1789," s. 76.

deildi. Üddet araçları, ordu ve askere alma süreçleri, Napoléon'a kadar yerel prenslerin, savaş zamanı askerlerini krala ücret karılığında kiralayan özel girişimci ve subayların elindeydi. Modern dünyanın ükillenme süreçleriyle bu yapı da devletin merkezileşmesine paralel ve onun getirdiği bir zorunluluk olarak değişmiştir. Avrupa'da devletler, üddet araçlarını ve bunları sağlayan süreçleri merkezileştirmiş ve sivil halkın üddet araçlarına sahip olma konumunu elinden almıştır.

Esasında üddet tekeli merkezi devlet olmanın doğal bir uzantısı olarak kabul edilmelidir. Siyaseti tanıyan askeri güç eskiye oranla inanılmaz derecede büyümüş, devletlerin dış ve iç siyasetteki varlıkları bu üddet tekeline bağlı hale gelmiştir. Eski feodal yapılar ulus-devletlere dönüştükten sonra bu yeni yapı üzerindeki denetimlerini üddet araçlarının doğrudan kontrolü ile sağlamıştır.⁴² 1648-1789 arası dönemde Avrupa'da meydana gelen yapısal değişimler, siyasetin üddet üzerindeki tekeli sağlayan temel unsur olmuştur.⁴³ Mesela on yedinci yüzyıla beraber devletler silah taşımayı suç ve pratikten yoksun hale getirmek için özel orduları hukuk dışı ilan etmiştir. Düellonun yasaklanması, silah üretiminin denetim altına alınması, özel silahların ruhsata bağlanması, halka açık yerlerde silah taşımasının yasaklanması gibi uygulamalar yoluyla devlet, üddet tekeli eline almış oluyordu. Yine şehirlerde rutin asayiş görevlerini örgütlerken, büyük derebeylerin egemenlik bölgelerinde özel ordular da oluşturulmuş derebeyleri yatmalarını terk etmeye zorlanmış ve kan davaları yasaklanmıştır.⁴⁴

Üddet araçları üzerindeki tekeli, siyasal iktidarın devamını sağlayan temel bir unsura dönüştürmüştür.⁴⁵ Devletler sahip oldukları bu üddet araçları yoluyla halkı kontrol edecek meşru araçlara sahip olmuştur.⁴⁶ Üddet tekelinin bu etkin işlevi nedeniyle ilk sosyologlardan itibaren devlet, devletle beraber de üddet tekeli konusu belirleyici bir unsur olmuştur. Bilindiği üzere Weber modern devleti analiz ederken

---

⁴² Anthony Giddens, **The Nation State and Violence**, s. 125.

⁴³ Peter Wilson, "Eski Rejimde Savaş, 1648-1789," s. 102.

⁴⁴ Charles Tilly, **Zor Sermaye ve Avrupa Devletlerinin Oluşumu**, s. 125-128.

⁴⁵ Gianfranco Poggi, **Devlet: Doğası, Gelişimi ve Geleceği**, s. 7.

⁴⁶ Peter Berger, **Invitation to Sociology: A Humanistic Perspective**, New York, Doubleday, 1963, s. 69.

iddet tekeli merkezi bir kavram olarak kullanılmaktadır. Askeri sosyoloji, kurumsallaşma dönemi tartışmalarında Weber'in bu analizlerinden faydalanılmaktadır.

Weber modern devletin gelişmesi süreciyle ilgili iki hususa işaret etmiştir. Bunlardan ilki modern devletle birlikte üddet ve yönetim araçlarının sahipliğinin ve denetiminin tek elde toplanması, devlet çıkarı adına birey ve grupların elinden söz konusu araçların denetiminin alınarak millileştirilmesidir. Devletin gelişmesi sürecinde üddet ve yönetim araçlarının denetimleri özel grupların ve feodal beylerin elinden çıkıp devlet tekelinde toplanmıştır.⁴⁷ Weber'e göre modern devlet bütün siyasi birlikler gibi sosyolojik olarak özde ancak kendine özgü somut araçları açısından tanımlanabilir. O da fiziksel güç ve üddet kullanımınıdır.⁴⁸

Devletin örgütlü bir egemenlik tesis etmesi, fiziksel üddetin kullanımı için gerekli olan maddi araçların denetimini gerektirmiştir. Bunun bir uzantısı olarak da yönetimin maddi araçlarının denetimini gerektiren bürokratik bir yapının oluşturulması zorunluluk arz etmiştir.⁴⁹ Devletin merkezileşmeye bağlanmasıyla birlikte üzerinde bulunduğu sınıfa tamamen hakim olmak isteyen siyasi yapı kendisine bu imkanı verecek, kendisi dışında kalanları da kendisine bağlayacak bütün vasıtalar üzerinde bir egemenlik tesis etmek zorunda kalmıştır.

1.2.2.3. Burjuvazinin Gelişimi

Feodal dönemden modern döneme geçilirken değişim yaşanan alanlardan bir diğeri de yeni sınıflar meselesidir. Feodal dönemde siyasi mekanizmayı kontrol eden aristokrasi, yeni dönemde mevcut konumunu koruyacak düzeyde bir etkinlik üretememiştir. Bunun en önemli sebeplerinden birisi, yeni oluşan toplumsal kesimlerin, özellikle burjuvazinin kazanımlı olduğu etkin konumdur. Burjuvazinin iktisadi süreçlerde elde ettiği etkin konumu siyasi düzleme de taşımak

---

⁴⁷ İsmail Coşkun, **Modern Devletin Doğuşu**, s. 71.

⁴⁸ Max Weber, **Meslek Olarak Siyaset**, s. 79-80; Ulrich Brockling, **Disiplin: Askeri Faaliyet Üretiminin Sosyolojisi ve Tarihi**; Gianfranco Poggi, **Devlet: Doğuşu, Gelişimi ve Geleceği**, s. 100.

⁴⁹ Max Weber, **Meslek Olarak Siyaset**, s. 82.

istememesi ve yeni dönem siyasetinde konum talep etmesi sebebiyle, siyasi sürecin tanımlanmasında ve düzenlenmesinde belirleyici bir iúlev görmüüür.

Burjuvazi, merkezi devletin oluúmasında en belirleyici sınıf olarak ortaya çıkmııdır. Ticaret ve sanayi ile zenginleüen burjuva sınıfı eúitler arasında birinci olarak görülen krala destek vermiú, böylece kendisine alan açmıı toplumda yer edinmiúür. Eski dönemin siyasi aktörleri olan kral ve feodal beyler de toplumsal ve siyasal yapının de-iúümekte olduúnun fark ındadırlar. Bu nedenle burjuvazi, yeni bir sınıf olmanın zorluklarıyla birlikte de-iúen sürece müdahil olmaya çalııırken, ortamın müsait olmasının avantajlarını da kullanmııdır.

Burjuvanın yeni siyaset üzerindeki etkisi en iyi úekilde eski dönemin askeri yapısından farklılaúan yeni ordu yapısı üzerinde görülebilir. Burjuvazi hem düzenli ordunun hem de savaúların yoúnluk ve say ılarının artmasının ortaya çıkardığı maliyeti yüklenerek, düzenli orduları finanse etmeye baúlamııdır. Burjuvazinin bu çabasının arkasında yeni koúullarda ulus devlet siyasetini sürdürmenin ön koúulunun hem merkezi bir siyaset hem de profesyonel bir ordu olduúunu görmü ú olmasıdır. Belli tarzda bir siyaseti icra etmenin ve bu siyaseti devam ettirmenin yanında, yeni devletin etkinli-iini artırmanın önemli bir aracı haline geldi-i için askeri alana yönelik ciddi yatırımlar yapılmııdır. Burjuvazinin hem úlke içinde eski iktidar tekeline son vermek hem de kendisinin kurduú ulus devletin etkinli ini d ııarıda artırmak için askeri alana kaynak aktarması anlamlıdır. Düzenli orduların yani ulusal orduların ortaya çıkmasını destekleyen burjuvazi, küçük lordların kendi özel ordularının kaldırılması yönünde çaba göstererek siyasi mekanizmanın merkezileúmesi ve ordunun da bu merkezin iradesine baúlanması yönünde öneli bir iúlev görmüüür.⁵⁰ Bu anlamıyla ulusal ordular sadece içerdeki bir çekiúmenin sonucunda deil, yeni dönemde gerek Avrupa egemenli ini gerçekte útirmek gerekse de dünya dengesindeki etkinli-i artırmak için gerekli bir araç olduúundan dolayı yükselmiúür.

---

⁵⁰ Alfred Vagts, **A History of Militarism: Civilian and Military**, s. 46.

Burjuvazi, ticaret ve üretim tekelinin yanında bürokrasi üzerinde de bir tekel kurmuştur. Bu yeni gelişen alanlarda kendisine bir yer edinemeyen aristokrasi, eski dönemde kendisine hem bir ayrıcalık hem de bir konum sağlayan ordu üzerindeki kontrolünü devam ettirmek istemiştir. Yani siyaset üzerinde etkin olan eski sınıflar, kaybetmeye başladıkları iktidar alanlarını ordu üzerinden tesis etmeye yöneldiler. Burjuvazinin düzenli ve ulusal orduları desteklemesi bu bağlamda anlamlı bir yere oturmuştur. Tabii bazı ülkelerde aristokrasi, savaşların çok olduğu bir dönemde silahsızlanmanın ülkeye zarar vereceği şeklinde iddialar ortaya atarak eski konumlarını sağlayan kurumları ayakta tutmaya çalıştı.⁵¹ Aristokratlar sadece aristokrat olmaları sebebiyle orduda üst ve kalıcı rütbelerde olma hakkını elde etmişlerdi ve kendilerine kalan bu tek kurumu da bırakmak istemiyorlardı.

Feodal dönemde teknik hizmetler dışındaki tüm alanlarda makam satın alınabiliyordu. Ayrıca askeri rütbe sahibi olabilmek mülkiyet artışına bağlıydı. Askeri rütbenin yüksek fiyatı, alınan maaşın düşüklüğü ve de emeklilik gibi bir durumun olmaması, askeri rütbe sahibi olmayı, savaş olmadıkça dönemlerde de geçimini sürdürebilecek düzeyde geliri olan sınıfların tekeline sokuyordu.⁵² Aristokratlar bu konumlarını on dokuzuncu yüzyıla kadar muhafaza etmişlerdir. Süreç içerisinde burjuvazi, ordu ve savaş üzerindeki etkin konumları ve bu durumun iktisadi ve toplumsal boyutları olması dolayısıyla mücadelesini subaylık kurumunun aristokratların elinden alınması ve belli düzenlemelerin getirilmesi yönünde yoğunlaştırmıştır. Bu durumun bir neticesi olarak merkezi devletin ihtiyaçları ve modern savaşın bir gereği olarak subaylık mesleğine giriş için aristokrat olma şartı ortadan kaldırılmış, temel düzeyde bir mesleki eğitim ve yeterlilik şartı getirilmiş, asgari bir genel eğitim şartı aranmıştır. Ordunun bir kurum olarak ortaya çıkmasını ve sistemli hale gelmesini sağlayan unsur da bu askeri eğitim kurumları olmuştur. Subaylar on dokuzuncu yüzyıl ile birlikte, askeri eğitim veren kurumların bir ürünü olmaya başlamışlardır. Subayların toplumdaki ayrı bir meslek grubu olarak ortaya çıkması da bu döneme tekabül etmektedir. Daha sonraki dönemde askeri sosyolojinin

---

⁵¹ A.e., s. 48-52.

⁵² Samuel P. Huntington, **Asker ve Devlet: Sivil Asker Hükümlerinin Kuram ve Siyaseti**, s. 25.

temel meselelerinden olan sivil-asker veya ordu-toplum ilişkisi tartışmalarının köklerini buradaki tartışmalarda bulmak mümkündür.⁵³

1.2.2.4. Ulus-Devlet Süreci

On dokuzuncu yüzyılla birlikte gelişmeye başlayan ulus-devlet olgusu, devletlerin savaş ve barış kararlarını sınıfsal ve dinsel sebeplerle değil ulusal çıkarlar temelinde alma yönünde bir eğilimi ortaya çıkarmıştır.⁵⁴ Toplumun ulus fikri ve bağı etrafında örgütleyen modern devlet yönetim ve idareyi açısından merkezi idareyi kurmuş ve bunları farklı yönetsel aygıtlar haline getirmiştir.⁵⁵ 1789 Fransız Devrimi'nin düşünsel etkileri, uluslaşma sürecini ve bu arada Devlet'in merkezileşmesi eğilimlerini pekiştirmiştir. Bu durum burjuva sınıfının hem ülke içinde hem de ülke dışında etkinlik sağlama arayışı ile örtülmekteydi. Büyük ölçekli üretim gerçekleştirmek için feodal dönemin parçalı ekonomik, siyasi ve hukuki yapısının bütünleştirilmesi gerekmektedir. Yönetimin tek merkezde toplanmasıyla dilde bir bütünlük sağlanması ve yargı kurumunun ülkenin her yerinde geçerli kanun uygulamaları geliştirmesi bu durumun uzantılarıdır. Böylece modern merkezi devlet belli sınırlar içinde yaşayan nüfusu idare eden bir organizasyon olarak özerkleşmiş ve kendi kurumları arasından resmi bir koordinasyon kurmuştur.⁵⁶

Ulus devletinin gelişimine bağlı olarak paralı askerlik sistemi ulusal ordu haline dönüşmüştür. Bu dönüşümün bir uzantısı olarak modern ordu, yeni bağıtan tanımlanmıştır. Feodal dönemin askerinin bilincini inşa eden unsurların modern dönemde işlenmesinin imkanı olmadığından, modern dönemde askerlik, ulus temelinde tanımlanmaya başlamıştır. Toplumsal imkanlar da devletlerin askeri kapasitelerini genişletmesi için büyük bir işlev görmüştür. Ulusçuluk, kendi mecrasında gelişen bir olgu olarak değil, bizzat devletlerin bilinçli bir şekilde özendirdikleri böylece de kitlenin tüm imkanlarıyla seferber edilmesini sağladıkları

---

⁵³ A.e., s. 42

⁵⁴ Paul Kennedy, **Büyük Güçlerin Yükseliş ve Çöküşleri**, s. 107.

⁵⁵ Samuel E. Finer, "Military Forces and State Making," s. 87.

⁵⁶ Charles Tilly, **The Formation of National States in Western Europe**, Princeton, Princeton University Press, 1975, s. 70; Gianfranco Poggi, **Devlet: Doğuşu, Gelişimi ve Geleceği**, s. 27.

bir anlayıştır. Merkezi devletler ulusçuluk ideolojisini en iyi şekilde ordu içerisinde sahadıkları eğitimle gerçekleştirmiştir. Ulusçuluğun yerleşmesi için buna uygun eğitim müfredatı geliştirilmiştir ve de askeri kamplarda çeşitli broşürler ve yayınlar yoluyla yaygınlaştırılmıştır.⁵⁷ Uluslaşmanın ordu üzerindeki en belirgin etkisi askerlerin artık bütün toplum kesimlerinden sağlanması şeklinde ortaya çıkmıştır. Bu durumun bir neticesi olarak ordu toplumu yansıtan hatta onu temsil eden bir hüviyet kazanmıştır. Ordu kurumu artık arkasında toplumun desteğini almış olmanın duygusunu taşımaya başlamıştır.

1.2.2.5. Zorunlu Askerliğe Geçiş

Askeri sosyoloji literatürü kabaca on sekizinci yüzyılla birlikte Batı tecrübesinde ordu bağlamında iki büyük değişim yaşandığını ileri sürer. Birincisi feodal ve aristokratik bir ordudan zorunlu askerlik hizmetine geçiş, ikincisi ise mecburi hizmetin gönüllü yani profesyonel orduya dönüşümü. Bu açıklama, savaşın siyasetin güdümünde ve modern devletle birlikte devlet siyasetinin bir uzantısı olarak geliştiğini göz önünde bulundurursak eksik kalmaktadır. Ordu yapılanmasında da değişime yol açan asıl dönüşüm, devletin kurumlaşmasına bağlı olarak merkezileşen siyaset aygıtının daha önce bireylerin ve grupların elindeyken yeni dönemle birlikte devlete aktarılması ve oradan düzenlenmeye başlanmasıdır.

Zorunlu askerlik uygulamasını gündeme getiren bu tartışmalar daha sonra askeri sosyoloji literatüründe ortaya çıkacak olan, ordunun siyasetle ilişkisi ve ordunun siyasi kurumlar tarafından kontrolü gibi tartışmaların ipuçlarını ve kaynaklarını vermektedir. On sekizinci yüzyılın sonundan itibaren askeri ve siyasi iktidar arasındaki farklılık kurumlaşmaya başlamış ve bu konuda çeşitli tartışmalar görünürlük kazanmıştır.⁵⁸ Yeni dönemde kendi merkezliğini kuran devlet, kendisinden bağımsız hareket eden ve karar alan bir ordu yapısının önüne geçmek

---

⁵⁷ Barry R. Posen, "Nationalism, the Mass Army, and Military Power," *International Security*, 18, 1993, s. 81; Charles Tilly, *Zor Sermaye ve Avrupa Devletlerinin Oluşumu*, s. 49.

⁵⁸ Thomas Lindemann, Michel Louis Martin, "The Military and the Use of Force Corporate Interests and War," *Handbook of the Sociology of the Military*, Ed. by., Giuseppe Caforio, Springer, 2003, 99-111.

istemiú, bu da beraberinde sürecin nasıl olacağını, ordunun sivil siyasetin altında nasıl konumlandırılacağını tartışma konusu haline getirmiútir. Bu tartışmanın kendisi askeri sosyoloji literatüründe hala devam etmekte olan en önemli konulardan birisi olarak disipline dahil olmuútur.

Feodal siyasi yapının zayıflamasıyla birlikte devletin merkeziliğ ve gücü belirgin hale gelmiú böylece askeri örgütlenmeye insan kaynağı sağayan sözleşmeci yaklaúım ortadan kalkmıştır.⁵⁹ Erken modern dönemde tam sözleşmeden muvazafalığa, oradan da genel zorunlu askerliğe doğru bir geliúme görölmektedir. Tam sözleşmecici model önce on altıncı yüzyıl Fransa'sında sonra İspanya'da, muvazafalık on sekizinci yüzyılda Fransa'da ve yüzyılın ortalarından itibaren Prusya'da görölmürken, genel zorunlu askerlik devrim sonrası Fransa'sında ortaya çıkmıştır.⁶⁰

Askeri sosyoloji literatüründe ordunun iúlevi ve yapısına dair anlatı esas kırılmanın Napoléon'la birlikte baúladıđını, düzenli ve modern anlamıyla profesyonel ordunun burada ortaya çıktığını belirtir. Zorunlu askerlik uygulamasının tarihsel köklerinin Fransız devriminde olduğuna dair genel bir uzlaú olduğ görölmektedir.⁶¹ On yedinci yüzyılın ortalarına kadar düzenli bir ordudan bahsetmek çokta mümkün değildir. On yedinci yüzyıldan sonra paralı askerlik neredeyse bir kural haline gelmiúti. Fransa'da 1702 yılından sonra, Prusya'da ise 1732 yılından sonra bir takım zorunlu askerlik uygulamaları getirilmeye çalışılmış fakat bunlar ordunun esas gövdesini oluúturmaktan ziyade yedek kuvvetler gibi iúlev görmüútür. 1814 sonrasında Fransa, genel ve zorunlu askerlik hizmetini bırakarak profesyonellerden

---

⁵⁹ Jeremy Black, **Top, Tüfek ve Süngü: Yeniçağda Savaú Sanatı 1453-1815**, Çev. Yavuz Alogan, İstanbul, Kitap Yayınevi, 2003, s. 14.

⁶⁰ John A. Lynn, "The Evolution of Army Style in the Modern West, 800-2000," **International History Review**, 18, 1996, 507-545. Bk. Michale Howard, **War in European History**, Oxford, Oxford University Press, 1976.

⁶¹ Eric J. Zürcher, **Devletin Silahlanması: Ortadoğu'da ve Orta Asya'da Zorunlu Askerlik (1775-1925)**, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2003, s. 10; Otto Hintze, "Military Organization and the Organization of the State," **The Historical Essays of Otto Hintze**, Ed. by., F. Gilbert, New York, Oxford University Press, 1975, s. 205; Peter Paret, "Conscription and the End of the Ancien Regime in France and Prussia," s. 56; Morris Janowitz, **The Reconstruction of Patriotism: Education for Civic Consciousness**, Chicago, University of Chicago Press, 1983, s. 31; Peter Paret, "Nationalism and the Sense of Military Obligation," **Understanding War: Essays on Clausewitz and the History of Military Power**, Princeton, Princeton University Press, 1992b, 39-52; Samuel E. Finer, "Military Forces and State Making," s. 100.

oluşan bir orduya yöneldi.⁶² 1792'den sonra Fransa'da istila tehdidi bu gösterince ivedilikle kalabalık ve etkin bir orduya gereksinim ortaya çıktı. Vatandaş temelli orduların teüekkülü de aslında bir zorunluluğun ürünüdür. Fransız devleti 1793 yılı başlarında üç yüz bin kişiye gönüllü olmadıkları takdirde zorunlu olarak askere alınacaklarını bildirdi ve 23 Ağustos'ta ilan edilen *levée en masse* bildirisi ile tüm sağıklı erkeklerin cumhuriyetin hizmetine alınacağı açıklandı. Tabii bu kanuni düzenlemeler çok sağıklı ülememiştir. 1796'da Napoléon Habsburg topraklarına saldırdığında cumhuriyet ordusu karmaşık bir yapıdaydı ve ordu eski muvazzaf askerler ve yeni Fransa'ya hizmet vermek isteyen subay ve askerlerden oluşuyordu.⁶³ 1793 yılındaki askerlik çağından sonra Fransa'da asker sayısı 983.000 kişiye yükselmiştir. Bu sayı 1789 yılında ise ancak 156.000 idi.⁶⁴ Aynı şekilde Prusya 1812'de başladığı askeri reform uygulamaları neticesinde 1813 yılında asker sayısını 60.000 den 270.000'e çıkardı. Bunun yanında aynı büyüklükte bir de yedek ordu tesis etti.⁶⁵

Zorunlu askerlik uygulaması 1701'de Danimarka'da, 1704'te İspanya'da, bir sonraki yıl Rusya'da, 1771'de Avusturya ve Bohemya'da başlayıp, on sekizinci yüzyıl sonrasında Napoleon savaşlarıyla daha da yaygınlaştı⁶⁶ ama 1870'lerin sonuna kadar vatandaşlardan oluşan ulusal ordu modelinin Avrupa'da yaygın bir şekilde kabulü mümkün olmamıştır. Savaşlar on dokuzuncu yüzyıl öncesinde bu görevi yürüten generalin kişisel dehası üzerinden icra edilmekteydi. Askerliğin bir meslek olarak yerleşmesi ve kurumsal bir mahiyet kazanması on dokuzuncu yüzyılın başında Prusya'daki düzenlemeler ile başlandıdır. 1808 tarihinde Prusya hükümeti, subay atamalarıyla ilgili bir kararname yayınladı ve uygulamaya başlandıdır. 1875 yılı itibarıyla tüm Avrupa'da askeri profesyonellik temel unsurları itibarıyla görünür olmuştaki da bu unsurlar sadece Prusya'da tam bir sistem halini almıştır.⁶⁷ Prusya'da,

---

⁶² Eric J. Zürcher, **Devletin Silahlanması: Ortadoğu'da ve Orta Asya'da Zorunlu Askerlik (1775-1925)**, s. 13.

⁶³ John Keegan, **Savaş Sanatı Tarihi**, s. 432-434.

⁶⁴ A.e., s. 444.

⁶⁵ Michale Howard, **War in European History**, s. 87.

⁶⁶ Jeremy Black, **Top, Tüfek ve Süngü: Yeniçağda Savaş Sanatı 1453-1815**, s. 19-20.

⁶⁷ Samuel P. Huntington, **Asker ve Devlet: Sivil Asker Hükümlerinin Kuram ve Siyaseti**, s. 39.

1806 yılı Jena yenilgisinin ardından parça parça uygulamaya sokulan ve 1814 tarihli *Zorunlu Askerlik Kanunu* ile sonuçlanan bir takım reformlar gerçekleştirildi. Erkek nüfus düzenli muvazzaf orduda bir ila üç yıl hizmet ediyor, bu takiben birinci ve ikinci sınıf ihtiyat olarak (Landwehr) hizmet baılıyor ve nihayet sadece düüman iügalı durumunda faal hale getirilen *Landsturm* milisinde hizmet bekleniyordu.⁶⁸

Napoléon savaularından sonra Avrupa ülkelerinde, Fransızlar da dahil, aristokratik ordu modeli bir ükilde var olmaya devam etmiştir.⁶⁹ Tabii burada aristokratik ordu yapısı tamamen tasfiye olmasa da yaklaşım ve zihniyet anlamında, uygulama düzeyinde bu modelin dına çıkan daimi ordunun tesis edilmesi ciddi bir evrime yol açmıştır. Mevcut literatürün ulusal orduya geçiün kaynaı nda olan Fransa'da bile aristokratik ordu modelinin varlığını devam ettirmesini model sorununa indirgemesi sorunlu bir yaklaşımdır. Fransa girdiı siyasette bir etkinlik kazanamadıı için uygulamaya baıladıı askeri yapılanma örneklik düzeyine çıkamamıştır. Ne zaman ki Prusya aıaı dan yukarıya doı büyük bir enerji ve h ırsla kendi siyasetini ulusal ordu modelin üzerinden etkin kılıp baıarılı olunca, diier devletler de benzeri modeli uygulamak zorunda kalmıılardır.

İlk defa Prusya vatandaşlarına yaygın ve zorunlu askerlik modelini baıarılı bir ükilde uygulayan devlet olarak ortaya çıkmıştır.⁷⁰ Kurduı model ile Prusya 1860'ta diier devletlere önemli bir üstünlük sağlamam ıştır. Asker sayısı, askerin seferber edilmesi, mevzilenmesi ve de arzında hız ve etkinlik dikkate alınmıı revizyonlar sonucunda Prusya ordusu "hızlıca mobilize olan, iyi eğitimli, profesyoneller subayların kontrolünde bir kitle ordusu" olmuştur.⁷¹ Diier ülkelere bu modelin yaygın olarak aktarımı, Prusya'nın 1866'da Avusturya'yı 1870-71'deki Fransa savaşında da Fransa'yı yenmesi sayesinde olmuştur.

---

⁶⁸ Jan Lucassen, Eric J. Zürcher, "Zorunlu Askerlik ve Direniü Tarihi Çerçeve," **Devletin Silahlanması: Ortado-u'da ve Orta Asya'da Zorunlu Askerlik (1775-1925)**, Ed. Erik Jan Zürcher, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2003, s. 14.

⁶⁹ Meyer Kestenbaum, "Citizen-Soldiers, National Service and the Mass Army: The Birth of Conscription in Revolutionary Europe and North America," **Comparative Social Research**, 20, 2002, s. 118.

⁷⁰ A.e.

⁷¹ Barry R. Posen, "Nationalism, the Mass Army, and Military Power," s. 104; Michale Howard, **War in European History**, s. 100; Edward Mead Earle, **Modern Stratejinin Ustaları**, s. 246.

1.2.2.6. Savaún Mahiyetinin Değişmesi

Modernitenin yarattığı dönüümün neticesi olarak hem ordu örgütlenmesinde hem de savaún mahiyetinde köklü bir deüüm meydana gelmiştir. Modern dönemden itibaren de savaú konusu daha merkezi olarak gündeme gelmeye ve yeni savaú doktrini kendisini burada biriken kaynaklar üzerinden kurmaya baúlamıştır. Modern öncesi savaúlar belli bölgelerin toprak olarak istilasını ve vergiye balanmasını amaç edinirken, modern dönemde savaún amacında bir deüüm meydana gelmiştir. Yeni savaú doktrininin oluşmasıyla birlikte savaú, toprak istila etmek veya ele geçirmek için deüü kar úit ordularla muharebe yapmak ve onları imha etmek olarak anlam kazanmıştır.⁷² Dönemin askeri stratejisinin öncü ismi Clausewitz için zafer, sadece kesin sonuca götüren savaúla, yani düüman ordularının tamamen tahrip edilmesi ile kazanılabilir. Savaún hedefi, başka bir yerde ve zamanda savaúmak için yeniden teúkilatlanma giriúiminde bulunamayacakları úekilde düümanı dize getirmektir. Yine Clausewitz'e göre savaú, emellerimizi gerçekleştirme için düümana boyun edirtmeyi amaçlayan bir úiddet hareketidir.⁷³ Modern dönem savaúları merkezi devletin teúekkülüyle birlikte tamamen politikanın bir uzantısı ve mevcut siyasetin devam ettirilmesinin en önemli aracı olmuştur. Bu durumu ifade etmek için yine dönemin stratejistlerinden Delbrück, savaú, 'devlet politikasının başka araçlarla yürütülmesi'⁷⁴ olarak tanımlamıştır. Modern savaúla birlikte ordu, bir küçük grup aktivitesinin gerçekleştirildi-i alan olmaktan çıkıp, merkezi devletin siyasetinin úekillendi-i asıl kurum olmaya baúlamıştır. Nihai olarak savaú, karút siyasi varlığın bulundu-u coğrafyada onun etkisini dü úürmenin ve kendi etkisini orada kalıcı kılmanın aracı haline gelmiştir. Böylece mevcut siyasetin en önemli uzantısı ordu olmuştur. Toplumda ve siyasette askerin bu denli geniú çaplı yer edinmesi de bu sürecin bir sonucudur.

---

⁷² Edward Mead Earle, **Modern Stratejinin Ustaları**, s. 144.

⁷³ A.e., 324-332.

⁷⁴ A.e., s. 147-158 ve s. 361.

Yeni dönemde ulus devlet, kendi etkinliğini artırmak istemesine paralel olarak, toplumun imkânları en geniş ve sistematik biçimde örgütlemek istemiştir. Savaş ve ordu, egemenlik çatışmasının uzantıları olan maddi, kültürel, askeri ve ekonomik alanlarda merkezi bir yere oturmaktadır. Ordu, bu siyasetin ve ülkedeki etkinlik arayışının sürdürülebilmesi ve kurulabilmesi için en temel araç olduğundan, örgütlenmesini toplumun bütün imkanlarını kapsayıcı bir şekilde kullanan bir boyuta taşımıştır. Mesela şehirler artık bir ordugah gibi örgütlenmeye başlamıştır. Toplumsal hayat ordunun ve savaşın ihtiyaçları için örgütlenmeye başlıyor çünkü bu yeni siyaseti örgütlemek, bütün bir toplumu örgütlemek anlamına gelmektedir. Clausewitz'in savaşın sadece karutu mutlak olarak yok ederek kazanılacağını ifade eden görüşleri bunu oldukça iyi ifade etmektedir. Bunun anlamı savaş ve ordunun siyasal etkinliği en üst düzeye çıkarmak ve toplumsal imkanları seferber etmek için gerekli bir araç olduğudur. Böylece savaş bir yönetim ve altındaki tebaa açısından topyekun bir varlık veya yokluk durumunu ifade etmeye başlamıştır.

Mevcut askeri ve siyasi tarih literatürü ise değişimin merkezine savaşın endüstriyel hale gelmesini koymaktadır. Bu açıklama biçimi savaş ve ordudaki değişimi teknik bir sürece indirgemekte ve bunun ötesinde bir siyasal izlek üzerinden okunmaktadır. Savaşın teknik bir hale gelmesi ve endüstrilemesi ancak yukarıda ortaya koyduğumuz siyasal izlek üzerinden okununca anlamlı bir yere oturmaktadır.

1.2.2.7. Savaşın Teknikleşmesi ve Endüstrilemesi

On yedinci yüzyıl Avrupa'sının büyük bölümünün önde gelen askeri gücü ve örnek tartışılmaz Fransa'ydı. Fransa kıtanın en büyük ve tek sürekli gücünü yaratmak için 1660'larda elindeki güçlerin yönetimini ve yapısını yeniden örgütledi. 1720'lere kadar Avrupa, daimi ordularının çözümlenmesini engelleyen hummalı bir faaliyete tanık oldu. Bu süreç siyasal açıdan daha mutlak bir yönetime geçişle birlikte

gelişmeye başladı. Ordular hem iktisadi zenginliğe ve sömürge servetine ulaşmak hem de Avrupa'nın Vestfalya sonrası devletler sisteminin yapısını belirleyecek siyasal üstünlüğü ele geçirmek için büyük mücadeleler veriyordu.⁷⁵ Orduların daha fazla profesyonelleşerek 1789'dan sonraki yapılarını etkileyecek bir iç örgütlenme ve davranış kalıbı edinmeye başlamaları, bu yeni siyasetin gerektirdiği üslup yerine getirmek içindir.

On sekizinci yüzyılın ortasında Yedi Yıl Savaşlarında iyice açığa çıkan üzere, Avrupa devletlerinin savaşlarında kayıplar en az % 20 düzeyinde oluyor ve ölen ve yaralanan piyadelere takviyeler yapılamıyordu. Piyadeleri birbirlerinden ayırıp dağıtmak ve teknolojik savaş gücüne karşı daha az kırılabilir hale getirmek yönünde ortaya çıkan eğilim, bu yüksek ölüm oranını azaltmak içindi. Bu yöntem beraberinde bazı sorunlar da getirmekteydi. Bunlar arasında öne çıkan sorunlar; askerlerin kontrol ve motive edilmesi ve de birliklerin sevkinin zorlaşmasıdır. Devletler bu sorunların üstesinden gelmek için yedek asker gücü oluşturmaya yöneldiler. Bunun için de genç nüfusu motive edecek, toplumun geri kalanı için savaşmalarını sağlayacak ortak kültürel ve tarihsel zeminin sağlanması yönünde çabalar ortaya konmaya başlandı.⁷⁶

Modern öncesi savaş mekanik bir olay gibi yönetilmekteydi. Modern strateji öncesi savaş yaklaşımı zaferin tamamen maddi faktörlere dayandığını, manevi faktörlerin ise taraflar arasında eşit olduğunu varsayıyordu.⁷⁷ Modern dönemle birlikte ordunun mekanikten öteye bir ruhu olduğu, stratejistler tarafından gündeme getirilmeye başlandı. Du Picq ve Foch, savaşta manevi faktörün önemini fark eden öncü strateji uzmanlarından oldular.⁷⁸ Modern strateji, askerlerin hem topluluk olarak hem de birey olarak motivasyon ve disiplin unsurlarının nasıl sağlanacağı noktasında çalışmalar üretiyordu. Disiplin ve motivasyonun amacı da insani bir haslet olan korkuyu düman askerlerinden daha fazla bastırabilmektir. Hatta korku unsuru üzerine, geriye dönük tarihsel savaş analizleri yapılmıştır. Bu tarihsel

---

⁷⁵ Peter Wilson, "Eski Rejimde Savaşlar, 1648-1789", s. 85-93.

⁷⁶ Barry R. Posen, "Nationalism, the Mass Army, and Military Power", s. 89.

⁷⁷ Edward Mead Earle, **Modern Stratejinin Ustaları**, s. 318.

⁷⁸ A.e., s. 319.

analizler neticesinde disiplin ve güvenin, taktiğin mutlak temeli oldu ğu sonucu ortaya çıkıyordu.

Stratejik düşünme yeni bir durum olmasa da bu dönemlerde Avrupa ordu ve donanmalarında disiplin, planlama ve örgütsel süreklilik verilen önemin artması, tahmin edilebilirliğin savaşlar açısından oldukça önemli bir unsur haline gelmesi, stratejik kavramların uygulanmasını kolaylaştırdı.⁷⁹ Bu bağlamda devrim ve Napoléon savaşları (1792-1815) kitlesel yurttaş orduların, büyük stratejilerin ve askeri kararlılığın oluştuğu yeni bir dönemin başlangıcı kabul edilmektedir.⁸⁰

On sekizinci ve on dokuzuncu yüzyılda stratejinin daha fazla gündeme gelmesini sağlayan bazı teknik gelişmeler de ortaya çıkmaktaydı. Taktik yenilikler, muharebe deneyimini ve savaşın gidişatını yavaş yavaş dönüştürüyordu.⁸¹ Özellikle barutun gündeme gelmesiyle beraber savaş tekniği ve savaş yapma biçimleri değişti. Silah teknolojisi, tahrip ve menzil olarak daha etkin silahlar ürettikçe, eski usul savaş yerini yeni strateji ve taktiklere bırakmaktaydı. Bu sebeptir ki talim yapmayan askeri güçler ateşli silah kullanan ordulara karşı duramamıştır.⁸² Ordunun yapılanma ve asker anlayışı da bu yeni strateji doğrultusunda oluşmuştur. Bu bağlamda ortaya çıkan tartışmalar askeri sosyoloji literatürüne de bir şekilde kaynaklık etmiştir. Özellikle savaşta birliklerin moral, motivasyon, disiplin gibi unsurlarının sağlanması için getirilen öneriler ve yapılan yenilikler, askeri sosyolojinin ilk klasik çalışmaları arasında itibaren bir konu olarak işlenmeye başlandı ve hala da devam etmektedir. Diğer taraftan stratejinin kendisi ve strateji bağlamında yapılan çalışmalar, başta Clausewitz olmak üzere, askeri sosyolojiye kaynaklık teşkil eden çalışmalar olmakla birlikte, sosyolojik yöntemle üretilmediklerinden dolayı askeri sosyoloji içerisinde değerlendirilmemiştir.

On sekizinci yüzyıldan bu yana hem askerlerin bireysel silahlarının hem de onları destekleyen topların ve makineli tüfeklerin ateş gücü yüzlerce kat artmıştır. Öyle ki on dokuzuncu yüzyılın son çeyreğine gelindiğinde silahhanelerde özel

---

⁷⁹ Jeremy Black, **Top, Tüfek ve Süngü: Yeniçağda Savaş Sanatı 1453-1815**, s. 20.

⁸⁰ Peter Wilson, "Eski Rejimde Savaşlar, 1648-1789," s. 76.

⁸¹ A.e., s. 103.

⁸² John Keegan, **Savaş Sanatı Tarihi**, Çev. Selma Koçak, İstanbul, Doruk, 2007, s. 171.

makinelere günde çeyrek milyon mermi imal ediyordu.⁸³ Savaşın endüstrileşmesi silah sanayiinde de etkili olmuştur. Hatta pek çok sanayi kolu artan ve mahiyeti değişen savaşların bir zorunluluğu olarak ortaya çıkmıştır. Bunlardan biri olan demiryolu ile birlikte meydan muharebesi bitmiş, cephe düzeni doğmuştur. Bunun yanında dayanıklı tüketim mallarının kitlesel üretiminin ve yiyecek üretiminin endüstrileşmesi ve rasyonelleşmesi de askeri düzen ve savaşın sürdürülebilirliği bakımında ortaya çıkmıştır.⁸⁴

1.2.2.8. Ordu ve Savaşların Yükselişi ve Toplumun İmkânlarının Seferber Edilmesi

Modern dünyanın oluşmaya başlaması ile birlikte ordularda ve savaşlardaki yükselişi, devletlerarası çekişmelerdeki artış ve bu çekişmelerden dolayı toplumun bütün imkânlarının harekete geçirilmek zorunda kalınması, orduyu hem ulus devletlerin kendini tesis etme hem de var olan varlık alanlarının genişlemesi için bir araç haline getirmiştir. Son iki yüzyıldır savaşlar mekanize hale gelmiş, buna mukabil ordular büyütülmüş ve askeri hareket yönlendirilmiştir.⁸⁵ 1900'den sonra Avrupa içerisinde 237 savaş meydana gelmiştir. 2000 yılına doğru bu rakam 275 savaş ve 115 milyon ölüye ulaşmıştır. On dokuzuncu yüzyılda ise Batıda 205 savaş ve sekiz milyon ölü vardı. On sekizinci yüzyılda ise savaş sayısı 68, ölü sayısı dört milyondur.⁸⁶ On beşinci yüzyıldan sonra artmaya başlayan asker sayısı, 1794 Fransa'sında 1.169.000'e ulaşmıştır. 1794 yılında 18-25 yaş arası bekar erkeklerden oluşturulan Fransız ordusunda 770.000 erkek birleşmiş, bu da Fransa'ya paralı aristokrat askerlerin etkinliklerini kırmak noktasında sayısal bir üstünlük sağlamıştır.⁸⁷

Quincy Wright savaş tarihini; a) ateşli silahların kullanılması (1450-1648), b) profesyonel ordular ve saltanat savaşları dönemi (1648-1789), c) savaşın büyüme

---

⁸³ A.e., s. 447.

⁸⁴ Anthony Giddens, **Ulus-Devlet ve Hükümet**, Çev. Cumhur Atay, İstanbul, Kalkedon, 2008.

⁸⁵ Edward Mead Earle, **Modern Stratejinin Ustaları**, s. 399.

⁸⁶ Charles Tilly, **Zor Sermaye ve Avrupa Devletlerinin Oluşumu**, s. 123.

⁸⁷ John Keegan, **Savaş Sanatı Tarihi**, s. 181.

dönemi (1789-1914) ve d) savaún totaliterleúmesi (1914-1942) olarak dört kısma ayırmaktadır. Wright da modern dönem savaúlarını büyüklükleri ve sayılarının artmı□ olması ile tanımlamaktadır.⁸⁸

Ulus devletlerin birbirleri aleyhine etkinlik alanlarını artırmak ve dünya egemenliē için bütün güçlerini seferber etmek istemeleri, beraberinde savaún kapsamını geniúletip karmaúıklı□nı arttırmı□ savaúacak insan ihtiyacı da buna paralel olarak yükselmiútir. Bu ba÷lamda savaúlarda ölü sayılarının yüksek olaca÷ öngörüsüyle avantajı elde etmek için çok sayıda asker bulundurmak gerekti÷i, modern stratejinin temel öngörülerinden birisi olmuútur. Bundan dolayı Avrupa ordularında etkin bir savunma hattı oluúturabilmek için her yıl askere alınanların sayısı yükseltmek istenmiú ve ölenlerin yerini alacak olan yedeklerin sayısının artırılması yoluna gidilmiútir. Benzer bir durum 1861 Amerikan iç savaúunda da gözlenmiútir. Güney kesimin elindeki bir milyon, Kuzey ordusunda ise iki milyon asker bulunmaktaydı. Savaú öncesi toplan nüfusun otuz iki milyon oldu÷u düúünlü÷ünde toplam nüfusun yaklaúık %10'unun silâh altına alındı□nı görebiliriz. Bu savaúta ölen altı yüz yirmi bin Amerikalı, iki dünya savaúu, Kore ve Vietnam Savaúlarında ölen Amerikalıların toplamından daha fazlaydı.⁸⁹

Artan savaúların yanında Avrupa tarihinde yükselen bir diēer e÷ilim de toplumsal kaynakların mobilizasyonunda görülür. Önceki devirlerde savaún sevk ve idaresi, daha çok amirallerin ve generallerin sorumluluğuydu. Ancak, bir milletin tüm kaynaklarının belli bir hedefe yöneltilmesi, sadece asker sınıfının altından kalkamayaca÷ kadar kapsamlı bir süreçtir. Bu nedenle bu süreçte en aktif rolü siyasi yönetim üstlenmiútir. Zaten savaúların ortaya çıkardı□ durum ulusal kaynakların etkin ve yeterli bir biçimde sivil kurumlar dı÷arında bırakılarak düzenlemeyeceini ortaya koymuútur.⁹⁰ Feodal dönemde siyasi yapı askere alma ve donatma iúünü üstlenen askeri giriúmcilerin ortadan kalkmasıyla birlikte, toplum ile do÷rudan temas haline geçmiú ve bu durum bir takım toplumsal maliyetleri -aynı veya nakdi-

---

⁸⁸ Quincy Wright, *A Study of War*, Chicago, University of Chicago Press, 1942, s. 294-300.

⁸⁹ John Keegan, *Savaú Sanatı Tarihi*, s. 438-445.

⁹⁰ Edward Mead Earle, *Modern Stratejinin Ustaları*, s. 400.

gündeme getirmiştir.⁹¹ Bunun nedeni savaş nedeniyle devlet harcamalarının 1688'den 1815'e kadar sürekli artması olasıdır.⁹² Devletler artan bu ekonomik ve toplumsal maliyetleri karşılayacakları kaynaklar hakkında sistematik bilgiler toplamaya başlamışlardır.⁹³ Doğrudan yönetime geçişle birlikte toplumun imkan ve kaynaklarını sistematik olarak kayıt altına almaya başlayan devlet, hane başına vergi, genel askerlik, nüfus sayımı, polis sistemi gibi araçlarla küçük ölçekli boyutlarda toplumsal yaşamın birçok alanına girmiş böylece halkın denetimindeki kaynaklara ulaşma olanakları elde etmiştir. Bu şekilde askeri örgütlenme daha önce özel ve yerel olarak kontrol edilen alanlara devlet faaliyetlerinin yayılması için bir araç olmuştur.⁹⁴

Modern kitlesel savaşın toplumsal hayatın bütün boyutlarını kuşatan ve etkileyen bir hale gelmesiyle birlikte savaş, ordu gibi kavramlar sadece askeri alanı ilgilendiren birer unsur olmaktan çıkmış, özellikle zorunlu askerlik hizmetinin yaygınlık kazanmasıyla birlikte, doğrudan bütün bir toplumun gündemine girmiştir. Bu durum da toptan savaş durumunu ortaya çıkarmıştır. Toptan savaş, ulusal bir toplumun, insanların ve maddi kaynaklarının çok büyük bir kısmını seferber ettiği savaş durumudur.⁹⁵ Toplumun imkanlarının seferber edilmesine yönelik ilk uygulamalar 1793 yılında Fransa'da yürürlüğe konan genel seferberlik (Levée en Masse) bünyesinde gerçekleştirilmiştir. Bu da siyasi gücün, bütün Fransız ulusunu mobilize etmek durumunda olduğunu bir göstergesidir. Gençler savaşa giderken, toplumun geri kalan kesimleri ise lojistik ve geri hizmette çalışmıştır.⁹⁶

Savaşın kitleselleşmesi nüfusun giderek daha büyük bir bölümünün orduya katılmasını doğurmuş ve toplumun sadece insan unsuru değil sanayi ve teknolojik süreçler de buna dahil edilmiştir. Bunun için devletler savaşın etkilerini

---

⁹¹ Ronald G. Asch, "Otuz Yıl Savaşları Dönemi: 1598-1648," s. 67.

⁹² Michael Mann, **The Sources of Social Power: The Rise of Classes and Nation-States, 1760-1914**, Cambridge, Cambridge University Press, 1993, s. 221-226.

⁹³ Gianfranco Poggi, **Devlet: Doğuşu, Gelişimi ve Geleceği**, s. 70.

⁹⁴ Charles Tilly, **Zor Sermaye ve Avrupa Devletlerinin Oluşumu**, s. 187.

⁹⁵ Paul Kennedy, **Büyük Güçlerin Yükseliş ve Çöküşleri**, s. 150.

⁹⁶ David B. Ralston, **Soldiers and the State: Civil-Military Relations in Modern Europe**, Boston, Heath, 1966, s. 66.

denetleyebilmek ve merkezi siyaseti yerleştirebilmek için benzeri görülmemiş bir ölçüde kaynak ve üretim gücü kullanılmıştır.⁹⁷

Bütün bu tartışmalarımız askeri sosyolojinin dili ve önemli kavramlarının, tarihi bir çerçeve içerisinde, Batıdaki merkezi değişimlere paralel bir şekilde ordunun önem kazanması ile ilişkili olarak gelişimini göstermektedir. İlk değişimler Fransız devrimi sonrası Batıdaki güç ilişkilerinin dönüşümü ile bağlantılı buralarda yaşanan zihni süreçleri ve uygulamaları en iyi biçimiyle kendi ülkesinde bütünleştiren Prusya ile devam etmiştir. Savaş ve orduya dair gelişen ilgi, modern stratejinin gelişmesini sağlamış, daha sonra ortaya çıkan görüşler doğrultusunda savaş tarihine ve savaş çözümlerine dair etkinleştirici analizler geliştirilmiştir. Askeri sosyoloji kendi kurumlaşmasını gerçekleştirirken, yukarıda özetlenmeye çalışılan bu tarihsel arka plana yaslanarak ve buralarda oluşan birikimi kullanarak kendi dilini ve açıklama biçimini geliştirmiştir. Açarıdaki tartışmalarda da geçtiğ üzere, Avrupa toplumlarında meydana gelen bu değişimler sosyolojinin konusunu oluşturmuş, yeni oluşan toplum düzeninin tanımlanması ve tarih içerisinde konumlandırılması asıl mesele olmuştur. Bunun yanında bu değişimlerin sebep-sonuçları, karşılaşılan meselelerin çözümleri de sosyolojinin gelişimine mukabil gündeme gelmiştir. İlk sosyologlardan itibaren ordu ve savaş konusu da sosyolojinin genel tarih ve toplum tasavvuru içerisinde bir yere oturtulmuştur. Sosyoloji içerisinde modern dönemle birlikte ordu kurumunun nasıl bir yapı olması gerektiği, genel siyasi yönetimle ilişkisinin nasıl kurulacağı, toplumun geri kalanı ile nasıl bir etkileşimi olacağı gibi sorular, askeri sosyolojinin konularını ve meseleyi ele alması biçimini belirleyen faktörlerden olmuştur.

1.3. İlk Toplum Dönemlerinde Savaş Ordu ve Asker

Sosyolojinin gelişim dönemleri olan on dokuzuncu ve yirminci yüzyıllarda savaş ve onun doğrudan unsurları olan ordu ve silahlı güçlere çok fazla önem

---

⁹⁷ Paul Kennedy, **Büyük Güçlerin Yükseliş ve Çöküşleri**, s. 151.

verilmemiú, bir kurum olarak orduya toplumsal bir süreç ba=lamında alt seviyede ilgi gösterilmiú olsa da ilk dönem klasik teorisyenler tarafından tamamen göz ardı edilmemiútir.⁹⁸

Ordu ve asker üzerine yapılan sosyolojik analizler, askeri sosyolojinin kurumlaşmasını müteakip olarak görünürlük kazanmı= ve *American Soldier*'dan sonra alana yönelik incelemeler artmı= olsa da, ordu ve savaş olgusuna dair sosyolojik ilgiler neredeyse sosyolojinin doğuşu ile eş zamanlıdır. Askeri sosyolojinin ilgilendi= konular temelsiz bir şekilde ortaya çıkmamı= ilk toplum bilimcilerin bu konular üzerine yaptıkları analizler bir referans noktası kabul edilmiútir. Örnek vermek gerekirse Huntington ve Janowitz'in sivil toplum ile silahlı güçler arasındaki ilişkiyi tanımlamak için kullandıkları benzer/farklı (convergence/divergence) kavramsallaştırmasının kökleri Tocqueville'de, Wright Mills'in iktidar seçkinleri modelinin kökleri de Gaetano Mosca'da bulunabilir.⁹⁹ İlk toplumbilim düşünürlerinin savaş ve orduyu nasıl analiz ettikleri genel hatlarıyla tanımlandıktan sonra, askeri sosyoloji içerisinde yürütölen tartışmalarda bu analizlerin kaynaklık etme biçimleri gösterilecektir.

Comte *Pozitif Felsefe Dersleri*'nde bugün askeri sosyoloji disiplini içerisinde konu edinilen pek çok hususa değinmi útir. Comte kendi döneminin toplumsal krizini analiz etmiú, insanlı=ın toplumsal tarihini, aydınlanmadan itibaren lineer bir ilerleme ve evrim bağlamına oturtmuútur. Comte, kendi toplumsal evrim kurgusunda endüstriyel ve bürokratik yönlerin henüz oluşmadı= dönemlerde ordu ve dine merkezi bir rol atfetmiútir. Comte, insan hayatında askeri unsurların, insanın kendisi kadar eski olduğunu belirtir. Ona göre liderlik meselesi ilk defa askeri öflik altında oluşmuútur. Özellikle savaşın gerekliliklerini karşılamak için insanlar arası birliktelikler doğmu útur. Askeri eylemlilik küçük grupları iki üeye sevk eder: askeri

---

⁹⁸ David R. Segal, "Military Sociology," **21st Century Sociology: A Reference Handbook**, Ed. by., Clifton D. Bryant - Dennis L. Peck, Sage, 2007b, s. 353.

⁹⁹ Giuseppe Caforio, "Some Historical Notes," **Handbook of the Sociology of Military**, Ed. by G. Caforio, Springer, 2006a, s. 7.

ihtiyaçları daha iyi karúlamak için sayısal olarak bir araya gelme veya yenilenen yenen safına katılması ve bu yolla meydana gelen bir geniúleme.¹⁰⁰

Sanayileúme ve endüstrileúmenin geliúmesine paralel olarak savaú önemini kaybetmeye baúlayınca, askeri önderler manevi ve dini rollerini kaybetmeye baúladı. Netice olarak ordular seçkinci bir mahiyete bürünmüü ve askeri ruh sadece orduya has bir unsura dönüümüüür. Böylece toplumun genelinde yaygın olan askeri etki de bitmiúür.

Modern dönemle birlikte ordu bazı radikal deüúümlere uđam ıúır. Ulus-devlet içinde ortaya çıkan bürokratik yapı, askeri liderlerin otoritelerini ortadan kaldırıncaya, orduda yeni bir iç yapılanma ortaya çıkmıúır. Mesela merkezi ve düzenli ordu feodal milislerin yerini almıú, askeri liderlik sivil otoritelerin altında bir konuma inmiú, uluslararası müzakereler siviller tarafından yapılmaya baúlanmıú ve askeri eylemlilikler ulus-devletlerin ticari çıkarlarına nispetle daha önemsiz bir biçim almıúır. Askeri sosyoloji içerisinde tartıúılacak olan silahlı güçlerin sivil yönetimler tarafından kontrolü problemi burada görülmektedir. Yine askeri eylemliliklerin bürokratik hale getirilmeye baúlanması, Comte’u savaúların azalıp ortadan kaybolacağına dair bir inanç götürür. Zorunlu askerlik uygulaması askeri sistemin eski yapısını dönüüüürecek, böylece askeri gelenek ve mantalite azalacak, nihayetinde askeri sistem, modern toplumun karmaúık çarkları arasında eriyecektir.¹⁰¹

Comte’un genel yaklaúımı Avrupa tarihinin, askeri-teolojik ve feodal bir sistemden endüstri ve bilim üzerine kurulu bir sisteme uzun bir geçiú süreci olarak okunabileceú üeklindedir.¹⁰² Tabii Comte’un yapıtlarında bahsettiú deüúüm askeri olandan endüstriyel olana doğudur ama Comte askeri olan ın geri gelme ihtimalini de göz önünde bulundurmuúür. Comte için Napoléon, militarizme ve teokrasiye geri dönüüüü temsil etmektedir.¹⁰³ Comte’un öngörüsü endüstrileúmeye geçiúle beraber odaklanmanın doğal bir üekilde üretime olacaú , savaúın ortadan kalkmasıyla beraber

---

¹⁰⁰ A.e., s. 8;

¹⁰¹ A.e., s. 9.

¹⁰² Mike Gane, **Auguste Comte**, NY, Routledge, 2006, s. 31.

¹⁰³ Auguste Comte, **Early Political Writings**, Ed. by H. S. Jones, Cambridge, Cambridge Texts in the History of Political Thought, 1998, s. 37; Mike Gane, **Auguste Comte**, s. 32.

de yönetimin askeri önderlerin elinden çıkacağı ydı.¹⁰⁴ Bu nedenledir ki Comte, Avrupa'daki modern savaşları askeri ruhun hayatta kalmasının ve birbiri ile çatılan devletlerin kontrolsüz isteklerinin sonucu olarak görmektedir.¹⁰⁵

Görüldüğü üzere Comte'un modern toplum analizi bir şekilde askeri olan üzerinden ilerlemektedir. Bu analizlerde sanayileşmenin ve endüstrileşmenin eski düzeni yeni biçimlendireceği inancı belirgin olsa da kendi döneminde ordunun eski konumunu biçim değiştirerek devam ettirdiğini görmekte ve bu durumu anlamlandırmaya çalışmaktadır. Modern dönemde ordu, ulus-devletin bürokratik yapısı altında yeni bir biçim almakta ve ulus-devletin çıkarları etrafında kendini yeniden kurmaktadır. Askeri sosyoloji literatüründe de modern dönemde ordunun alacağı konum ve ülevi temel tartışmalardan birisi olarak kalmaya devam edecektir.

Comte'da olduğu gibi Herbert Spencer da askeri ve endüstriyel olmak üzere devlet ve toplumun iki temel biçimi olduğunu düşünür.¹⁰⁶ Askeri devlet toplumsal örgütlenmenin ilk biçimi olup, savaş merkezli olarak şekillenmiştir. Sıkı ve disiplinli bir şekilde örgütlenen askeri toplumda üretici sınıfın iktisadi faaliyetleri devletin askeri ihtiyaçları çerçevesinde şekillenmiştir. Ekonomik etkinliğin hedefi ise ortak gücü başarılı fetihlerle beslemek olmuştur.

Askeri devlet topraklarını genişletip uzun süre zarfında barış ve istikrarı sağlayınca, endüstriyel bir topluma doğru değişim geçirecektir. Askeri toplum ordu tarafından yönetilmekte ve merkezden denetlenen, unsurları birbiri ile bütünleşmiş bir biçim iken endüstriyel toplum, işbirliğine veya piyasa ilkelerine dayalı, toplumsal düzenin daha organik ve kendiliğinden olduğu toplum biçimidir.¹⁰⁷ Askeri toplumlar varlıklarını sürdürebilmek için rakipleriyle savaşmak zorundayken, daha gelişmiş

---

¹⁰⁴ William H. George, "Auguste Comte: Sociology and the New Politics," **The American Journal of Sociology**, 33/3, 1927, s. 377.

¹⁰⁵ Mike Gane, **Auguste Comte**, s. 6.

¹⁰⁶ Aslında bu evrimci ve ilerlemeci tavır başka toplum düşünürlerinde de vardır. Saint-Simon da onlardan birisidir. Bk. Fabrizio Battistelli, "War and Militarism in the Thought of Herbert Spencer: With an Unpublished Letter on the Anglo-Boer War", **International Journal of Comparative Sociology**, 34/3-4, 1993, s. 193.

¹⁰⁷ John Scott, **Fifty Key Sociologists: The Formative Theorists**, NY, Routledge, 2007, s. 169.

sanayi toplumları, savaú ve çatıúmaya yönelmekten ziyade, ekonomik rekabet sayesinde barıúıçinde evrimleşmeyi öğrenmişlerdir.

Spencer *Principles of Sociology* isimli eserinde askeri sistemin kaynakları ve kökeni üzerine analizler yapmaktadır. Spencer'ın bu çalışmasında tarihi örneklerden hareket edilerek yapılan açıklamalar yerine gezginlerin, etnografların ve misyonerlerin, ilkel halkların gelenek ve kurumlarına dair sundukları verileri kullanarak analizler yapmıştır. Spencer buralardaki verilerden hareketle savaúın, siyasi topluluk ve iktisadi gelişme için zararlı olduğunu ileri sürer.¹⁰⁸ Bu anlamıyla savaú hem ilerlemeye engel teşkil etmekte, hem de Hıristiyanlık öğretisi ile çatıúmaktadır.¹⁰⁹

Spencer'ın askeri toplum ve endüstriyel toplum arasında yaptığı bu ayrım daha sonra askeri sosyolojide Huntington (1957) ve Janowitz'in (1960) benzer/farklı (divergence/convergence) olarak konumlandıkları tartışmada temel olacaktır.¹¹⁰

Modern sosyoloji toplumsal değişim üzerinde savaúın etkisini göz ardı ettiú; savaú ve orduya dair yeterli analizler geliştiremediú için ele útirilmektedir.¹¹¹ Bu anlamıyla sosyoloji disiplini içerisinde savaú ve orduya dair analizleriyle Weber, bir istisna oluşturmaktadır. Weber'in sosyolojik analizlerinin arkasında sürekli bulunan sorulardan bir tanesi (fiziksel) úddet araçlarını kimin kontrol edeceú-i meselesidir.¹¹² Weber pek çok çalışmasında askeri teknolojideki değişim, askeri organizasyon ve siyasi yapı arasındaki karúuluklu iliúkiyi bir úekilde izah etmeye çalışmıştır. Hatta siyasi meselelerin askeri olandan ne kadar fazla etkilendiúini ifade edecek úekilde úöyle demiştir:

---

¹⁰⁸ Casper Sylvest, "War, Evolution and Internationalism: The International Thought of Herbert Spencer," Paper presented at **The 46th Annual ISA Convention**, 1-5 March, Honolulu, Hawaii, 2005, s. 11.

¹⁰⁹ Herbert Spencer, "The Proper Sphere of Government [1842-1843]," **The Man versus the State**, Baltimore, Penguin Books, 1969, s. 213.

¹¹⁰ Farbrizio Battistelli, "War and Militarism in the Thought of Herbert Spencer: With an Unpublished Letter on the Anglo-Boer War," s. 198.

¹¹¹ Anthony Giddens, **The Constitution of Society**, Cambridge, Polity Press, 1984.

¹¹² Bryan S. Turner, **Classical Sociology**, London, Sage, 1999, s. 26

Tam olarak bir siyasi zafer hiçbir zaman gerçekleşmez. Her bir siyasi kazanım e-ritidir, istikrarsızdır ve yeni çatımlara her daim açıktır. Siyaset, savaşın bir devamıdır ve barıda çatımının biçiminde, dümanın kim oldu-unda veya çatılan meselede bir de-iümden başka bir üey de-ildir.¹¹³

Weber'e göre rasyonel hukuk, yönetim, askeri teknoloji ve dini ahlak modernitenin ortaya çıkmasını sağlayan temel esaslar ı oluşturmıştır.¹¹⁴ Hatta Weber modern vatandaşın ortaya çıkmasını kitlesel ordunun demokratik uygulamalarının bir uzantısı olarak görmüştür.¹¹⁵ Soyluluk merkezli övallyeliin ortadan kalkmasının sonucunda kent milisleri, otonom şehirler, sivil toplum ve vatandaşlık olgusu ortaya çıkmıştır.¹¹⁶ Bunu gösterebilmek için de Batı toplumları ile doğ toplumları ı arasında bir karşılaştırma yapar ve farklılığın temeline de ordu yapılanmasını koyar. Bunun bir örne-i olarak, Avrupa'nın ükillenmesinde övallyeliin yapt ı toplumsal etkiyi Asya toplumlarının piyade sistemi üzerine kurulu ordu yapılarıyla karşılaştırması gösterilebilir.¹¹⁷ Weber'e göre Avrupa'da süvari, teknik olarak feodalizmin taşıyıcı gücü iken Doğ'da süvari gelişmemiş ve ordu piyadeye dayalı kalmıştır.¹¹⁸ Bu şekilde süvari teknik "Homerik Hellas'ta veya Batılı Orta Çağ'da güçlü bir bireyselci sosyal düzene yol açmıştır."¹¹⁹

Batıda kendi silahlarına sahip övallye, bunların maliyetini üstlenebilecek ve askerî eğitim yapabilmek için gerekli vakti bulabilecek maddi temele sahipti. Weber, doğ toplumları ile bir kıyaslama yaparak Batı toplumlarındaki farkı ortaya koymaktadır. Weber'e göre doğ toplumlarında ordunun hükümdarın şahsi ordusu olması onları patrimoniyal yapmaktadır. Bu yapıda ordu, doğudan hükümdar

---

¹¹³ Max Weber, "The Meaning of 'Ethical Neutrality' Sociology and Economics," **The Methodology of the Social Sciences**, Tr. Edward A. Shils - Henry A. Finch, New York, The Free Press, 1949, 27. Weber'in bu yaklaşımı Clausewitz'in bir tarafıyla devamıdır. Dikkat edilirse ibareler dahi birbirine çok benzemektedir.

¹¹⁴ Bryan S. Turner, **Classical Sociology**, s. 84.

¹¹⁵ Max Weber, **The City**, New York, Free Press, 1981, s. 324.

¹¹⁶ Bryan S. Turner, **Classical Sociology**, s. 265-66.

¹¹⁷ A.e., s. 81 ve 265.

¹¹⁸ Max Weber, **The Religion of India: The Sociology of Hinduism and Buddhism**, Tr. Don Martindale - Hans H. Gerth, New York, Free Press, 1967, s. 71.

¹¹⁹ Max Weber, **The Religion of China: Confucianism and Taoism**, Tr. Hans H. Gerth, New York, Free Press, 1968, s. 24-25.

tarafından silahlandırılmakta ve idame edilmektedir.¹²⁰ Bu sistemin zıddı ise Batı toplumlarındaki kendi silahlarını kendileri sağlayayan ve silahlarını profesyonelce kullanan feodal ordudur.¹²¹ Feodal beylerin kendi silahlarını kendilerinin sağlayamaları onlara bir özerklik kazandırmaktadır.

Weber'in analizlerindeki savaş ve güç eksenini, sonraki dönem toplum düşünürlerinde de devam ettirmiştir. Mesela Parsons, nasyonal sosyalizmin yükselişini Alman sınıf yapısının askeri bürokratik yapısına bağlamaktadır.¹²² Belirtmek gerekir ki yukarıda ordu, savaş ve askerlik olgusuna dair çeşitli görüşleri zikredilen ilk toplum düşünürlerinin asıl ilgi alanları askeri kurumlar değildir. Bunların orduya dair ilgileri orduyu daha genel toplumsal fenomenleri incelemek için bir ara alan olarak kullanma düzeyindedir.

Klasik Avrupa sosyolojisinin dışında askeri sosyolojinin doğduğu ortam olarak Amerika'da sosyoloji birikimi de savaş ve ordu konusuna bir ilgi ve alakaya göstermiştir. Askeri sosyolojinin kurumsallaşmasını sağlayan unsurları tartışırken de ifade edileceği üzere askeri sosyoloji, kurumsal gelişmesini Amerika'da sosyolojinin kendine has özelliklerine borçludur. Her ne kadar az da olsa Amerika'da sosyolojinin savaş ve özellikle orduya dair analizleri, askeri sosyoloji gelişene kadar bir süreklilik göstermiştir. Hatta 1870'lerde Amerikalı reformistlerin sosyal bilimlere için belirledikleri gündem, Birinci Dünya Savaşına kadar neredeyse değişmeden kalmıştır.¹²³

Ölkede dönem Amerikan sosyologları Comte'un kavramsal dilini devam ettirmişlerdir. Frank Lester Ward, Albion Small ve Franklenn Giddings, insan topluluğu hakkında elde edilecek kanunların insanlığın daha ileri bir düzeye

---

¹²⁰ Max Weber, **The Agrarian Sociology of Ancient Civilizations**, Tr. R. I. Frank, London, Verso, 1988, s. 90.

¹²¹ Max Weber, **Economy and Society: An Outline of Interpretive Sociology**, Ed. by., Claus Wittich - Guenther Roth, Berkeley, University of California, 1978, s. 1078.

¹²² Talcolt Parsons, "Democracy and the Social Structure in pre-Nazi Germany," **Journal of Legal and Political Sociology**, 1, 1942, 96-114; Bryan S. Turner, **Classical Sociology**, s. 177.

¹²³ Richard A. Garnett, "The Study of War in American Sociology: An Analysis of Selected Journals, 1936-1984," **The American Sociologist**, 19/3, 1988, 270-282.

taınması için kullanılabilene inanmaktaydılar.¹²⁴ Amerikan sosyologları Alman kurumsal analiz geleneini Fransız toplumsal hayat psikolojisi yaklaımı ile birleştirmişlerdir.¹²⁵

Savaú meselesi Amerika'da sosyolojide belli simalar dında yeterince iúlenmiú bir konu deildir. İlk dönemlerde Sumner, Sorokin, Waller ve Speier gibi belli simalar bu meseleye ilgi duymaktaydılar.¹²⁶ Sosyolojinin savaú ve ordu konularına temel bir mesele olarak yeterince önem vermemesi, liberal fonksiyonalizm ve marksizmin disiplinde baskın paradigmlar olmasından kaynaklanmaktadır.¹²⁷ Savaú ve ordu konuları kıyaslandında ise ordu konusunun savaú konusuna göre çok daha fazla iúlendiđ görülmektedir. Richard A. Garnett 1936-1984 yılları arasında Amerika'nın temel sosyoloji dergilerinde bu iki konunun ele alınını incelemiú ve ilginç verilere ulaımıdır. Bu tarihler arasında Amerikan ordusu üzerine yazılanlar, savaú sosyolojisi üzerine yazılanlardan daha fazladır.¹²⁸ Mesela 1936 yılında savaú konusunda sadece bir makale yayımlanmıken, dönemin önemli sosyoloji dergilerinde ordu üzerine 131 makale yayımlanmıdır.¹²⁹ Görünen o ki sosyologlar İkinci Dünya Savaúna kadar ordu konusunu çok gündemlerine almamılardır. Janowitz'e göre bu durum Amerika'da sosyal bilimlerin liberal tavrı ile alakalıdır. Sosyologlar bilinçli olarak ordu kaynaklı sorunları göz ardı etmişlerdir.¹³⁰

Erken dönem sosyolojide savaúla ilgili analizleri ile öne çıkan isim William Graham Sumner'dır. Yirminci yüzyılın baularında savaúla ilgili olarak sosyolojik

---

¹²⁴ Stephen Park Turner, Jonathan H. Turner, **The Impossible Science: An Institutional Analysis of American Sociology**, Newbury Park, California, Sage, 1990, s. 17.

¹²⁵ A.e., s. 20.

¹²⁶ Richard A. Garnett, "The Study of War in American Sociology: An Analysis of Selected Journals," s. 270.

¹²⁷ A.e., s. 271. Bu görüün aksine Pendleton Herring bazı belli durumlarda liberal demokrasi ve askeri gücün birlikte hareket edebileceini ileri sürmektedir. bk. Pendleton Herring, **The Impact of War: Our American Democracy under Arms**, New York, McGraw-Hill Book Company, 1936.

¹²⁸ Richard A. Garnett, "The Study of War in American Sociology: An Analysis of Selected Journals", s. 271.

¹²⁹ A.e., s. 274.

¹³⁰ Morris Janowitz, Roger Little, **Sociology and the Military Establishment**, New York, Russel Sage. Foundation, 1965, s. 15.

teoriler sunan Sumner, savaú olgusunu biz grubu ve onlar grubu arasındaki dikotomi baúam ında ele almaktadır. Evrensel olduúunu düüü ündüü bu ayr ımın her hangi bir grubun içindeki dayanıımanın, gerçek veya hayali, bir öteki grup tehdidine baıı olduúunu savunur.¹³¹ Benzer úekilde Ludwig Gumplowicz de savaúın eski tip toplumdaki modern topluma geúüte temel rol oynadıını düüünmektedir. Savaú, neticesinde yenen ile yenilen arasında veya zayıf bir grubun güçlü bir grup tarafından korunması úeklinde bir iliúki aıı doürmektedir. Ona göre bu ihtiyaç ve zorunlulukların oluúturduú topluluklar, farklı ılaúmakta ve büyümektedir.¹³²

ók dönem Amerika’da sosyoloji baúka bir takım konularla karúılaútırıldıında savaú ve ordu konusuna daha az önem vermiútir úeklinde yaygın bir kanaat olsa da, bu literatür sonraki süreci önemli biçimde beslemiútir. ók sosyologlardan Giddings, Sumner ve Rose savaú konusunu egemenlik, güç iliúikleri, teknolojik deüümin etkileri, uluslararası sistemin yapısı gibi oldukça geniú bir baúamda ele almaktaydılar.¹³³ Bir takım çalıınalardan da görüleceü üzere ilk ilgiler genelde savaúın ortaya çıkıú sebepleri üzerine yoúnla úmaktadır. Mesela Kelsey savaúın toplumsal kontroldeki bozulmadan kaynakladıını söylerken, Ogburn 1930’lardaki kültürel gecikme teorisi baúam ında, teknolojik süreçler ve kurumsal uyum arasındaki zamansal gecikmeden dolayı toplumsal çözüme biçimlerinin savaúa neden olduúunu düüünmektedir.¹³⁴ Savaúın sebeplerinin yanı sıra savaú meselesi pek çok konu ile birlikte ele alınmıútır. Mesela Quincy Wright, politik üddetin farklı veúhelerine yoúnlaú an çalıınalarında strateji, devrim ve terörizm, ordu örgütü ve

---

¹³¹ Paul Walter Jr., “Military Sociology,” **Contemporary Sociology**, Ed. by., Joseph. S. Roucek, New York, Philosophical Library, 1958, s. 657.

¹³² William G. Sumner, **War and Other Essays**, New Haven, Yale University Press, 1911; Ludwig Gumplowicz, **Der Rassenkampf**, Innsbruck, 1883; Paul Walter Jr., “Military Sociology,” s. 657.

¹³³ Bernard Boene, “Social Science Research, War and Military in The United States: An Outsider’s View of the Field’s Dominant National Tradition,” **Military Sociology: The Richness of a Discipline**, Ed. by Gerhard Kümmel - Andreas D. Prüfert, Baden-Baden, Nomos Verlagsgesellschaft, 2000, s. 155.

¹³⁴ Dönemin önemli sosyologlarından Pitirim Sorokin’in de çalıınalarında savaú n nedenleri üzerine çeúitli açk ılamalar bulmak mümkündür. **Social and Cultural Dynamics** isimli çalıınasında bu konuya ayrılmıú bir bölüm bulunmaktadır.

profesyonellik, sivil asker ilişkileri gibi oldukça farklı alanlarda ürünler ortaya koymuştur.¹³⁵

Görüldüğü üzere sosyoloji içerisinde savaşı ve ordu alanında gündemde olan ve incelenen bir konudur. Burada oluşan birikim, ikinci dünya savaşıyla birlikte, askeri sosyoloji içinde belli bir çerçeve kazanacak ve sistematik analizler ortaya çıkacaktır.¹³⁶

Sosyolojinin ilk dönemlerde ordu ve savaş konusıyla kurduğu ilişkileri başka disiplinlerde de benzer bir gelişim göstermiştir. Bununla beraber siyaset bilimi ve psikolojinin orduyu merkeze alan incelemeler yapmak noktasında sosyolojiyi önceliklendikleri söylenebilir. Özellikle psikolojinin uygulamalı bir alan olarak gelişen askeri psikoloji deneyimi, askeri sosyolojinin gelişmesinde çok önemli bir zemin hazırlamıştır. Hatta bu arka plan askeri sosyolojinin ilk klasik eserinde bile oldukça belirgindir. Bu bağlamda bahsi geçen disiplinlerin katkıları askeri sosyolojiye kaynaklık etmeleri bakımından önemlidir.

1.4. Diğer Disiplinlerdeki Etkiler

Askeri sosyolojinin kurumsallaşmasından önce farklı disiplinlerin ordu ve asker üzerine oluşturdukları kavramsal dil, askeri sosyolojinin temel izleklerinden biri olmuştur. Bunlar içerisinde askeri sosyolojiye en çok kaynaklık eden disiplin askeri psikoloji olmuştur. Bilindiği üzere Amerika'da sosyoloji, yöntemsel ve kavramsal çözümler düzeyinde psikoloji ile her daim yakın bir ilişki içerisinde

---

¹³⁵ Bernard Boene, "Social Science Research, War and Military in The United States: An Outsider's View of the Field's Dominant National Tradition," s. 165.

¹³⁶ Askeri sosyoloji çalışmaları İkinci Dünya Savaşı sonrasında başlangıçta Birinci Dünya Savaşı sonrasında yapılmış sosyolojik çalışmalar da bulunmaktadır. Hatta bu çalışmaların Amerika'da değil de Avrupa'da yapılmış olması da dikkat çekilmesi gereken başka bir husustur. Corrado Gini, **Problemi Sociologici della Guerra**, Bologna, Zanichelli, 1921; Karl Demeter, **Das Deutsche Offizierskorps in Seine Historische Soziologischen Grundlagen**, Berlin, 1930. İtalyan bir istatistikçi olan Gini, çalışmasında savaşın yol açtığı sosyolojik problemleri ele almaktadır. Demeter ise Alman ordusundaki subayların kökenlerini sosyolojik olarak analiz etmektedir. Bunlara ek olarak ordunun toplumda işgal ettiği yeri ve farklı toplumların bu konudaki durumlarını karşılaştırmalı olarak inceleyen bir sempozyum çalışması yapılmıştır. Bu çalışma Birinci Dünya Savaşı sonrası durumu baz almaktadır. Bk. Thomas Carson McCormick, **Problems of the Postwar World: A Symposium on Postwar Problems**, New York, McGraw-Hill, 1945.

olmuştur. Bu bağlamda askeri sosyoloji, gerek çözümleme dili anlamında gerekse de ordu üzerine yapılan psikolojik incelemeler anlamında askeri psikolojinin bir mütemmimi gibidir.

Askeri psikoloji disiplini resmi olarak Birinci Dünya Savaşında ortaya çıkmıştır. Birinci Dünya Savaşının askerler üzerinde ortaya çıkardığı fiziksel ve zihinsel hasarlar, önceki dönemlerdeki gibi arızı olarak değerlendirilemeyecek kadar artmıştır. Mesela İngiliz resmi tarihine göre 1916 yılının temmuz ayının ilk haftalarında binlerce asker sinirsel rahatsızlık gerekçesiyle muntikadan geri alınmış, pek çoğu İngiltere'ye geri gönderilmiştir. 1916 yılının son altı ayında İngiltere'ye geri gönderilen asker sayısı 16.000 olarak belirtilmiştir.¹³⁷ Bunun yanında moral ve motivasyon bozuklukları da en sık görülen sorunlar olarak belirtilmiştir. Amerikan Psikologlar Birliğinin başkanı da olan Robert Yerkes, 1917 yılında bu anlamda özellikle gülle şokunun yol açtığı sorunları incelemek için James McKeen Cattell, G. Stanley Hall, Edward L. Thorndike ve John B. Watson'ın da aralarında olduğu bir grup psikologu bir araya toplamıştır. Bu araştırmacıların hedefi psikolojinin savaş çabalarına nasıl yardımcı olacağını belirlemektir. Çeşitli alt bölümlere ayrılan grup, 1918 yılında ordu bünyesinde oluşturulan psikoloji birimine atandılar.¹³⁸ İlk olarak askere alma sürecini gözlemlemekle ilge başlayan grubun içerisinde dönemin önemli istatistik uzmanları da vardı.¹³⁹

Savaş süresince İngilizce bilenlere ve İngilizcesi kötü olup veya başka dil konuşanlara ayrı ayrı olmak üzere zeka testleri geliştirilmiş ve 1,700,000 askere uygulanmıştır.¹⁴⁰ Zeka testinin yanında kişilik testleri de geliştirilmiş ve subaylık

---

¹³⁷ Ben Shephard, **Sinir Savaş: Askerler ve Psikiyatrlar 1914-1994**, Çev. Dilek üendil, Evren Barın Ergik, İstanbul, Literatür, 2006, s. 66.

¹³⁸ Jodeph Zeidner, Arthur J. Drucker, **Behavioral Science in the Army: A Corporate History of the Army Research Institute**, Alexandria, VA: U.S. Army Research Institute for the Behavioral and Social Sciences, 1988; Carrie H. Kennedy, Jeffrey A. Mcneil, "A History of Military Psychology," **Military Psychology: Clinical and Operational Applications**, Ed. by., Carrie H. Kennedy, Eric A. Zillmer, New York & London, The Guilford Press, , 2006, s. 3.

¹³⁹ James E. Driskell, Beckett Olmstead, "Psychology and the Military: Research Applications and Trends," **American Psychologist**, 1989, 44, 43-54; Carrie H. Kennedy, Jeffrey A. Mcneil, "A History of Military Psychology," s. 3.

¹⁴⁰ Daniel J. Kevles, "Testing the Army's Intelligence: Psychologists and the Military in World War I", **The Journal of American History**, 55, 1968, 565-581; Carrie H. Kennedy, Jeffrey A. Mcneil, "A History of Military Psychology", s. 4.

için başvurularının değerlendirilmesinde ve bazı özel görevlere atanacak kişilerin belirlenmesinde bu testlerin verileri kullanılmıtır.¹⁴¹ Daha sonraları buralarda geliştirilen zeka ve kişilik testleri sivil alanda da oldukça yaygınlık kazanmışhatta bugün psikoloji disiplininde kullanılan en yaygın testler olmuştur. Yerkes bu testlerin sonuçlarını Ordu Raporu [Army Report] ismiyle 1921 yılında yayımlanmıştır.¹⁴² Subayların ve askerlerin verimliliğini artırmak için geliştirilen bu testler sadece kara ordusuna değil savaşı pilotlarına da uygulanmıştır.¹⁴³

Psikologların alan tecrübesi bizzat cephede gerçekleşmiştir. Savaşa ortaya çıkan ve fiziksel kaynaklı olmadığı belli olan bir takım rahatsızlıkların tedavi edilmesi için önemli cephe vakaları incelenmiştir. Öncü psikoterapi uygulamaları yoluyla gülle şokunun yarattığı zihinsel ve fiziksel tahribatları ortadan kaldırmaya yönelik teknikler geliştirilmiş ve neticede % 40-80 oranında eski göreve geri dönüşler elde edilmiştir.¹⁴⁴ Amerikan ordusunun burada sosyal bilimler üzerinden elde ettiği kazanımlar daha büyük ve Amerika'nın çok daha fazla içinde olduğu İkinci Dünya Savaşı ile birlikte daha önemli bir hale gelmiştir.

İkinci Dünya Savaşı süresinde özellikle 1943-1945 yılları arasında her dört psikologdan birisi cephede görev yapmıştır. Dönemi psikoloji dergilerinin neredeyse yarısı bu konuda çalışmalar yayınlamaktaydı. Daha sonra cephede elde edilen deneyimler sivil alandaki çalışmaların ve uygulamaların öncüsü olmuştur.¹⁴⁵

Askeri psikolojinin orduda incelediği konular arasında yer alan birliklerin moral düzeyleri, orduya adaptasyon, beceri testleri, liderlik, performans

---

¹⁴¹ Jodeph Zeidner, Arthur J. Drucker, **Behavioral Science in the Army: A Corporate History of the Army Research Institute**; Carrie H. Kennedy, Jeffrey A. Mcneil, "A History of Military Psychology," s. 4.

¹⁴² Kirsten Michels, **Intelligence Testing in the United States Military**, 2004, <http://www.historyofmilitarypsychology.com/index.html> 02 Nisan 2010.

¹⁴³ Jefferson M. Koonce, "A Brief History of Aviation Psychology," **Human Factors**, 26/5, 1984, 499-508; Carrie H. Kennedy, Jeffrey A. Mcneil, "A History of Military Psychology," s. 4.

¹⁴⁴ Edgar Jones, Simon Wessely, "The Impact of Total War on the practice of British Psychiatry," **The Shadows of Total War, Europe, East Asia and the United States, 1919-39**, Ed. by., R. Chickering, S. Förster, Cambridge University Press, 2003b, 129-48; Edgar Jones, Simon Wessely, "'Forward Psychiatry' in the Military: Its Origins and Effectiveness," **Journal of Traumatic Stress**, 16, 2003a, 411-19; Carrie H. Kennedy, Jeffrey A. Mcneil, "A History of Military Psychology," s. 4.

¹⁴⁵ James E. Driskell, Beckett Olmstead, "Psychology and the Military: Research Applications and Trends."

değerlendirme gibi konuların hemen hemen hepsi askeri sosyoloji ile örtülmektedir. Bu anlamıyla askeri psikoloji tecrübesi askeri sosyolojinin ortaya çıkmasında oldukça önemli bir zemin olmuştur.

Psikolojinin yanı sıra iktisatçılar ve nüfus bilimciler, antropologların ve sosyal psikoloji uzmanlarının çalışmalarını kullanarak, ekonomideki sınırlı insan kaynaklarının yönetimi bağlamında ordu incelemeleri yapmışlardır. Siyaset bilimciler de savaş dönemi anayasal ve yönetsel meseleleri ile ilgilenmişler, sosyologlar ve sosyal psikologlar da bu çalışmalara dahil olmuşlardır.¹⁴⁶ Bunlara ek olarak 1930’larda kültürel antropoloji ve sosyal psikoloji kültürel örüntülerin ve toplumsal faktörlerin ulusalcı/militarist tutumlar üzerindeki etkilerini incelemişlerdir.¹⁴⁷

Yirminci yüzyılla birlikte dünya egemenliğinde söz sahibi olmaya başlayan Amerika, tıpkı kendi dönemlerinde siyasal etkinliklerini artırmak ve etkinleştirmek için orduyu ve savaş öne çıkaran Fransa ve Prusya gibi, kendi siyasal etkinliğini ülke içinde ve dışında savaş ve ordu üzerinden kurmaya başlamıştır. Bugün literatürdeki haliyle askeri sosyoloji Amerikan sosyolojisi ve siyasal yapısı bağlamında ortaya çıkmıştır.

---

¹⁴⁶ David O. Walter, **American Government at War**, Chicago, R. D. Irwin, 1942; Luther H. Gulick, “War Organization of the Federal Government,” **American Political Science Review**, 38, 1944, 1166-1179; Edward S. Corwin, **Total War and the Constitution**, New York, Alfred A. Knopf, 1947.

¹⁴⁷ Branislow Malinowsky, “Anthropological Analysis of War,” **American Journal of Sociology**, 46, 1941, 521-550; Joseph Zubin, Morris Gristle, “An Empirical Scale for Measuring Militarism-Pacifism,” **Psychological Records**, 1, 1937, 27-32. Konunun daha geniş bir anlatımı için bk. Bernard Boene, “Social Science Research, War and Military in The United States: An Outsider’s View of the Field’s Dominant National Tradition,” s. 155.

2. ASKERİ SOSYOLOJİNİN KURUMLAŞMASI

2.1. İkinci Dünya Savaşına Kadar Askeri Sosyolojinin Gelişimi

Batıda on sekizinci yüzyılda siyasetin dönüşümüne paralel olarak ortaya çıkan devletlerin ordu üzerindeki etkilerinin en belirgin hale geldiği dönem Fransız ihtilali sonrası Napoléon iktidarındır. Napoléon, dönemi Fransız siyasetinin ihtiyaçlarına bağlı olarak, ülkenin geniş insan kaynaklarını harekete geçirmek durumunda kalmıştır. Toplumun imkânlarını seferber etmek üzere yeni bir siyasi ve toplumsal yapılanma içine girmesiyle birlikte, ordu ve savaş konusu merkezi bir konuma yükselmiştir. Napoléon ile başlayan bu süreç, on dokuzuncu yüzyılın sonunda, Almanya'nın Avrupa dengesinde yükselen bir güç olması ve kendi siyasetini uygulamak için orduyu merkezi bir güç haline getirmesiyle birlikte, hemen hemen bütün ulus-devlet yapılarında görünür olmuştur. Bu devletlerin neticesinde modern ordu yapılanması ortaya çıkmış, savaş ve ordu konusu toplum düşünürlerinin de genel analizlerinin bir parçası olmaya başlamıştır. Hem on sekiz ve on dokuzuncu yüzyıl birikimi hem de toplum düşünürlerinin ordu ve savaş analizleri toplamda askeri sosyolojinin kaynaklarını oluşturmuştur.

Bununla birlikte askeri sosyoloji bir disiplin olarak İkinci Dünya Savaşı koşullarında ortaya çıkmıştır. Kurumlaşmasını, orduyu incelerken müracaat ettiği kavramları ve kuramsal zeminini savaşın ortaya çıkardığı toplum sorunları üzerinden kurmuştur. Askeri sosyolojinin kurumlaşmasını ve tarihini inceleyen literatür de bunu desteklemektedir. Böyle olmasına rağmen askeri sosyolojinin temel bileşenleri, on dokuzuncu yüzyılda gelişen sosyolojik içerikli savaş ve ordu analizlerinden bağımsız olarak gelişmemiştir. Buna ek olarak askeri sosyolojinin yapıma biçimi, genel hatları ile Amerika'da sosyolojinin temel karakteristik özelliklerine bağlı olarak gelişmiştir. Amerika'da sosyolojinin hem kuramsal hem de pratik gelişim çizgisi, sosyolojinin alt dallarının ortaya çıkmasında belirleyici olmuştur. Bu belirleyiciliği askeri sosyolojinin gelişiminde de görmek mümkündür.

Askeri sosyolojinin yapıma biçimini belirleyen Amerika'da sosyolojinin ilk dönemleri itibariyle temel ilgi alanı tamamen toplum odaklı meseleler olmuştur. Yoğun bir şekilde göç alan on dokuzuncu yüzyıl Amerika'sında en önemli toplumsal mesele, yeni gelenlerin mevcut toplumsal düzene entegre edilmeleridir. On dokuzuncu yüzyılın sonlarında Amerika'da sosyolojinin ilgilendiği temel toplumsal meselelere bakıldığında özellikle şu konuların ayrıntılı olarak incelendiğini görebiliriz; ülke içine göç ve göçe bağlı olarak ortaya çıkan sorunlar, toplum içerisinde yatay ve dikey hareketlilik, boşanma, alkol kullanımı, gençlerin uygun görülmeyen ekleme biçimleri. Sosyoloji, bu dönemlerde sorun olarak görülen toplumsal meselelere¹⁴⁸ çözüm üretmeye yoğunlaştı. Tamamen toplum odaklı meselelere yoğunlaşması neticesinde Amerika'da sosyoloji, pragmatik bir özellik kazanmıştır. Yine bunların yanında kentleşme, endüstrileşme ve savaşın yarattığı işsizlik¹⁴⁹ gibi sorunlar etrafında geliştirilmiş sosyolojik dil, ilk dönem Amerika'da sosyolojinin temel açıklama biçimi olmuştur. Mesela Avrupa'da olduğu üzere Amerika'da da orta sınıfların toplumda yer edinmesi meselesi sosyolojide belirleyici olmuştur ama orta sınıfın durumu burada farklı gelişmiştir. Amerika'da, Avrupa'dakine benzer bir sınıfsal yapı kurulmamıştır. Amerika'da tarım pazara üretim yapan bir unsur olduğu fakat köylü sınıfını oluşturmamıştır. Bu anlamda kendisi ile hesaplaşacağı bir sınıf çatışması tarihi olmayan Amerika'nın bireycilik ve pragmatizmi, bir tarihsel izlenim veya düşününce olarak gelişmemiştir. Bu da Avrupa'dakine benzer, kendi kural ve kaideleri olan bir toplum düşününce oluşmasını en azından ilk dönemleri itibariyle engellemiştir.¹⁵⁰ Kendini diğer toplumlar nazarında konumlandırma ve tarihte bir yere yerleştirme gündemi olmayan sosyoloji

---

¹⁴⁸ Bu toplumsal meselelerin sorun olarak görülmesi Amerikan sosyolojisinin ilk dönemleri itibariyle Hıristiyan öğretisi daha özel olarak da Protestanlık öğretisiyle olan girift ilişkisinden kaynaklanmaktadır.

¹⁴⁹ Stephen Park Turner, Jonathan H. Turner, **The Impossible Science: An Institutional Analysis of American Sociology**, Newbury Park, California, Sage, 1990, s. 13; Bernard Boene, "Social Science Research, War and Military in The United States: An Outsider's View of the Field's Dominant National Tradition," s. 150.

¹⁵⁰ Don Martindale, "American Sociology Before World War II," **Annual Review of Sociology**, 2, 1976, s. 123.

böylelikle toplum sorunlarına yönelmişlerdir. Toplumsal düzenin kurulması amacıyla ortaya çıkan sorunlar, Amerika'da sosyolojinin öncelikli meselesi olarak kodlanmıştır. Avrupa sosyolojisinin kuramsal ve kavramsal çözümlerinden hareket edilerek oluşturulan çeşitli sosyolojik yaklaşımlar altında, tamamen toplum kaynaklı sorunlara yönelik çalışmalar yapılmıştır. Erken dönemden itibaren Amerika'da sosyoloji gerekli kavramsal araçları belirlemiş ve toplumsal süreçleri, bu kavramsal dil ile okumuştur. Bu anlamıyla Amerika'da sosyoloji Avrupa toplum düşüncesinin kuramsal yaklaşımlarına yabancı değildir. Mesela Comte'un etkisi ilk dönemlerden itibaren görülmektedir. 1850'lerde yayınlanan Fitzhugh'un *Sociology of the South* ve Hughes'un *Treatise on Sociology: Theoretical and Practical* isimli eserleri teorik olarak Comte'un sosyolojik yaklaşımı üzerine kuruludur.¹⁵¹ İlk dönemlerden itibaren, toplumsal çözümleme üzerine Avrupa'da üretilen teorik zemine dayalı olarak bir üretim söz konusudur. Bu durum da Amerika'da sosyolojinin kuramdan kopuk olmadığını göstermektedir.

On dokuzuncu yüzyıl sosyolojisi, Avrupa'da geleneksel yapı ile modern yapının, yeni ve eski yaşama biçimlerinin çatışmasından doğan sorunları kendisine konu edinmiştir. Bunlara ek olarak toplumun yaşadığı sınıf çatışması ve ulus-devletin ortaya çıkardığı yeni meseleler de yine sosyolojinin ilk ilgileri arasında olmuştur. Sınıf çatışmalarının ortaya çıkardığı sorunları şöyle sıralayabiliriz; üretimde yaşanan istikrarsızlığın bir sonucu olarak gündeme gelen sorunlar, toplumda çok fazla görünür olmaya başlayan yatay ve dikey hareketliliğin ortaya çıkardığı sorunlar, Avrupa kentlerine yoğun bir şekilde akan nüfusun yarattığı sorunlar ve modern kent yaşamının ortaya çıkardığı sorunlar. Erken dönem sosyolojinin tartıştığı ve çözüm aradığı temel meseleler genel çerçevesi itibarıyla bunlardan oluşmuştur. Kısacası sosyoloji Avrupa'da, burjuva gruplarının toplumsal konumunun yeniden yapılanması ve üçüncü sınıfının yer edinmesi sürecinde gelişmiştir. Bu anlamıyla sosyoloji yeni oluşan ulus-devlet bağlamında, iktidarda konum arayan yeni sınıfların toplumsal alana adapte edilme süreçlerinde ilkönem görmüştür.¹⁵²

---

¹⁵¹ A.e., s. 127.

¹⁵² A.e., s. 121-122.

Görüldüğü üzere sosyolojinin Avrupa'daki ilgileri erken dönemlerde baskın olarak temel toplumsal meseleler etrafında, daha çok makro açıklamalar şeklinde ortaya çıkmıştır. Benzer biçimde, Amerika'da sosyoloji de gelişimini yeni kurulmakta olan bir toplumun meseleleri üzerinden sağlamıştır. Sürekli göç alan, göçmenlerin mevcut toplumsal sisteme entegre edilmeleri ile uğraşan Amerika, yerleşik kurumların ve yapıların olmadığı, eski ve yeninin çatışma içerisine girmedik bir toplumdur. Bu nedenle klasik Avrupa sosyolojisinde görülen "toplumun tanımlanması" meselesi Amerika'da sosyolojide, kuruluşu itibariyle ortaya çıkmamıştır. Amerika on dokuzuncu yüzyılın sonu itibariyle sürekli devinim halinde olan bir ülkedir. "Amerikan toplumu" diye bir kategori henüz tarihsel olarak oluşmamıştır çünkü Amerika için köklü müesseselerin ve yerleşik güçlerin varlığı söz konusu değildir. Bu durumda Avrupa'da görüldüğü gibi tarihsel hesaplamaya, toplumsal olarak kendisini konumlandırma, Amerika'da sosyoloji için söz konusu olmamıştır. İkinci Dünya Savaşı'na kadar devam eden sosyolojinin bu karakteri, savaş sonrasında bilgi kaynaklarının ve egemenlik ilişkilerinin denetimi Amerika'ya geçince değişmeye başlamıştır. Amerika dünya egemenliğindeki konumunu pekiştirmeye başlayınca da, toplum ve toplumlara dair bilgi ve açıklamaları bizzat kendisi üretmeye başlamıştır.¹⁵³

Askeri sosyolojinin belirgin olarak Amerika'da ortaya çıkmasının Amerikan kamu kurum ve kuruluşlarının kararlaştırdıkları toplumsal meseleleri, kendilerine konu edinmeleri ile yakın bir ilişkisi vardır. Mesela iç savaşın sonraki yıllarda kamunun gündeminde olan işsizlik meselesinin analizinin yapılması için 1869'da *Massachusetts Bureau of Statistics of Labor* isimli kuruluş tesis edilmiştir. Bu kurum bağlamında işsizlerin sayısal durumunu ve savaşın döneminin ne kadarının eski yıllarında çalışıp, hangilerinin işsiz oldukları tespit edilmek istenmiştir.¹⁵⁴ Savaşın yol açtığı toplumsal meselelerin çözümüne yönelik ortaya konacak analizlerin tespit edilmesi için ölçme ve değerlendirme araçları geliştirilmiş, sayısal olarak ortaya

---

¹⁵³ Ösmail Cökün, "Amerika'da Sosyolojinin Teşekkülü," **Modern Devletin Doğuşu**, İstanbul, Der Yayınları, 1997, s. 262.

¹⁵⁴ Stephen Park Turner, Jonathan H. Turner, **The Impossible Science: An Institutional Analysis of American Sociology**, s. 15.

konan veriler kamunun hizmetine sunulmuştur. Bunun yanında eğitim, sağlık, iş gibi konular üzerine yirminci yüzyılın başlarında oldukça fazla sayıda *survey tipi*¹⁵⁵ araştırmalar yapılmıştır. Bu araştırmalardan elde edilen veriler analiz edilerek ilgili kamu kurumların planlanmasında ve yapılandırılmasında kullanılmıştır. Robert E. Park toplumsal alan araştırması olarak isimlendirilen ve 1905 ile 1930 arasında gelişen bu yöntemin Amerikan'da sosyolojinin yaygınlık kazanmasını, şehirlerde yaşanan yönetsel değişimlerin ihtiyaçları ile örtülmesine başlamaktadır.¹⁵⁶ Amerika'da sosyoloji bir taraftan kendi toplumsal açıklama dilini kurar ve kurumlaşırken buna paralel olarak alt dallara ayrılmaya başlamıştır. Bunun erken örneklerinden birisi 1938 yılında kurulan *Rural Sociological Society*'dir.¹⁵⁷ Tabii bu alt dalın oluşmasında özellikle kırsal alan ve tarımla ilgili çalışmaların hükümetler ve yerel kamu kurumları tarafından desteklenmiş olması önemlidir. Sosyolojinin toplumsal meseleler üzerine yoğunlaşmasına paralel olarak diğer alt dallar da oluşmaya başlayacaktır. Askeri sosyoloji için bu kurumlaşma dönemi, savaşın etkisinin hem toplumsal alanda hem de ordu içerisinde en yoğun hissedildiği dönem olan İkinci Dünya Savaşı olacaktır.

Amerika'da kamu kurumlarının yanında hatta onlardan da önce toplumsal araştırmaları destekleyen ve finanse eden Protestan Kiliseleri olmuştur. Kilisenin sosyal araştırmaları desteklemesinin nedenleri arasında dünyadaki toplumsal ve dini güçlerin etkinliğini, bunlar arasındaki işbirliğinin artırılması ve ekonomik kaynakların etkin kullanımı yoluyla sağlamak sayılabilir. Bir kilisenin üyeliği ve etkinliği, ekonomik ve toplumsal çevresinin bilgisine sahip olunmadan

---

¹⁵⁵ Survey tipi araştırma yönteminin Türkçe'de kullanımı problemlidir. Tarama veya anket olarak çevrilen survey araştırması, Türkçe literatürde genel olarak anket yapmaya tekabül etmektedir. Bu da yapılandırılmış veya yarı yapılandırılmış bir ölçeğe tekabül etmemektedir. Fakat on dokuzuncu yüzyılın sonu ve yirminci yüzyılın başı itibarıyla bu anlamıyla yarı veya tam yapılandırılmış ölçek tipleri henüz tam anlamıyla oluşmamıştır. Bu çalışmada survey tipi çalışmalar genelde yaygın anket uygulamaları bağlamında kullanılmaktadır. Bununla birlikte yukarıda yapılan açıklamaya binaen çalışmada içerisinde survey araştırma olarak kullanılmış çevirisine yer verilmemiştir.

¹⁵⁶ A.e., s. 25.

¹⁵⁷ Stephen Park Turner, Jonathan H. Turner, **The Impossible Science: An Institutional Analysis of American Sociology**, s. 52.

anlaılamazdı. Bu nedenle Kiliseler kendi çevrelerine hakim olmak ve bu çevre üzerinde belli bir etkinlik kurmak için sosyolojik çalımları finanse etmiştir.¹⁵⁸

Amerika'da sosyoloji toplumsal meselelerin ve sorunların incelenmesi yönünde kurumsal bir destekle birlikte gelişmiştir. Gerek hükümet kurumları gerekse yerel kamu kurumları ve dini kurumsal yapılar, toplumsal meselelerin incelenmesi, sayısallaştırılması, çözüm önerilerinin geliştirilmesi ve geleceğe yönelik çeşitli projeksiyonlar oluşturulması için kurumsal yapılar oluşturmak ve desteklemek anlamında imkanlarını kullanıma açmışlardır. Amerika'da sosyoloji de bu kamusal desteği arkasına alarak toplumsal alanın düzenlenmesi çalımlarına pratik olarak katkı sağlamıştır. Bu ildeki içerisinde pratik ve sorun odaklı olarak gelişen Amerika'da sosyoloji, Avrupa toplumsal düşüncesinde görülmemiş derecede bir alan hakimiyeti kazanmıştır.

Amerikan sosyolojisinin temel karakteristiği olan ölçmecî tavır, toplumu her düzeyde ölçmeye yarayacak kurumsal yapıları ilk dönemden itibaren oluşturmuştur. Mesela 1896 yılında New York'daki iş ve yönetim etkinliği için yapılacak çalımları finanse etmek üzere *Experimental Bureau of Municipal Research* isimli kuruluú tesis ediliyor. Yine kriminal incelemeler için 1920'lerde *Missouri Association For Criminal Justice* kuruluyor.¹⁵⁹ Kendi inceleme nesnesi üzerinde bir etkinlik geliştirmek isteyen sosyoloji, alana dair en temel bilgileri elde etmek maksadıyla birinci elden bilgileri kullanmak istemiştir. Bu anlamda topluma dair ilk elden bilgileri elinde tutan bu kurumlar büyük ülev görmüştür. Bu duruma örnek olarak Jacob Riis'in toplumsal hayat hakkındaki çalımlarını ve Chicago Üniversitesinden Charles R. Henderson'un 1894'de öğrencilerine kent yaşamının meseleleri üzerine yaptırdığı çalımları verebiliriz.¹⁶⁰ Bu çalımlar, birebir

---

¹⁵⁸ A.e., s. 43. Aynı şekilde, bu ilki ile problematik bir şekilde ilgilenen önemli bir metin olarak Coser'ın "Amerikan Etilimleri"ne başvurulabilir. Lewis Coser, "Amerikan Etilimleri," **Sosyolojik Çözümlemenin Tarihi**, Çev. A. Üenel, Ed. Tom Bottomore - Robert Nisbet, Ankara, Verso, 1990, 299-335.

¹⁵⁹ Don Martindale, "American Sociology Before World War II," s. 134.

¹⁶⁰ A.e., s. 133.

görüümler yoluyla elde edilen verilere ve bahsi geçen kurumsal yapıların verilerine dayanılarak hazırlanmıştır. Sistematik görüümler, devlet istatistikleri ve nüfus sayımları sosyolojik analizin temel veri araçlarını oluşturmuştur. Amerika'da sosyolojinin kuruma dönelerinde incelenen konulara bakıldığında da, incelenen konuların belli istatistikî ve birincil el verileri kullanmaya uygun konular olduğı görüür. Fakat buradan incelemeye müsait olduğı için bu konular seçilmiştir yargısı çıkarılmamalıdır. Bu konuların gündeme gelmesi Amerikan toplumunun ve siyasetinin o dönemlerdeki temel meselelerinin bunlar olmasıyla alakalıdır. George E. Vincent'in (1864-1941) kır, tarımdaki toplumsal ve iktisadi sorunlar üzerine yaptığı incelemeler, George E. Howard'ın evlilik ve aile üzerine incelemeleri, Robert E. Park'ın 1914'de Chicago'da¹⁶¹ kent sosyolojisi incelemeleri ve Howard W. Odum'un North Carolina'daki ırk ilişkileri üzerine yaptığı incelemeler doğrudan dönemin yaşanan toplumsal sorunlarıyla alakalıdır.¹⁶²

Amerika'da sosyolojinin toplumsal meselelere yaklaşıırken geliştirdiği ölçmeçi tavrı besleyen bir diğer neden ise Amerika'da sosyolojinin psikoloji disiplininin gerek konu gerekse de yöntemleri ile girdiği yakın ilişkidir. Bu durum Amerika'da sosyolojinin hatta sosyal bilimler yaklaşımındaki bireyselci tutumun da kaynağını oluşturmaktadır. Bu nedenle Avrupa geleneği daha bütüncül toplumsal analizler yaparken aynı dönemde Amerikan tavrı daha bireyselci bir görünümdeydi. Psikoloji disiplini ile içli dışlı bir şekilde gelişen bu tavrın örnekleri de ilk dönem Amerikan sosyolojisi içerisinde oldukça fazlaca temsil edilmiştir. Charles Horton Cooley'in (1864-1929) bireyi, toplumsal organizasyonu ve toplumsal süreçleri

---

¹⁶¹ Ülkemizde özellikle kent sosyolojisi bağlamında yaptıkları çalışmalarla bilinen Chicago Üniversitesinde gelişen sosyoloji ekolü, askeri sosyoloji çalışmalarının Üniversitelerde görünür olduğu ilk yerdir. Daha sonraları da Chicago ekolü toplum merkezli konuları çalışmaya devam etmiştir. Okulunun araştırma alanları: sosyal ekoloji, kent sosyolojisi, alt kültürler, toplumsal düzensizlik, ırk ilişkileri, grup davranış, sosyal psikoloji ve çocuk suçluluğu şeklindedir. Ayrıca Park'ın kendisi İkinci Dünya Savaşı öncesinde ordu bağlamında özellikle propagandaya yönelik çalışmaları da yapmıştır.

¹⁶² A.e., s. 132.

psikolojik bir bakımla ele alan çalışmaları bunun ilk elden örneklerini oluşturur.¹⁶³ Yine Gumpłowicz ve Ratzenhofer'in geliştirdikleri çıkar teorisi, toplumsal yaşamın kökeninde gruplar arası karşılıklı ilişkinin olduğunu öngören bireyselci bir yaklaşımdır.¹⁶⁴

Askeri sosyolojinin Amerika'da ortaya çıkması, Amerika'nın dünya siyasetindeki etkinliğiyle alakalıdır. Bunun yanında bu alt disiplinin kuramsal çözümleme araçları ve yöntemi Amerika'da sosyolojinin karakteristikleri olarak sunulan (a) ölçme ve sayısallaştırıcı tavır, (b) psikoloji disiplinine yakınlık, (c) toplumsal meselelere odaklanma ve (d) kamusal ve sivil fonlarla desteklenme gibi bileşenlere uygun olarak gelişmiştir. Bu unsurların izleri askeri sosyolojinin kurumlaşması ve ilk çalışmaların üleştirilmesinde belirgin olarak ortaya çıkmıştır.

Amerika'da sosyolojinin bireyci bir toplum modeli içinde geliştiğinde, sosyolojinin toplumsal açıklamaya yönelik farklı yaklaşımlar ortaya koymayıp doğrudan sorun odaklı gelişmesi anlamlı bir durumdur. Bu nedendir ki survey tipi araştırma ve istatistiksel analizler, Amerika'da sosyolojide yaygınlık kazanmış sosyoloji, siyasi ve kurumsal analizlerin ötesinde değer, norm, toplumsal entegrasyon gibi konulara açılmıştır.

İkinci Dünya Savaşında ve sonrasında ordu bünyesinde araştırma birimlerinin kurulması, sosyolojinin ve sosyal bilimlerin karşılaşılan sorunlara çözüm üreteceğine dair Amerikan toplumu için haklı bir inançtı. Bu inancı besleyen en önemli faktör ise Birinci Dünya Savaşında psikoloji disiplininin cephe tecrübesinin yaptığı yardımlardı.

2.2. Erken Askeri Sosyoloji Çalışmaları

Savaş ve ordu konusunun sosyolojinin temel gündemlerinden birisi haline gelmesi, sosyolojinin kurumlaşmaya başlamasıyla paraleldir. Aynı olmasa da

---

¹⁶³ A.e., s. 130.

¹⁶⁴ A.e., s. 127; Martin Gene Lyons, *The Uneasy Partnership*, New York, Russell Sage, 1969.

sosyolojinin savaú anlamlandırmak üzere üretti-i metinler, İkinci Dünya Savaú sonrasında da devam etmiştir. Bu dönemlerde hala savaú meselesiyle ilgilenen sosyologlar olmakla beraber asıl ilgi ordu kurumu üzerine kaymıştır. Bu durum özellikle Amerika için böyledir. Ordu, devletlerin siyasetini tanıyan, ulusun içinde ve dışında etkinlik kurmanın en önemli unsuru olması dolayısıyla sağlam kalması gereken bir kurumsal yapıdır. Ordunun yapısının incelenmesi de buna paralel olarak iki boyut takip etmiştir; bir tanesi ordunun diğer toplumsal kurumlarla olan dış ilişkisinin, diğeri ise ordu içerisindeki ilişki biçimlerinin incelenmesidir.¹⁶⁵

Askeri alanla ilgili çalışmalar literatürün de gösterdiği üzere, disiplinlerarası bir alandır. Sosyoloji, siyaset bilimi, antropoloji, ekonomi, psikoloji ve tarih disiplinleri alana dair çeşitli ürünler ortaya koymuştur. Öyle ki alanın en önemli süreli yayınlarından biri olan *Armed Forces And Society* (1976) dergisinin alt başlığı disiplinlerarası bir dergi şeklindedir.

Farklı disiplinlerin alana çeşitli boyutları ile katkıları olmasına rağmen askeri sosyoloji, Amerika'da geç gelişmiştir. Bu yavaş ilerlemesinin sebeplerinden ilki siyasi liberalizmin Amerika'da baskın olmasıdır. Birinci Dünya Savaúndan önce, evrimci düşünce ve klasik Avrupa düşünürlerinin bir kısmının savaú ve ordu kurumuna yönelik olumsuz yaklaşımları, ordu ve savaú incelemelerini etkilemiştir. Savaú ve ordu konusu, uzun dönemde toplumsal temayülleri etkileyen bir unsur olarak konumlandırılmamış toplum, endüstri üzerinden tanımlanmıştır. Bu nedenledir ki, askeri sosyoloji kuruma kadar, Amerika'da 1892 ile 1992 arasında yayınlanmış 4228 adet külliyatın (tezler ve siyasi araştırmalar hariç) sadece %5'i 1942 öncesinde yazılmıştır.¹⁶⁶

Lester Ward ve W. I. Thomas gibi birkaç isim hariç tutulursa, doğrudan ordu ve savaú konusunu merkeze alıp ürün veren sosyolog sayısı azdır.¹⁶⁷ İkinci Dünya Savaú öncesinde sosyologların orduya dair ilgilerinde bir pragmatizm görülmektedir.

---

¹⁶⁵ Paul Walter Jr., "Military Sociology," s. 656.

¹⁶⁶ Bernard Boene, "Social Science Research, War and Military in The United States: An Outsider's View of the Field's Dominant National Tradition," s. 149-150.

¹⁶⁷ A.e., s. 151.

Bu dönemde ordu ile alakalı ilgiler askeri erdemler diyebileceğimiz cesaret, kararlılık ve disiplin gibi unsurların savaş dışında toplumsal hayatta nasıl kullanılabileceği ve yeni gelen göçmenlerin asimile edileceği, erkek nüfusun eğitim ve sağlık düzeyinin artırılacağı bir kurum olarak ordu konusuna yönelmiştir.¹⁶⁸ Orduyu savaşın yürütüldüğü bir kurum olarak asıl ülevi üzerinden tanımlama ve inceleme durumu, Amerika'nın savaşa girmesi ve sosyal bilimcilerin savaş çabalarına dahil olmaları ile bağlanmıştır. Öki savaş arası dönemde savaşın sebep ve sonuçlarını konu edinen uzun dönemli ve geniş çerçeveli projeler başlatıldı. 1921'de yirmi bir ülkede birinci dünya savaşının ekonomik ve toplumsal etkilerini inceleyen, yüz elli monografiden oluşan bir serinin hazırlaması *Carnegie Endowment for International Peace* tarafından finanse edildi. Yine *American Political Science Association*'ın başkanı Charles Merriam, Chicago Üniversitesinde *Subcommittee on the Causes of War* isimli bir çalışmaya birimi kurmuştur. *Social Science Research Council* tarafından finanse edilen bu çalışmalarından 1928-1941 arasında 10 adet kitap, 23 adet doktora, 22 yüksek lisan tezi çıkmıştır.¹⁶⁹

Öki savaş arası dönemde ordu bir kurum olarak henüz kendi başına yeterli bir ilgi odağı olamamışsa da, ordunun ulusalcılık,¹⁷⁰ propaganda,¹⁷¹ devrim,¹⁷²

---

¹⁶⁸ Jane Addams, **The Newer Ideals of Peace**, New York, 1907; Frances A. Kellor, **Straight America: A Call to National Service**, New York, MacMillan, 1916; Bernard Boene, "Social Science Research, War and Military in The United States: An Outsider's View of the Field's Dominant National Tradition," s. 153.

¹⁶⁹ Bernard Boene, "Social Science Research, War and Military in The United States: An Outsider's View of the Field's Dominant National Tradition," s. 153.

¹⁷⁰ Carlton Joseph Huntley Hayes, **Essays on Nationalism**, New York, Macmillan, 1926; Carlton Joseph Huntley Hayes, **The Historical Evolution of Modern Nationalism**, New York, Macmillan, 1931.

¹⁷¹ Harold Lasswell, **Propaganda Technique in the World War**, New York, Knopf, 1927. Bu çalışmada Lasswell'in doktora çalışmasıdır. Ladislav Farago, **German Psychological Warfare**, New York, Putnam, 1941; Robert E. Park, "Morale and the News," **American Journal of Sociology**, 47, 1941, 360-377.

uluslararası ilişkiler¹⁷³ ve ulusal siyasetle olan ilgisi daha ilgi çekici konular olmuştur.¹⁷⁴

2.3. İkinci Dünya Savaşı Dönemi ve Sonrasında Askeri Sosyoloji

İkinci Dünya Savaşı, büyüklüğü açısından o döneme kadar görülen en kapsamlı savaş olmuştur, savaşın boyutları orduları toplumsal kaynaklara daha fazla ihtiyaç duyan bir noktaya getirmiştir. Savaşların büyümesiyle ortaya çıkan daha fazla insan kaynağı ihtiyacı, hem ordu kurumunun içerisinde, hem cephede hem de savaşmayan kesimlerde bir takım sorunlar ortaya çıkarmıştır. Bunların en belirginleri mesleki ve savaşla uyum sorunları, moral-motivasyon sorunları ve ordu dışında toplumun geri kalan kesimleri ile ilgili sorunlardır. Bu anlamda İkinci Dünya Savaşı insan kaynaklarının kitlesel olarak harekete geçirildiği en büyük savaştır. Savaşta ordunun etkinliğinin artırılması için hem tek tek erlerin psikolojisi, maneviyatı, direnci, savaşta gücü ve isteği hem de bunun ötesinde grup dinamiği önemli unsurlar haline gelmiştir. Bu sorunların anlaşılması ve çözümüne yönelik olarak çeşitli ölçme araçlarına dayalı analiz biçimlerinin geliştirilmesi ve bunlar üzerinden belli bir birikimin hasıl olması söz konusudur. Amerika'nın İkinci Dünya Savaşına girmesi, kendine özgü kurumsal yapısı ve düzenlemeleri olan orduya yedi milyon insanın dahil olmasına yol açmıştır. Bu durum da ordu içerisinde daha öncesinde görülmeyen meseleleri gündeme getirmiştir.

---

¹⁷² Pitirim Sorokin, **The Sociology of Revolution**, Philadelphia, Lippincott, 1925; Lyford P. Edwards, **The Natural History of Revolution**, Chicago, University of Chicago Press, 1927; Crane Brinton, **The Anatomy of Revolution**, Cambridge, Mass, 1938.

¹⁷³ Frederick L. Schumann, **International Politics: An Introduction to the Western State System**, New York, McGraw-Hill Book, 1933; Luther L. Bernard, Jessie Bernard, **Sociology and the Study of International Relations**, St. Louis, MO, 1934; Philip Caryl Jessup, **International Security: The American Role in Collective Action for Peace**, New York, Council on Foreign Relations, 1935; Harold Lasswell, **World Politics and Personal Insecurity**, New York, McGraw-Hill, 1935.

¹⁷⁴ Bernard Boene, "Social Science Research, War and Military in The United States: An Outsider's View of the Field's Dominant National Tradition," s. 153-154.

Amerika'da sosyoloji Birinci Dünya Savaşı şartlarında ordu ve savaş konusunu gündemine almış ama askeri sosyolojinin gelişmesi ve kendi çalışma alanını oluşturması İkinci Dünya Savaşı sonrasında gerçekleşmiştir. İkinci Dünya Savaşı Batının kendisini siyaseten yeni baştan kurduğu bir savaş türüdür. Savaş sonrasında hem birinci savaşın oluşturduğu olumsuz etkiler izale edilmeye başlanmıştır hem de Avrupa dışında, çeşitli coğrafyalarda sorunlu görülen alanlara müdahalelerde başarılar elde edilmeye başlanmıştır. Özellikle modernleşme kuramları ekseninde Batıya entegre edilmek istenen Batı dışı dünya ordularının konumu askeri sosyoloji açısından önemli konulardan birisi haline gelmiştir. Askerlerin iç siyasette modernleşme meselesindeki yerini ve konumunu anlamaya ve bunlara belli roller biçmeye ilişkin analizler geliştirilmeye başlanmıştır. Yani askeri sosyoloji hem ordu kurumu içerisinde ölçme ve değerlendirmeye dayalı bir alan, hem de Batı dışı dünyanın ordu ekseninde analiz edilmesi ve buraların bir kısmındaki direnme unsurlarının analiz edilmesine dayalı ikinci bir alan üzerinden kendisini kurmuştur.

İlk savaş ülkenin kaynakları ve nüfusuna dair kesin verilerin elde edilmesi yönündeki girişimleri artırmıştır. Bu süreç ikinci savaşa birlikte daha da hızlanmıştır. Amerika'da sosyolojinin o döneme kadar geliştirdiği mikro analiz biçimleri ve araçları artık ordu düzeyinde ve ordu kurumu merkezli olarak kullanılmaya başlanmıştır.

Askeri sosyoloji alanının kurumlaşma süreci belli periyodik değişimler ile şekillenmiştir. Bu periyotların belirlenmesinde orduların girmiş olduğu savaşlar ve bu savaşların yarattığı etkiler belirleyici olmuştur. Askeri sosyolojinin Amerika merkezli geliştiği göz önünde bulundurulursa dönemlendirmenin de Amerikan ordusunun aktif olarak katıldığı savaşlar merkeze alınarak oluşturulduğu görülmektedir. Bu dönemlendirmeler kabaca; kurumsallaşma dönemi olarak İkinci Dünya Savaşı, Soğuk Savaş ve Vietnam Savaşı olmak üzere üçe ayrılmaktadır.

İkinci Dünya Savaşı hem ordunun sosyolojik olarak incelenmesinde hem de

sosyolojinin kendisinde bir dönüm noktası olmuştur. Savaş sonrası dönemde sosyal bilimler, Amerika'nın erken yirminci yüzyıl sorunlarının teşhis edilmesinde ve çözüm önerileri getirilmesinde nasıl hizmet ettiyse, savaş sonrası dönemde benzer bir durum ordu merkezli olarak gündeme gelmiştir. Bu bağlamda Amerika, sosyoloji alanından ve diğer alanlardan pek çok akademisyeni savaş uçağalarının desteklenmesi bağlamında çeşitli araştırmalar ve analizler yapmaları için istihdam etmiştir. Bu aktif müdahalesinden dolayı askeri sosyoloji, Amerika'daki sosyal bilim yaklaşımı tarafından şekillenmiştir.¹⁷⁵

Amerikan ordusu bir kurum olarak, toplumun yapısal ve yönetsel problemlerini bünyesinde taşımaktaydı.¹⁷⁶ Toplumsal alanda ortaya çıkan meselelerin orduda, orduda ortaya çıkan meselelerin de toplum üzerinde kısa sürede etkileri ve karılıklı oluşmaktaydı. Amerikan ordusu, ordu içerisindeki kitlesel toplum kaynaklı sorunları anlamlandırmak ve savaşa verimliliği sağlamak adına *Office of the Secretary of Defence* bünyesinde *Research and Development Board*'ı kurmuştur. Bu kurum ilk olarak kara, deniz ve hava kuvvetlerinde gerçekleştirilecek araştırmaları koordine etmekle çalışmalarına başlamıştır. Kurul'un bilimsel işlerini yürütmek üzere sosyal bilimcilerden oluşan bir komite tesis ediliyor. Oluşturulan bu *Committee on Human Resources* kendi içerisinde bazı alt bölümlere ayrılıyor: Psikofizyoloji ve insan mühendisliği, personel ve eğitim, insan gücü insan ilişkileri ve moral. Bu son alt alan, içersine birey ve grup ilişkileri, psikolojik savaşa önderlik gibi unsurları aldığından, sosyologlar daha çok burada istihdam edilmiştir. Bilim adamlarından oluşan komite alt birimleri ve ordu yetkilileri periyodik olarak bir araya gelmekte, mevcut programın gelişmeleri ve ihtiyaçları üzerine analizler yapmakta ve ileride başka büyük araştırmaların nasıl yapılacağı tartışılmaktaydı. İnsan gücü, insan ilişkileri ve moral birimi genelde Air Üniversitesinin *Human Resources Research Institute* (HRRI) üzerinden yürütülüyordu. Bunun dışında ordu genelde bu işlerini Washington civarındaki üniversiteler ile çeşitli anlaşmalar yoluyla yapmaktaydı. Bu üniversiteler bünyesinde yer alan araştırma birimleri arasında

---

¹⁷⁵ David R. Segal, "Military Sociology."

¹⁷⁶ Raymond V. Bowers, "The Military Establishment," *The Uses of Sociology*, Ed. by., Paul F. Lazarsfeld, William H. Sewell, Harold L. Wilensky, NY, Basic Books, 1967, s. 235.

George Washington Üniversitesinden *The Human Resources Research Office* (HumRRO), Johns Hopkins Üniversitesinden *The Operations Research Office* (ORO) ve daha sonraları da American Üniversitesinden *Special Operations Research Office* (SORO) bulunmaktadır.¹⁷⁷

Research Branch ilk araştırmasını 1941 yılında, Japonlar Pearl Harbor'a ilk saldırılarını yaptıktan sonra gerçekleştirmiştir. Savaş bittikten sonra yarım milyon insanla yapılan tutum görüşmelerine dayalı, üç yüzden fazla rapor üretilmiştir. Bu araştırmalardaki konular ise ünları; askeri tecrübe ve birikime dayalı olarak kişisel uyumdaki farklılıklar, mesleki tatmin, toplumsal kontrol ve liderliğe yönelik tutumlar, savaştan önceki tutumlar ve savaş anındaki tutumlar ve de birlikler arasındaki savaş motivasyonu.¹⁷⁸

Orduya dair yapılan çalışmalar tek bir disiplin altında incelenmemiş, sosyologlar, özellikle sosyal psikologlar ile etkili bir işbirliği geliştirmişlerdir. Ordunun en büyük kurum olmasından dolayı askeri sosyoloji, ilk olarak kara ordusunun incelemesi olarak başlamıştır. Askeri sosyolojiden beklentiler ordunun ve savaşın yönetilmesi noktasında araştırmalar yapılması yönünde olduğundan, çalışmalar ilk defa alan uygulaması olarak başlamış ve küçük grup incelemeleri gerçekleştirilmiştir. Bu ilk kaygılardan dolayı da ilk dönemlerde askeri sosyolojide ulusal ve uluslararası ilgi ve yönelimler görülmemektedir. Ordu politikaları göz önünde bulundurularak askerler ve küçük birimler üzerine çalışmalar yapılmış, incelemeler subay kadrosunu içermemiş sadece erler düzeyinde kalmıştır.¹⁷⁹ Bizzat ordu içerisinde aktif olarak çalışmayıp, İkinci Dünya Savaşında edindiği tecrübelerini ve gözlemlerini aktaran sosyologların çalışmaları da bulunmaktadır. Mesela George C. Homans'ın küçük bir savaş gemisinde yaptığı gözlemler daha sonra kendisinin geliştirdiği deyim teorisine büyük katkılar sağlamıştır. Yine

---

¹⁷⁷ Raymond V. Bowers, "The Military Establishment," s. 236.

¹⁷⁸ Libby Schweber, "Wartime Research and the Quantification of American Sociology: The View from «The American Soldier »", *Revue D'histoire des Sciences Humaines*, 6, 2002, s. 76.

¹⁷⁹ David R. Segal, "Military Sociology."

Tamotsu Shibutani'nin¹⁸⁰ Japon asıllı Amerikalı askerlerden oluşan bir birlikte yaptığı demoralizasyon gözlemleri bu çerçevededir. Yirmibirinci yüzyıl askeri sosyolojisinde ana konulardan biri haline gelecek olan asker aileleri ile ilgili olarak Reuben Hill'in, aileler üzerine ordu hizmetinin yaptığı stresi incelediği bölge araştırması da bir dieridir.¹⁸¹ Asıl alanları askeri sosyoloji olmayan bu sosyologların savaú gözlemleri literatüre önemli bir zenginlik katmıştır. Hatta 1946 yılında dönemin önemli sosyoloji dergilerinden *American Journal of Sociology* "Askeri Toplumda İnsan Davranışı" [Human Behavior in Military Society] konulu özel bir sayı hazırlamıştır. Bu özel sayıda Arnold Rose'un askeri toplumsal yapıya dair bir incelemesi,¹⁸² Alfred Lindesmith'in öğretmenlerin özgüven duygularına ordu hizmetindeki statülerinin etkisini incelediği makalesi¹⁸³ ve August Hollingshead'in ordu hayatına ve sonrasında da sivil hayata uyum sağlama konulu çalışması¹⁸⁴ yer almıştır.

ABD başkanlık dairesi 1944 yılında *Strategic Bombing Survey* isminde bir araştırma baúlatmış Almanya ve Pasifik'te sivil hedeflerin bombalanmasının etkilerini gözlem, belge incelemesi, sorgulama ve görüşmeler yoluyla analiz etmiştir. Yüzlerce askeri ve sivil personel ekonomist John Kenneth Galbraith ve psikolog Rensis Likert'in¹⁸⁵ de içinde bulunduğu bir kurulun yönetiminde bu sürece dahil

---

¹⁸⁰ George C. Homans, "The Small Warship," *American Sociological Review*, 11, 1946, 294-300; Tamotsu Shibutani, *The Derelicts of Company*, Berkeley, University of California Press, 1978.

¹⁸¹ Reuben Hill, *Families under Stress: Adjustment to the Crises of War Separation and Reunion*, New York, Harper, 1949.

¹⁸² Arnold M. Rose, 1946 "The Social Structure of the Army", *American Journal of Sociology*, 51, 1946, 361-364.

¹⁸³ Alfred R. Lindesmith, "Teachers in the Army Air Forces."

¹⁸⁴ August B. Hollingshead, "Adjustment to Military Life," *American Journal of Sociology*, 51, 1946, 439-450. Bu konuda daha detaylı bilgi için bkz. David R. Segal, *Military Sociology*.

¹⁸⁵ Rensis Likert önce sosyolojide sonra da psikoloji alanında çalışmalar yapmıştır. Psikolojideki doktora çalışması nda bugün dahi ölçek ve anket uygulamalarında çokça başvurulan Likert ölçeğini geliştirmiştir. Bu ölçeği tutum ölçmek için geliştiren Likert, sonraki yıllarda yönetim modelleri geliştirmiştir. Bu alanda da oldukça bilinen yönetim modellerinin sahibidir. Likert'in yukarıda geçen çalışmadaki konumuyla ve çalışmasının diğer kısımlarıyla ilgili detaylı bilgi için bk.

edilmiştir. Özellikle stratejik hedeflerin bombalamasının etkileri dikkatlice analiz edilmiştir. Almanya ve Japonya'ya yapılan stratejik bombalamaların ve bunları yapan hava güçlerinin imkan ve önemini ortaya koyan bu çalışmalar, bombalamaların sivillerin moral düzeyini nasıl etkilediğini de de erlendirmekteydi. Japonya ile ilgili hazırlanan dokümanda iüçünün ve sivillerin bombalamadan nasıl etkilendi-i, moral düzeyini korumada kullanılan araçlar, atom bombasının etkileri, Japonların teslim olmasında moral gücün rolü öne çıkan baılıklardır. Sosyologlar tarafından hazırlanan rapor ordu içinde stratejik planlama yapan bütün birimlere gönderilmekteydi.¹⁸⁶

Bu araütirmaların sonuçları İkinci Dünya Savaú sonrası dönemde hava kuvvetlerinin di er askeri birimlere olan üstünlü ünü ortaya koymu ú ve Hava Kuvvetlerinin ayrı bir birim olarak tesis edilmesinin gerekçelerini sunmuútur.¹⁸⁷

İkinci Dünya Savaú döneminde askeri sosyolojinin içeri-i ara útırma ve incelemelerin sonuç raporlarından ve Amerikan Savaú Biriminin *Information and Education Division* isimli alt biriminin yaptırdıı anketlerden oluúmaktadır. Bu birimin yaptırdıı *Studies in Social Psychology in World War II* üst baılıklı çalışmaları ve bunlar arasında özellikle Samuel A. Stouffer başkanlıında bir ekip tarafından hazırlanan *American Soldier* (1949)¹⁸⁸ isimli çalışmada; uyum, liderlik, birincil grup, moral, ırk iliükileri, iletiüm ve ikna olmak üzere oldukça geniú bir yelpazede çalışmaları yürütülmüüştür. Bu çalışmanın anket çalışmalarına, veri analizlerine ve deneysel incelemelere yaptıı metodolojik katkılar, kantitatif sosyolojiyi biçimlendirmiştir. Hatta yayınlanmasından otuzbeú yıl sonra *Social Psychology Quarterly* bu çalışmanın o güne kadar ki etkilerini inceleyen bir özel sayı hazırlamıştır.¹⁸⁹ Alanın bu ilk çalışmalarından sonra Amerikan Ordusu İkinci Dünya

---

http://www.ndl.go.jp/jp/data/kensei_shiryu/senryo/pdf/USB_org.pdf. Strategic Bombing Survey'in raporunun bir özeti için de bkz. <http://www.anesi.com/ussbs02.htm>.

¹⁸⁶ Raymond V. Bowers, "The Military Establishment," s. 238.

¹⁸⁷ David R. Segal, "Military Sociology."

¹⁸⁸ Samuel A. Stouffer, Edward A. Suchman, Leland C. Devinney, Shirley A. Star, Robin M. Williams, Jr., **The American Soldier: Adjustment during Army Life. Princeton.**

¹⁸⁹ Social Psychology Quarterly'nin 1984 yılında yayınlanan 47. sayısı.

Savaşının bitiminde bir personel yönetim aracı olarak survey tipi incelemelere devam etmiştir.¹⁹⁰

American Soldier projesinde üç önemli figür vardı; Samuel Stouffer, Carl I. Hovland¹⁹¹ ve Leonard I Cottrell. Geri kalan araştırmacılar bu kişilerin doğrudan talepleri veya onların önerdikleri doktora öğrencilerinden oluşmaktaydı.

American Soldier'ın ilk cildi *orduda uyum*, ikinci cilt ise *savaş ve sonrası* diye alt başlıklara ayrılmıştır. *American Soldier*'da uygulanan kuramsal çerçeve daha önce 1930'larda Elton Mayo'nun *Western Electric's Hawthorne Works in Chicago*¹⁹² çalışmasında uyguladığı alan araştırmasının geliştirilmiş biçimiydi. Bu çalışmada işçilerin çalışma performanslarını neyin etkilediği incelenmekteydi. Bu araştırmanın verileri psikolojik, fiziksel ve çevresel yorgunluğu etkileyen en önemli etmenin birincil grup davranışı olduğunu göstermişti. Kişisel performansın kaynağında çalışmanın, bu gruba karşı tutumları bireysel yeteneğinden daha önemliydi. Birincil gruba karşı kişinin tutumu askere alınan kişilerin uyumunu ve savaşan birimlerin davranışlarındaki etkisini değerlendirirken de kullanılacaktı. Uyumda yaşanan sorunlar, hem askerin geçmişine bakılarak hem de bizzat ordunun çeşitli unsurları analiz edilerek çözümleniyordu. Ordunun bu yapısal unsurları arasında tabakalaşma, iktidar ilişkileri, kontrol sistemi, genel yaşam koşulları, bilginin emir komuta zinciri içerisinde aşağı ve yukarı doğru yayılımı bulunmaktadır. Bu

---

¹⁹⁰ David R. Segal, "Military Sociology."

¹⁹¹ Hovland, İkinci Dünya Savaşından önce tutumların oluşması ve ikna bağlamında çalışmalar yapmıştı. Ordu bünyesinde acemi askerler üzerinde, özellikle filmsel dokümanların etkileri ve ikna mekanizmalarına ilişkin sosyal psikolojik araştırmalara yönelmiştir. Savaş süresince askerlerin grup ruhunun uyandırılması, takım çalışmasına yönlendirme, dümana karşı kin ve nefret duygularının uyandırılarak savaşa yönelik güdülemenin oluşturulması gibi konular çalışmalarının temel eksenini oluşturmuştur. Hovland bu çalışmalarını 1949 yılında yayınladığı "Experiments on Mass Communication" isimli eserde toplamıştır. Detaylı bilgi için bkz. Philip G. Zimbardo, Michael R. Leippe, **The Psychology of Attitude Change and Social Influence**, Boston, McGraw Hill, 1991.

¹⁹² Elton Mayo, **The Human Problems of Industrial Civilisation**, New York, MacMillan, 1933. Western Electric şirketinin Chicago fabrikasında psikolojik, ekonomik ve fizyolojik kriterlerin işçi performanslarında ve örgütlenme biçimindeki yansımalarını inceleyen araştırmalar, daha sonra yönetim alanındaki birçok çalışma ve araştırmaya ilham kaynağı olmuştur. İşçilerin bazen bilinçli, bazen kendiliğinden oluşturdukları enformel örgütlenmenin temelini oluşturan grupları, direnç merkezlerini çözmek ve onları iftihar hedeflerine uyumlu insanlar yaparak çalışmalarını bu amaç doğrultusunda yönlendirmek, bu çalışmaların temel hedefi olmuştur.

raporlardan çıkan sonuçlar ordunun olumsuz yönde iülevi olan unsurlarını modifiye etme imkanı verecek çözümler üretilmesini sağam aktaydı.¹⁹³

Askeri personelin etkinliği ile toplumsal uyumu arasındaki iliúki, askeri personelin ilgisini çektiğinden dolayı ı çalışmalar bu dorultuda asker üzerine yoğunlağı maktaydı.¹⁹⁴ Bunun yanında dönemin tek ilgisi asker olmamı bizzat ordu üzerine de çeúúüti boyutlarıyla çalışmalar yapılmıştır. Bazı çalışmalarda ordu kurumunun tabakalağıma sistemi ve otoriter toplumsal kontrol mekanizması incelenmiúti.¹⁹⁵ Bunun yanında Weber, Merton ve Selznick gibi sosyologların analizlerinden hareket eden ve orduyu bürokratik bir kurum olarak inceleyen çalışmalar da bulunmaktaydı.¹⁹⁶ Bu çalışmaların varlığına rağmen dönemin sosyoloji çalışmalarına bakıldığında savaú meselesi, ordu ve asker meselesine oranla daha az iúlenen bir konu olarak karúımıza çıkmaktadır. Birinci savaútan itibaren, Amerikan ordusu üzerine yapılan çalışmaların savaú sosyolojisi üzerine yazılanlardan daha fazla oldu-u görölmektedir.¹⁹⁷ Mesela 1936 yılında dönemin ana akım sosyoloji dergilerinde savaú üzerine yazılmış bir makale varken ordu üzerine yazılan 131 makale vardır. Savaúla ilgili çalışmalarda ancak İkinci Dünya Savaúyla birlikte bir artığ görölmüútür.¹⁹⁸

---

¹⁹³ Giuseppe Caforio, "Some Historical Notes," s. 14. Ayrıca bk. Hans Speier, "The American Soldier and the Sociology of Military Organization," **Studies in the Scope and Method of "The American Soldier"**, Ed. by., Robert K. Merton - Paul F. Lazarsfeld, New York, Free Press, 1950, s. 107; Robert L. Hall, "Military Sociology 1945-1955," **Sociology in the United States of America**, Ed. by., Hans L. Zetterberg, Netherlands, UNESCO, 1956, s. 60.

¹⁹⁴ Robert L. Hall, "Military Sociology 1945-1955," s. 60.

¹⁹⁵ Howard Brotz, Everett Wilson "Characteristics of Military Society," **American Journal of Sociology**, 51, 1946, 371-375; Ralph Lewis, "Officer-Enlisted Man's Relationships," **American Journal of Sociology**, 52, 1947, 410-419; Arnold M. Rose, 1946 "The Social Structure of the Army.,"; Robert L. Hall, "Military Sociology 1945-1955," s. 60.

¹⁹⁶ Hall, a. y.

¹⁹⁷ Richard A. Garnett, "The Study of War in American Sociology: An Analysis of Selected Journals, 1936-1984," s. 271.

¹⁹⁸ A.e., s. 276.

2.4. Soðuk Savaú Döneminde Askeri Sosyolojinin Geliúmi

Økinci Dünya Savaúndan galip olarak çıkan Amerika, savaú süresince ordu içi verimlili-i artırmaya yönelik yapılan sosyal bilim çalışmalarının somut neticelerini görmüştür. Elde edilen verim, askeri sosyoloji çalışmalarında hem bir devamlılığ hem de yeni konu ve çalışmaları gündeme getirmiştir. Askeri sosyoloji çalışmalarındaki devamlılık, ordu içi verimlili-in artırılması yönündeki çalışmalarda görülürken, askeri sosyoloji alanındaki yeni konular ise Amerika'nın Økinci Dünya Savaúndan sonra dünya egemenli-in biçimlendirmek için geli útirdi-i siyasal ve askeri stratejilerin uzantısı olarak ortaya çıkmıştır. Yeni alanlar arasında belirgin olarak öne ıkanlar; Batı dış dünya ülkelerinin toplumsal ve siyasal olarak özümlemesi ve Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birli-i (SSCB) ile yürütölen psikolojik savaúta etkinlik salamaya yönelik çalı şmalar olmuştur.

Økinci Dünya Savaú tecrübesi Amerika için önemli bir iúlev görmüştür. Daha önceki savaúlarında, savaútan sonra ordusunu daştan Amerika, Økinci Dünya Savaúndan sonra ilk defa barığ zamanlarında soøk sava ú dolayısıyla, ordu bünyesinde büyük sayıda asker tutmaya devam etmiştir.¹⁹⁹ Daha sonrasında bu ordu, soøk sava ú dönemi Amerikan siyasetine paralel olarak yeni misyonlar yüklenerek ve Batı dış dünyaya açılarak, Amerikan siyasetini Batı dış dünyaya taúmanın en önemli aracı haline gelmiştir. Amerika'nın dünya egemenli-i siyasetine paralel olarak da, ordu ve sosyal bilim uzmanları arasındaki iliúki yeniden düzenlenmiştir. Økinci Dünya Savaú süresinde Amerikan ordusu içerisinde çalışma yüröten sosyal bilim uzmanlarının ço-u, savaúın bitmesiyle birlikte kendi üniversitelerine dönmüü ve mevcut çalışmalarını buradan yürötmüştür. Bir kısmı ise ordu içerisindeki çalışmalarına devam etmiştir. Amerikan ordusu ise çalışmaların verimlili-ini artırmak ve ordunun alt birimlerine göre uzmanlaúmayı salamak için sosyal bilim çalışmalarını çeúitli alt birimlere bölmüştür. Soøk Sava ú dönemiyle birlikte bu

---

¹⁹⁹ David R. Segal, "Military Sociology."

çalışmalar Deniz Kuvvetlerinin *Office of Naval Research*, Hava Kuvvetlerinin *RAND Corporation* ve Kara Kuvvetlerinin *Operations Research Office* birimleri altında yürütülmüştür.²⁰⁰ Sadece *Office of Naval Research*, 1947-54 yılları arasında 342 çalışmayı finanse etmiştir. 1950-1960 yılları arasında ise sürece yeni aktörler dahil edilmiştir: *Human Resources Research Office*, *Speceial Operations Research Office*, *Center For Naval Analysis*, *Institute for Defence Analysis*, *Advanced Research Projects Agency* vs. 1960'lara kadar bu kurumlarda yürütülen çalışmaların bütçeleri savunma harcamaları bütçesinden karúlanmıř 1960'lardan sonra sivil toplum kuruluúları ve hükümet kurumları tarafından ayrılan bütçeler ordunun ayırdış bütçeleri geçmeye baúlamıřtır.²⁰¹

Dier taraftan ise gerek Amerikan ordusunun bu ara útırma birimleri gerekse de daha merkezi birimler, çeúitli üniversitelerin alt birimleri ile anlaúmalar yapmış ve projelerini bu kurumlar üzerinden yürütmüüldür.

2.4.1. Ordu içerisinde Verimlili-i Artırmaya Yönelik Çalışmalar

İkinci Dünya Savaú süresince yürütülen askeri sosyoloji çalışmaları çok büyük oranda, Amerikan ordusunun savaú sahasında karúlaúıř sorunlarla iliúekli olarak úekillenmiştir. Askerlerin grup içerisinde, savaú sahasında ve ordu içerisindeki davranışları inceleyerek daha yüksek bir verimlilik elde edilmek istenmiştir. Sosyoloji düzeyinde ise karúlaúılan sorunların toplumsal kaynakları incelenmiştir. Toplumsal kaynaklı sorunların tespit edilmesi, anlamlandırılması ve çözüm önerileri baúam ında tek tek askerlerin sorunları merkeze alınarak incelemeler yapılmıştır.

İkinci Dünya Savaú sonrasında ise bu çalışmalar daha sistematik bir biçimde devam etmiştir. Ordu içi verimlili-i artırmaya yönelik çalışmalar üç kategori altında incelenmiştir; bunlardan iki tanesi personel yönetimi ile alakalı iken sonuncusu örgütsel yapının etkinli-i ile alakalıdır. Bunlar sırasıyla (a) ordunun asker gücü

---

²⁰⁰ Bernard Boene, "Social Science Research, War and Military in The United States: An Outsider's Wiew of the Field's Dominant National Tradition," s. 160.

²⁰¹ A.e., s. 161.

ihtiyacının ve kaynaklarının daha güvenilir bir şekilde analiz edilmesi, (b) personelin seçiminde, ordu içerisinde gerekli pozisyona atanmasında, eğitiminde ve performansının değerlendirilmesinde uygun tekniklerin geliştirilmesi ve organizasyon boyutu ile alakalı olarak da (c) moral-motivasyon, liderlik, ast-üst ilişkisi, personelin kendi arasındaki iletişim, örgütün yapısal değişimi ve birimlerin etkinliğine yönelik kriterlerin belirlenmesidir.²⁰²

Personel yönetimi ile alakalı olarak, ordunun asker gücü ihtiyaçlarının ve kaynaklarının daha güvenilir bir şekilde analiz edilmesine yönelik ilk çalışmaları Air Üniversitesinden C. A. McMahan yapmıştır. Bu çalışmalarda özellikle, personelin eğitim programlarının planlanması ve Air Üniversitesindeki hangi derslere katılabilecekleri tespit edilmiştir. Yine personel yönetimi ile alakalı olarak Hava Kuvvetleri, Hava Kuvvetlerinin yedek güçleri ve geri hizmet personeliyle ilgili çalışmalar yaptırmıştır. Ayrıca emekli askerlerin herhangi bir ulusal mobilizasyon durumunda, hangi alanlarda nasıl kullanılacaklarının tespiti ve potansiyelleri araştırılmıştır.²⁰³

Personel seçiminde, uygun alanlara yerleştirilmesinde, eğitiminde ve performans değerlendirmesinde çeşitli tekniklerin geliştirilmesi konusunda ise en önemli amaç, eğitim yöntemlerini ve materyallerini değerlendirmek, bu yeni yöntemlerle orduya dahil olan subay ve askerlerin liderlik olgusunu benimsemelerinde istikrarlı bir süreç oluşturmaktır.²⁰⁴

Sosyologlar daha çok organizasyon etkinliği projelerinde rol almışlardır. Sistemin işlevsel unsurları olan liderlik, yönetme ve iletişim kurma kanalları, rol davranışları ve çatılma, grup etkinliği ve gruplar arası ilişkiler gibi boyutların yanında, sistemin bir bütün olarak nasıl işlediği de temel konular arasında yer almıştır. Bu çerçeveye uygun çalışmalar 1950-1957 yılları arasında Air Üniversitesinde, Abbott L. Ferriss tarafından yürütülmüştür. Daha sonra askeri

---

²⁰² Raymond V. Bowers, "The Military Establishment," s. 256.

²⁰³ C. A. McMahan, John K. Folger; Stephen W. Fotis, 1956 "Retirement and Length of Life," **Social Forces**, Vol. 34/3, 234-238; Bowers, a.g.e., s. 256.

²⁰⁴ A.e., s. 257.

sosyoloji alanında çalışmalarıyla öne çıkacak sosyologlar, doktora çalışmalarını bu programın finansmanı ile bu çerçevedeki konular üzerine yapmışlardır. Liderlik olgusunun alt başlığı olarak; (a) rol çatışması, (b) toplumsal algı, etki ve iletişim ve de (c) küçük grup davranışları analize tabi tutulmuştur. Liderlerin rol çatışması ve enformel toplumsal kontrol yönetimleri ile ilgili olarak Avrupa'da ve Amerika'da, Hava Kuvvetlerinin yönetici ve subaylarından oluşan 2430 kişi ile 17 hava üssünde görüşmeler yapılmıştır. Bazı durumlarda ise deneysel rol çatışması durumları yaratılarak, rol çatışmasının temelindeki toplumsal ve psikolojik zemini anlamaya yönelik çalışmalar yapılmıştır. Pratik etkinliğ sağlamaya yönelik bu alan incelemelerinin yanında, bu çalışmaların üzerine bina edileceğ; kuramsal ve metodolojik çalışmalar ve de alana yönelik incelemeleri yaparken gerekli olacak bir takım ölçme araçları geliştirmek, soğk sava ř dönemi askeri sosyoloji çalışmalarının konuları arasında görülmüştür.²⁰⁵

İkinci Dünya Savaşında oldukça yaygın bir şekilde askerlerin moral durumlarını inceleyen çalışmalar, soğk sava ř döneminde de devam etmiştir. Hava Kuvvetlerinde yapılan bir dizi tutum araştırmasında, askeri okullarda eğitim sürecinde bireysel başarının subay adaylarının moral düzeylerinin ölçülmesiyle öngörülebileceğ belirtilmiştir.²⁰⁶

Soğk Sava ř dönemi askeri sosyoloji çalışmalarında da ordu içi verimliliğ-i artırmaya yönelik araştırmalar yapılmıştır. Literatür incelemelerinin de göstereceğ üzere bu çalışmaların denekleri, askeri operasyonları kendi ülkeleri dışında yapan hava subaylarıdır. Bu başamda stresin yo şun olduğ durumlarda küçük gruplar ın etkinliğini art ırılmak için gerekli olan hususların tespit edilmesi için düşman bölgesinde mücadele yürütmüş 200 hava subayı ile görüşmeler yapılmış ve bu

---

²⁰⁵ A.e., s. 258-259.

²⁰⁶ Robert L. Hall, "Military Sociology 1945-1955," s. 60; E. C. Tupes, Jay K. Yarnold, "Military Attitude as a Predictor of Air Force Success: Preliminary Studies of the Attitude Survey," **Human Resources Research Center Research Bulletin**, Texas, Lackland Air Force Base, 1952.

görüümler analiz edilmiştir.²⁰⁷ Düüman bölgesinde kalan askerler fiziksel duygulardan uzun süreli mahrum kalmakta, bu duruma fiziksel ve psikolojik tepkiler vermekteydiler. Ayrıca geliümiü polis sorgulamalarına veya askeri sorgulamalara maruz kalmaktaydılar. Askerlerin bütün bunlara karü psikolojik olarak ayakta kalmalarını ve çözülmemelerini sa-layacak hazırlıkların neler oldu, bu çal ımlar sonucunda ortaya çıkarılmaya çalı ılmı ır.²⁰⁸

Görülece-i üzere askeri sosyoloji çalı mları Soak Sava ıla birlikte økinci Dünya Savaúndaki çalı ma konularını devam ettirmiü. Çalı mlarda bir devamlılık olmakla birlikte, økinci Dünya Savaú döneminde ordu kurumunu ve toplumsal kaynaklı sorunları merkeze alan yaklaüm, Soak Sava ıla birlikte eksen de- üirmiü, Amerika'nın egemenlik hedefleri baam ında savunma potansiyelini had safhaya çıkarmaya kaymı ır. Bu durum Soak Sava ú dönemiyle birlikte askeri sosyoloji çalı mlarının bir boyutuyla Amerikan'ın Batı dı dünyadaki küçük ve orta ölçekli askeri müdahalelerinde karúlaúlan sorunlara yönelik olarak ükillendi-ini göstermektedir. Erken dönemlerde aynı konular dorudan ordu içerisindeki sorunlar ı merkeze alırken, Soak Sava ıla birlikte aynı konular askeri operasyonların ortaya çıkarı ı sorunlar olarak ele alınmaya baúlanmı ır. Bu nedenle Soak Savaú dönemi literatürünü belirleyen askere alma,²⁰⁹ savaúın ortaya çıkardı ı stres,²¹⁰ asker kaçaklarının tutumları,²¹¹ askerlerin savaútaki saldırganlık durumu,²¹² küçük grup

---

²⁰⁷ Christopher Simpson, **Üniversiteler ve Amerikan mparatorlu -u: So-uk SavaúDöneminde Sosyal Bilimlerde Para ve Siyaset**, Çev. Musa Caylan, østanbul, Kızılelma Yayıncılık, 2000, s. 25.

²⁰⁸ Raymond V. Bowers, "The Military Establishment," s. 249-250.

²⁰⁹ Leonard Carmichael, Leonard C. Mead, **The Selection of Military Manpower: A Symposium**, Washington, D.C., National Academy of Sciences-National Research Council, 1951.

²¹⁰ William A. Hunt, Cecil L. Wittson, Edna B. Hunt, "The Serviceability of Military Personnel of Low Intelligence," **Journal of Clinical Psychology**, 10, 1954, 286-288.

²¹¹ Arnold M. Rose, "The Social Psychology of Desertion from Combat," **American Sociological Review**, 51, 1951, 361-364.

²¹² Robert L. Egbert, Tor Meeland, Victor B. Cline, Edward W. Forgy, Martin W. Spickler, C. Brown, **Fighter I: An Analysis of Combat Fighters and Non-Fighters**, Technical Report No. 44, Washington, D.C., Human Resources Research Office, 1957.

dinamikleri²¹³ ve liderlikle²¹⁴ ilgili çalışmalar bu yeni eksen çerçevesinde deerlendirilmelidir.

Amerika'nın soğuk sava ıla birlikte hem komünist blok ülkelerine hem de Batı dış ülkelere yönelik toplamda bir bilgi ihtiyacı söz konusudur. Hem komünist anlayışın yayılma dinamikleri hem de ikinci Dünya Savaú sonrasında eski sömürge ülkelerinde ortaya çıkan Batı karúttu ayaklanmalar bu ihtiyacı ortaya çıkarmıştır. Amerika öncülüünde Batı dış coğrafyaya yönelik geli útirilen yeni siyaset, bu ülkelerin başmsız ulus devletler haline gelmesi yönünde geliúmiúttir. Batı dışına yönelik bütün modernleúme, kalkınma, geliúme söylemleri Batı dışını entegre etmenin bir unsuru olarak ortaya çıkmıştır. Bu dönüúürme durumu beraberinde sosyal bilimlerin ortaya çıkan yeni siyasi ve iktisadi ihtiyaçlar çerçevesinde úekillendirilmesini de beraberinde getirmiúttir.²¹⁵ Saha hakimiyeti ve yönetimi için ihtiyaç duyulan bilgilerin üretilmesi durumu, özellikle büyük bir hareketlilik içerisinde olan Fas'tan Endonezya'ya, Hint Okyanusundan Orta Asya'ya ve Latin Amerika'ya kadar büyük bir coğrafyan ın bilgisini gündeme getirmiúttir. Bu anlamıyla dünyanın fiili ve potansiyel çatışna bölgelerini bilen uzman ihtiyacı artmıştır. Bölge çalışmalarının ortaya çıkması da bu ihtiyacın bir ürünüdür. Askeri sosyolojinin Batı dış coğrafyaya dair gerek çe úütlü projeler başlamında üretilen çalışmaları gerekse de bireysel çalışmaları olsun, bu bağlamda de erlendirilmelidir.

Amerika, ikinci Dünya Savaúndan hemen sonra askeri baúarısının bir sonucu olarak çözülen ve zayıflayan Avrupa karúsında yeni egemen güç olarak ortaya çıkmıştır. ikinci Dünya Savaú sonrası, bu anlamda, egemenlik iliúkilerinin yeniden yapılanmasına sahne olmuúttur. Amerika, siyasi egemenliinin tasdiki anlamında, dünyanın sıcak çatışna bölgelerine askeri ve/veya politik olarak

---

²¹³ Daniel M. Goodacre, "Group Characteristics of Good and Poor Performing Combat Units," **Sociometry**, 16, 1953, 168-179.

²¹⁴ Fred E. Fiedler, "The Influence of Leader-Keyman Relations on Combat Crew Effectiveness," **Journal of Abnormal and Social Psychology**, 51, 1955, 227-235; Bernard Boene, "Social Science Research, War and Military in The United States: An Outsider's Wiew of the Field's Dominant National Tradition," s. 162.

²¹⁵ øsmail Cokun, "Sosyoloji, Antropoloji, úarkiyatçılık ve Öteki," **Sosyoloji Dergisi**, 3/16, 2008, 18-19.

müdahale etmeye baúlamıtır. So÷uk Savaú dönemi de bunun meúru zeminini hazırlamıtır. Amerika'nın uluslararası sistemin merkezine yerleúmesi beraberinde, bütünsel olarak dünyanın siyasi, askeri ve iktisadi pazarına hakim olmasını zorunlu kılmıtır. Bu nedenle bu alanlara dair bilgilerin elde edilmesi zorunlu hale gelmiútir. Alan hakimiyetini saıayacak bilgi ve yorumun saılanması için de hemen so÷uk savaúla birlikte bölge araútırmaları, alan çalışmaları ve sosyal bilimler yapılandırılmıtır. So÷uk savaú dönemi askeri sosyoloji çalışmaları da Amerika'nın Batı dış dünyaya dair toplamda ihtiyaç duyduğu bilgi ekseninde geliúmiútir. So÷uk Savaú dönemi askeri sosyoloji çalışmaları, özellikle Amerika'nın siyasi ve askeri faaliyetlerine karú geliúen direniú hareketlerinin toplumsal ve tarihsel kaynaklarını anlamak noktasında yo÷unlağmıtır.

2.4.2. Batı Dış Toplamların Çözümlemesi

İkinci Dünya Savaú ile birlikte Avrupa ülkeleri arasındaki siyasi mücadele en azından savaú düzleminde tamamlanmış buna bağı olarak da Amerika ve Batı arasındaki mücadele Batı dışındaki ülkelere ve bölgelere kaymıtır. Batı dış bölgelerde ise özellikle Amerika, sıcak çatışma bölgelerine yönelik çeúitli askeri ve siyasi operasyonlar düzenlemeye baúlamıtır. Bu müdahalelerin gerçekleştirilebilmesi ve bu bölgelerde etkili olmak için gerekli bilgiler, özellikle ordu kurumlarının araútırma birimleri üzerinden elde edilmeye çalışılmıtır. Bunun yanında, so÷uk savaúın bir uzantısı olarak komünist rejimlerin iúleyiúünü daha iyi anlamak ve diğer bölgelerin komünizme geçmelerini engellemek de askeri sosyoloji çalışmalarının konusunu oluúturmuútur.²¹⁶ Bu çalışma ve projelerdeki amaç, sosyal bilimlerin demografik ve kültürel eğimlere ili úkin kamuoyu verileri saıayacak yöntemler geliútirmesini ve bu yöntemlere uygun olarak elde edilecek bulguların, Amerika'ya yönelik yerel meydan okuyuúları yönetmesi, dağtması veya ortadan

---

²¹⁶ Noam Chomsky, Ira Katznelson, R. C. Lewontin, David Montgomery, Laura Nader, Richard Ohmann, Raymond Siever, Immanuel Wallerstein, Howard Zinn, **So÷uk Savaúe Üniversite: Savaú Sonrası Yılların Entellektüel Tarihi**, İstanbul, Kızılirma Yayıncılık, 1998, s. 214.

kaldırmasını sağlamak.²¹⁷ Yine bu veriler savaş veya çeşitli mücadeleler sonucunda direnme imkanları kırılan ülkelerin, Batılı devletlere göre yeniden düzenlenmesini sağlayacaktır.²¹⁸

Ordu içi organizasyon etkinliğini artırmak için yapılan çalışmalarda olduğu gibi, Batı dışı ülkelerin toplumsal olarak çözümlenmesinde de ordu araştırma birimleri ile üniversiteler arasında çeşitli işbirlikleri gerçekleştirilmiştir. SSCB ile ilgili olarak, 1950 yılında Harvard Üniversitesi *Russian Research Center* ile Hava Kuvvetlerinin *Human Resources Research Institute* programı arasında ortak bir proje başlatılmıştır. Dört yıllık projede ayrı ayrı olarak sosyologlar görev almıştır. Araştırmanın amacı; (a) görece olarak kapalı bir toplumsal sistemin içeriden nasıl görüldüğünü ve (b) mevcut toplumsal, siyasi ve idari kurumlarının ve de etnik ve sosyo-ekonomik grupların halihazırdaki konumları üzerinde bir baskı olduğunda nasıl tepki verdiklerini tahmin etmektir. Proje kapsamında Avrupa'daki Rus göçmenler, kaçaklar ve mülteciler ile 700 derinlemesine görüşme, 12.000 anket çalışması yapılmıştır. Çalışmanın sonucunda, askeri birimlere 18 özel rapor hazırlanmış, akademik olarak da 35 makale yayımlanmıştır. Projenin Rus toplumunun psikolojik ve toplumsal olarak zayıf ve güçlü yönlerinin değerlendirildiği bölümler kitap olarak da yayımlanmıştır.²¹⁹ Proje tamamlandıktan sekiz yıl sonra ise görüşmelerden elde edilen, Rus halkının gündelik yaşamına dair detayların yer aldığı veriler ve istatistikler yayımlanmıştır.²²⁰

Benzer şekilde, 1950'den sonra Amerikan ordusunun dahil olduğu kontrgerilla operasyonlarında ihtiyaç duyduğu toplumsal yaşam biçimlerine dair veriler de elde edilmeye başlanmıştır. 1956 yılında Yale Üniversitesinin *Human Relations Area Files* (HRAF) birimi, 1957 yılında ise American Üniversitesinin

---

²¹⁷ Chomsky ve ark., **a.g.e.**, s. 23.

²¹⁸ **A.e.**, s. 42.

²¹⁹ Raymond A. Bauer, Alex Inkeles, Clyde Kluckhohn, **How The Soviet System Works: Cultural, Psychological, and Social Themes**, Cambridge, Harvard University Press, 1959.

²²⁰ Alex Inkeles, Raymon A. Bauer, **The Soviet Citizen: Daily Life in a Totalitarian Society**, Cambridge, Harvard University Press, 1959; Bowers, **a.g.e.**, s. 239-240.

Special Operations Research Office (SORO) birimi ile yapılan projelerde, Çin, Hindistan, Gine, Lübnan, Küba ve Tayvan gibi ülkelerin sosyolojik, ekonomik, politik ve askeri kurumlarına dair analizlerin yer aldığı elli kitaptan oluşan “*Foreign Area Studies' Handbook*” yayımlanmıştır.²²¹ Bu projelerin yürütücüleri, savunma bakanlığına doğrudan danışmanlık yapan iki sosyolog Leonard S. Cottrell, Jr.²²² ve John W. Riley’dir.²²³

Dümanın savaşa gücünü kırmak ve bir daha savaşa gücü ve direncinin kalmaması için ne yapılması gerektiği meselesi soğuk savaş dönemi askeri sosyolojisinin en önemli konularından birisi olmuştur. Çalışmamızın ilk bölümünde askeri sosyolojiye kaynaklık etmesi bakımından, on sekizinci ve on dokuzuncu yüzyıl askeri stratejisi incelenirken, Clausewitz’in dümanın sadece savaş meydanında yenilmesinin nihai ve siyasi bir zafer getirmeyeceği, bilakis dümanın güçlerinin ve kaynaklarının toptekun bir biçimde yok edilmesi gerektiğinden bahseden görüşlerine yer verilmiştir. Soğuk savaş dönemi askeri sosyolojisinde Clausewitz’in bu çözümlemesine çok benzeyen ve onun görüşlerini yeniden formüle eden yaklaşımlar ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda bir ülkenin, bölgenin veya dünyanın

---

²²¹ Türkiye için bu bağlamda hazırlanan metin bk. Richard F. Nyrop, **Turkey A Country Study: Area Handbook for the Republic of Turkey**, Washington, D.C., American University, Foreign Area Studies, 1973.

²²² Cottrell, Amerikan Sosyoloji Birliği’nin Parsons’tan sonraki başkanıdır. Pearl Harbor saldırısı sonrası Stouffer’in davetiyle “*American Soldier*” projesinde de yer almıştır. Savaşın sonra Cornell üniversitesindeki bölümüne geri dönmüş ve bölümü ordu bünyesinde çalıştıran çeşitli akademisyen ve araştırmacılarla birlikte zenginleştirmiştir. Cottrell daha sonra Sage Publications’ta da editör olarak çalışmıştır. Bilindiği üzere Sage, soğuk savaş dönemi askeri sosyoloji çalışmalarını büyük oranda basan yayınevdir. Kır sosyolojisi ile çalışmalarına başlayan Cottrell, daha sonraları kamuoyu araştırmalarına, aile, evlilik gibi alanlara da ilgi duymuştur.

²²³ Riley özellikle Kore savaş bağlamında yaptığı çalışmalarla öne çıkmıştır. Riley, 1950 yılında Human Resources Research Institute ve Air University ortak çalışmasıyla Kore savaş bağlamında çalışmalar yapmak üzere Uzak Doğu’ya giden araştırmacılarıdır. Hazırlanan raporlarda Güney ve Kuzey Kore’nin komünizme yaklaşımları ve Kore’nin Sovyetleşmesi bağlamında sistematik bilgiler toplanmıştır. Riley asıl olarak kamuoyunun oluşumu bağlamında çalışmalar yapmıştır. Riley’in Kore, iletişim ve kamuoyu çalışmaları bağlamında öne çıkan eserleri için bk. Wilbur Schramm, John W. Riley, Jr., “Communication in the Sovietized State, as Demonstrated in Korea,” **American Sociological Review**, 16/6, 1951, 757-766; John W. Riley, Jr., Leonard S. Cottrell, Jr., “Research for Psychological Warfare,” **The Public Opinion Quarterly**, 21/1, Anniversary Issue Devoted to Twenty Years of Public Opinion Research, 1957, 147-158; John W. Riley, Jr., Wilbur Schramm, Frederick W. Williams, “Flight From Communism: A Report on Korean Refugees,” **The Public Opinion Quarterly**, 15/2, 1951, 274-286; Matilda White Riley, John W. Riley, Jr., “A Sociological Approach to Communications Research,” **The Public Opinion Quarterly**, 15/3, 1951, 445-460. Detaylı bilgi için bkz. Bowers, a.g.e., s. 240.

topyekun yok edilebilmesi için o yerin hangi stratejik unsurlarının yok edilmesi gerektiği önem kazanmıştır. Askeri sosyoloji de bu bağlamda Amerika'nın sıcak çatışma içerisinde olduğu veya düman olarak gördüğü ülkelerin, önemli şehirlerinin idari yapısı, bölgede yaşayan topluluklar arasındaki ilişkiler yapısı, ekolojik sistemi gibi unsurları incelenmeye başlanmıştır. Bu bağlamda Hava Kuvvetlerinin *Human Resources Research Institute* birimi ile Columbia Üniversitesinin *Bureau of Applied Social Research* bölümü arasında *World Urban Resources Index*²²⁴ ismiyle bir çalışma başlatıldı. Dünyadaki merkezi şehirlerin her birine dair dosyalar oluşturuldu. Şehir ve bölgelerin karşılaştırmalı bir analizini de sunan raporlarda, sıcak savaş durumunda hava kuvvetlerinin hangi hedefleri öncelikli olarak yok etmesi gerektiği belirlenmekteydi. Aynı proje daha sonra Berkeley Üniversitesindeki *Institute for International Urban and Population Research* birimi tarafından yürütülmüştür.²²⁵ Benzer bir çalışmayı Chicago Üniversitesi *Community Inventory* birimi, metropol bölgelerdeki insan kaynağı ve maddi kaynakların dağılım örüntülerini analiz edip tanımlayacak bir program geliştirerek yapmıştır.

İkinci Dünya Savaşından sonra, eski kolonyal güçlerin çeşitli ülkelerde etkin olduğu Batı dışı toplumların bir kısmında, bu kolonyal güçlere veya yerel siyasi güçlere karşı gerilla savaşlarının ortaya çıktığı bilinmektedir.²²⁶ Amerikan ordusu hem bu gerilla unsurlarının kaynaklarını ve toplumsal dinamiklerini anlamak hem de bunlara karşı yapılacak mücadelenin çerçevesini belirlemek anlamında çeşitli projeler başlatmıştır. Bu projelerin en önemlilerinden birisi olan *Camelot Projesi*,

---

²²⁴ Bu çalışmaya 1951 yılında başlanmıştır. O dönemde nüfusu yüz binin üzerinde olan bütün şehirlerin niceliksel verileri toplanmıştır. İstatistiksel veriler belli bir standarda göre tabloları olarak istendiğinde karşılaştırma yapılmasına imkan verecek şekilde düzenlenmiştir. Sadece olan değil tarihsel bilgileri de sunan indeks, geleceğe yönelik projeksiyonlar yapmak için kullanılmıştır. Şehirler, etraflarındaki diğer şehirlerle veya bölgelerle birlikte ele alınarak incelenmiştir. Böylece bölgesel şartlarda şehirlerin büyüme potansiyelleri diğer ekonomik büyüme unsurlarıyla kıyaslanabilmektedir. Detaylar için bkz. David M. Heer, **Kingsley Davis: A Biography and Selections from his Writings**, Transaction Publishers, 2005, 315-317. Bu çalışmanın verileri kullanılarak ortaya konan bir örnek için ise bkz. Thomas O. Wilkinson, "The Pattern of Korean Urban Growth," **Rural Sociology**, 19/March, 1954, 32-38.

²²⁵ Bowers, **a.g.e.**, s. 241-242.

²²⁶ Robert W. Coakley, Charles B. MacDonald, "The United States and the World Military Scene Since 1945," **A Guide to the Study and Use of Military History**, Ed. by., John E. Jessup, Jr. - Robert W. Coakley, Center of Military History, 1979.

1963 yılında Amerikan ordusunun *Special Operations Research Office* (SORO) birimi tarafından, Latin Amerika, Afrika Sahranın Güneyi ve Orta Doüdaki ulusal kurtuluú hareketlerine yönelik olarak gündeme getirilmiúti.²²⁷ Amerikan ordusu bu bölgelerde yerel askeri personele, mevcut isyanların bastırılması için planlama ve planların uygulanması düzeyinde yardım etmiútir. Batı dıú dünyada gerçekleştirilmek istenen sosyal, ekonomik ve siyasal geliúme süreçlerinin tanımlanması, hızlı toplumsal deü ümin getireceü sosyal düzendeki bozulmalar ın öngörülebilmesi, projenin en önemli hedefleriydi. Ordu ve savaú nasıl ki on dokuzuncu yüzyılda ulus-devlet siyasetinin dıúarıda etkinlik kurmak için en önemli vasıtası olduysa Amerika için de Batı dıú dünyadaki etkinliini kurmanın aracı olmuútur.

American Üniversitesindeki SORO, Amerikan ordusunun sosyal bilim araútırmaları için kurulmuú, daha sonra bu birim altında isyan bastırma bilgi analiz merkezi tesis edilmiútir.²²⁸ Projenin alt hedefleri arasında; (a) hedef bölgelerdeki yerli birliklerin ve insan topluluklarının tepkilerini tahmin etme metotlarına iliúkin sosyal ve davranıúsal bilim çalıúmaları yapmak, (b) bu çalıúmalar yoluyla isyan bastırma, askeri yardım, konvansiyonel olmayan savaú ve psikolojik hareketlardaki artan personel ihtiyacını karúlamak ve (c) ileride yapılmak istenen baúka çalıúmaların ön araútırmalarının yapılması vardı.²²⁹ Bu anlamıyla gerilla gibi konvansiyonel olanın dıúında savaúma biçimi, økinci Dünya Savaúından itibaren devam eden bir ilgi alanıydı. Bunun en belirgin örneü olan Ruth Benedict'in çalıúması,²³⁰ 1941 yılında, Japonların Pearl Harbor'a saldırması ile gündeme gelmiúti. Bu çalıúmada bir askerin kendisini feda edebilme duygusunun o toplum

---

²²⁷ Christopher Simpson, **Üniversiteler ve Amerikan mparatorlu úu: So-uk SavaúDöneminde Sosyal Bilimlerde Para ve Siyaset**, s. 30.

²²⁸ A.e., s. 105.

²²⁹ A.e., s. 106-107.

²³⁰ Benedict Ruth, **The Chrysanthemum and the Sword: Patterns of Japanese Culture**, Plume, 1974. [ilk baskısı 1946'da yapılmıútır].

içerisinde nasıl anlamlandırıldığını görebilmek için Japonların tarihi, kültürel ve dünüsel yapısı derinlemesine analize tabi tutulmuştur.

Askeri sosyoloji çalışmalarının Soek Savaşı döneminde yoğunlaştığı alanlardan birisi de psikolojik savaştır. Askeri sosyoloji çalışmalarının bu dönemdeki temel yönelimi yine Batı dı toplumlar ve Sovyet Bloku ülkeleri olmuştur. American Üniversitesi bünyesindeki SORO 1958 yılında başladığı çalışmalarda yirminin üzerinde ülkenin *Psychological Operations Handbook*'unu hazırlamıştır. Bu çalışmalarda her bir ülkedeki etnik, coğrafi, ekonomik ve toplumsal olarak farklı konumlandırılabilir gruplar tanımlanmaya ve bunların Amerika'ya yönelik muhtemel tutumları ölçülmeye çalışılmıştır. Çalışmalara katılanların ikna olma hassasiyetleri, ülkelerindeki etkinlik düzeyleri ve farklı şartlar altında bu kişilerin, Amerikan çıkarları söz konusu olduğunda, yapacakları katkılar değerlendirilmiştir.²³¹ Hedef ülkelerde gerçekleştirilen alan çalışmalarında, medya dışındaki iletişim imkanları, propagandanın nasıl icra edildiği, enformel iletişim ağlarının propaganda durumlarında nasıl kullanıldığına dair bilgiler elde edilmek istenmiştir. SORO'nun saha çalışmalarını genel olarak sosyologlar yürütmüştür. Bu bağlamda psikolojik savaşın nasıl icra edileceğini üleyen el kitabı Wilbur Schramm tarafından hazırlanmış bu çalışmadaki teoriye uygun örnek olaylar da William E. Dougherty ve Morris Janowitz tarafından toplanmıştır. Bu çalışmalar, alanda çalışacak uzmanların eğitimde kullanılmak üzere ordu tarafından kullanılmıştır.²³² Psikolojik savaşın temel unsuru olan propagandaya yönelik askeri sosyoloji çalışmaları da soek savaşa ortaya çıkmıştır. Düman bölgesinde dağıtılacak broşürlerin yapısı ve mesajın içeriğinin nasıl olması gerektiği gibi hususlar, o bölgenin temel toplumsal dinamiklerinin çözümlenmesi yoluyla belirlenmiştir.

Propagandaya yönelik çalışmaların başlangıcı, Genel Kurmay Başkanlığı'nın *Research and Development Board* (RDB) biriminin, soek savaşın teknik, sosyolojik

---

²³¹ Raymond V. Bowers, "The Military Establishment," s. 247.

²³² William E. Dougherty, Morris Janowitz (Eds.), **A Psychological Warfare Casebook**, Washington, D.C.: Operations Research Office, The Johns Hopkins University, 1958. A.e., s. 247.

ve psikolojik boyutlarının incelemesi yönündeki talepleri ile bağlanmıştır.²³³ Ordu birimlerinin çalışmaları ortak olarak yürütüldü ki ü ve kurumlara bakıldığında, bunların askeri sosyoloji alanını so-uk savaú ve sonrasında belirleyen önemli figürler olduú görülmektedir. Mesela Paul Lazerfeld ve Columbia Üniversitesi *Bureau of Applied Social Research* (BASR), Hadley Cantril ve Princeton Üniversitesinin *International Institute of Social Research* (IISR) ve Ithiel de Sola Pool'un başkanlığını yürüttü MIT *Center for International Studies* (CENIS)²³⁴ bunlardandır. Bu kurumlara ilaveten, döneminde önemli siyasi tartışmaları beraberinde getirmiş olan Camelot Projesi de, askeri sosyoloji çalışmalarının so-uk savaú dönemindeki ilgilerini ortaya koymaktadır. Camelot Projesi, dünyanın geliúmekte olan ülkelerindeki toplumsal de-úmin siyasal açıdan önemli boyutlarını ön görmeyi ve bu de-úimleri etkilemeyi mümkün kılacak genel bir toplumsal sistem modelinin mümkün olup olmadığını ortaya koymayı amaçlamaktaydı.²³⁵ Proje bünyesinde; Küba, Yemen ve Belçika Kongo'su vs. ülkelerdeki ulusal kurtuluú savaúlarıyla mücadele etme biçimleri²³⁶ gibi somut alanlar üzerinde çalışmalar yapılmasının yanında, daha genel çerçeveli çalışmalar da yapılmıştır. Mesela iç savaú konusundaki mevcut verilerin gözden geçirilmesi, İkinci Dünya Savaú sonrası isyanlarına ilişkin 21 durum incelemesi ve gelece- yönelik projeksiyonlar ortaya koyabilecek 5 tane saha araştırması yapılarak daha sonraki analizlere kuramsal zemin hazırlanmıştır.²³⁷

İkinci Dünya Savaúndaki psikolojik harp operasyonlarını konu edinen temel metinler 1950'li yıllarla birlikte oluúmaya bağlanmıştır.²³⁸ İkinci Dünya Savaú sonrasında, psikolojik savaúa dair ilgilerin artmasında illev gören önemli unsurlardan

---

²³³ Christopher Simpson, **Üniversiteler ve Amerikan İmparatorlu-ú: So-uk SavaúDöneminde Sosyal Bilimlerde Para ve Siyaset**, s. 45.

²³⁴ **A.e.**, s. 20.

²³⁵ **A.e.**, s. 120.

²³⁶ **A.y.**

²³⁷ **A.e.**, s. 121.

²³⁸ William E. Dougherty, Morris Janowitz, M. **A Psychological Warfare Casebook.**

bir di-eri de Kore Savaúıdır. Kore Savaúının 1950’de patlak vermesiyle beraber, İkinci Dünya Savaúında olduğ gibi askeri sosyoloji çalışmalarının desteklenmesinde bir artış görülmüştür.²³⁹ Kore Savaúı dolayısıyla gündeme gelen pek çok psikolojik operasyon içerisinde sosyologlar çalışmıştır. Kore Savaúı başam ında, Çinli ve Koreli savaú mahkumlarıyla yapılan araştırmalar ve Çin merkezli bir komünizmin Kore’deki göstergelerini inceleyen çalışmalar bunlar arasında sayılabilir.²⁴⁰ Bunun yanında Kore Savaúı, İkinci Dünya Savaúı başlamında gündeme gelmiş olan grup incelemelerini tekrar başlatmıştır. Ordu kurumunun iç örgütlenme yapısının iyileştirilmesine yönelik olarak Roger Little, savaúta askerlere motivasyon ve destek saşayan ki őiler arası süreçlerin önemini tekrardan ortaya koyan çalışmalar yürütürken, Johns Hopkins Üniversitesinin *Special Operations Research Office* birimi, yeni oluşan Amerikan ordusundaki ırk ilişkilerini incelemiştir.²⁴¹ Öteki orduların askerlerinin grup dinamikleri de doğal olarak gündeme gelmi ő ve incelenmiştir. Mesela, Çin Halk Kurtuluő Ordusu’nun kendi birliklerine yaptış telkinler ve askerlerin morallerini diri tutmak için kullanılan grup dinamiklerinin başarısı, Amerikan ordusunun liderlik ve grup içi uyum gibi alanlarda ölke dışındaki araştırmaları desteklemesine yol açmıştır.²⁴²

Hem İkinci Dünya Savaúında hem de sonrasında Amerikan ordusunun çeőütlü ihtiyaçları ve talepleri doğultusunda büyüyen ve geli ően askeri sosyoloji disiplini, sosyolojinin bir alt dalı olarak kendini kabul ettirmiő ve kurumlaşma sürecine girmiştir. Askeri sosyoloji çalışmalarının Amerika’da ortaya çıkardığı ordu içi kurumsal verimlilik ve dış siyaset imkanları, Avrupa’da da askeri sosyoloji çalışmalarını hızlandırmıştır. Askeri sosyoloji ilk kurumlaşma giriőumini 1960 yılında Morris Janowitz başkanlığında kurulan The Inter-University Seminar on Armed

---

²³⁹ Robert L. Hall, “Military Sociology 1945-1955,” s. 59.

²⁴⁰ John W. Riley, Wilbur Schramm, **The Reds Take a City: The Communist Occupation of Seoul with Eyewitness Accounts**, Çev. Hugh Heung - Wu Cynn, New Brunswick, N.J.: Rutgers University Press, 1951.

²⁴¹ David R. Segal, “Military Sociology.”

²⁴² A.y.

Forces and Society (IUS) ile gerçekleştirmiştir. IUS ordu kurumu ve sivil-asker ilişkileri üzerine çalışan sosyal bilim akademisyenlerini, ordu mensuplarını, bağımsız araştırmacıları, kamu ve özel sektör temsilcilerini bir araya getiren ve çeşitli etkinlikler düzenleyen bir forumdur. 35 ülkeden katılımcısı bulunan IUS'un merkezi, önce Michigan Üniversitesinde daha sonra Chicago Üniversitesinde bulunmuş, bugün ise Chicago Loyola Üniversitesinde bulunmaktadır. IUS 1974 yılında askeri sosyoloji alanının en önemli süreli yayınlarından birisi olan *Armed Forces & Society* dergisini çıkarmaya başlamıştır. IUS iki yılda bir olmak üzere uluslararası çalışmalar düzenlemektedir.²⁴³

IUS kendi kurumsal yapısını oluşturduktan hemen sonra, *International Sociological Association* (ISA) bünyesinde bir alt Araştırma Komitesi (Research Committee) kurulmasını sağlamıştır. *Armed Forces and Society* ismi ile kurulan bu araştırma komisyonunda, 1980'li yıllarda yeni bir düzenlemeye gidilmiş ve çatılma konusundaki genel çalışmaları da içerecek şekilde genişleyerek *Armed Forces and Conflict Resolution* ismini almıştır. Araştırma komisyonu ilk toplantısını 1964 yılında Morris Janowitz başkanlığında Londra'da gerçekleştirmiştir.²⁴⁴ 1966 yılında Fransa'da yapılan "Altıncı Dünya Sosyoloji Kongresi"nde bu birlik altında iki grup şeklinde çeşitli sunumlar yapmıştır. Komisyonun asıl çekirdek kadrosunu Militarism and the Professional Military Man [Militarizm ve Profesyonel Ordu Mensupları] isimli çalışılma grubu altında çalışmalarını yürüten sosyologlar oluşturmuştur. Janowitz başkanlığındaki çalışılma grubunda sunulan çalışmaların bir kısmı daha sonra yayımlanmıştır.²⁴⁵ Araştırma komisyonunun başkanlığını sırasıyla Morris Janowitz (Amerika, 1966-1974), Jacques Van Doorn (Hollanda, 1974-1978), Gwyn Harries-Jenkins (Birleşik Krallık, 1978-1982), Charles Moskos (Amerika, 1982-1986), Bernhard Fleckenstein (Almanya, 1986-1994), David Segal (Amerika, 1994-1998) ve Giuseppe Caforio (İtalya, 1998-2010) yürütmüştür.

---

²⁴³ Giuseppe Caforio, "Some Historical Notes," s. 24; David R. Segal, "Military Sociology."

²⁴⁴ Caforio, *a.g.e.*, 24.

²⁴⁵ Jacques Van Doorn, *Armed Forces and Society: Sociological Essays*, The Hague, Mouton, 1968; Caforio, *a.g.e.*, 24.

IUS'in gerek çalışma konuları gerekse de metodolojisi itibariyle Amerikan geleneğine bağı olması, Amerikan ordu yapısının Avrupa ile kıyaslandığında farklılıklar göstermesi, Avrupalı sosyal bilimcilerin 1986 yılında Fransa'da *European Research Group on Military and Society*'yi (ERGOMAS) kurmalarında temel saik olmuştur. Ordu ve toplum arasındaki ilişkiyi ya da bu meseleler ile alakalı konuları kendisine inceleme alanı olarak seçen ERGOMAS, etkinliklerini alt çalışma gurupları üzerinden devam ettirmekte ve iki yılda bir düzenli faaliyetler yapmaktadır.²⁴⁶

Yirminci yüzyılın son çeyreinde pek çok Avrupa ülkesinde askeri sosyoloji alanında gerek hükümet gerekse de sivil yapılar úeklinde çeşitli araştırma merkezleri kurulmuştur. Mesela Almanya'da *Sozialwissenschaftliches Institut der Bundeswehr*, Fransa'da *Centre d'Etudes en Sciences Sociales de la Defense*, İtalya'da *Centro di Studi Strategici e Militari* ve Polonya'da *Polish Military Institute for Sociological Research* bunlar arasında sayılabilir.²⁴⁷

2.5. Vietnam Savağ Döneminde Askeri Sosyoloji Çalışmaları

Soğuk savağ dönemi süresince Avrupa dışı coğrafyalarda yaşanan en önemli değişim eski sömürgecilik faaliyetlerinin son bulması ve sömürge ülkelerinin bağımsız devletler oluşturmalarıdır. Bu bağımsızlaşma süreci bazı zamanlarda sıcak çatışmaları bazı zamanlarda ise düşük yoğunluklu çatışmaları ortaya çıkarmıştır. Düşük yoğunluklu savağların sıcak çatışmalara dönüşmesi ile birlikte, Amerika'nın bu bölgelere dair, özellikle direnişin insan kaynaklarına dair bilgi ihtiyacı artmıştır. Bu durumun en belirgin olarak ortaya çıktığı dönem ise Vietnam Savağıdır.

Askeri sosyoloji çalışmaları Vietnam Savağında belli bir ivme kazanmıştır. Çalışmaların artmasının sebeplerinden bir tanesi askeri sosyolojinin artık kurumsal yapılar oluşturmuş olması dieri ise Vietnam Savağının gerilla savağı mefhumunu gündeme getirmiş olmasıdır. Soğuk Savağın bağlamasıyla askeri sosyolojinin temel

---

²⁴⁶ Giuseppe Caforio, "Some Historical Notes," s. 25; David R. Segal, "Military Sociology."

²⁴⁷ Giuseppe Caforio, "Some Historical Notes," s. 26.

konularından biri olan Batı dıŒ toplumların çözümlenmesi olgusu, Vietnam Savağı ile oldukça somut hale gelmiŒtir. Amerikan ordusu, konvansiyonel savağın dıŒında bir savağma tarzı ile karúlaúımıŒ ve teknolojik olarak donanımlı ordusuna raŒmen savağı hemen neticelendirememiŒti. Savağın uzaması hem Vietnam'da savağın birlikler içerisinde belli sorunlar ortaya ıkarmıŒ hem de savağın kazanılması için gerilla olgusunun çözümlenmesi meselesini önemli hale getirmiŒtir. Bu dönemde gerilla savağına dair oldukça fazla alıŒma ortaya ıkmıŒ, Vietnamlı gerillaların toplumsal dayanaklarını ve motivasyon unsurlarını anlamak noktasında Kuzey Vietnamlı bir generalden çeviri yapılmıŒ ve baúka úlkelerin gerilla savağı tecrúbeleri incelenmiŒtir.²⁴⁸

RAND Corporation²⁴⁹ 1964-1969 yılları arasında, Vietnamlıların moral ve motivasyon kaynaklarını, devrimcileri ve devrim sürecini inceleyen en kapsamlı saha alıŒmasını yapmıŒtır.²⁵⁰ Vietnam Ulusal KurtuluŒ Cephesi úyelerinin motivasyon düzeyi, köylülerin davranıŒ kalıpları, Güney Vietnamlı birliklerin iletiúim unsurları ise Agile Projesi yoluyla yürütülmüŒtür.²⁵¹ Bu tip projelerde askeri sosyoloji uzmanlarının rol almasının temel sebebi Amerikan ordusunun isyan bastırma konusunda kullanacağ toplumsal bilgilerin, sadece sosyal bilimciler tarafından sağanabilecek türden bilgiler olmasıdır.²⁵² Toplumsal ayaklanma ve direniŒ olguları askerî olmanın ötesinde dinamikler de taúmaktadır. Bu dinamikler anlaúılmadan, kaynakları tespit edilmeden yürütülecek askeri müdahaleler netice vermeyeceğinden, alıŒmalar bu konular üzerine yoŒunlaú mıŒtır. Bu sebeplerden dolayı Vietnam'a

---

²⁴⁸ Robert W. Coakley, Charles B. MacDonald, "The United States and the World Military Scene Since 1945", s. 258-259 ve 264.

²⁴⁹ RAND Corporation (Research ANd Development) 1946 yılında Amerikan Hava Kuvvetlerini tarafından kurdurulmuŒsonrasında sivilleştirilmiŒ bir think-tank kurulu Œür. Kuruldu Œundan beri Amerikan ordusunun stratejisinin belirlenmesinde oldukça önemli bir iŒev görmektedir. Bunun haricinde siyaset, eğitim, ekonomi ve kültür gibi alanlarda da raporlar hazırlamaktadır.

²⁵⁰ Christopher Simpson, **Úniversiteler ve Amerikan mparatorluğu: Soğuk SavađDöneminde Sosyal Bilimlerde Para ve Siyaset**, s. 131.

²⁵¹ A.e., s. 129.

²⁵² A.e., s. 107-108.

yönelik askeri sosyoloji çalışmaları sosyolojik ve toplumsal kaynakları merkeze almıştır.

Dönemin askeri sosyoloji çalışmaları, sıcak savaş bölgelerinde edinilen alan hakimiyeti üzerinden, kuramsal yaklaşımlar geliştirmiştir. Bu kurumsal birikim Amerikan ordusunun daha sonra karüleüleceği ulusal isyanlarda baúuracađı bir zemin oluúturmuútur.²⁵³ Bahsi geöen projeler bağam ında 29'u öğinci Dünya Savaúndan sonra olmak üzere, yirminci yüzyılda geröekleúmiú 57 isyanının ayrıntılı incelemeleri yapılmıútır.²⁵⁴ Normal úartlarda yasalara uyan bireylerin devrimci hareketlere dahil olma nedenleri üzerine incelemeler yapılırken, öğinci Dünya Savaúnda Amerikan ordusunun öözümlemesinde müracaat edilen grup dinamikleri, liderlik, aidiyet, grup bütünlüğ derecesi, özgüven düzeyi, otoriteye kar úú tutum gibi kavramlar tekrar gündeme gelmiútir.²⁵⁵

Gerillanın toplumsal kökenini ve kaynaklarını anlamak adına yapılan en önemli çalışmalardan bir tanesi Eric Wolf'un köylü savaşlarını konu edinen eseridir.²⁵⁶ Bu kitap yirminci yüzyılda Meksika, Rusya, Çin, Vietnam, Cezayir ve Küba'daki altı büyük isyanda, köylü olgusunu incelemekteydi. Wolf, köylülerin hangi durumlarda isyan etme tutum ve davranıúları gösterdiklerine dair açıklamalar geliúirmiútir.

Vietnam Savaú bağlamında yapılan çalışmaları, o güne kadar incelenen tekil örneklerin ve elde edilen verilerin üst bir kurama dönüúürülmesini sağam ıútır. Yukarıdaki örneklerden de görüldüü üzere, gerek Amerika gerekse de bazı Avrupa ülkeleri etkinlik kurmak istedikleri bölgelerin derinlemesine analizlerini yapmıú bu analizlere uygun stratejiler geliúirmiútir. Dier taraftan Vietnam savaú ı dönemi çalışmaları sadece Batı dıú toplumların öözümlemesi ile sınırlandırılmaz. Vietnam savaúının Amerikan toplumunda ortaya öıkardıú tepkisel tutum, hem ordunun toplumsal yapıdan etkilendiğ-hem de toplumun ordudan etkilendiğ bir süreci ortaya

---

²⁵³ A.e., s. 131.

²⁵⁴ A.e., s. 133.

²⁵⁵ A.e., s. 133-134.

²⁵⁶ Eric Wolf, **Peasant Wars of the Twentieth Century**, New York, Harper and Row, 1969.

çıkarmıştır. Toplumsal alanda ırk meselesi bağlamında ortaya çıkan tartışmalar ordu üzerinde de etkisini göstermiş, hem ordu kendisini yeni sürece hazırlayan kurum içi çalışmalar yapmış hem de askeri sosyolojide bu anlamda çalışmalar ortaya çıkmıştır. Yine toplumda özellikle gençler arasında artan uyuşturucu kullanımı, bu insanların orduya girmesiyle beraber, ordunun da gündemine gelmiştir. Kadınların iú gücü olarak piyasaya dahil olmaları neticesinde ordu, bu uyum sorunu ile yüz yüze gelmiştir. Kadınların orduya daha aktif bir ükilde dahil olmaya başlamaları ile ordu içerisindeki konum ve rolleri de bu oranda çeşitlenmeye başlamıştır. Kadın meselesi aslında bu çeşitliliğin sadece bir boyutuydu. Hemen pe üinden ırk eúitli-i²⁵⁷ ve daha sonra da eú cinsellik meselesi²⁵⁸ tartışmalara dahil olmuştur.

Bu sorunların hepsi de askeri sosyolojinin araştırma alanı içerisinde incelemeye tabi tutulmuştur. Askeri sosyoloji, literatürünü zenginleüüp çerçevesini genişletti-i-oranda görünürlük kazanamam ıdır. Temel sosyoloji dergilerinin, ordu ve savaú konusunda yazı yayımlamak konusunda çekinik tavırlar sergilemeleri, alana özgü süreli yayınların doğu unu hazırlamıştır.²⁵⁹

Vietnam Savaúının Amerikan toplumu üzerindeki etkilerinin incelenmesi, savaútan dönen askerlerin toplumsal alanda karúılaúıkları sorunlar gibi yeni çalışma alanlarını gündeme getirmiştir. Ayrıca henüz Vietnam Savaúı devam ederken hem sosyologlar hem de toplumun diier kesimleri arasında zorunlu askerli-i-in kaldırılması ve ordunun profesyonel unsurlardan oluúturulması yönünde tartışmalar başlamıştır.²⁶⁰ 1970'lerin baúında tartışılmaya baúlanan zorunlu askerlik meselesi

---

²⁵⁷ Charles C. Moskos Jr., John Sibley Butler, **All That We Can Be: Black Leadership and Racial Integration the Army Way**, New York, HarperCollins, 1996.

²⁵⁸ Wilbur Scott, Sandra C. Stanley, **Gays and Lesbians in the Military: Issues, Concerns, and Contrasts**, New York, Aldine De Gruyter, 1994.

²⁵⁹ Inter-University Seminar'in yayınladı-i Armed Forces & Society ve Journal of Political and Military Sociology.

²⁶⁰ Paul L. Savage, Richard A. Gabriel, "Cohesion and Disintegration in the American Army," **Armed Forces & Society**, 2, 1976, 340-376.

1972 yılında profesyonel askeri birliklerin tesis edilmesi ile devam etmiştir.²⁶¹ Bunu müteakip 1973 yılı Ocak ayında Amerikan ordusu, barış zamanlarında zorunlu askerliğin kaldırıldığını açıklamıştır. Zorunlu askerliğin kaldırılmasının askeri sosyoloji alanında bir takım etkileri olmuştur. Bu kadar büyüklükte profesyonel bir ordunun varlığı, oldukça zorlu bir toplumsal tecrübe ortaya çıkarmıştır. Bu durumdan etkin bir biçimde faydalanmak isteyen ordu, çeşitli birimlerinde örgütsel verimliliğin artırılması adına yeni davranış araştırmaları yapılması noktasında daha istekli olmuştur.²⁶²

Askeri sosyoloji literatüründe orduda verilen hizmetin doğası ve toplumla olan ilişkisi, yetmişli yıllardan sonra yeni bir kavramsal dil etrafında ifade edilmeye başlanmıştır. Ordunun, devletin bir alt birimi olarak kendine özgün bir yapısı olduğu sorgulanmaya başlandı ve devletin diğer kurumları ile olan biçimsel benzerlikleri tartışılmasına konu olmuştur. Dönemin en önemli askeri sosyoloji uzmanlarından Moskos'a göre zorunlu askerliğin yerine profesyonel askerliğin getirilmesiyle ordu hizmeti, diğer yönelimli bir meslekten, ekonomik yönelimli bir işe dönüşmüştür.²⁶³ Daha sonra Kurum/Meslek (Institutional/Occupational) modeli olarak isimlendirilen bu tartışılmasına, askeri sosyolojinin ilgisini subay kadrosundan profesyonel askerlere kaydırması²⁶⁴ sosyolojik araştırmaların bu alana yönelmesine sebep olmuştur. Bu dönemde Avrupa'da çok sayıda ülke zorunlu askerlikten profesyonel askerliğe geçince,²⁶⁵ Moskos'un modelini bu ülkelerin kendi bağlamında değerlendiren çalışmalar artmıştır.²⁶⁶

---

²⁶¹ David R. Segal, **Recruiting for Uncle Sam: Citizenship and Military Manpower Policy**, Lawrence, University Press of Kansas, 1989.

²⁶² David R. Segal, "Military Sociology."

²⁶³ Charles C. Moskos Jr., "From Institution to Occupation: Trends in Military Organization," **Armed Forces and Society**, 4, 1977, 41-50.

²⁶⁴ David R. Segal, "Measuring the Institutional/Occupational Change Thesis," **Armed Forces & Society**, 12, 1986, 351-376.

²⁶⁵ Karl Haltiner, "The Definite End of the Mass Army in Western Europe?" **Armed Forces & Society**, 25, 1999, 7-36.

²⁶⁶ Charles C. Moskos Jr., Frank R. Wood, **The Military: More Than Just a Job?** McLean, VA:

Ordu hizmetinin dönüşümü ve diğer sivil mesleklerle benzer bir yapıya olduğu yönündeki tartışmaların bir uzantısı olarak ordu sendikacılığı gündeme gelmiştir. Bu konu 1970'lerdeki askeri sosyoloji çalışmalarının en yaygın tartışmalarından birisi olmuştur. Ordu kurumunun meşruyetinin normatif değerlerden piyasa ekonomisinin dinamiklerine doğru kaymasıyla, orduya katılma, vazife, onur gibi değerler yerini maaş gibi ekonomik göstergelere bırakmıştır. Bu şartlar altında ordu personeli, kendilerini tanımlarken artık ordu dışındaki aidiyetlere referans vermek durumunda kalmışlardır.²⁶⁷ Temel referansları değişen ordunun gerek devlet içerisindeki konumu gerek kamunun nazarındaki yerinin ne olacağı dönemin öne çıkan tartışmalarıdır.

Görüldüğü üzere Vietnam Savaşı döneminde askeri sosyoloji çalışmaları hem bir devamlılık göstermiş hem de kendisine Batı dışı ve Sovyet Bloku ülkeleri üzerinden bir alan açmıştır. Çalışmalardaki devamlılık ordu içerisindeki örgütsel ve toplum sorunlarına yöneliktir. Yenilik ise Amerika'nın sıcak çatışmalarda üstünlüğünü sağlayacak bilgi ve yorum ihtiyacına binaen ortaya çıkmıştır. Özellikle askeri ve siyasi direnişin kaynakları, sosyolojik olarak tespit edilmiş ve direniş kırarak toplumsal zayıflıklar araştırılmıştır. Buralarda ortaya çıkan tartışmalar literatürün zenginleşmesini sağladı gibi sonraki dönemin tartışma konularını da belirlemiştir.

2.6. Günümüzde Askeri Sosyoloji

Soğuk Savaşın bitmiş olması, sıcak çatışma bölgelerinde bir azalma yaşanması ve askeri operasyonların mahiyetinin değişmesi, bir kurum olarak ordunun hem örgütsel yapısında hem de silahlı güçler ile toplum arasındaki ilişkide bir farklılaşma ortaya çıkarmıştır. Askeri sosyoloji çalışmaları da yeni döneme uygun olarak eksen değişimi yaşamıştır. Eski dönemin bölge, ülke gibi daha büyük coğrafi yapılarına dair araştırmalar azalmış, bunun yerine konusu ve odak olan çalışmalar

---

Pergamon-Brassey's International Defense Publishers, 1988.

²⁶⁷ Chris Bourg, Mady W. Segal, "The Impact of Family-Supportive Policies and Practices on Organizational Commitment to the Army," *Armed Forces & Society*, 25, 1999, 633-652.

artmaya başlamıştır.²⁶⁸ Bu anlayışa paralel olarak, askeri sosyoloji çalışmalarına fon desteği sağlayan sivil ve idari yapılar bölge çalışmalarına ayırdıkları fonları azaltmış, “gelişme”, “kalkınma” ve “demokrasi” gibi Batı dış toplumların modernleşmesini eksene alan çalışmalara yönelmiştir.²⁶⁹

Bunun yanında askeri operasyonlara biçilen misyonlarda yeniden bir tanımlanma ve genişleme yaşanmıştır. Başka bölgelerdeki askeri birlikler, geniş boyutlu savaşlar yerine insani yardım, barışgücü ve acil müdahale misyonları ile donatılmaya başlanmıştır. Mesela 1990’ların ortasından sonra Amerikan ordusu yedek birliklerini ilk defa *Camp David* anlaşmasının bir uzantısı olarak uluslararası güç ve gözlemci sıfatıyla Sina ölünde konuşlandırdı.²⁷⁰ Ülke dışındaki askeri birliklerin hem kendileri hem de çevreleri yeni bir ilgi alanı haline geldi. Bu yeni misyonları edinen ülke dışındaki askeri üstlerin, çevrelerindeki insan unsurları ile nasıl bir ilişki geliştirecekleri, askeri üslerin bölgenin iktisadi, toplumsal yapısına ne gibi etkilerinin olduğ veyahut da bölge insanları nın askeri üslere karş tutumları, askeri sosyolojinin yeni çalışma alanlarına katılmıştır.²⁷¹

Özellikle askeri yetenek ve iş bilgisi gerektiren alanlara askeri personel yönlendirilirken, daha önce meslekten asker olanlar tarafından yerine getirilen bir takım işler sivillere devredilmeye başlanmıştır. Bu başamda Amerikan Savunma Birimi bütün çalışanlarının % 70’ini oluşturan 700.000 kişiyi sivil alandan sağayacak şekilde deş şime gitti. Bu süreç çeşitli planlar çevresinde devam ettirildi ve her yıl belli oranlarda iş gücü sivillere devredilmeye devam etti.²⁷² Benzer bir

---

²⁶⁸ Chomsky ve ark., **a.g.e.**, s. 151.

²⁶⁹ **A.e.**, s. 185.

²⁷⁰ Ruth H. Phelps, Beatrice J. Farr, **Reserve Component Soldiers as Peacekeepers**, Alexandria, VA: U.S. Army Research Institute for the Behavioral and Social Sciences, 1996.

²⁷¹ Bölge insanları için askeri üslerin varlış ekonomik bir imkan sunmaktadır. Yapılan alışmalar bu iktisadi katkısından dolayı bölge insanların daha az etnik ayrımcılık yaptıkları yönünde sonuçlar veren erşitli ara şırmalar vardır. Bradford Booth, William W. Falk, David R. Segal, Mady W. Segal, “The Impact of Military Presence in Local Labor Markets on the Employment of Women,” **Gender & Society**, 14, 2000, 318–332.

²⁷² David R. Segal, “Military Sociology.”

ekilde, bir takım askeri üler çeütli kurumlara ihale edilerek yerine getirilmeye baúlandı. Herhangi bir askeri disiplinden geçmemiú sivillerin ilk defa askerlerle beraber operasyonlara çıkması, 1990 yılındaki Irak savaúı ile birlikte olmuútur. Irak savaúında sayıları 73.000 olan bu birlikler genellikle ulaúm, saúık, askeri polis ve destek hizmetleri olarak ülev görmüútür.²⁷³ Burada elde edilen tecrübeden sonra kısa dönemli operasyonlar için yedek güçler daha fazla kullanılmaya baúlandı. Sivil unsurlar 2002'deki Irak savaúından sonra daha uzun süreli ve doúudan çat ımların içersinde yer almaya baúladılar. 2005 yılında Irak'taki güçlerin yaklaúık %40-50'si yedek güçlerden oluúmaktaydı. O döneme kadar aú rlıklı inceleme alanı aktif güçler olan askeri sosyoloji, bu dönemden sonra yedek güçleri hatta bunların ailelerini de çalıma alanı haline getirdi.²⁷⁴ Bu sivil unsurların askeri süreçlere dahil olmalarıyla beraber askerlik mesleinin tan ımı ve çerçevesi de deümiútür. Soúk Sava ú öncesinde askerlik mesleü sadece aktif olanlar ı kapsamakta, aktif görev dıında kalan yedek subayları, eüimli personeli içine almamaktaydı. Meslek sosyolojisindeki deüümlere paralel olarak askeri sosyoloji içersinde bu yeni unsurları da kapsayacak úekilde bir geniúleme görülmüútür.²⁷⁵

Ordu, kendisini yeni dönemin úartlarına ve ihtiyaçlarına göre uyarlarken, bir takım toplum sorunlarının orduya yansması sonucunda deüüme gitmek zorunda kalmıútır. Bu deüümin kaynakları, neticeleri ve yansmaları askeri sosyolojinin yeni çalıma alanlarına dahil olmuútur. Mesela ekonomik krizlerden sonra dünya piyasalarındaki iúü çıkarmaya paralel olarak ordu da asker azaltma yoluna gitmiúür.²⁷⁶ Askeri sosyoloji açısından özellikle ekonomik sebepler dolayısıyla ordu

---

²⁷³ Ryan D. Keltly, **Civilianization of the Military: The Social-Psychological Effects of Integrating Civilian and Military Personnel**, Unpublished Doctoral Dissertation, Department of Sociology, University of Maryland, College Park, MD, 2005; David R. Segal, "Military Sociology."

²⁷⁴ David R. Segal, "Military Sociology."

²⁷⁵ Andrew Abbott, "The Army and the Theory of Professions", **The Future of the Army Profession**, Ed. D. M. Snyder - G. L. Watkins, Boston, MA: McGraw-Hill, 2002, 523-536.

²⁷⁶ David R. Segal, Nehama E. Babin, "Institutional Change in Armed Forces at the Dawning of the 21st Century" **International Handbook of Sociology**, Ed. by S. Quah - A. Sales, London, Sage, 2000, 218-235.

hizmeti dışında kalanlar, yeni bir inceleme alanı olmuştur.²⁷⁷ Zorunlu askerliğin hem Amerika’da hem de Batı Avrupa’da ortadan kalktığı ve neredeyse bütün ülkelerde mesleki dönemi ütü bir dönemde “teröre yönelik savaş” gerekçesi ile zorunlu askerlik hizmetinin tekrardan uygulamaya konulması ve sürdürülebilirliği tartışılmasına konu haline gelmiştir.²⁷⁸

Kültürel çalışmaların ortaya çıkması ile birlikte gündeme gelen kültür-toplum ilişkisi tartışmalarına paralel olarak askeri sosyoloji içerisinde, Janowitz ve Huntington’ın ordu-devlet ve sivil-asker arasındaki ilişkiyi tartışırken ortaya koydukları sorular²⁷⁹ yeni dönemde tekrar gündeme gelmiştir. Tartışmalar “bir ülkenin ordusunun kültürü, içinde bulunduğu toplumun kültüründen farklı mıdır” sorusu etrafında şekillenmiştir.²⁸⁰

Dönemin toplumsal dönüşümünün bir unsuru olan cinsiyet eşitliği ve kadının kamusal alanda görünürlük elde etmesi olgusu, ordu içerisinde yankısını bulmuş ve kadınların ordu kurumlarına ve askerlik mesleğine girişlerinde yeni düzenlemeler yapılmıştır.²⁸¹ Irk, sınıf ve cinsiyet meselesine dair²⁸² ordu içerisinde çeşitli araştırmalar devam ederken, tarihsel olarak da meseleyi bir izlek üzerine oturtan çalışmalar ortaya çıkmıştır. Mesela Afrika ve Japon kökenli Amerikalı kadınların, İkinci Dünya Savaşındaki fiili katkılarını inceleyen bir çalışmaya bu duruma örnek

---

²⁷⁷ Leonard Wong, Jeffrey McNally, “Downsizing the Army: Some Policy Implications Affecting the Survivors,” **Armed Forces & Society**, 20, 1994, 199-216; V. Lee Hamilton, David Rohall, David R. Segal, Mady W. Segal, “Downsizing the Russian Army: Consequences for Organizational Leavers, Survivors, and Spouses,” **Journal of Political and Military Sociology**, 29, 2001, 73-91.

²⁷⁸ Marjan Malesic, **Conscription vs. All-Volunteer Forces in Europe**. Baden-Baden, Nomos, 2003.

²⁷⁹ Jerald D. Bachman, John D. Blair, David R. Segal, **The All-Volunteer Force: A Study of Ideology in the Military**, Ann Arbor, University of Michigan Press, 1977.

²⁸⁰ Peter D. Feaver, Richard H. Kohn, **Soldiers and Civilians: The Civil-Military Gap and American National Security**, Cambridge, MIT Press, 2001.

²⁸¹ Christopher Dandeker, Mady W. Segal, “Gender Integration and Armed Forces: Recent Policy Developments in the United Kingdom,” **Armed Forces & Society**, 23, 1996, 29-47.

²⁸² Bradford Booth, David R. Segal, “Bringing Soldiers Back In,” **Race, Class, & Gender**, 12, 2005, 34-57.

olarak verilebilir.²⁸³ Yine askerlik görevinden emekli olan kiülerin toplum içersindeki statüleri en önemli çalıma alanlarından birisi olmuştur. Amerikan toplumunda, İkinci Dünya Savaşı ve Kore savaşında aktif görev alan askerler toplumda bir konum elde edip bundan fayda sağarken, Vietnam ve sonraki dönemlerde aktif olarak savaşa katılanlar toplumda bir konum elde edememektedirler. Bu durumun sebepleri ve Vietnam sonrası savaş durumlarının toplumda nasıl algılandı çeşitli araştırmalara konu olmuştur. Benzer bir durum azınlıklar için de geçerlidir. Ordu hizmetinde bulunmuş azınlıklar beyazlara nispetle daha fazla toplumsal kabul görmektedirler.²⁸⁴ Bu veriler üzerinden, Amerikan toplumunun savaşa karşı değişen tavrı, ordunun toplum nazarındaki konumu, asker emeklilerine gösterilen tavırlar üzerinden analiz edilmeye çalışılmıştır.

Son dönemlerde askeri sosyoloji literatürüne dahil olan konulardan birisi ise devletlerin savaşları ordu dışındaki özel birimlere devretmesiyle gündeme gelmeye başlayan özel ordulardır. Amerika'nın özellikle Irak Savaşında kullanmaya başladığı bu yöntem yeni araştırmaları da beraberinde getirmiştir.²⁸⁵

2.7. Avrupa'daki Ölgiler

Avrupa ülkelerinde de askeri sosyoloji çalışmalarından bahsetmek mümkündür. Avrupa on dokuzuncu yüzyılın egemen unsuru ve merkezi olduğundan, bilgi ihtiyacı duyan ve üreten konumundaydı. Avrupa, İkinci Dünya Savaşı ile birlikte dünya egemenliğindeki konumunu Amerika'ya bırakmıştır. Bu nedenle İkinci Dünya Savaşı sonrasında bilgi üretme ve egemenlik ilişkilerini düzenleme konumu Amerika'ya

---

²⁸³ Brenda L. Moore, **To Serve My Country, to Serve My Race**, New York, New York University Press, 1996; Brenda L. Moore, **Serving Our Country: Japanese American Women in the Military during World War II**, New Brunswick, NJ: Rutgers University Press, 2003.

²⁸⁴ David R. Segal, "Time, Race, and Gender Differences in the Effects of Military Service on Veteran Outcomes," **Historical Influences on Lives and Aging**, Ed. by K. W. Schaie - G. H. Elder, New York, Springer, 2005, 166-189.

²⁸⁵ Bu yeni orduların literatürde nasıl ele alındığı, Askeri Sosyoloji Literatürü isimli bölümde tartışılacaktır.

geçmiştir. Bu bağlamda Avrupa'daki askeri sosyoloji birikimi Amerika ile kıyaslandığında sınırlı kalmaktadır. Buna rağmen belli bir birikimin özellikle 1960'lardan sonra oluşmaya başladığını belirtmek gerekmektedir.

Avrupa sosyoloji geleneğinde ordu ve savaş konusu, esasında erken dönem dönüümleri tarafından incelenen konulardan birisi olmuştur. Fransız toplum düşünçesinde Tocqueville'in²⁸⁶ demokratik toplumlarda askere alma ve askerlerin tutumları ve disiplin uygulamaları hakkındaki incelemeleri, Comte'un²⁸⁷ endüstriyel toplumlarda silahlı güçlerin dönüşümü hakkındaki eserleri, Spencer'ın evrimci yaklaşım bağlamında, askeri toplumdan endüstri toplumuna geçiş ve askerliğin gördüğü iktidar hakkındaki yazıları ve Durkheim'in²⁸⁸ askeri kahramanlık olgusunu özgeci intihar ile ilişkilendirdiği fikirleri, ordu ve savaş konusunun ilk dönemlerden itibaren incelendiğini göstermektedir.

Erken dönem ilginç bir şekilde Avrupa'da da kurumsal anlamda ordu üzerine sosyal bilimcilerin çalışmaları olmuştur. Amerika'dakine benzer bir şekilde daha çok psikoloji ve sosyal psikoloji bağlamında, savaşta birliklerin motivasyonu ve moral düzeyleri konusu incelenmiştir. Fransız ordusu bünyesinde ilk olarak 1912 yılında *Health Branch* içerisinde başlayan çalışmalar 1920'lerde ordunun diğer birimlerinde de yapılmıştır. Zorunlu askerlik uygulaması bağlamında, genelde gençlerin sağlık ve eğitimleri ile ilgili bilgilerin derlendiği verilere dayalı ilk dönem çalışmaları da bulunmaktadır.²⁸⁹ Görünen o ki bu çalışmalar, ordunun insan kaynaklarına ilişkin bilgi oluşturma, mevcut bilgileri daha sağlıklı bir şekilde düzenleme amacı bağlamında yapılmıştır. Hatta Amerika'daki askeri sosyoloji çalışmalarını etkilemesi ve kaynaklık etmesi bakımından önemli bir metin olarak Karl Demeter'in

---

²⁸⁶ Alexis De Tocqueville, **Democracy in America**, 1835.

²⁸⁷ Auguste Comte, *La sociologie*, 1897.

²⁸⁸ Emile Durkheim, **Le Suicide: Étude de Sociologie**, 1897.

²⁸⁹ Michel L. Martin, "French Military Sociological Research: A Still Promising Field", **Military Sociology: The Richness of a Discipline**, Ed. by., Gerhard Kümmel - Andreas D. Prüfert, , Nomos Verlagsgesellschaft, Baden-Baden, 2000, 23-24.

Almanya’da subayların toplumsal kökenleri üzerine yaptığı bir çalışmadan bahsetmek gerekir.²⁹⁰

Avrupa lkeleri kendi toplumsal ve siyasal durumlarına uygun ekilde bir takım çalışmalar yaptırmışlardır. İlk kurumsallaşma çabaları olarak 1959 yılında *Evangelische Studiengemeinschaft* (Protestan alışma Grubu) tarafından Almanya Federal Cumhuriyeti silahlı kuvvetleri olan Bundeswehr zerine yapılan bir takım sosyolojik çalışmalardan bahsedilebilir.²⁹¹ 1960 yılında Savunma Bakanlığı’nın kurdurduğ, Rudolf Warnke’nin ba şkanlığını yaptığ *Systemforschung*, askere alma, askerlerin meslekle ilgili beklenti ve tatmin olma durumları ve silahlı kuvvetlerin kurumsal sorunları üzerine incelemeler yapmıştır.²⁹² 1961 yılında Cologne niversitesinde *Wehrsoziologische Forschungsgruppe* (Ordu Konulu Sosyoloji alışma Grubu) kurulmuştur. Ren König’in ba şkanlığını yaptığ bu kurum Savunma Bakanlığı’nın kararı ile silahlı kuvvetlerde ampirik araştırmalar yapmaya ba şlamışlardır.²⁹³ Benzer tarihlerde Fransa’da 1963 yılında Center for Studies of

---

²⁹⁰ Karl Demeter, **Das Deutsche Offizierskorps in Seine Historisc Sociologischen Grundlagen**, Berlin, 1930. Hem bu çalışmayla hem de Gini’nin erken dönem çalışmasıyla ilgili detaylar, bu çalışmanın 136. dipnotunda bulunabilir. Bunların dışında Almanya’da özellikle Birinci Dünya Savaşı sonrasında savaşkonusu oldukça i şenmi bir konudur. Mesela Türkiye’de tanınan bir isim olarak Hans Freyer’den bahsedilebilir. Freyer’in *Der Staat* eseri savaşın topyeknleşmesi, sava şın nasıl bir topyekn var veya yok olma mücadelesini ele almaktadır. Bununla ve iki savaşaras ı dönemde Almanya’da savaşın topyeknleşmesi için bkz. Ulrich Brockling, **Disiplin: Askeri taat retiminin Sosyolojisi ve Tarihi**, s. 300-315.

²⁹¹ Birkaç yıl sonra bu çalışmayı yrten komisyon  cilt olarak çalışmanın sonuçlarını yayımlamıştır. Georg Picht, **Studien zur Politischen und Gesellschaftlichen Situation der Bundeswehr**, 3 Vols. Witten & Berlin, Eckart-Verlag, 1965-66.

²⁹² Rudolf Warnke, Helmut Mosmann **Der Offizier der Bundeswehr I-III**, Bann: Bundesministerium der Verteidigung, 1971/72.

²⁹³ Daha sonra bu çalışmalar ın sonuçları da kitaplaştır. Paul Klein, “Sociology and the Military in Germany,” Ed. by., Gerhard Kümmel - Andreas D. Prüfert **Military Sociology: The Richness of a Discipline**, Baden-Baden, Nomos Verlagsgesellschaft, 2000, 44-54; Rene König, “Beitrage zur Militarsoziologie” **Kölner Zeitschrift für Soziologie und Sozialpsychologie**, Special Issue 12, Cologne-Opladen, 1968, 38-58. König’in alışmaları Alman sosyolojisinde ampirik tarzın yerleşmesinde önemli bir işev görmü tir. Oldukça farklı alanlarda eserler veren König’in Türkçe’ye

Military Sociology (CESM) ismiyle sadece ordu kurumlarının çalışmasına yapabildiği bir birim açılmıştır. Kurumun ilk çalışmaları, kurumlar sosyolojisi bağlamında, ordunun yapısal kontrol örüntüleri üzerinedir.²⁹⁴

Britanya’da, Fransa ve Almanya’dakine benzer kurumsal yapılar ortaya çıkmamakla beraber silahlı güçler ve topluma dair Gwyn Harries-Jenkins’in, S. Anderski’nin ve Correlli Barnet’in önemli çalışmaları yayımlanmıştır.²⁹⁵ Britanya’da subayların toplumsal kökeni, ordu kurumunun değişen toplumsal yapısı, asker olmanın gerektirdiği niteliklerdeki değişimler ampirik olarak incelenmiştir.²⁹⁶ Bu bağlamda daha sonraları Britanya’nın önemli askeri sosyoloji uzmanlarından olan Dandeker’in çalışmalarını büyük oranda etkileyen, deniz subaylarının gelişimini konu edinen Norbert Elias bahsedilmeye değerdir.²⁹⁷

Dier Avrupa ülkelerinden ayrı olacak 1960’lı yıllarda Fransa’da, Amerika’daki askeri sosyoloji çalışmalarının üçüncü dünyaya yönelik ilgilerine benzer bir şekilde, özellikle Cezayir’de ortaya çıkan isyan ve askeri müdahalelere

---

de çevirisi yapılmış çalışmaları bulunmaktadır. König’in ampirik tarzını göstermesi açısından bk. Rene König, **Geri Kalma Denilen Alanların Sosyolojisine Giriş ve Sosyolojide Ampirik Araştırma Tekniklerine Giriş** Çev. Bedia Akarsu, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, 1958.

²⁹⁴ Jean Vial, “Introduction a la Sociologie Militaire,” **Revue de Défense Nationale**, 15, 1959, 1225-1235.

²⁹⁵ Christopher Dandeker, “Armed Forces and Society Research in the United Kingdom: A Review of British Military Sociology,” **Military Sociology: The Richness of a Discipline**, Ed. by Gerhard Kümmel - Andreas D. Prüfert, Baden-Baden, Germany: Nomos Verlagsgesellschaft, 2000, s. 69; Stanislav Andreski, **Military Organization and Society**, London, Routledge, 1954; Correlli Barnet, **Britain and Her Army: A Military, Political and Social Survey 1509-1970**, London, Allen Lane, 1970; Gwyn Harries-Jenkins, Jacques Van Doorn, “Armed Forces and the Social Order: A Pluralist Approach,” **Current Sociology**, 22/1, 1974, 1-33.

²⁹⁶ C. B. Otley, “The Social Origin of British Army Officers,” **Sociological Review**, 18/3, 1970, 213-240; C. B. Otley, “The Educational Background of British Army Officers,” **Sociology**, 7/3, 1973, 191-209; Peter J. Dietz, Judith F. Stone, “The British All Volunteer Army,” **Armed Forces & Society**, 1/2, 1975, 159-190.

²⁹⁷ Norbert Elias, “Studies in the Genesis of the Naval Profession,” **The British Journal of Sociology**, 1/4, 1950, 291-309.

dair bir ilgi ortaya çıkmıştır.²⁹⁸ Gerillavari savaşıma biçiminin ortaya çıkması, bu meselenin kaynaklarını, dinamiklerini ve toplumsal bağlamını araştıran metinleri gündeme getirmiştir. Cezayir'deki Fransız etkisi ve ilgisiyle birlikte 1960'lı yıllarda, ordunun sosyolojik olarak incelenmesinde bir artış görülmüştür. Sıcak savaş meselesiyle bağlantılı bir şekilde Fransa'daki sivil-asker ilişkilerine dair teorik metinler üretilmeye başlanmıştır.²⁹⁹ bunu müteakip, o döneme kadar ordu ve savaş konusunu gündemine almayan dönemin önemli akademik ve politik dergilerinde askeri sosyoloji ile ilgili makaleler yayımlanmaya başlanmıştır. Mesela *Revue Française de Science Politique* dergisi 1960'da bir bibliyografya yayınlamıştır. Aynı şekilde dönemin önemli sosyoloji dergilerinden *Archives Européennes de sociologie* 1961 ve 1965'te, *Revue Française de Sociologie* ise 1961'de özel sayı hazırlamıştır.

Almanya'daki ilgiler ise Fransa'dan farklı olarak gelişmiştir. 1968'de sosyal psikoloji bağlamında orduyu inceleyen çalışmalar yapmak üzere *Gruppe Wehrpsychologie im Bundeswehramt*, mesleki tatmin, askerlerin sapkın davranışları, politik eğitim, gönüllülerde motivasyon unsuru ve subayların liderlik tutumları gibi konularda incelemeler yapmıştır.³⁰⁰ Nihayetinde bu konular Amerika'daki askeri sosyoloji çalışmaları ile oldukça benzerdir. Aynı dönemlerde Fransa'da ise, güvenlik, savunma siyaseti, strateji, savaşın yürütülmesi, silahlı güçlerin tarihi gibi konular hem sosyoloji hem de siyaset bilimi açısından incelenen konular arasında olmuştur.³⁰¹

Avrupa'da ordunun sosyolojik olarak incelenmesi 1970'lerle birlikte Fransa'da, 1980'li yıllarla birlikte de Britanya'da artmaya başlamıştır. Fransa'daki

---

²⁹⁸ Raoul Girardet, **La Crise Militaire Française, 1945-1962**, Paris, A. Colin, 1964.

²⁹⁹ Tony Albord, **La Défense Nationale**. Paris, Presses Universitaires de France, 1958; Paul-Marie de La Gorce, **The French Army: A Military Political History**, Tr. Kenneth Douglas, New York, George Braziller, 1963.

³⁰⁰ Herbert Feser, Josef Schenk, **Wehrpflicht und Abweichung. Zur Sozialpsychologie des Militärs**. Boppard am Rhein, 1974.

³⁰¹ Gaston Bouthoul, **Les Guerres, Éléments de Polémologie**, Paris, Payot, 1951 [Türkçesi için bk. Gaston Bouthoul, **Savaş** Çev. Vedat Gül ün Üretürk, İstanbul: Uçural Yayınları, 1967]; Raymond Aron, **Les Guerres en Chaînes**, Paris, Gallimard, 1951.

ilginin temelinde, ordudaki modernleüme ve dönüüümün ordu içerisinde bir takım örgütsel ve kurumsal meseleleri gündeme getirmüü olması bulunmaktadır.³⁰² Daha öncesinde sosyal bilimcilerin çalıınmalarına sıcak bakmayan ordu kurumları 1970'lerin sonuna doğu ordunun *Research Directorate e of Means and Essays* (DRME) birimi vasıtasıyla sivil kurumlarla anlaúmalar yapmaya baúlamııtır. *Research Center of National Defence* (CSND) bunlardan ilkiydi. 1990'lı yıllara kadar *National Foundation of Political Sciences*'a bađ ı kalan bu kurum daha sonra Savunma Bakanlıına bağanm ıı ismini *Center of Social Sciences Studies of Defence* (C2SD) olarak değ útirmiútur.³⁰³ Almanya'da 1970 yılında daha sonra askeri sosyoloji çalıınmalarının úlkedeki en önemli merkezi olan *Sozialwissenschaftliches Institut der Bundeswehr* (Alman Silahlı Kuvvetler Sosyal Araútırmalar Enstitüsü) (SOWI) kurulmuútur. Enstitü dört farklı seri úeklinde çalıınmaların sonuçlarını kamuya açmııtır. 1974-1995 yılları arasında Múnih'te bulunan kurum daha sonra Strausberg'a taúnmıı yapıtı ve kompozisyonu deđúmiútur. Bu enstitü, ERGOMAS'ın oluúumunda da aktif rol üstlenmiútur.³⁰⁴ 2000 yılına kadar SOWI'de úretilen rapor ve projelerde ađ rlıklı olarak ordu içi meseleler konu edinilmiútur. Alan araútırmaları úeklinde liderlik, eđim, talim gibi konularda çalıınmalar yapılmııtır. Bunun yanında askeri harcamalara dair analizler, ordunun değ úen yapıtı, örgüt kültürü, zorunlu askerlik hizmeti ve ordu mensuplarının kurdukları dernekler, çalıına konularındandır. Son dönemlerde ise silahlı kuvvetlerin toplumda nasıl algılandıı, toplumda güvenlik ve tehdit algısı ve toplumda değ úen deer yarg ıları temel konu baúlıklarıdır.³⁰⁵

Britanya'da ordu ve savaú konusunun sosyolojik olarak incelenmeye baúlanması, 80'li yıllarla birlikte, toplumsal yaúamda askeri gücün ve savaúın

---

³⁰² Michel L. Martin, "French Military Sociological Research: A Still Promising Field," s. 28.

³⁰³ A.y.

³⁰⁴ Paul Klein, "Sociology and the Military in Germany," s. 47.

³⁰⁵ Heinrich Geppert, "Commissioned Military Sociological Research: The Military's Point of View," **Military Sociology: The Richness of a Discipline**, Ed. by., Gerhard Kümmel - Andreas D. Prüfert, Baden-Baden: Nomos Verlagsgesellschaft, 2000, s. 62

önemini ortaya koyan genel sosyal teori çalışmalarının ortaya çıkmasıyla.³⁰⁶ Artan ilgiye paralel olarak 1988 yılında *British Military Studies Group* (BMSG) ortaya çıkmış, 2000 yılına kadar çeşitli raporların üretilmesini sağlayarak askeri sosyolojinin akademide görünür olmasını sağlamıştır.³⁰⁷ 1980'li yılların sonuna kadar Britanya üniversitelerinde askeri sosyoloji konusu gündeme gelmemiştir. Savaş ve ordu konusu York ve King's College London'da askeri tarih dersi içerisinde bir ilgi olarak kalmış, Lancaster, Lampeter, Keele, Cardiff, Leeds ve London School of Economics (LSE)'de ise Birinci ve İkinci Dünya Savaşı bağlamında yer bulabilmiştir. Ciddi anlamda bir müfredat H. Strachan ve J. M. Winter'in Cambridge'deki çabaları sayesinde ortaya çıkmıştır.³⁰⁸ Akademideki asıl kurumlaşmalar daha sonraları olmuştur. Britanya Silahlı Kuvvetlerinin ve *Defence Evaluation and Research Agency* (DERA) kurumlarının finansmanı ile Canterbury'deki Kent Üniversitesinde toplumsal ve hukuki ordu araştırmaları birimi kurulmuştur. Sonraki dönemde öne çıkan bazı kurumlar ise; *Royal College of Defence Studies* ve *The Royal Military College of Science*'dir. Somut bir gösterge olarak da 1999 yılında Birmingham Üniversitesinde *Scottish Centre for War Studies* ile ortaklaşa bir sempozyum düzenlenmiştir.³⁰⁹

Avrupa'da askeri sosyolojisinin günümüzde temel inceleme konuları bir taraftan Amerikan geleneğine benzer biçimde, ordu içindeki verimliliğin arttırılmasına yönelik olarak devam ederken, diğer taraftan da Avrupa toplumlarının demokratikleşmesine bağlı olarak ordunun nasıl etkileneceğini belirleyici

---

³⁰⁶ Michael Mann, **The Sources of Social Power: A History of Power from the Beginning to AD 1760**; Michael Mann, **States, War and Capitalism: Essays in Political Sociology**. Oxford, Basil Blackwell, 1988; Anthony Giddens, **The Nation State and Violence**.

³⁰⁷ Christopher Dandeker, "Armed Forces and Society Research in the United Kingdom: A Review of British Military Sociology," s. 83.

³⁰⁸ A.e., s. 73.

³⁰⁹ Hew Strachan, **British Army Manpower and Society into the Twenty-First Century**, London, Frank Cass, 2000.

olmaktadır.³¹⁰ Bunların yanında Soğuk Savaş sonrası dünyadaki güvenlik sorunu, zorunlu askerliğin kalkması ve sonuçları,³¹¹ beraberinde savunmaya ayrılan harcamalardaki azalma ve bunun ordu kurumu üzerindeki etkileri de günümüz Avrupa askeri sosyoloji çalışmalarıyla incelenmeye devam konuları arasındadır. Yine, silahlı kuvvetlerde meydana gelen değişimin Soğuk Savaşla ve geniş toplumsal değişimlerle ilişkisi,³¹² ordunun, içinde bulunduğu toplumu hangi düzeylerde yansıttığı,³¹³ ordunun toplumsal işlevleri,³¹⁴ diğer kamu kurumlarının ve siyasi grupların orduyu nasıl algıladığı³¹⁵ gibi meseleler de Amerika'daki son dönem ilgileriyle paralellik göstermektedir. Bunun yanında toplumda meydana gelen değişimlerin uzantısı olarak gündeme gelen konular vardır; azınlıkların orduda temsil edilmeleri, kadınların ordu hizmetinde çalışmaları, ezcinsellerin orduya girebilmeleri vb.³¹⁶

Son olarak orduların konvansiyonel olmayan yeni işlevleri ile ilgili olarak bir çalışma alanı ortaya çıkmıştır. Diğer ülke ordularıyla ilişkileri içinde düşük yoğunluklu askeri hizmetler, barınma koruma, insani yardım gibi konular

---

³¹⁰ Wolfgang R. Vogt, "Warless or Armyless Society. Dispute About the Appropriate Paradigm of Peace-(military) Sociology For the Post-Military-Era," **Armed Forces After The Cold War (SOWI forum international)**, Ed. by., J. Kuhlmann – C. Dandeker, Vol, 13, Munich, 1992.

³¹¹ Michel L. Martin, **Warriors to Managers: The French Military Establishment Since 1945**, Chapel Hill, University of North Carolina Press, 1981.

³¹² James Burk, **The Military in New Times: Adjusting Armed Forces to a Turbulent World**, Boulder, CO: Westview Press, 1994.

³¹³ Michale Howard, "The Armed Forces and the Community," **RUSI Journal**, 144/4, 1996, 9-11.

³¹⁴ Michel Bozon, **Les Conscrips**, Paris, Bibliotheque Berger-Levrault, 1981.

³¹⁵ Pierre Messmer, Jean-Pierre Chevenement, **Le Service militaire**. Paris, Balland, 1977.

³¹⁶ Tarak Barkawi, Christopher Dandeker, Melissa Wells-Petry, Elizabeth Kier, "Rights and Fights: Sexual Orientation and Military Effectiveness," **International Security**, 24/1, 1999, 181-201; Michel L. Martin, **Warriors to Managers: The French Military Establishment Since 1945**; Raymond Caire, **Le Condition Féminine Dans Les Armées**, Unpublished Doctoral Dissertation, Université de Paris IV., Paris, 1979.

bunlardandır.³¹⁷ Bu örneklerden de görüleceği üzere son dönem Avrupa'daki askeri sosyoloji çalışmaları, konu ve içerik olarak Amerika'daki çalışmalara oldukça benzemektedir.

Bununla birlikte Amerika ile kıyaslandığında Avrupa'da askeri sosyoloji yavaş bir gelişim seyri takip etmiştir. Sosyolojinin kendisi Avrupa kaynaklı bir disiplin olmasına, ordu ve savaş konusu on dokuzuncu yüzyıl sosyolojisinde konu edinilmesine rağmen askeri sosyoloji, Avrupa toplumlarında günümüzde dahi kurumlaşmış ve sosyoloji içerisinde kabul görmüş bir alt dal değildir. Ordu ve asker konulu sosyolojik çalışmaların Avrupa'da gelişmemesinin her ülke için farklı sebepleri bulunmaktadır. Genel bir sebep ortaya koymak gerekirse, bu durumun sebebi; Avrupa'da askeri sosyolojinin gelişimini inceleyen literatürün de gösterdiği üzere,³¹⁸ Avrupa devletlerinin genel olarak sosyal bilimcilerin orduyu incelemelerine sıcak bakmamaları ve bunu sağlayacak kurumsal destek ve yapıları kurmamasıdır. Avrupa ülkelerinde ordu kurmaları, ordunun güvenlik etrafında üküllenen bir kurum olması dolayısıyla dışarıdan uzmanların ordu içerisinde çalışmalarına karşı olumlu yaklaşımalarıdır. Amerika'da önce Protestan örgütleri, daha sonra ordu kurumları ve sivil fonlarla desteklenen ordu incelemeleri, Avrupa'da benzer bir desteği, istisnaları olmakla beraber, bulamamıştır. Son olarak Avrupa sosyolojisinin İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra savaş ve orduya yönelik geliştirdiği liberal eleştirisi, savaş ve ordu konusunda yapılan çalışmaların akademi içerisinde yaygınlaşmasını engelleyen faktörlerden birisi olmuştur.

Amerika'nın İkinci Dünya Savaşı sonrasında dünya egemenliğinde merkezi bir yere kendisini konumlandırması, doğal olarak her türlü üretimin Amerika merkezli gelişmesini sağlamıştır. Avrupa, dünya siyasetini yönlendirme ve belirleme noktasında ikincil bir konuma çekilmiştir. Bu nedenle buradaki tartışmalardan da görüleceği üzere, Amerika'daki gibi kapsamlı ve geniş bir ilgi Avrupa'da ortaya

---

³¹⁷ Michel L. Martin, "From Algiers to N'Djamena: France's Adaptation to Low-Intensity Wars, 1830-1987", *Armies in Low-Intensity Conflict: A Comparative Analysis*, Ed. by., David Charter - Maurice Tugwell, London, Potomac Books, 1989, 77-138.

³¹⁸ *Military Sociology: The Richness of a Discipline*, ed. Gerhard Kümmel and Andreas D. Prüfert (Baden-Baden: Nomos Verlagsgesellschaft, 2000).

çıkılmamaktadır. Bu çalışmada askeri sosyolojinin Avrupa'daki gelişimi Almanya, Fransa ve Britanya eksenli bir çerçevede incelenmiştir. Bunun sebebi bu üç ülkenin Avrupa'nın merkez ülkeleri olması ve diğer Avrupa ülkelerinde de askeri sosyolojinin benzer hatta daha zayıf bir gelişim göstermesidir.³¹⁹

---

³¹⁹ Avrupa'dan ayrı olarak bahsedilmesi gereken bir de Rusya bulunmaktadır. Bu konudaki Rusça literatüre ulaşma ve metinleri anlama sorunu dolayısıyla Rusya'da askeri sosyoloji konusuna bu çalışmada değinilmemiştir. Bununla birlikte Rusya'da askeri sosyolojinin gelişimi konusu başlı başına bir çalışma konusu olabilir. Soğuk Savaş döneminde Rusya'da askeri sosyoloji çalışmalarını yürütmek üzere 1967 yılında *The Military Sociology Department of the Main Political Directorate of the Soviet Army and Navy* kuruluyor. Bunun yanında *Lenin Political-Military Academy* isimli kuruluşta askeri sosyoloji uzmanı yetiştirmek üzere ihdas ediliyor. Bütün bunlar askeri sosyoloji dalının Rusya'da önemsendiğini ve bir çalışma alanı olarak ortaya çıktığını göstermektedir. Konuyla ilgili detay için bkz. Igor V. Obraztsov, "The Study of the Military and Society in Russia," **Armed Forces & International Security: Global Trends and Issues**, Ed. by., Jean Callaghan - Franz Kernic, Munster: Lit Verlag, 2003, 121-125.

3. ASKERİ SOSYOLOJİ LİTERATÜRÜNÜN GELİŞİMİ

Kurumlaşmış bir disiplin anlamında askeri sosyoloji literatürü, disiplinin temel giriş metinlerinin de gösterdiği üzere ³²⁰ İkinci Dünya Savaşı süresi ve hemen sonrasında üküllenmeye başlamıştır. Her ne kadar askeri sosyoloji başlığı altında sınıflandırabileceğimiz metinler, İkinci Dünya Savaşını müteakip ortaya çıkmaya başlamış olsa da “askeri sosyoloji” başlığı altında bir alt dalın yaygın bir akademik meşruiyet ve kurumsallık kazanması vakit almıştır. 1940’ların sonunda başlayan çalışmalar yaklaşık on yıl sonra yani 1960’larda kurumsal bir çatı edinmiştir. Bir önceki bölümde yürütülen tartışmalar ve eksenin gösterdiği üzere askeri sosyoloji Amerika kaynaklıdır. Hem askeri sosyolojinin ortaya çıkışı ve klasikler açısından hem de sonraki kurumlaşma çalışmaları ve literatür açısından bu durum devam etmiştir.

Askeri sosyolojinin temel ve ilk kurucu metinleri, İkinci Dünya Savaşı süresinde kitlesel ve ulusal mobilizasyonun bir sonucu olarak savaş sahasında ortaya çıkan, askerlerin karşılaştığı moral, motivasyon ve ordu yaşamına adaptasyon sorunları üzerinden gelişmiştir. İkinci Dünya Savaşı süresince ortaya çıkan çalışmaların temel hedefi, ordunun verimliliğinin artırılması için çeşitli önerilerin geliştirilmesidir.³²¹ Amerikan ordusunun karşılaştığı pratik sorunların çözümünü eksene alan sosyal psikoloji eksenli bu çalışmalar, sorun odaklı olmaları dolayısıyla kuramsal ve yapısal tartışmalara girmemişlerdir.³²² Sosyolojinin ve diğer sosyal

---

³²⁰ Guy L. Siebold “Core Issues and Theory in the Military Sociology,” **Journal of Political and Military Sociology**, 29/Summer, 2001, 140-159; David R. Segal, “Current Developments and Trends in Social Research on the Military”; David J. Armor, “Military Sociology,” **Encyclopedia of Sociology**, 2nd ed., Ed. by E. F. Borgatta - M. L. Borgatta, New York, Macmillan, 2000, pp. 1875-1883; George A. Kourvetaris, Betty A. Dobratz, “The Present State And Development of Sociology of the Military,” **Journal of Political and Military Sociology**, 4/1, 1976, 67-105; Giuseppe Caforio, “Themes and Issues of the Sociology of the Military,” **Handbook of the Sociology of Military**, Ed. by G. Caforio, Springer, 2006b, 437-445.

³²¹ Joseph S. Roucek, “The Trends in American Military Sociology and Educational Implications,” **Ducuesne Review**, 8, 1962, 26-49.

³²² Paul Walter Jr., “Military Sociology.”

bilimlerin kuramsal yaklaşımları ve bulguları, ordunun verimliliğini art ırma için kullanılan temel çerçeveyi oluşturmuştur. Bu bağlamda ilk dönemler itibariyle ordu üzerine yapılan sosyolojik incelemeler, savaşın kendisinden ziyade silahlı kuvvetlerin örgütsel ve kurumsal boyutlarına yönelmiştir.³²³ Bunun yanında askeri sosyoloji çalışmaları, askeri kurumların incelenmesi, sosyologlar ile sınırlandırılmamış başka disiplinlerden araştırmacılar tarafından da sürdürülmüştür.³²⁴

Avrupa’da ise askeri sosyoloji kapsamında yapılan bazı çalışmalar, geçerli bir akademik referans henüz Avrupa için oluşmadığından dolayı, askeri sosyoloji altında sunulmamıştır. Avrupa’da askeri sosyolojinin geç gelişimi olması değerlendirilirken de ortaya konduğ üzere, 2. Dünya Savaşı sonrası yaşanan tahribat ve travma, Avrupa’da liberal, anti-militarist bir akademik çevre oluşturmuştur. Bu nedenle, orduyu bir kurum olarak inceleyen kimi çalışmaları, o dönemlerde, toplumsal örgüt ve yapıları inceleyen sosyolojinin diğer alt dallar ında görmek mümkündür.³²⁵

3.1. Klasiklerin Ortaya Çıkışı

Askeri sosyolojiyi bir disiplin olarak tanımlayan ilk ve kurucu eserler Stouffer ve ekibinin hazırladığı *The American Soldier* (1949-1950),³²⁶ Samuel Huntington’un *The Soldier and the State* (1957),³²⁷ Janowitz’in *The Professional*

---

³²³ Charles H. Coates, Roland J. Pellegrin, **Military Sociology: A Study of American Institutions and Military Life**, University Park, MD.: Social Science Press, 1965.

³²⁴ Allan R. Millet, “Arms Control and Research on Military Institutions,” **Armed Forces and Society**, 1/November, 1974, 61-78; George A. Kourvetaris, Betty A. Dobratz, “The Present State And Development of Sociology of the Military,” s. 69.

³²⁵ George A. Kourvetaris, Betty A. Dobratz, “The Present State And Development of Sociology of the Military,” s. 68.

³²⁶ Samuel A. Stouffer, Edward A. Suchman, Leland C. Devinney, Shirley A. Star, Robin M. Williams, Jr., **The American Soldier: Adjustment during Army Life**. Princeton.

³²⁷ Samuel P. Huntington, **The Soldier and the State: The Theory and Politics of CivilMilitary Relations**, Cambridge, MA: Harvard University Press, 1957.

Soldier (1960)³²⁸ ve Moskos'un eseri *The American Enlisted Man* (1970)'dir.³²⁹ Alanın ilk ders kitabı ise 1965 yılında yayımlanan *Military Sociology: A Study of American Military Institutions and Military Life* isimli eserdir.³³⁰

Stauffer ve ekibinin hazırladığı çalışmaya yönelik çeşitli detaylar çalışmamızın askeri sosyolojinin kurumlaşma sürecinin anlatıldığı ikinci bölümünde verilmiştir. Stauffer ve ekibinin hazırladığı çalışma, orduya yönelik çalışmaların hem geliştirilmesinde hem de alanın nasıl bir seyir takip edeceğinin belirlenmesinde önemli bir rol oynamıştır. Bu çalışma dört cilt halinde yayınlanmakla birlikte sadece ilk iki cilt doğrudan Amerikan ordusu ile alakalıdır. Çalışmanın ilk cildi *The American Soldier: Adjustment During Army Life* isimli, Samuel A. Stauffer, Edward A. Suchman, Leland C. DeVinney, Shirley A. Star ve Robin M. Williams Jr. tarafından yazılmıştır. İlk ciltte, farklı toplumsal ortamlardan gelen ve farklı tecrübelerle sahip askerlerin ordudaki bireysel uyum durumları, ordunun kendi içerisindeki toplumsal devrim, askerlerin yaptıkları işten duydukları tatmin düzeyi, liderlik ve toplumsal kontrol unsurları, askerlerin savaşa adapte edilme durumları ve siyahi askerler konu olarak incelenmiştir. İkinci cildi *The American Soldier: Combat and its Aftermath* isimli, Samuel A. Stauffer, Arthur A. Lumsdaine, Marison Harper Lumsdaine, M. Brewster Smith, Irving L. Janis, Shirley A. Star, Robin M. Williams Jr. ve Leonard S. Cottrell Jr. tarafından hazırlanmıştır. Askerlerin savaştan önce, savaş sırasında ve sonrasındaki tutumları, savaşa nasıl motive oldukları, görev yeri değişimlerinin ortaya çıkardığı sorunlar, ordu içerisinde doğrudan savaşçı pozisyonunda olmayan ordu mensuplarına ve çalışanlarına yönelik tavır ve tutumlar, hava kuvvetlerinde görevli askerler, savaş muharıpleri ve savaş zamanındaki

---

³²⁸ Morris Janowitz, **The Professional Soldier: A Social and Political Portrait**, New York, Free Press, 1960.

³²⁹ Charles C. Moskos Jr., **The American Enlisted Man: The Rank and File in Today's Military**, New York, NY: Russell Sage Foundation, 1970.

³³⁰ Charles H. Coates, Roland J. Pellegrin, **Military Sociology: A Study of American Institutions and Military Life**.

dümanlıkların ortaya çıkardığı sonuçlar, ikinci cildin konusunu oluşturmaktadır.³³¹ *American Soldier*'ın bu ilk iki cildi genel olarak bakıldığında üç bölüm altında toplanabilir; (a) birey düzeyinde askerlerin analiz edilmesi, (b) askerlerin uyum süreçleri ve (c) küçük grup süreçleri.

American Soldier orduyu ampirik bir şekilde inceleyen ilk klasik çalışmadır ve içerisinde gerek sosyolojik gerekse de diğer sosyal bilimlerin kuramsal, sistematik yaklaşımları bulunmamaktadır. Bu anlamıyla ordu ve ordunun bir unsuru olarak asker unsurunu kuramsal olarak sistematik ve tarihsel bir bağlama oturtan ilk çalışma Samuel Huntington'ın *The Soldier and the State* isimli eseri olmuştur. Huntington bu çalışmasında, askerliğin toplumsal olarak değişimini incelemiştir ve bu değişimin neticesinde subaylığın bir meslek olarak ortaya çıktığını ileri sürmüştür. Subayların profesyonelleşmesi süreci dışarıdan gelen bir etki ile değil, tarihsel olarak meydana gelen değişim ve dönüşümlerin etkisiyle olmuştur. Sivil ve askeri güçler arasındaki tarihsel ayrılık 1871-1914 arası dönemde, Alman ordusu bağlamında ortaya çıkmıştır.³³² Ona göre meslek, yüksek derecede uzmanlaşmış bir grubun yerine getirdiği işlevsel eylemlerdir. Huntington hem subayları hem de ordunun kendisini bürokratik bir yapı olarak görmektedir. Bu bağlamda düşünüldüğünde ordu, ulusal iddetin yönetilmesi işlevini görmektedir. Bu işlev de tıpkı bir devletin diğer kurumlarında olduğu gibi devlet merkezi organları tarafından kontrol edilmelidir. Devletin bir unsuru olarak ordu, devlete karşı sorumludur ve ordu, devletin onayladığı, toplumsal kabul gören bir çerçevede hareket eder.³³³ Belli dönemlerde özellikle savaş zamanlarında otonom bir konum elde eden ordu, on dokuzuncu yüzyılla birlikte, temel toplumsal değişimlere paralel olarak dönüşümüştür ve sivil yönetimlerin kontrolü altında işlemeye başlamıştır. Bu bağlamda ortaya çıkan sivil-asker ilişkilerinin nasıl olması gerektiği konusu, Huntington'ın çözmeye çalıştığı temel mesele olmuştur. Huntington sivil-asker ilişkilerini, ulusal güvenlik siyasetinin bir boyutu olarak ele almaktadır. Bu siyasetin gayesi, askeri güvenliği en üst düzeye

³³¹ T. P. Schwartz, Robert M. Marsh, "The American Soldier Studies of WWII: A 50' Anniversary Commemorative" *Journal of Political and Military Sociology*, 27/1, 1999, 21-37.

³³² Giuseppe Caforio, "Some Historical Notes," s. 16.

³³³ Giuseppe Caforio, "Some Historical Notes," s. 15.

çıkartırken, toplumsal deerlere zarar vermeden bir sivil-asker ili úkisi geliútmektir.³³⁴ Çalışmasının devamında ordunun siviller tarafından kontrol edilmesinin nasıl etkin bir úekilde gerçekteúeini tart ışmaktadır. Huntington bu çalışmasında geliúttirdi-i yaklaúımın teorik zeminini Thomas Hobbes ve Karl von Clausewitz'in çalışmalarından üretmiútir. İnsan doası ndaki çatışmacı tabiatı ve devletlerin her daim potansiyel olarak birbirlerine karú savaú durumunda olma fikrini Hobbes'tan almıştır. Clausewitz'den ise bir tarafıyla otonom bir bilim, diier taraftan hedefi mutlak olarak siyaset tarafından belirlenen savaú kavramını almıştır.³³⁵

Huntington'a göre sivil siyaset orduyu iki túrlü kontrol edebilir. Bunlara objektif ve súbjektif kontrol ismini vermektedir. Súbjektif kontrol ordu üzerinde birkaç grubun iktidar uygulamasını sağlamakla, objektif kontrol ise siyasetten kesinlikle ayrı, otonom bir profesyonel ordu oluúturmakla sağlanır. Huntington bunlardan ikincisini seğımektedir. Orduyu otonom bir yapıya búrúndürmek, kurum olmanın yapısal olarak gerektirdi-i bir takım ihtiyaçları kendi baúına gidermeye yetecek iktidarı orduya vermeyi ifade etmektedir. Bu yöntem, sivil iktidarın otoritesini sağaman ın en etkin yoludur çünkü askerlerin sivil alana müdahale etmemeleri sadece bu yolla sağlanabilir.³³⁶ Bu çalışmadan sonra, orduların kurumsal yapısının sosyolojik olarak incelenmesi, lehinde veya aleyhinde olmakla birlikte, Huntington'un etkisinde ve onun kuramsal evreninde geliúmiútir. Huntington bağam ında meseleyi ortaya koyan bir örnek olarak *The Military and Politics in Modern Times* isimli çalışma, profesyonel askerli-iin farklı rejimlerdeki görünümlerini incelemektedir.³³⁷ Aynı konuya yođnlaú makla birlikte Huntington'un yaklaúımını eleúiren Morris Janowitz, *The Professional Soldier* isimli

---

³³⁴ A. y.

³³⁵ Giuseppe Caforio, "Some Historical Notes," s. 16.

³³⁶ A. y.

³³⁷ Amos Perlmutter, **The Military and Politics in Modern Times: On Professionals, Praetorians, and Revolutionary Soldiers**, New Haven, CT: Yale University Press, 1977.

eseriyle askeri sosyoloji literatürünün kurucu metinlerinden bir dierini oluúturmuútur.

Janowitz de Huntington gibi ordu kurumun tarihsel süreçteki değ üm ekseninde incelenmesi gerektiğini düüünür. Ordu, içinde bulunduğ toplumun değ ümine paralel bir süreç izlemektedir. İkinci Dünya Savaúndan sonra uluslararası alan önceki dönemlere nazaran siyasi-toplumsal süreçlerden daha derin bir ükilde etkilenmeye baúlamıútır. Bu durum sivil ve askeri çıkarların ve etki alanlarının çakıúmasına, birbirine temas etmesine yol açmıútır. Ulus devletlerin kendi içlerinde meydana gelen büyük değ ümler sarmalında ordular, yeni duruma uyum saılamak zorunda kalmıútır.³³⁸

Janowitz, toplumsal değ ümenin ordu üzerindeki ilk etkisinin, ordunun kendi iktidar alanında ortaya çıktığını belirtir. Ordunun iktidar ve eylem alanı gittikçe toplumsal alanlarla iç içe geçmiú, bu da ordunun otoritesinin kullanımında önemli bir değ ümi ortaya çıkarmıútır. Değ ümin görünür olduğ alanlardan bir di eri de subaylık alanıdır. Janowitz, Amerikan ordusundaki büyümeye ve orduda belli teknik becerilere duyulan ihtiyacın artmasına paralel olarak, orduya dahil olan yeni subayların istatistiksel analizlerini yapmıútır. Analizlerinin bulgularında subayların artık, eski dönemdeki gibi, belli bir toplumsal sınıfı temsil etmediğini, ulusal siyaset üzerinde yeni bir baskı grubu olarak ortaya çıktıklarını belirtmektedir.

Caforio'nun da ifade ettiği gibi Janowitz, demokratik toplumlarda ticari ve iktisadi değere verilen önemin artması ile birlikte, askerliğin bir meslek olarak seçilmesindeki temel güdünün değ ütiğini düüünmektedir. Subaylar, askerliğ bir misyondan ziyade bir meslek olarak görmeye baúlamıútır.³³⁹ Janowitz'e göre profesyonel, belli bir takım hizmetleri yerine getirmek üzere gerekli becerileri eğitim yoluyla edinen kimsedir. Bu anlamıyla subay da bir profesyoneldir. Profesyonel subay, eski dönemde subaylığ tanımlayan kahramanlık, ühitlik ve cesaret gibi deerleri süreç içerisinde b irakmıú, modern savaúın toplumsal ve pragmatik

---

³³⁸ Giuseppe Caforio, "Some Historical Notes," s. 17

³³⁹ A.y.

boyutunu yansıtabilecek şekilde bir yönetici tipine dönüşmüştür. Subaylığın profesyonel bir meslek haline dönüşmesi sivil ve asker arasındaki sınırı ortadan kaldırmıştır. Modern toplumlar, Janowitz'ın gerekli ve pozitif gördüğü bu duruma uygun olarak, ordu ve toplumun içi içe geçtiği bir sürece şahitlik etmektedir. Ordu, toplumsal olarak genel kabul görmüş değerlere doğru yaklaşmakta veya bu değerleri içselleştirmektedir.³⁴⁰

Janowitz bu açıklamalara uygun olarak subayların sivil toplumdan ayrı bir yapı oluşturulmamasını, sivil topluma uyum sağlanmasını savunmaktadır. Subayların bir ulus devletinin siyasetinden ayrılmalarının imkânsızlığı ve gereksizliğinden dolayı Janowitz, siyasi parti temsilcilerinin orduda verilen siyasi eğitimin belirlenmesinde etkin olmalarını ve bu sürece katılmalarını önermektedir.³⁴¹ Janowitz, ortaya koyduğu bu yaklaşımla, yirminci yüzyılın sonunda iyice belirgin hale gelecek olan, uluslararası çatışmaların çözümünde siyasetin rolünü üstlenecek ordu modelini iyi bir öngörü ile ortaya koymuştur.³⁴²

Yukarıdaki ilk üç eser tarihleri itibariyle kurucu metinler olmuştur. Literatürde bunlara ek olarak kurucu metin veya klasik olarak kabul edilen bir diğer metin ise Moskos'un *The American Enlisted Man* eseridir. 1970 yılında yazılan bu eser *American Soldier*'daki temaları içeren bir yaklaşım benimsemiştir. Tarihi diğer üç çalışmaya göre daha geç olan bu çalışmanın klasik sayılması konusu ayrıca bir açıklama gerektirmektedir. Moskos, ortaya koyduğu çalışmalar ile askeri sosyoloji çalışmalarının en önemli isimlerinden birisi olmuştur. Bu nedenle Moskos'un çalışmalarına klasikler arasında yer verilmektedir. Moskos Vietnam Savaşına bir ordu dergisi muhabiri olarak katılmış, böylece birebir gözlem ve görüşmeler yapabilme fırsatı bulmuştur. Bu çalışması da dahil olmak üzere eserlerinde ordu içi araştırmaların verilerini, klasik geniş boyutlu suvey incelemelerini, hükümet raporlarını, kendi alan incelemelerini ve katılımcı gözlemler neticesi elde ettiği verileri kullanmıştır. Moskos sadece bu çalışması ile değil toplamda askeri sosyoloji

---

³⁴⁰ Giuseppe Caforio, *A.g.e.*, s. 17-18.

³⁴¹ Giuseppe Caforio, *A.g.e.*, s. 18.

³⁴² *A.y.*

hakkında yazdıkları dolayısıyla bir yer ügal etmiútir. Bu çalışmasında Moskos, ordu yaşamının İkinci Dünya Savaşı dönemi sosyal bilimlerinde, filmlerinde ve romanlarında nasıl algılandığını, değ-úen ve sabit kalan yönlerini incelemektedir. Ayrıca ordunun örgütsel yapısını, askerlerin orduyu algılama biçimlerini, ırk iliúkilerini, birlik duygusuna dayalı motivasyon oluúumunu, Amerikan toplumundaki Vietnam muhalefetini ve toplumun ordu ile benzerlik ve farklılıklarını konu edinmektedir. Dikkat edilirse bu baúlıklardan her biri, askeri sosyolojinin sonraki yıllarda temel konularını oluúturmuútur.

3.2. Askeri Sosyolojinin Konuları

Askeri sosyoloji çalışmaları belli bir hacme ulaúıktan sonra, askeri sosyolojinin tanımlanması ve askeri sosyolojide çalışılan veya bu baúlık altında çalışılması gereken konuların neler olması gerektiğ-yönünde çe úitli tanımlar ortaya çıkmaya baúlamıřtır. Bu süreç içerisinde askeri sosyoloji kendisini, orduyu konu edinen diğer disiplinlerden ayr ırđırmaya ve genel sosyoloji yaklaúımı içerisinde konumlandırmaya çalışmıştır. Bu ba=lamda, tanımlamalarda ilk dönem sosyolojideki ordu kavramsallaútırmalarına baúvurulduđ görölmektedir. Mesela dönemi itibariyle askeri sosyolojinin bibliyografyalarından birisini hazırlayan Kurt Lang askeri sosyolojiyi, Lasswell'in ordu tanımından hareketle, ulus-devletler arasında ve bir ulus içindeki çatışma sosyolojisi ba=lam ına oturtur. Bunun yanında askeri sosyolojinin hangi konuları incelemesi gerektiğ-ini de "savaşın yönetilmesiyle ilgili olan organize eylemleri gerçekteúirmek için gerekli yapısal unsurların incelenmesi" olarak tanımlar. Bu unsurlar ise úunlardır: askerlik mesleğ, askeri kurumlar, askeri sistem, sivil-asker iliúkileri, savaşın kendisi ve savaş durumudur.³⁴³

Askeri sosyolojiyi tanımlama ve alt baúlıklara ayırma sonraki dönemlerde de devam etmiútir. Siebold askeri sosyolojinin genel itibariyle úu baúlıklar altında incelendiğini belirtmektedir; (a) askerlik mesleğinin de erler sistemi, (b) bir kurum

---

³⁴³ Kurt Lang, **Military Institutions and the Sociology of War: A Review of Literature with Annotated Bibliography**, Beverly Hills, London: Sage, 1972.

ve örgüt olarak ordu, (c) sivil-asker ilişkileri ve (d) ordunun, devletin diğer kurumları ve diğer ordular ile ilişkisi. Siebold'un kendisi ise askeri sosyoloji çalışmalarını ordu içinde ve ordunun dışında olmak üzere iki kategoriye ayırmaktadır. Ordu içi çalışmalar; (a) askerlik mesleğinin icra edildiği yer olarak ordu, (b) toplumsal bir kurum olarak ordu; ordunun değerleri, rolleri ve örgüt yapısı (c) kendi hedefleri ve işleyiş biçimi olan bir kurum olarak ordu. Ordunun dışında yapılan çalışmalar ise (a) ordu ve içinde bulunduğu toplum arasındaki ilişki, özellikle sivil-asker ilişkileri ve (b) diğer ordularla, kamu kurumlarıyla ve özel kuruluşlarla ilişkiler.³⁴⁴

Genel kabul görmüş literatür sınıflandırmalarının dışında da çeşitli yaklaşımlardan bahsedilebilir. Askeri sosyolojideki Amerikan etkisini merkeze alarak bir dönemlendirme yapan Boene, yirminci yüzyılı belli periyotlara ayırmakta ve Amerikan etkisini bu dönemler bağlamında değerlendirmektedir. Bu dönemler sırasıyla (a) bir toplum mühendisliği olarak askeri sosyoloji, (b) bağımsız bir sosyal bilim olarak askeri sosyoloji, (c) kamusal tartışmalar bağlamında askeri sosyoloji ve (d) radikal eleştiri dönemi. Boene 1942-1960 yılları arasında toplum mühendisliği, 1960-1980 arası dönemde bağımsız sosyal bilim çalışmaları, soğuk savaşın bitiminden itibaren ise kamusal tartışmaların literatürde baskın olduğunu ifade etmektedir. Bu ayrımların literatürdeki ağırlıklarını ise birincisinin yaklaşık % 15, ikincisinin %60, üçüncüsü %25 ve radikal eleştiri kategorisine giren literatürün ise % 2 civarında olduğunu belirtmektedir.³⁴⁵

Bu çalışmada ise askeri sosyoloji, kendi içerisinde çeşitli alt başlıklarıyla birlikte, en gelen hatları ile şu dört başlık altında tanımlanmaya çalışılacaktır; (a) bir meslek olarak askerlik, (b) bir kurum olarak ordu ve (c) toplumla ilişkileri bağlamında ordu. Son dönem askeri sosyolojinin eğilimleri ve konuları ise ayrı bir başlık olarak tartışılacaktır.

---

³⁴⁴ Guy L. Siebold "Core Issues and Theory in the Military Sociology," s. 145-146.

³⁴⁵ Bernard Boene, "Social Science Research, War and Military in The United States: An Outsider's View of the Field's Dominant National Tradition," s. 157.

3.2.1. Meslek Olarak Askerlik

Askeri sosyolojinin kurumlaşma aşamasında ortaya çıkan ilk teorik tartışma, ordunun tıpkı diğer sivil kurumsal yapılarındakine benzer bir meslek olmaya doğru değerlerini diğer üyeler ile ordunun eski kurumsal yapısını ve değerlerini sürdürdüğünü diğer üyeler arasında gerçekleşen kurum/meslek (institutional/occupational) tartışmasıdır. Bu tartışma bağlamında oldukça fazla metin üretilmiştir. Kurumsal ibaresi ordunun geleneksel, vatansever değerleri ve bir topluluk olma duygusu taşıdığını ifade ederken, meslek ibaresinin genel ilkökaidelerine bağlı bir iktisadi çabası vardır. Bu tartışmalarda ayrıcalık kazanan görüş ise ordunun birtakım geleneksel yapı unsurlarını korurken, daha mesleki bir yönetime kaydımlıdır.³⁴⁶ Bu tartışmanın kaynakları İkinci Dünya Savaşı sonrasında ortaya çıkmakla beraber, toplumsal ve siyasal yapının değişmesi, profesyonel orduya geçmek yönündeki eğilim, tartışmanın gündemde kalmasını sağlamıştır. Askerliğin profesyonel bir meslek olarak yerleştirilmek istenmesi ile

---

³⁴⁶ Morris Janowitz, "Military Organization," **Handbook of Military Institutions**, Ed. by., R. W. Little, Beverly Hills, CA: Sage, 1971, 13-51; Morris Janowitz, 1977 "From Institutional to Occupational: The Need for Conceptual Continuity," **Armed Forces and Society**, 4, 1973, 51-54; Charles C. Moskos Jr., "The Emergent Military: Civil, Traditional, or Plural?" **Pacific Sociological Review**, 16, 1973, 255-280; Charles C. Moskos Jr., "From Institution to Occupation: Trends in Military Organization"; Charles C. Moskos Jr., "Institutional/Occupational Trends in Armed Forces: An Update," **Army Forces and Society**, 12/3, 1986, 377-382; Charles C. Moskos Jr., **Soldiers and Sociology**. Alexandria, VA: U.S. Army Research Institute for the Behavioral and Social Sciences, 1988; Charles C. Moskos Jr., Frank R. Wood, **The Military: More Than Just a Job?** David R. Segal, John D. Blair, "Institutional and Occupational Values in the U.S. Military," Paper presented to the **Research Committee on Armed Forces and Society of the International Sociological Association Ninth World Congress of Sociology**, University of Uppsala, Uppsala, Sweden, 1978; Patricia M. Shields, "A New Paradigm for Military Policy: Socioeconomics," **Armed Forces and Society**, 194, 1993, 511-531; Henning Sorensen, "New Perspectives on the Military Profession: The I/O Model and Esprit de Corps Reevaluated," **Armed Forces and Society**, 20/4, 1994, 599-617; Truman R. Tremble Jr., Gary M. Brosvic, "Moskos' Institutional-Occupational Orientations: A Review of Research from 1981-1986," **Proceedings of the Third Annual Leadership Research Conference**, Vol. 2, Fort Leavenworth, KS: U.S. Army Command and General Staff College, The Center for Army Leadership, 1987, 260-272.

birlikte, orduyu, toplumun diğer kurumlarından ayıran vasıfları tartışma konusu olmuştur, yeni dönemin güç ilişkilerine, uluslararası siyasete uygun bir kurumsal model oluşturma tartışmaları bağlamındadır. Daha önce geçtiği üzere Huntington ve Janowitz bu tartışmanın en önemli simalarıdır. Askerliğin belli bir takım nitelikleri onun diğer kurumlardan ve mesleklerden ayrılmasını sağlamaktadır. Huntington ordunun üç temel özelliği olduğunu ileri sürer. Bunlar: ihtisas, sorumluluk ve kolektiflik veya kurumsallıktır. Janowitz ise ihtisas, uzun eğitim dönemi, grup kimliği, erdemler ve performans standartlarını saymakta, ayrıca orduyu zamanla değişen bir organizasyon olarak görmektedir.³⁴⁷

Huntington ve Janowitz ordunun fonksiyonel gerekliliği konusunda uzlaşırlar ama sivil siyasetteki rolü noktasında ayrılırlar. Huntington ordunun siyasi olarak nötr olmasını ve toplumdan izole edilmesini ister. Ona göre ordunun rolü etkili bir zafer kazanmaktır. Ordu, askerî olmayan işlere yani sivil siyasete müdahale etmemelidir. Bunun anlamı ordunun sivil otoriteler tarafından kontrol edilmesidir. Janowitz ise daha pragmatik bir profesyonel askeri yapı önerir. Ordu, toplumsal yapıyı belirleyen hukuk, gelenek, değerler sistemi ve kurumları benimseyip, sivil kontrole daha esnek-duyarlı bir biçim almalıdır. Janowitz profesyonel bir ordunun sınırlarını açık bir şekilde belirtmeyip, sivil siyasetin kontrolü altında kendi özgün yapısını nasıl koruyacağına değinmemiştir.³⁴⁸ Hem Huntington hem de Janowitz profesyonelleşmeye giden süreci öne çıkarmadıklarından dolayı çeşitli eleştiriler almışlardır.³⁴⁹

Askerliğin profesyonel bir meslek haline gelmesi ve bu sürecin bir uzantısı olarak literatürde görülen tartışmaların kuramsal zemini, Vietnam Savaşından sonra zorunlu askerlik uygulamasının hem Amerika'da hem de Avrupa'da uygulanmaya

---

³⁴⁷ George A. Kourvetaris, Betty A. Dobratz, "The Present State And Development of Sociology of the Military," s. 75.

³⁴⁸ Arthur D. Larson, "Military Professionalism and Civil Control: A Comparative Analysis of Two Interpretations," *Journal of Political and Military Sociology*, 2/Spring, 1973, 57-72.

³⁴⁹ Howard M. Vollmer, Donald L. Mills, *Professionalization*, Englewood Cliffs, Prentice Hall, 1966; George A. Kourvetaris, Betty A. Dobratz, *a.g.e.*, s. 75.

baulamasıyla oluúmuútur. Her ne kadar literatür, 1970'lerin ortasına kadar kavramsal olarak bir geliúme olmadığını belirtse de,³⁵⁰ profesyonel askerlik tartımlarının oldukça yaygın olduğu söylenebilir. Ök çözümler bu anlamda, paralı askerliğin tarihsel olarak geliúimini ve orduda profesyonelleúmeyi ortaya çikaran iki önemli unsur olarak modern ulusçuluğ ve endüstri devrimini konu edinmektedir. Ordunun modern dönemle birlikte merkezi siyasetin temel unsuru ve taúyıcısı olması, savaú ve orduyu zorunlu olarak kurumsal bir yapıya dönüúürmüú, bunun neticesi olarak da askerlik, hayat boyu devam edecek bir mesleğ dönü úmüúdür. Ordu bazı eski deerlerini ve yapısal unsurlarını devam ettirse de bunların içeriinde i úmiúür.³⁵¹

Askerliğin bir meslek haline gelmesini, genel olarak mesleklerin geliúimi ve profesyonelleúmesi ba lam ında tarihsel olarak inceleyen ilk çalımlar, mesleklerin nasıl ortaya çıktığını, profesyonelleúme süreçlerinin nasıl olduğunu ve toplumda nasıl meúulaútırıldıklarını incelemektedir. Bu çalımlarda mevcut durum ve sonuç deil süreç ön plandadır. Bu ba lamda süreci öne ç ikaran çalımlar sivil ve askeri mesleklerin farklılıklarını ortaya koymuúlardır.³⁵² Ordudaki profesyonelleúmede iki süreç söz konusudur: bir tarafta ordunun içi yapısında, asker alımını belirleyen teknolojik, ekonomik ve toplumsal etkenlerde deil üm yaúanırken, di er taraftan subayların profesyonelleúmesi süreci gerçekleştirilmektedir.³⁵³ Subay sınıfının profesyonelleúme süreci, ilk olarak yukardan atama, aristokrat sınıfın tekeli, yüksek

---

³⁵⁰ A.e., s. 75

³⁵¹ Kurt Lang, **Military Institutions and the Sociology of War: A Review of Literature with Annotated Bibliography**, s. 30.

³⁵² Harold L. Wilensky, "The Professionalization of Evertone," **American Journal of Sociology**, 79/May, 1964, 137-158; Howard M. Vollmer, Donald L. Mills, **Professionalization**; Bengat Abrahamson, **Military Professionalization and Political Power**, Beverly Hills, Sage, 1972; Jacques Van Doorn, "The Officer Corps: A Fusion of Profession and Organization," **European Journal of Sociology**, 6, 1965b, 262-282; Maury D. Feld, "Military Professionalism and the Mass Army," **Armed Forces and Society**, 1, 1975, 191-214.

³⁵³ George A. Kourvetaris, Betty A. Dobratz, **a.g.e.**, s. 76.

toplumsal statü, askeri okulların tesisi³⁵⁴ ve son olarak profesyonel olarak istihdam aşamalarını izleyerek gelişmiştir.³⁵⁵ Literatürde bu bağlamda, genel olarak Birinci Dünya Savaşına kadar, subayların geldikleri toplumsal sınıflar ve subayların toplumsal kökenleri konu edilmiştir.³⁵⁶ Hatta toplumsal köken meselesini karılaştırılmalı olarak inceleyen bazı çalışmalar da görülmektedir.³⁵⁷ Ordu bünyesinde yeni ihtiyaçların artması ve ordunun kendi etkinliğini artırmak için gerekli olan insan kaynağını toplumun her kesiminden elde etme yönünde ortaya

---

³⁵⁴ Wright Mills, **The Power Elite**, New York, Oxford University Press, 1956. Mills profesyonelleşmenin toplumsal kökenin de dışından ziyade, subayların eğitimi ve eğitim düzeyinin yükselmeyle daha fazla alakalı olduğunu düşünmektedir (s. 192). Bunun yanında kendisi veya babası subay olanların çocuklarını subaylığa yönlendirmeleri gibi bir durumda söz konusudur. Özellikle Amerika’da böyle bir durum kolayca izlenebilmektedir. bk. Lloyd Warner, Paul P. Van Riper, Norman H. Martin, Orvis F. Collins, **The American Federal Executive: A Study of the Social and Personnel Characteristic of Civilian and Military Leaders of the United States Federal Government**, New Haven & London, Yale University, 1963; John P. Lovell, “The Professional Socialization of West Point Cadets,” **The New Military: Changing Patterns of Organization**, Ed. by., M. Janowitz, Survey of U.S. Officers, 1964, 119-157.

³⁵⁵ Jacques Van Doorn, “The Officer Corps: A Fusion of Profession and Organization”; George A. Kourvetaris, Betty A. Dobratz, **a.g.e.**, s. 76.

³⁵⁶ Morris Janowitz, “Armed Forces in Western Europe: Uniformity and Diversity,” **Archives Europeennes de Sociologie**, 6, 1965, 225-237; Morris Janowitz, **The Professional Soldier: A Social and Political Portrait**; Francesco Kjellberg, “Some Cultural Aspect Of Military Profession,” **Archives Europeennes de Sociologie**, 6, 1965, 283-293; Jacques Van Doorn, “The Officer Corps: A Fusion of Profession and Organization”; John P. Lovell, Mun Hui Sok, Young Ho Lee, “Recruitment Patterns into the Republic of Korea Military Establishment,” **Journal of Comparative Administration**, 1, 1970, 428-454. Detaylı bilgi için bk. Kurt Lang, **Military Institutions and the Sociology of War: A Review of Literature with Annotated Bibliography**, s. 34.

³⁵⁷ Albert Bopegamage, “Caste, Class and the Indian Military: A Study of the Social Origin of Indian Army Personnel,” **Military Profession And Military Regimes**, Ed. by., J. Van Doorn, The Hague & Paris: Mouton, 1964, 127-153; P. E. Razzel, “Social Origin of Officers in the Indian and British Home Army: 1758-1962,” **British Journal of Sociology**, 14, 1963, 248-260; Kurt Lang, **Military Institutions and the Sociology of War: A Review of Literature with Annotated Bibliography**, s. 34.

çıkan gereklilik, belli bir toplumsal sınıftan asker alma durumunu ortadan kaldırmı ve böylece orduya girmek için yeni imkanlar ortaya çıkmıştır.³⁵⁸

Subay sınıfının profesyonelleşmesini sağlayan veya etkileyen unsurları neler oldu da bu bağlamda tartışılan konulardandır. Sosyal teorideki yapı-aktör tartışmalarının izlerinin bulunabileceği bu tartışmada iki taraf bulunmaktadır. İlk yaklaşım subayların profesyonelleşme düzeyini, subayların orduya girmeden önceki toplumsal tecrübeleri ve kişisel gelişimleri etkilemektedir fikrini ileri sürmektedir.³⁵⁹ İkinci yaklaşım ise profesyonelleşmenin eğitim sırasında askeri değerleri edinmek ve teknik bilgiye sahip olmak yoluyla gelişimini ileri sürmektedir.³⁶⁰ Tarafların bu tartışmalarının içeriğini yansıtacak şekilde ama bundan daha önemlisi, profesyonel askerliğin verimliliğini artırmak amacıyla yapılan çeşitli alan incelemeleri bulunmaktadır.³⁶¹ Hava subayları ile yapılan çeşitli katılımcı gözlem ve anket incelemeleri bunlara örnek olarak verilebilir.³⁶²

---

³⁵⁸ Paul P. Van Riper, Darab B. Unwalla "Voting Patterns Among High-Ranking Military Officers," **Political Science Quarterly**, 80, 1965, 49-61; Kurt Lang, **Military Institutions and the Sociology of War: A Review of Literature with Annotated Bibliography**, s. 32.

³⁵⁹ Aile yapısının subayların kariyerini ve düşüncelerini etkileyen bir unsur olduğu düşünülüyor. Subayların kendilerini mesleklerine ne kadar adadıkları olgusunun ölçülmesi için çeşitli çalışmalar yapılmıştır. bk. Mayer N. Zald, William Simon, "Career Opportunities and Commitments among Officers," **The New Military: Changing Patterns of Organization**, Ed. by., M. Janowitz, Survey of U.S. Officers, 1964, 257-285. Bunun yanında eğitimli veya eğitimli askerlerin değerlerine oranla mesleğe adanmışlıklarını ölçmek de çeşitli incelemeler yapılmıştır. bk. Sanford M. Dornbusch, "The Military Academy as an Assimilating Institution," **Social Forces**, 33, 1955, 316-321. Kurumsal ilkelere nasıl uyum gösterildiği, subayların otoriter ve ideolojik tutumları, geliştirilen çeşitli testlerde ölçülmüştür. Bk. Donald T. Campell, Thelma H. McCormack, "Military Experience and Attitudes towards Authority," **American Journal of Sociology**, 62, 1957, 482-490.

³⁶⁰ Peter Karsten, "Professional and Citizen Officers: A Comparison of Academy and ROTC Officer Candidate," **Public Opinion and the Military Establishment**, Ed. by., C. Moskos, Beverly Hills, Sage, 1971, 37-62.

³⁶¹ Charles H. Coates, Roland J. Pellegrin, **Military Sociology: A Study of American Institutions and Military Life**; Morris Janowitz, Roger Little, **Sociology and the Military Establishment**; William F. Gutteridge, **Military Institutions and Power in the New States**, New York, Praeger, 1965; John. J. Johnson, "The Latin American Military as a Politically Competing Group in

Bu yaklaşımların yanında, siyaset sosyolojisindeki çözümlülük tartışmalarına paralel olarak ortaya çıkan, ordunun hem sivil hem de geleneksel askeri profesyonellik unsurlarını bünyesinde taşıdığı ileri süren bir başka yaklaşım daha vardır. Moskos'un öne çıkardığı bu yaklaşım,³⁶³ Huntington ve Janowitz'in modelleri arasında bir köprü olarak değerlendirilmektedir. Diğer taraftan bu model, askerlik mesleğinin etkinliğini ve bütünlüğünü yok edecek gerekçesiyle eleştirilerde almıştır.³⁶⁴ Vietnam Savaşı sonrasında genel havasını yansıtan bu model, askerlik mesleğinde ortaya çıkan rol genişlemesi ve yeni tanımlamaları gündeme taşımıştır.

Transitional Society," **The Role of the Military in Underdeveloped Countries**, Ed. by., J. Johnson, N.J., Princeton University Press, 1962, 91-129; Daha fazla detay için bk. Kurt Lang, **Military Institutions and the Sociology of War: A Review of Literature with Annotated Bibliography**, s. 30.

³⁶² William C. Cockerham, "Selective Socialization: Airborne Training as a Status Passage," **Journal of Political and Military Sociology**, 1, 1973, 215-229; John P. Lovell, "A Comment on Wamsley's Air Force socialisation," **American Journal of Sociology**, 79, 1973, 438-441; George A. Kourvetaris, Betty A. Dobratz, "The Present State And Development of Sociology of the Military," s. 78-79. Esasında çalışmamızın askeri sosyolojinin kurumlaşmasını aktaran bölümünde, ordu içi verimliliğini artırmak için yapılan çeşitli araştırmalardan bahsedilmiştir. Burada ise tekrara düşmeden orduda profesyonelliğinin gelişmesini çeşitli ülkeler bağlamında inceleyen bazı çalışmalara atıflar verilecektir. Bk. Elbridge Colby, **The Profession of Arms**, New York, D. Appleton and Company, 1924; Walter Gorlitz, **History of German General Staff**, New York, Praeger, 1953; Martin Kitchen, **The German Officer Corps 1800-1914**, Oxford, Clarendon, 1968; Michael A. Lewis, **England's Sea Officers: The Story of the Naval Profession**, London, Allen & Unwin, 1939; Alfred Vagts **A History of Militarism: Civilian and Military**.

³⁶³ Charles C. Moskos Jr., "The Emergent Military: Civil, Traditional, or Plural?"; William L. Hauser, **America's Army in Crisis**, Baltimore and London, The Johns Hopkins University Press, 1971; Zeb B. Bradford, Frederic J. Brown, **The United States Army in Transition**, Beverly Hills, Sage, 1973; Amos A. Jordan, William J. Taylor Jr., "The Military Man in Academia," **Annals**, 406, 1973, 129-145; Edwin A. Deagle, "Contemporary Professionalism and the Future Military Leadership," **Annals**, 406, 1973, 162-170; William J. Taylor Jr., Donald F. Bletz, "A Case for Officer Graduate Education," **Journal of Political and Military Sociology**, 2, 1974, 251-267.

³⁶⁴ Arthur D. Larson, "Military Professionalism and Civil Control: A Comparative Analysis of Two Interpretations"; George A. Kourvetaris, Betty A. Dobratz, "The Present State And Development of Sociology of the Military," s. 76.

Bu model Lasswell'in "üddet araçlarının yönetimi olarak ordu" tanımından hareket edip, buna caydırma, barıın korunması, danıınanlık gibi bazı sivil unsurları da eklemektedir.³⁶⁵ Ordunun rol tanımındaki geniülemeyi siyasete kadar uzatan bu model, hem ulusal hem de uluslararası siyasi yapıların de-iüti-ini, yeni dönemde ulusal ve uluslararası alanda kurulacak etkinliin askeri yönünün de olmas ı gerekti-i fikrinden hareket etmektedir.³⁶⁶

Ulus-devletin ortaya çıkması, orduyu merkezileütirmiü ve ordu mensuplarına ücretlerini tıpkı dier mesleklerde oldu u gibi maaú olarak veren bir yapıyı ortaya çıkarmıtır. Modern öncesi dönemde ordu mensupları gelirlerini yama, ganimet veya tımar gibi çeütlü üekillerle elde ediyorlardı.³⁶⁷ Buna ek olarak modern dönemle birlikte ordu içerisindeki iktidar, prestij, terfi vs. gibi boyutlar,³⁶⁸ sivil kurumlardakine çok benzeyen bir yapı özelli-i göstermeye baılamıtır.

Askerli-in profesyonelleümesiyle birlikte örgütsel yapının ükilleniünde de bir takım hususlar de-iümeye baılamıtır. Mesela modern öncesi dönemde askeri lider, askerleri savaúa motive eden en önemli figürdü. Yirminci yüzyılla birlikte ise lider, devasa boyutlara ulaúan ve iülevleri çeütlenen bir kurumu idare eden kiüye evirilmüüür. Elbette ki yönetici modeli, kahraman modelini hemen ortadan

---

³⁶⁵ Amos A. Jordan, William J. Taylor Jr., "The Military Man in Academia"; Charles C. Moskos Jr., **Peace Soldier**, Chicago, University of Chicago Press, 1976; George A. Kourvetaris, Betty A. Dobratz, "The Present State And Developoment of Sociology of the Military," s. 77.

³⁶⁶ Sam C. Sarkesian, "Political Soldiers: Perspectives on Professionalism in the U.S. Military," **Midwest Journal of Political Science**, 16, 1972, 239-258; George A. Kourvetaris, Betty A. Dobratz, "The Present State And Developoment of Sociology of the Military", s. 77.

³⁶⁷ Guy L. Siebold "Core Issues and Theory in the Military Sociology," **Journal of Political and Military Sociology**, 29/Summer, 2001, s. 146; Charles C. Moskos Jr., "From Institution to Occupation: Trends in Military Organization"; Charles C. Moskos Jr., "Institutional/Occupational Trends in Armed Forces: An Update."

³⁶⁸ Amerikan ordusu meslek içerisindeki geliümeleri planlamak için kariyer yönetimi birimleri oluştürmüür. Bu birimler mevcut ihtiyaçlara veya ileride ortaya çıkacak ihtiyaçlara göre planlamalar yapmıtır. Kurt Lang, "Technology and Career Management in the Military Establisment," **The New Military: Changing Patterns of Organization**, Ed. by., M. Janowitz, Survey of U.S. Officers, 1964b, 39-81.

kaldırmamıdır. Ordular, dönemine ve bulunduğu coğrafyaya göre bir karma model de üretmiştir.³⁶⁹ Mesela Almanya'nın Birinci Dünya Savaşında böyle bir yapı gösterdiği bilinmektedir.³⁷⁰ Son dönemlerde postmodernizm tartışmalarına paralel olarak, subaylarla ilgili yaklaşım, kahraman lider modelinden toplumdaki imajları, anlamları ve amaçları yönetme imkanı sağlayacak araçlarla donatılmış, görev bir çekim merkezi olan lider modeline doğru değişmiştir.³⁷¹

Subaylarla ilgili olarak, toplumdan uzak ve kapalı bir kurumsal yapı içinde yaşıyor olmaları da pek çok ülke bakımında genel hatlarıyla tartışma konusu olmuştur.³⁷² Subayların, toplumun yanında siyasetle nasıl bir ilişkisi olduğu, herhangi bir siyasi yapıya ya da ideolojik görüşe yakınlıkları,³⁷³ askeri sosyoloji literatürü içerisinde gündeme gelen tartışmalardan biridir. Mesela Fransa için bu, altmışlı yıllardan sonra sola yönelmek şeklinde ortaya çıkmıştır. Almanların yaptığı tutum araştırmalarında ise Alman subaylar demokrat yönelimli olarak gözükmuştür.³⁷⁴ Amerika'da oy verme davranışı üzerinden yapılan incelemelerde ise, ordudaki hizmet süresi, ailesinde asker kökenli kişilerin olması ve kariyerini orduda devam ettirmek gibi unsurların oy verme tutumlarını etkiledi-

---

³⁶⁹ Morris Janowitz, **The Professional Soldier: A Social and Political Portrait**; Richard M. Leighton, "Allied Unity of Command in Second World War: A Study in Regional Military Organization," **Political Science Quarterly**, 67, 1952, 399-425.

³⁷⁰ Walter Gortitz, **History of German General Staff**; Gordon A. Craig, **The Politics of the Prussian Army: 1640-1945**, New York, Oxford University Press, 1956; Kurt Lang, **Military Institutions and the Sociology of War: A Review of Literature with Annotated Bibliography**, s. 33.

³⁷¹ Boas Shamir, Eyal Ben-Ari, "Challenges of Military Leadership in Changing Armies," **Journal of Political and Military Sociology**, 28/1, 2000, 43-59.

³⁷² Morris Janowitz, **The Professional Soldier: A Social and Political Portrait**; Francesco Kjellberg, "Some Cultural Aspect Of Military Profession"; C. B. Otley, "Militarism and Social Affiliations of the British Army Elite," **Armed Forces and Society**, Ed. by., J. Von Doorn, The Hague & Paris, Mouton, 1968, 84-108; Kurt Lang, **Military Institutions and the Sociology of War: A Review of Literature with Annotated Bibliography**, s. 47.

³⁷³ George A. Kelly, "Global Civil-Military Dilemma," **Review of Politics**, 25, 1963, 291-308.

³⁷⁴ Kurt Lang, **Military Institutions and the Sociology of War: A Review of Literature with Annotated Bibliography**, s. 50.

bulunmuştur.³⁷⁵ Subayların tutumlarına yönelik çalışmalar sadece Avrupa ile sınırlı kalmamış Batı dışı dünya ülkelerinde de benzer tutum araştırmaları yapılmıştır.³⁷⁶

3.2.2. Kurumsal Bir Yapı Olarak Ordu

Askeri sosyoloji literatüründe ayrıntılı olarak incelenmiş konulardan bir diğeri de bir kurumsal yapı olarak ordudur. Orduyu bir kurum olarak inceleyen ilk çalışmalar daha çok birincil grup davranışları ve ordudaki moral düzeyini tespit etmek konularına yönelmiştir, orduyu daha verimli kılan bir kurum haline getirmek temel hedef olmuştur.³⁷⁷ Bu bağlamda ilk dönemlerden itibaren, orduyu diğer toplumsal ve sivil kurumlarla karşılaştırma ve aradaki benzerlik ve farklılıkları belirleme yönünde bir eğilim görülmüştür. Orduyu üstünlük tekeli elinde bulundurması bakımından diğer kurumsal yapılardan ayırmak ve farklılığını ortaya koymak yönündeki eğilim,³⁷⁸ sivil ve askerî organizasyonlar arasında benzerliklerin daha fazla olduğunu ileri süren görüşü karşısında daha az etkili olmuştur. Bu anlamda Janowitz,³⁷⁹ kurumlar arasındaki benzerliğin kaynağını orduların toplumla karşılıklı bir ilişkiye/bağımlılığa girmesini sağlayan teknolojik ve toplumsal yapının içindeki değişimler olduğunu belirtmektedir. Moskova'da ordu ve sivil yapılar arasındaki benzer unsurların varlığını kabul etmekte fakat erler üzerine yapılan çeşitli

---

³⁷⁵ Paul P. Van Riper, Darab B. Unwalla "Voting Patterns Among High-Ranking Military Officers", *Political Science Quarterly*, 80, 1965, 49-61.

³⁷⁶ Arjantin ordusundaki bir araştırma için bk. Jorge Ochoa de Eguileor, Rafael Virgilio Beltran, **Las Fuerzas Armadas Hablan**, Buenos Aires, Paidós, 1968. "Silahlı Kuvvetler Konuşuyor" isimli bu çalışmada, Arjantin Silahlı Kuvvetlerinde 1943-63 yılları arasında görev yapan subayların siyasi ve toplumsal tutumları incelenmiştir.

³⁷⁷ George A. Kourvetaris, Betty A. Dobratz, "The Present State And Development of Sociology of the Military," s. 79.

³⁷⁸ David R. Segal, John D. Blair, Frank Newport, Susan Stephens, "Convergence Isomorphism, and Interdependence at the Civil-Military Interface," *Journal of Political and Military Sociology*, 2/Fall, 1974, 157-172.

³⁷⁹ Morris Janowitz, "Military Organization."

çalışınların, sivil ve askeri yapılar arasındaki farklılığı ortaya koyduğunu eklemektedir. Bu bağlamda Moskova, savaşma motivasyonu, birlik içindeki çekimler, askerlik kültürü, ırk ilişkileri ve organizasyon yapısı gibi konularda 1940'lardan 1970'lere kadarki otuz yıllık periyodu inceleyerek benzerliklerini ve farklılıklarını bulmaya çalışmıştır.³⁸⁰ Ordu, diğer sivil kurumlarla karşılaştırıldığında, hem ü tanımları olarak farklılaşmakta hem de içinde bulundurduğu çalışan sayısı bakımından oldukça büyük bir yapı olarak görünmektedir. Bu anlamıyla ordular iç çeşitlilik bakımından kompleks yapılardır. Ordu kurumuyla ilgili teorik tartışmalar bu sebeplerden dolayı sivil ve askeri yapıları incelerken bu hususlar üzerine durmaktadır.³⁸¹

Ordu ve sivil kurumlar arasındaki karşılaştırmalarda öne çıkan bazı konular bulunmaktadır. Mesela, yöneticilerin liderlik rolleri bağlamında yapılan karşılaştırmalar, çalışanların yaptıkları işlerde tatmin olma düzeyleri,³⁸² kurum

---

³⁸⁰ George A. Kourvetaris, Betty A. Dobratz, "The Present State And Development of Sociology of the Military," s. 80.

³⁸¹ Kurt Lang, **Military Institutions and the Sociology of War: A Review of Literature with Annotated Bibliography**, s. 53; Morris Janowitz, Roger Little, **Sociology and the Military Establishment**; Jacques Van Doorn, "Militarische und Industrielle Organisation: Ein Soziologischer Vergleich," **Soziologie und Gesellschaft in den Niederlanden**, Ed. by., J. Matthes, Neuwied/Rhein & Berlin: Luchterhand, 1965a, 276-300; Kurt Lang, "Military Organization," **Handbook of Social Organizations**, Ed. by., J. G. March, Chicago: Rand-McNally, 1964a, 838-878.

³⁸² Sivil ve asker arasında yapılan iş tatmini karşılaştırmalarında askerlerden elde edilen veriler daha olumludur. Mesela Amerikan hava birliklerinde deniz avı operasyonlara çıkan subaylar böyledir. Lyman W. Porter, Vance F. Mitchel, "Comparative Study of Need Satisfactions in Military and Business Hierarchies," **Journal of Applied Psychology**, 51, 1967, 139-144. Ordudaki tatmin rütbe ile orantılıdır. Dört Amerikan hava üssünde yapılan araştırma sivillerle iletişimin moral ve tatmin faydasını sağladığını göstermektedir. Edward Gross, Delbert C. Miller, "The Impact of Isolation on Worker Adjustment in Military Installations in the United States and Japan," **Estudios Sociologicos**, 1, 1961, 70-83; Kurt Lang, **Military Institutions and the Sociology of War: A Review of Literature with Annotated Bibliography**, s. 55-57; Edwin A. Fleishman, "Differences between Military and Industrial Organizations," **Patterns of Administrative Performance**, Ed. by. R. M. Stogdill - C. L. Shartle, Ohio State University Bureau of Business Research Monographs, No: 81, 1956, 31-38; A. W. Halpin, "The leader behavior and leadership ideology of educational administrators and air-craft commanders," **Harvard Educational Review**, 25, 1955, 18-31; A. W. Halpin, "The Observed Leader Behavior and

içindeki iletişim örüntülerinin karılaştırılması³⁸³ ve elde edilen kurumsal başarıların yapı üzerinde nasıl etkileri olduğu bu konulardandır.³⁸⁴

Toplumsal yapı çalışmalarında ordu, genelde otoritenin merkeziliği ve hiyerarşik yapısı itibariyle bürokratik organizasyonların kaynağı ve modeli olarak konumlandırılır. Bu yaklaşımın kaynağı da bürokrasi çözümlemesinde orduyu bu anlamıyla bürokratik yapıların en iyi ortaya çıkarttığı kurum olarak sunan Weber'dir.³⁸⁵ Ordunun bürokratik yapısını, subaylar arasındaki yönetsel beceriler bağlamında

---

Ideal Leader Behavior of Aircraft Commanders and School Superintendents,” **Leadership Behavior: Its Description and Measurement**, Ed. by., R. M. Stogdill, A. E. Coons, Columbus: Ohio State University Press, 1957, 65-68; Morris Janowitz, “The Military Establishment: Organization and Disorganization,” **Contemporary Social Problems**, Ed. by., R. K. Metron - R. A. Nisbet, New York, Harcourt, Brace & World, 1966, 515-552; Charles R. Holloman, “The Perceived Leadership Role of Military and Supervisors in a Military Settings,” **Personnel Psychology**, 20, 1967, 199-210; Lyman W. Porter, Vance F. Mitchell, “Comparative Study of Need Satisfaction in Military and Business Hierarchies”; Raymond V. Bowers, “Members Perceptions and Evaluations as Measures of Organizational Effectiveness,” **Studies in Organizational Effectiveness: Contributions to Military Sociology from the 1949-1954**, Ed. by., R. V. Bowers, Contract Research Program of the Human Resources Research Institute, Air University, Washington, D.C: Air Force Office of Scientific Research, 1962, 115-179.

³⁸³ Charles Goetzinger, Milton Valentine, “Communication Patterns, Interactions and Attitudes of Top-Level Personnel in the Air Defense Command,” **Journal of Communication**, 13, 1963, 54-57.

³⁸⁴ Kurt Lang, **Military Institutions and the Sociology of War: A Review of Literature with Annotated Bibliography**, s. 53; Oscar Grusky, “The Effects of Succession: A Comparative Study of Military and Business Organization,” **The New Military: Changing Patterns of Organization**, Ed. by., M. Janowitz, New York, Russell Sage, 1964, 83-111.

³⁸⁵ George A. Kourvetaris, Betty A. Dobratz, “The Present State And Development of Sociology of the Military,” s. 82. Weber'in modern ordu analizini eleştirip Weberci bürokrasi modeli ile ordu modeli arasında ilişkiyi sorgulayan görüşler de bulunmaktadır. Bk. Robert D. Miewald, “Weberian Bureaucracy and the Military Model,” **Public Administration**, 30/March-April, 1970, 129-133.

inceleyen³⁸⁶ Palen, subayların bu becerilerinin eski tip lider modelinden farklılaştığını ve sivil yapılardaki yönetici modeline benzediğini ileri sürmektedir.³⁸⁷

Kendi içerisinde bağımsız bir unsur olarak askere alma süreçleri, literatürde yoğun bir şekilde yer alan tartışmalardan biridir. Askere alma süreçlerinin sosyolojik olarak önemi ve gündeme gelmesi, Amerika'nın İkinci Dünya Savaşı sürecinde yoğun bir şekilde asker sayısını artırmasıyla ortaya çıkmıştır. *American Soldier*'ın ikinci cildinin de konusu olan bu mesele, yeni askere alınanların sivil hayattan tamamen farklı bir kuruma dahil olmalarının ortaya çıkardığı sorunlar bağlamında ortaya çıkmıştır. Yeni askere alınanlar, sivil hayatta çalıştıkları kurumlarda tecrübe ettikleri statü ve üleyiş biçimlerinden oldukça farklı bir ortama girmelerinden dolayı, ordunun kurumsal üleyiş tarzına uyum sorunları yaşamaktadırlar. Sivil hayattakinden farklı olarak ordudaki formel ve enformel kontrol sistemi, askerlik hukuku tarafından ükillendirilmiştir.³⁸⁸ Askerler üzerinde yapılan çeşitli çalışmalarda, yeni askere alınanların ordunun hiyerarşik ve geleneksel yapısından,

---

³⁸⁶ J. John Palen, "The Education of Senior Military Decision Makers," **Sociological Quarterly**, 13/Spring, 1972, 147-160.

³⁸⁷ George A. Kourvetaris, Betty A. Dobratz, "The Present State And Development of Sociology of the Military," s. 83. Benzer konularda yapılmış çalışmalar ise subaylar arasında eski ve yeni liderlik özelliklerinin bir arada bulunabilmesi, ordunun bu anlamıyla tamamen bir sivil kurumsal yapı özelliği taşıdığı bulguları da saptanmıştır. Bk. George A. Kourvetaris, "Professional Self-Images and Political Perspectives in the Greek Military," **ASR**, 36/December, 1971, 1043-1057.

³⁸⁸ Kurt Lang, **Military Institutions and the Sociology of War: A Review of Literature with Annotated Bibliography**, s. 53; Mattei Dogan, "Les Officiers Dans la Carrière Politique: du Marechal MacMahon au General de Gaulle", **Revue Française de Sociologie**, 2/2, 1961, 88-99. Bu çalışmanın örneğini ya kabinede görev almış ya da siyasete girmiş 50 subay oluşturmaktadır. Howard Brotz, Everett Wilson "Characteristics of Military Society"; Walter H. Eaton, "The Military Environment," **Social Forces**, 26, 1947, 88-94; Felton D. Freeman, "The Army as a Social Structure," **Social Forces**, 27, 1948, 78-83; Arnold M. Rose, 1946 "The Social Structure of the Army"; Ralph Lewis, "Officer-Enlisted Man's Relationships"; Edward G. McDonagh, "Military Social Controls," **Sociology and Social Research**, 29, 1945, 197-205. Ordunun, askerleri nasıl kontrol ettiğine dair katılımcı bir gözlem için bk. H. B. White, "Military Morality," **Social Research**, 13, 1946, 410-440; Charles H. Bidwell, "The Young Professional in the Army: A Study of Occupational Identity," **American Sociological Review**, 26, 1961, 360-372.

otoriter örüntülerinden³⁸⁹ ükayet ettiğ bulgular ı elde edilmiştir. Bu çalışmalarda ordu, bireysel kimli kurumun kimli ğ alt nda eriten, askeri, eski toplumsal çevresinden koparan total bir yapı olarak analiz edilmiştir.³⁹⁰

1960'ların sonu ve 1970'lerin baında Amerika'daki askeri sosyoloji literatürü, askere alma sistemi³⁹¹ ve adaletsizliklerine yoenla úmısa da literatürün asıl odağ nı Amerikan ordusunun profesyonel askerlik uygulamasına geçmesiyle birlikte askere alma uygulamalarının ortaya çıkardığı sorunlar oluşturmuştur. Bu değ ümle birlikte ordu içerisindeki hizmet alanlarının yeniden tanımlanması meselesi, disiplin uygulamalarındaki değ ümler, subay okullarının yeni duruma göre düzenlenmesi ve mesleğ-in cazip hale getirilmesi için gerekli uygulamalar literatürde öne çıkan konular olmuştur.³⁹² Bu tartışmalardaki temel odak, ordunun profesyonelleşmesine, bünyesindeki aksaklıkları gidermek için gerekli düzenlemeleri yapmasına rağmen neden hala ordu içi sorunlar ın devam ettiğini anlamlandırmaktır.³⁹³

---

³⁸⁹ Ordudaki otoriter yönelimle ilgili olarak çeğli çalışmalar yapılmıştır. Oteriteryanizm kavramının nelerle ilişkili olarak ortaya çıktığı yönünde Amerika'da subaylarla (Brewer, 1975) ve erlerle (Roghmann & Sodeur, 1972) yapılan çalışmaların yanında Avrupa ülkelerindeki durumla ilgili çalışmalar da mevcuttur (Campbell & McCormick, 1957). Aktaran George A. Kourvetaris, Betty A. Dobratz, "The Present State And Development of Sociology of the Military," S. 82.

³⁹⁰ Arthur J. Vidich, Maurice R. Stein, "The Dissolved Identity in Military Life," **Identity and Anxiety: Survival of the Person in Mass Society**, Ed. by., M. R. Stein, A. J. Vidich, D. M. White, New York, Free Press, 1960, 145-149.

³⁹¹ Modern ulusların askere alma biçimleriyle ilgili olarak bk. Michael Richard Daniell Foot, **Men in Uniform: Military Manpower in Modern Industrial Societies**, New York, Praeger, 1961.

³⁹² Morris Janowitz, "The Social Demography of the All-Volunteer Armed Force," **Annals of the American Academy of Political Science**, 406/March, 1973, 86-93. Ordu yeni duruma uygun düzenlemeleri yaparken ortaya farklı sorunlar da çıkmıştır. Mesela Vietnam Savaşı sonrasında, genç subayların istifalarında bir artış gözlenmiştir. Bu duruma dair de çeğli analizler literatürde yer almıştır. Bk. Janowitz, 1971a, 1972., akt. George A. Kourvetaris, Betty A. Dobratz, "The Present State And Development of Sociology of the Military," s. 80.

³⁹³ Morris Janowitz, "Strategic Dimensions of an All-Volunteer Force," **The Military Industrial Complex: A Reassessment**, Ed. by., Sam S. Sarkesian, California, Sage, 1972, 127-167.

Ordunun askerler başam ında fiziksel güçten ziyade teknolojik bilgiye dayanmaya başlamasıyla birlikte, ordunun yapısında bir takım deş ümler zorunlu hale gelmiştir. Yüksek rütbeliler her ne kadar orduyla ilgili temel kararları alma konularını sürdürüyor olsalar da, bu kararları alırken ihtiyaç duydukları teknik düzeydeki bilgilere vakıf deşdir. Bu durum daha alt düzeydeki subaylar ı stratejik bir konuma taşımı ve karar verme süreçlerine dolaylı olarak dahil etmiştir. Böylece alt kademelerde bir otonomi durumu ortaya çıkmıştır. Bunun bir neticesi olarak da ordudaki otorite yapısı esnek ve dolaylı bir sisteme dönüştürmek zorunda kalmıştır.³⁹⁴

Ordudaki liderler, birlikleri savaşa motive eden ve hazırlayan konularını yukarıdaki deş ümlere paralel olarak kaybetmiştir. Bu durumda askeri birliklerin yapısının operasyon durumlarında nasıl düzenleneceğ meselesi gündeme gelmiştir.³⁹⁵ Askeri sosyolojinin her dönemde incelenegelen birlik içindeki uyumun kaynakları tartışması, ikinci Dünya Savaşıyla birlikte bařlamıř³⁹⁶ ve günümüz incelemelerinde de devam etmektedir.

Görüldüğ üzere ordunun kurumsal boyutu ve kurumun yap ısında ortaya çıkan deş ümler çeşitli ükillerde incelenmiştir. Bu incelemeler de genelde toplum kaynaklı sorunları merkeze alan araştırmalardır.³⁹⁷ Bir toplumun veya devletin

---

³⁹⁴ Kurt Lang, **Military Institutions and the Sociology of War: A Review of Literature with Annotated Bibliography**, s. 63; Morris Janowitz, "Changing Patterns of Organizational Authority: The Military Establishment," **Administrative Science Quarterly**, 3, 1959, 473-493.

³⁹⁵ Kurt Lang, **Military Institutions and the Sociology of War: A Review of Literature with Annotated Bibliography**, s. 74; George C. Homans, "The Small Warship"; Paul L. Berkman, 1946 "Life Abroad an Armed-Guard Ship," **American Journal of Sociology**, 51, 380-387; Louis A. Zurcher, "The Sailor Abroad Ship: A Study of Role Behavior in a Total Institution," **Social Forces**, 43, 1965, 389-399.

³⁹⁶ Birliklerdeki uyum durumunu Amerika ve Almanya'da, ikinci Dünya Savaş başlamında, inceleyen bir karı laşırma için bk. G. D. Spindler, "American Charecter as Revealed by the Military," **Psychitry**, 11, 1948, 275-281. Arap øsrail savaş ndaki tarafları inceleyen başka bir çalışma için ise bk. Y. Harkabi, "Basic Factors in the Arab Collapse During the Six-Day War," **Orbis**, 11, 1967, 677-691.

³⁹⁷ Charles C. Moskos Jr., "Institutional/Occupational Trends in Armed Forces: An Update"; Charles C. Moskos Jr., John A. Williams, David R. Segal, **The Postmodern Military: Armed Forces After the Cold War**, New York, NY: Oxford University Press, 2000.

bünyesindeki farklı kurumların birbirlerini nasıl etkiledikleri, birbirleri ile nasıl bir ilişki geliştirdikleri ve hangi ülkelerde benzeşip ayrıldıkları gibi konular, orduyu bir kurum olarak inceleyen çalışmaların temel eksenini olmuştur. Liderlik, birliklerin meydana getirilme şekilleri ve verimlilik, performans düzeyleri konusunda yapılan incelemeleri bu bağlamda değerlendirmek gerekir. ³⁹⁸

3.2.3. Sivil-Asker ilişkileri

Sivil-asker veya ordu-sivil yönetim ilişkisi, askeri sosyoloji ile ortaya çıkmış bir tartışma değildir. On dokuzuncu yüzyıldan itibaren, liberal siyaset tartışmaları bağlamında, özellikle liberal siyasete uygun bir şekilde ordunun iç siyasetteki konumunun ne ve nasıl olması gerektiği tartışılmıştır. Hatta sivil-asker ilişkisi tartışmaları Amerika özelinde on sekizinci yüzyıl anayasa tartışmalarında gündeme gelmiş, Samuel Adams, Alexander Hamilton gibi kurucu figürler barın zamanlarında kalıcı bir ordunun liberal siyaset açısından ortaya çıkaracağı sıkıntıları dile getirmişlerdir. Bu çalışma bağlamında yürütülen tartışmalarda da değinildiği üzere Clausewitz, Tocqueville gibi isimler de sivil-asker ilişkilerine dair görüşleri ortaya koymuştur. Bu anlamıyla sivil-asker ilişkileri tartışması askeri sosyoloji içerisinde siyaset bağlamında değil, sosyoloji bağlamında tartışılmıştır.

İkinci Dünya Savaşı'nın akabinde Avrupa içerisinde ulus-devlet, demokratikleşme gibi bağamlarda gündeme gelen bu mesele savaşla birlikte Batı'daki dünyaya dair bir boyut da kazanmıştır. Samuel E. Finer'in *The Man on Horseback*³⁹⁹ isimli eseri Batı'daki ülkelere yönelik bu ilginin öne çıkan ürünlerinden birisi olmuştur. Bilindiği üzere Amerika 1950 yılına gelindiğinde asker sayısını 1,5 milyona düşürmüştü fakat Kore savaşıyla birlikte bu sayı 3,5 milyonu bulmuştur. Dikkat edilirse Janowitz'in de Huntington'un da klasik çalışmaları bu tarihten sonradır. Bu durum Amerika'daki kaygıları ve tartışmaları beraberinde getirmiştir. Benzer tartışmalar tekrardan Vietnam ve sonraki dönemlerde Körfez savaşıyla

³⁹⁸ Guy L. Siebold, "The Evolution of the Measurement of Cohesion," *Military Psychology*, 11/1, 1999, 5-26.

³⁹⁹ Samuel E. Finer, *The Man on Horseback: The Role of the Military in Politics*, Middlesex, Penguin Books, 1975b.

beraber gündeme gelmiştir.

Batı içerisindeki bu tartışmaların yanında Batı dâhina olan ilgi de buralardan kaynaklanmıştır. Batı dâhindeki çatışma bölgelerinde sivil-asker ilişkilerinin yapısı ve dinamikleri savaşın yürütülmesi açısından oldukça önemli bir ilüev görmüştür. Batıya karşı direnişin nasıl beslendi-i, bu toplumların asker, ordu gibi yapıları nasıl algıladıkları özellikle ordu çalışmalarıının temel ilgileri olmuştur.

Askeri sosyoloji literatüründe sivil-asker ilişkilerini tanımlamak üzere iki kavram kullanılmaktadır. Bunlardan bir tanesi sivil-asker ilişkileri (civil-military relations) dieri silahlı güçler ve toplumdur (armed forces and society). Bu iki kavram birbirlerinin yerine kullanılmaktadır. Esasında sivil-asker ilişkileri sosyolojiye has bir inceleme alanı değildir. Siyaset bilimciler de orduyu bu bağlamda değerlendiren çalışmalar yapmıştır. Bunun yanında siyaset bilimi çalışmalarında ordu daha çok devlet ile olan ilişkisi bağlamında incelenmiştir. Buna mukabil sosyoloji, orduyu, toplumsal kurumlarla ilişkisi bağlamında incelemektedir.⁴⁰⁰

Askeri sosyoloji bağlamında sivil-asker ilişkileri, ordunun sivil iktidar ve devlet tarafından kontrol edilmesi sürecini kapsamakla birlikte, devletin veya toplumun dieri kurumlarının ordu ile nasıl bir ilişkisi olduğunu da incelemektedir. Devletin ve toplumun dieri kurumları yla ilişkilerin yanında, başka ülkelerle ve onların orduları ile ilişkiler, NATO ve Birleşmiş Milletler gibi uluslararası örgütlerin eylemlerine dahil olmak ve başka bir ülkenin ordusunun kontrolü altında bir takım vazifeler icra etme dolayısıyla ortaya çıkan durumlar da bu bağlam altında incelemektedir.⁴⁰¹

Ordunun sivil yapılarla girdi-i ilişkisi neticesinde ortaya çıkan çeşitli durumlar söz konusudur. Ordunun sivil hayatta oynadığı role göre bazı toplumlar militarist olarak sınıflandırılmaktadır. Bu ülkelerde askeri elitlerin siyasi ilüere müdahaleleri, bunun yol açtığı neticeler ve de bu müdahalenin önüne geçebilmek için nasıl etkin

---

⁴⁰⁰ George A. Kourvetaris, Betty A. Dobratz, "The Present State And Development of Sociology of the Military," s. 86.

⁴⁰¹ Guy L. Siebold "Core Issues and Theory in the Military Sociology," s. 151.

bir kontrol mekanizması kurabileceği genel olarak literatürde başarıyla kazanılan konulardır. Askeri sosyoloji içerisinde sivil-asker ilişkilerini inceleyen çalışmalarını derleyen ve değerlendiren geniş bir literatür derlendirmesi olarak Harries-Jenkiss ve Moskos'un çalışmasını zikretmek gerekir.⁴⁰² Alandaki tanımlayıcı çalışmalar belli bir düzeye gelince, bu çalışmalar üzerinden sivil-asker ilişkilerine dair kuram geliştirme çabaları da görünür olmuştur.⁴⁰³ Bu kuramsal modeller Avrupa ülkelerinin veya Amerika'nın kendi siyasi-askeri tecrübesi merkeze alınarak üretilmiştir.⁴⁰⁴ Mesela Janowitz, Amerika ve Avrupa toplumlarında sivil-asker ilişkilerini tanımlayacak dört tarihsel model olduğunu ileri sürmektedir. Bu modeller aristokratik-feodal, demokratik, totaliter ve garnizon devleti modelleridir.⁴⁰⁵ Moskos ise üçlü bir şema önermektedir. İlkinde ordu sivilleşmekte, kurumsal yapısı ve örüntüleri sivil kurumlara benzemektedir. Buna sivil model demektedir. İkincisi geleneksel ordu modelidir. Bu modelde ordu sivil yapılar ile arasındaki farkı korumaya çalışmakta, konumunu geleneksel olarak devam ettirdiğini anlayış üzerine kurmaktadır. Üçüncü model ise bu ikisi arasında bir sentezi ifade etmektedir.⁴⁰⁶

1950'lerden 1980'lere kadar Amerikan siyaset bilimcileri sivil asker ilişkilerini silahlı kuvvetler ile siyasi elitler ve vatandaşlar arasındaki etkileşimi

---

⁴⁰² Gwyn Harries-Jenkins, Charles C. Moskos, "Armed Forces and Society," **Current Sociology**, 29/3, 1981, 1-170.

⁴⁰³ Konunun temel metinleri daha önce geçtiği üzere Huntington ve Janowitz tarafından yazılmıştır. Daha sonraları ise bu çalışmalar ı değerlendiren ve kimi zamanda eleştirel olarak yaklaşıp farklı öneriler sunan çalışmalar görmek mümkündür. bk. Douglas L. Bland, "A Unified Theory of Civil-Military Relations," **Armed Forces and Society**, 26/1, 1999, 7-25. Bu çalışmada sivil yapıların orduyu kontrol etmesi yerine onu yönlendiren bir işlev üstlenmesi gerektiğini ileri sürmektedir.

⁴⁰⁴ George A. Kourvetaris, Betty A. Dobratz, "The Present State And Development of Sociology of the Military," s. 86-87; Kurt Lang, "Trends in Military Occupational Structure and their Political Implications," **Journal of Political and Military Sociology**, 1/Spring, 1-18; Samuel P. Huntington, **Political Order in Changing Societies**, New Haven, Yale University, 1968; Robin A. Luckham, "A Comparative Typology of Civil-Military Relations," **Government and Oppositions**, 6/Winter, 1971, 5-35.

⁴⁰⁵ Morris Janowitz, "Military Organization."

⁴⁰⁶ Charles C. Moskos Jr., "The Emergent Military: Civil, Traditional, or Plural?"

yüksek rütbeli askeri subayların savunma siyasetini belirlemedeki etkileri bağlamında incelemiştir. 1970'lerde ve 1980'lerde önceki dönemlerde özellikle Huntington ve Janowitz tarafından geliştirilen teorilerin Vietnam Savaşı'nın ve Amerika'da zorunlu askerlik uygulamasının bitmesi ile birlikte detaylandırıldığı görülmektedir.⁴⁰⁷

Sovyet savaş döneminde bu konuyla alakalı olarak sosyalist blok ülkelerindeki sivil-asker ilişkileri gündeme gelmiştir. Bu çalışmalar detaylı ampirik veriler olmadığından tarihsel ve kavramsal düzeyde analizler sunmuştur.⁴⁰⁸ Özellikle SSCB üzerine yapılan çalışmalarda, iç siyasetin belirlenmesinde ordunun rolü, Komünist Parti ile ilişkisi bağlamında incelenmiştir. Bunun yanında, Batıda mevcut sivil-asker ilişkileri ile sosyalist dünyadaki modeller ve örüntüler arasındaki farklılıklar da ilenilen konular arasındadır.⁴⁰⁹ Benzer şekilde Batı dışı dünyaya yönelik çalışmalar da söz konusudur. Askeri rejimlerin konumları, devrimler, askeri darbeler⁴¹⁰ ve gerilla savaşı gibi konular, Batı dışı dünyaya yönelik çalışmaların

---

⁴⁰⁷ Peter D. Feaver, "The Civil-Military Problematique: Huntington, Janowitz, and the Question of Civilian Control," **Armed Forces and Society**, 23/2, 1996, 149-178; Andrew J. Goodpaster, Samuel P. Huntington, **Civil-Military Relations**, Washington, DC.: American Enterprise Institute, 1977; Samuel E. Finer, **The Man on Horseback: The Role of the Military in Politics**; Vladimir O. Rukavishnikov, Michael Pugh "Civil-Military Relations," **Handbook of the Sociology of Military**, Ed. by., G. Caforio, NY., Springer, 2006, 133-135.

⁴⁰⁸ Roman Kolkowicz, Andrzej Korboniski, **Soldiers, Peasants and Bureaucrats: Civil-Military Relations in Communist and Modernizing Societies**, London, Alan and Unwin, 1982; Roman Kolkowicz, **The Soviet Military and the Communist Party**, Princeton, Princeton University Press, 1967; Jonathan R. Adelman, **Communist Armies in Politics**, Boulder, Westview Press, 1982.

⁴⁰⁹ Zoltan D. Barany, "Civil-Military Relations in Communist Systems: Western Models Revisited," **Journal of Political and Military Sociology**, 19/Summer, 1991, 75-99.

⁴¹⁰ Batı dışı dünyada meydana gelen askeri darbeler, genel siyaset bilimi tartışmalarının ötesinde sosyolojik olarak da incelenmiştir. Bu incelemelerde sivil-asker ilişkilerinin yapısının nasıl şekillendiği tartışılmıştır. Bu bağlamda iktisadi ve kültürel gelişme, gelenek, siyasi kültürün unsurları, siyasi rejim tipleri, toplumun örgütlenme yapısı gibi unsurların, askeri darbelerin ortaya çıkmasında nasıl bir ilv gördüğü tartışılmıştır. Bk. Robin A. Luckham, "A Comparative Typology of Civil-Military Relations."

temel eksenini oluúturmuútur.⁴¹¹ Soak sava ún bitmesi ve komünist blo÷un dañ lmasıyla sivil-asker iliúkilerinde deñ ün durumu anlamak üzere eski Sovyet bloa ÷lkelerine yönelik yeni bir ilgi ortaya çıkmıtır.⁴¹²

Sivil-asker iliúkileri literatüründe sivillerin ve askerlerin görüúlerini ve yaklaúmlarını anlamaya yönelik survey tipi çalışmalar yapılmıtır. Hem askerlerin hem de sivillerin, dış politika ve güvenlik politikasına yaklaúmları, sivil-asker iliúkilerini nasıl gördükleri, askerlik mesleine ve orduya yönelik tutumları, zorunlu askerlik uygulamasına yönelik yaklaúmları deerdendirilmiú tir.⁴¹³ Bu çalışmalarda sivil-asker arasındaki ayrımın kaynakları, bu ayrımın oturduu tarihsel ve toplumsal zemin, anketlerden elde edilen sonuçlarla beraber incelenmiú tir.⁴¹⁴

3.3. Son Dönem Askeri Sosyoloji Çalışmaları

Yirminci yüzyıl askeri sosyoloji literatürü, toplumsal alanda meydana gelen hızlı deñ ümler, uluslararası iliúkilerdeki eksen deñ ümeleri ve bunun bir sonucu olarak devletlerin güvenlik politikalarındaki deñ ümeler sonucuyla farklı alanlara da

---

⁴¹¹ Paul Cammack, David Pool, William Tordoff, **Third World Politics: A Comparative Introduction**, London, Macmillan Education, 1988.

⁴¹² Anton Bebler, **Civil Military Relations in Post-Communist States**, Westport, Praeger, 1997; Constantine Danopoulos, Daniel Zirker, **The Military and Society in the Former Eastern Bloc**, Boulder, CO, Westview Press, 1999.

⁴¹³ Philippe Manigart, **The Future of Security in Europe: A Comparative Analysis of European Public Opinion**, Brussels, Royal Military School, 1992, s. 471; Philippe Manigart, Eric, Marlier, "European Public Opinion on the Future of its Security," **Armed Forces and Society**, 19/3, 1993, 335-352; Philippe Manigart, Eric, Marlier, "New Roles and Missions, Army Image and Recruitment Prospects: The case of Belgium," **Future Roles, Missions and Structures of Armed Forces in the New World Order: The Public View**, Ed. by., P. Manigart, New York: Nova Science Publishers, 1996, 7-26.

⁴¹⁴ Ole R. Holsti, "A Widening Gap between the U.S. Military and Civilian Society?: Some Evidence," **International Security**, 23/3, 1998/1999, 5-42. Bu konuda ayrıca *Armed Forces and Society* dergisinin 2001 yılında yayınladığ 27(2) sayısına müracaat edilebilir. Vladimir O. Rukavishnikov, Michael Pugh "Civil-Military Relations," s. 133-135.

yönelmiştir. 1990'dan sonra soğuk savaşın bitmesiyle birlikte Doğu Avrupa'da rejim değişiklikleri yaşanmış, etnik ve azınlık unsurlar toplumda daha fazla görünür olmaya başlamıştır.⁴¹⁵ Bu genel değişimlerin yanında konvansiyonel savaş yapma biçimi de değişerek daha lokal, sınırlı, savaşın dışında başka boyutlar da ihtiva eden mücadele biçimleri ortaya çıkmıştır. Vietnam Savaşı sonrasında başlayan ordudaki yapısal değişimler soğuk savaşın bitmesiyle birlikte yeni bir ivme kazanmıştır. Bu değişimler içerisinde ön plana çıkan uygulama orduların asker sayısında bir azaltmaya gitmeleri olmuştur.⁴¹⁶ Asker sayısının azaltılmasıyla ordu, küçük ve neredeyse tamamen profesyonel askerlerden oluşan bir mahiyet kazanmıştır. Asker sayısının azaltılması iktisadi olarak devletleri rahatlatan bir ilave görünürken, ordu ve toplum açısından yeni sorunları gündeme getirmiştir. Mesela küçülmeye giden ordularda, askerlik görevinden ayrılan eski muvazzafların ilave bulma durumları, topluma adapte olma sorunları görünür olmuştur. Ordu mensuplarının kompozisyonu değişince, ordunun insan kaynağında bir farklılaşma ortaya çıkmış bu da ordu içerisindeki insan ilişkilerini değiştirmiştir. Bu değişimlerin sonucu olarak silahlı kuvvetler personeli toplumu yansıtan bir kurum olmaktan uzak bir görüntü sergilemeye başlamış ve zorunlu hizmetin kalkmasıyla da sivillerin orduya yabancılaşması durumu ortaya çıkmıştır.⁴¹⁷ Asker sayısının azaltılmasına paralel bir ilave ve rol azalması ordu için gerçekleştirilmeyince daha az askeri personel ve daha az kaynakla ilvelerin yapılması durumu ortaya çıkmıştır.⁴¹⁸ Böyle olunca insanların askerliğin bir meslek olarak tercih etme isteklerinde düşüşü görülmüştür.

Yukarıda özetlenen süreç esasında çok kolay gerçekleştirilememiştir. Ordu, tıpkı diğer bürokratik yapılar gibi, değişime direnç göstermiştir. Orduyu yeni dönemin şartlarına uyarılmanın zorlukları literatürde tartışılmıştır. Silahlı kuvvetleri reforme

---

⁴¹⁵ Giuseppe Caforio, "Themes and Issues of the Sociology of the Military," s. 438.

⁴¹⁶ Leonard Wong, Jeffrey McNally, "Downsizing the Army: Some Policy Implications Affecting the Survivors"; V. Lee Hamilton, David Rohall, David R. Segal, Mady W. Segal, "Downsizing the Russian Army: Consequences for Organizational Leavers, Survivors, and Spouses."

⁴¹⁷ Giuseppe Caforio, *a.g.e.*, s. 438.

⁴¹⁸ Brian J. Reed, David R. Segal, "The Impact of Multiple Deployments on Soldiers' Peacekeeping Attitudes, Morale, and Retention," *Armed Forces & Society*, 27, 2000, 57-78.

etmenin zorlukları, ve sonrasında nasıl bir silahlı kuvvetler yapısının olması gerektiği meselesi temel tartışma konusu olmuştur. Mesela Philippe Manigart, bu değişimlerin neticesinde, geçirgenliği fazla, hiyerarşik yapısı seyreltilmiş, rütbelerin azaltıldığı, harcamaları azaltılmış, silah üretimine yatırım yapmayan postmodern bir ordu yapısının mı ortaya çıkacağını sormaktadır.⁴¹⁹ Bu durumda askeri sosyolojinin inceleme alanlarının da değişeceği söylenmiştir. Yeni dönemde askeri sosyolojinin, ordu ve savaşın toplumsal görünümünün az olduğu toplumlardaki her türlü ekonomik, psikolojik, kültürel ve siyasi değişimi inceleyeceği yönünde tanımlamalar getirilmiştir.⁴²⁰

Orduda değişimi zorunlu kılan diğer bazı toplumsal kaynaklı durumlar da ortaya çıkmıştır. Bunlardan bir tanesi kadınların toplumda ve sivil iş alanlarında görünür olmaları ve güç kazanmalarıdır. Toplumda kadınların konumunda değişim yaşanmaya başlanmasıyla hemen akabinde kadınlar orduda çalışmaya konusunda da taleplerini artırmışlardır. Amerika’da 1967 yılına kadar kadınların ordu hizmetinde çalışmalarını sınırlayan ve ancak % 2 oranında yer almalarına imkan tanıyan yasal düzenlemeler bulunmaktaydı. Bu düzenlemelerin değişimiyle ve zorunlu askerlik uygulamasının kaldırılmasıyla birlikte orduda çalışan kadınların oranı artmaya başlamıştır. 1980 yılında kadın çalışanların oranı % 12’ye, 1990’da ise % 18’e ulaşmıştır. Bugün ise sıcak savaş ve çatışmaların dışında olmak kaydıyla kadınlar Amerikan ordusunun her biriminde çalışabilmektedirler.⁴²¹

Kadınların orduya girmeye başlamalarıyla askeri sosyoloji çalışmalarının bu alanlara yöneldiği görülmektedir. Ordunun, kadınları istihdam etmeye başlamasına

---

⁴¹⁹ Philippe Manigart, “Restructuring of the Armed Forces,” Ed. by., G. Caforio, **Handbook of the Sociology of Military**, NY.: Springer, 2006, 323-345; Giuseppe Caforio, “Themes and Issues of the Sociology of the Military,” s. 439.

⁴²⁰ Jelušić Ljubica, “Conversion of the Military: Resource-Reuse Perspective after the End of the Cold War,” **Handbook of the Sociology of Military**, Ed. by., G. Caforio, N.Y., Springer, 2006, 345-361; Giuseppe Caforio, “Themes and Issues of the Sociology of the Military,” s. 439.

⁴²¹ David J. Armor, “Race and Gender in the U.S. Military,” **Armed Forces and Society**, 23, 1996, 7-27.

yol açan etmenler, kadınları orduya baúvurmaya iten etmenler, kadınların orduda nasıl bir konum ve rol alacakları, ordunun üleyiúinde kadınların girmiyú olmasının nasıl bir deñ úime yol açacağ gibi konular gündeme gelmiútir.⁴²² Bunların yanında kadınların askeri birlikler iúindeki uyuma, moral ve motivasyon durumlarına nasıl eklemlenecekleri, kadınların ordudaki varlıklarının erkek askerleri nasıl etkileyeceğ tartışmaları gündeme gelmiú ve bunlara yönelik çeúitli çalışmalar ortaya çıkmıştır.⁴²³ Ordunun çok uzun yıllar erkek unsur üzerine kurulu bir yapı olması ve dilinin, kültürünün bu duruma göre úekillenmiú olması, kadınlara yönelik cinsel taciz durumlarının araúıtılmasını gündeme getirmiútir. Bu baıamda hem kad ın çalışanlar hem de erkek asker ve subaylarla yapılan çalışmaları literatürde çokça görmek mümkündür.⁴²⁴

Kadınların durumuna benzer bir durum, Amerikan toplumundaki etnik unsurlar iúin de söz konusu olmuútur. Özellikle Afrikalı Amerikalılar er düzeyinde ordu iúerisinde daha fazla iú bulmaya baılamışlardır.⁴²⁵ Etnik unsurların ordudaki konumları askeri sosyoloji literatüründe çokça tartışılan konulardan birisini oluúturmuútur. Afrikalı Amerikalıların ve alt ekonomik statüdekilerin orduda sayı olarak artmış olması tartışmaların bir tarafını oluúurmaktadır. Ordunun özellikle bu insanları sıcak savaúta kullanması ve mesela Vietnam'da ölenlerin % 12'sinin siyahi olması gibi durumlar hem toplumsal alandan hem de akademiden büyük eleútiriler almıştır.⁴²⁶ Vietnam sonrası dönemde, profesyonel askerliin çe úitli toplum kesimlerinin ordu iúerisindeki görünümlerini arttırdığ yönünde bir kanaat ve literatür

---

⁴²² Giuseppe Caforio, "Themes and Issues of the Sociology of the Military," s. 440.

⁴²³ Mady W. Segal, "The Argument for Female Combatants," **Female Soldiers: Combatants or Noncombatants?**, Ed. by., Nancy Loring Goldman, Westport, Conn.: Greenwood, 1982, 267-290; David J. Armor, "Military Sociology."

⁴²⁴ Malanie Martindale, **Sexual Harassment in the Military: 1988**, Arlington, Va.: Defense Manpower Data Center, 1990; Lisa D. Bastian, Anita R. Lancaster, Heidi E. Reyst, **1995 Sexual Harassment Survey**. Arlington, Va.: Defense Manpower Data Center, 1996.

⁴²⁵ Morris Janowitz, "The Social Demography of the All-Volunteer Armed Force."

⁴²⁶ Charles C. Moskos Jr., John Sibley Butler, **All That We Can Be: Black Leadership and Racial Integration the Army Way**.

oluşurken, bunun tersine, zorunlu askerlik yerine paralı askerliğin getirilmesinin Amerika'da ve Avrupa'da söylenenin aksine bazı toplum kesimlerinin ordu içerisinde temsil edilmelerinde bir azalma ortaya çıkardığını ileri sürenler de olmuştur.⁴²⁷

Görüldüğü üzere Vietnam sonrası dönemde toplumsal kaynaklı olarak ortaya çıkan sorunlar ordu üzerinde doğrudan ve büyük etkiler ortaya çıkarmaktadır. Toplumda tartışılan ve bir yön bulan değişimler çok kısa bir süre içerisinde orduda da yankı bulmaktadır. Irk meselesi, uyuşturucu meselesi, kadının konumu meselesi bunlar arasında sayılabilir.⁴²⁸ Yakın dönemlerde de bu durumun bir uzantısı olarak görülebilecek eşcinsellik meselesi gündeme gelmiştir. Bill Clinton'ın başkanlığı döneminde eşcinsellerin orduya girebilmeleri yönünde bir takım hukuki düzenlemeler yapılmıştır.

Askeri sosyoloji literatüründe görülebilecek tartışma ve yönelimlerden bir diğeri de orduların edindikleri yeni vazifelerdir. Ordular sıcak çatışma bölgelerine sadece savaş için değil, barışı koruma, insani yardım, savaşın caydırıcılık, çatışmaların çözülmesi gibi yeni amaçlarla gitmeye başlamışlardır. Bu durum orduların uluslararası kurum ve kuruluşlarla, sivil toplum kurumlarıyla, yerel sivil unsurlarla ve medya⁴²⁹ ile etkileşime girmesine yol açmıştır.⁴³⁰ Ordular kendi

---

⁴²⁷ George A. Kourvetaris, Betty A. Dobratz, "The Present State And Development of Sociology of the Military," s. 81; Jacques Van Doorn, "The Decline of the Mass Army in the West: General Reflections," **Armed Forces & Society**, 1/Winter, 1975, 147-157.

⁴²⁸ David R. Segal, "Current Developments and Trends in Social Research on the Military," s. 52.

⁴²⁹ Medyanın, kamudaki ordu imajını, silahlı güçlerin ülkedeki bulunma sebeplerini nasıl biçimlendirdiği de askeri sosyoloji literatüründe tartışılmaktadır. Balkanlardaki savaşa ilgili olarak halkın medya tarafından nasıl bilgilendirildiği ve silahlı güçlere karşı tutumlarının nasıl değiştiği bağlamında yapılan çalışmalar bulunmaktadır. Bk. Marjan Malesic, **International Security, Mass Media And Public Opinion**, Ljubljana, Fakulteta za družbene vede, 2000a; Marjan Malesic, **Peace Support Operations, Mass Media, and the Public in Former Yugoslavia**, Stockholm, Styrelsen for psykologiskt försvar, 2000b.

⁴³⁰ Michael C. Williams, **Civil-Military Relations and Peacekeeping**, Oxford, Oxford University Press, 1998.

ülkeleri dışında çeşitli askeri üstler kurmuşlar ve hem başka ülke orduları ile hem de bölge insanları ile ilişkiler geliştirmişlerdir. Bu bağlamda askeri üslerin çevresindeki toplumsal yapıya her türlü etkileri analiz konularından olmuştur. Bölge halkının tutum ve davranışları, yabancı algısı, iktisadi olarak bu üslerin bölge halkına etkisi gibi bağıklarda çeşitli çalışmalar görmek mümkündür.⁴³¹ Ayrıca askerlerin uzun süre evden uzak kalmalarının yol açtığı kişisel ve ailevi sorunlar bağlamında, askerin ülkesindeki ailesine yönelik çeşitli psikolojik hizmetler gündeme gelmiştir.⁴³² Ordu içerisinde de yeni vazifelere uygun olarak askeri iletişimci, diplomat, eğitimci gibi uluslararası siyasetin beklentilerine tekabül eden yeni konular ortaya çıkmıştır.

Görüldüğü üzere ordu, artık savaşın ötesinde bir ülkenin dış siyasetinin taşıyıcısı olarak işlemeye başlamıştır. Ordular uluslararası kuruluşlar vasıtasıyla Batı dışı dünya üzerinde bir askeri yerleşim tesis etmekte fakat bu askeri varlık sıcak savaşa girmeden bölgeye gerek kendi ülkesinin gerekse de uluslararası toplumun ekonomik, toplumsal ve siyasal varlığını taşımaktadır. Hatta sıcak savaş olgusu artık ordu dışı yapılara ihale edilmekte ve onlar üzerinden yürütülmektedir. Özellikle Irak savaşıyla gündeme gelen özel askeri birlikler, askeri sosyoloji çalışmalarında yeni bir gündem oluşturmuştur. Bu özel birlikler askeri üslerde ordu personeli ile beraber yaşamakta fakat askeri disipline uyma zorunlulukları bulunmamaktadır. Bunun yanında savaş hukukuna da tabi olmayan bu birliklerin sayısı her geçen gün artırılmaktadır.⁴³³ Amerika'nın Irak'ta 2008 yılında bulunan 200,000 askerinin yaklaşık 30,000'i özel birliklerden oluşan askerlerdendir.⁴³⁴ Bu tip özel birliklerde

---

⁴³¹ Louis Hicks, Curt Raney, "The Social Impact of Military Growth in St. Mary's County, Maryland, 1940–1995," *Armed Forces & Society*, 29, 2003, 353–371.

⁴³² Giuseppe Caforio, "Themes and Issues of the Sociology of the Military," s. 441.

⁴³³ Ryan D. Kelly, **Civilianization of the Military: The Social-Psychological Effects of Integrating Civilian and Military Personnel**; Thomas Jager, Gerhard Kummel, **Private Military and Security Companies: Chances, Problems, Pitfalls and Prospects**, Wiesbaden, VS Verlag für Sozialwissenschaften, 2007.

⁴³⁴ Government Accountability Office, 2005, **Rebuilding Iraq: Actions Needed to Improve Use of Private Security Providers**, (Çevirimiçi), Washington, <http://www.gao.gov/new.items/d05737.pdf>; 20 Mayıs 2010; K. Elsea Jennifer, Nina M. Serafino, 2007, **Private Security Contractors in Iraq: Background, Legal Status, and Other Issues**, (Çevirimiçi) Washington, Congressional Research

çalışan askerler genellikle Amerikan ordusunda çalışıp aktif görevini tamamlamış kişilerden oluşmaktadır. Bu askerler üzerine de çeşitli çalışmalar yapılmaktadır. Bunların ordudakine benzer bir görev bilinci taşıyıp taşımadıkları, moral motivasyon durumlarını nasıl saşladıkları, ordudaki askerlere karşı tutumları, kendi firmalarının fikirlerini ne kadar sahiplendikleri gibi meseleler etrafında araştırmalar yapılmaktadır.⁴³⁵

Askeri sosyoloji literatürü bugün oldukça kapsamlı hale gelmiştir. Sosyolojinin hemen bütün alanlarıyla ilişkili bir üretim söz konusudur. Bir taraftan ilk klasiklerin konuları çeşitli boyutlarda devam ederken dişer taraftan da toplumda meydana gelen de-işimlere paralel olarak yeni meseleler askeri sosyolojinin gündemine gelmektedir.

Service, <http://fpc.state.gov/documents/organization/88030.pdf>; 20 Mayıs 2010; Human Rights First, 2008, **Private Security Contractors at War: Ending the Culture of Impunity**, (evirimişi), <http://www.humanrightsfirst.info/pdf/08115-usls-psc-final.pdf>. 20 Mayıs 2010.

⁴³⁵ Schaub Gary Jr., Franke Volker, "Contractors as Military Professionals?" **Parameters**, 39/4, (evirimişi) <http://www.carlisle.army.mil/usawc/Parameters/09winter/schaub%20and%20franke.pdf> adresinden 20 Mayıs 2010. Bu rapor U.S. Army War College tarafından hazırlanmıştır.

SONUÇ

Sosyoloji, modern toplumun doğuş ve kurumlaşma sürecinde baskın olan yeni toplum sorunlarını anlama ve açıklama çabası olarak ortaya çıkmıştır. Erken dönemde sosyoloji, modern toplumun mahiyeti üzerine düşünme, onu anlama ve tanımlama ve modern Batı toplumunu diğer toplumlar karşısında konumlandırma çabası olarak görünür olmuştur. Bu ilk ve genel ilgilerinin yanında sosyoloji, gerek yatay gerekse de dikey hareketlilik içerisinde giren modern Batı toplumunun değişim dinamiklerinin anlaşılması, tanımlanması ve yönlendirilmesi noktasında da çaba ortaya koymuştur. Ayrıca sanayileşme, üleştirme ve toplumsal hareketliliğin ürettiği yeni üretim biçimi, üretim yapısındaki değişimler, sınıf sorunları gibi meseleler sosyolojinin ilk dönem temalarını oluşturmuştur. Erken dönem sosyologları tamamen bu tür sorunlar ekseninde, bu konuları ele alan ve tartışan bir dil üretmişlerdir. Mesela Comte ve Spencer gibi erken dönem düşünürlerinin asıl çabaları bu ana eksen etrafında şekillenmiştir.

Batıda modern toplumun kuruluş süreci olan on dokuzuncu yüzyılda gündeme gelen sorunlar, yirminci yüzyıldan itibaren, özellikle İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, temel mesele olmaktan çıkmıştır. Bu temel sorunlar belli yerlerde çözüme kavuşturulmuş, belli yerlerde ise bu sorunlara üretilen çözümlerin kendileri kurumlaşmıştır. Bu sebeptendir ki sosyoloji, İkinci Dünya Savaşı koşullarından başlayarak daha ziyade mikro alanlara yönelmiştir. On dokuzuncu yüzyılda modern toplumu tanımlama ve konumlandırma, sınıfların modern toplum içerisindeki konumlanmasını belirleme ve aralarındaki çatışmaları çözmeye yönelik öneriler getiren sosyoloji, günümüzde yeni ve farklı alanlara açılmıştır. Bağımsız bir bilim olarak kendi kurumlaşmasını, çözümleme dilini, kavramlarını ve yöntemini belirleyen sosyoloji, oluşan birikimle, toplumun daha alt düzeylerinde, hem kurumsal yapılarda hem de birey düzeyinde ortaya çıkan sorunları anlama ve açıklama çabasına yöneldi. Gündelik hayatta, insan ilişkilerinde, tutum ve davranışlarda ortaya çıkan mikro

sorunlar sosyolojinin konusu olmaya başladı.

Askeri sosyoloji kendi tarihini ikinci Dünya Savaşıyla birlikte başlatmaktadır. Kurumlaşması bu tarihten itibaren başlasa da askeri sosyolojinin konusu, yöntemi, çözümlene dili ve araçları on sekizinci yüzyılın sonundan itibaren oluşmaya başlamıştır. Sosyoloji ile ordunun ihtiyaçlarının keşiştişi noktada sosyoloji, bu tarihsel birikim üzerine kendi kavramsal araçlarını ve zeminini eklemiştir. Bu anlamda askeri sosyoloji, on dokuzuncu yüzyılın birikimine yaslanarak zengin ve verimli kaynaklar üretmiştir. Askeri sosyolojinin kaynakları on dokuzuncu yüzyılda meydana gelen siyasi dönüşümün sonucu olarak ortaya çıkan modern ordu ve savaş mevzusunda üretilen dil ve kavramlara yaslanarak gelişmiştir. Modern dönemle birlikte, siyasetin merkezileşmesine paralel olarak ortaya çıkan yeni siyaset ihtiyacı, burjuvazinin oluşumu, ulus-devlet süreci, modern askerleşi geçi ř, savaşın mahiyetinin deři şmesi, savaşın teknikleşmesi ve endüstrileşmesi gibi durumlar, ordu ve savaş konusunu daha önemli hale getirmiş ve merkezi bir konuma taşımıştır. Askeri sosyolojinin gerek konularının gerekse de ilgilerinin kökleri burada ortaya çıkan tartışmalardan doşmuştur. Devrim sonrası Fransa'da, özellikle Napoléon sonrası dönemle birlikte gelişen modern ordu ve savaş doktrini, topluma daha fazla yaslanmayı gerekli kılmış, zorunlu askerlik uygulamalarının kökleri burada gelişmiştir. Bu yeni yapılanma en iyi şekilde, on dokuzuncu yüzyılda Prusya'da uygulanmış ve sonrasında modern ordu yapısı neredeyse bütün ulus devletlerde uygulanır hale gelmiştir. On dokuzuncu yüzyılda daha çok siyasi tartışmalar ve askeri strateji başlamında gündeme gelen bir takım konular, askeri sosyolojinin temel metinlerinde sosyolojik yaklaşım içerisinde tartışılmıştır.

Savaş, modern dönemle birlikte, dar anlamda bir grup veya sınıf savaşı olmaktan çikmış, toplumun bütün imkânlarını ve insan kaynaklarını seferber eden bir mahiyet kazanmıştır. On dokuzuncu yüzyılda savaşların "topyekun savaş" olmaya başlamasıyla savaş ve ordunun etkinlikleri, toplumun kılcal damarlarına kadar nüfus etmeye başlamıştır. Bu nedenle savaşın icra edilmesinin ötesinde, ordunun

organizasyonu, toplumla girdi-i girift iliúki, bunun daha sonra siyasetin yapılma biçimine etkileri, titiz bir biçimde incelenmiútir.

On dokuzuncu yüzyıl düüncesinin yanında erken dönem sosyolojisinde görülen ilgiler de askeri sosyolojiye zemin hazırlamıútır. Her ne kadar ordu konusu erken dönem sosyologlarında kendi baúna bir unsur olarak ele alınmayıp, genel toplum görüülerinin açıklanmasında bir unsur olarak kullanılmıú olsa da, askeri sosyolojinin bir alt dal olarak ortaya çıkmasında bu ilgi önemli bir iúlev görmüúdür. Comte'dan Durkheim'a kadar neredeyse bütün kurucu isimler, az veya çok ordu konusuna veya ordunun uzantılarına kendi sosyoloji kuramları içerisinde yer vermiútir. Ayrıca sosyolojinin kendi ilgisi dıúında diier disiplinlerin katkıları da askeri sosyolojinin kaynakları arasında yer almıútır. Askeri sosyolojinin sosyal psikoloji çalıúmaları ile baúladıúını düüünürsek özellikle psikolojinin, antropolojinin ve siyaset biliminin gündeme getirdi-i tartışma ve açıklama biçimleri, askeri sosyoloji literatürünün geliúmesine büyük katkı sağlam ıútır.

Ordu ve savaú konusunu toplumsal yaúamın diier unsurlar ına baúayan bütünlüklü çalıúmalar sosyolojiyi müteakiben ortaya çıkmıútır. Sosyoloji haricindeki diier disiplinler, toplumsal olaylar ı ortaya çıktıkları biçimiyle anlayacak, bunları toplumsal baúam ına yerleútirecek metodoloji ve epistemoloji konusunda sosyoloji ile benzerlikler taúmamaktadırlar. øk defa sosyoloji, toplumsal bütünlüü inceleyecek araútırma araçlarını ortaya çıkarmıútır. Sosyolojinin bu metodolojik ve kuramsal yapısı sadece toplumsal olayları deú ordu gibi toplumun d ıúında bir unsur olarak görülen kurumsal yapıları da inceleyecek araçları ortaya koymuútur. Sosyoloji ordu ve kurum içerisinde yaúanan sorunları, toplumun bütünlüü içerisinde ele alma çabasında olmuútur.

økinici Dünya Savaú sonrası, sosyolojinin kurumlaúmasını tamamladıú, konusunu, konusuyla kuraca-ı iliúkiyi ve yöntemini belirlediú-dönemdir. Sosyoloji açısından bu dönemin en belirgin özelliú ise alt dallar ın oluúmaya baúlamasıdır.

Sosyoloji artık kendi nesnesi olan toplum üzerinde külli açıklamalar değil toplumun çeşitli alt alanlarında çözümlenmeler üretmeye başlamıştır. Alt dallar erken dönem sosyolojinin kurumlaşma çabaları ile birlikte gelişmiştir. Sosyolojinin kurumlaşmasına paralel olarak alt dallar ortaya çıkmış ve sosyolojinin kendi birikimi üzerinden çalışma alanlarını tayin etmiştir. Askeri sosyoloji, sosyolojinin alt dallarının oluşması sürecine paralel olarak, Amerikan ordusunun savaş süresince yüz yüze geldiği moral motivasyon sorunları, orduya uyum sorunları, lidere itaat sorunları gibi pratik sorunlarla ilişkili olarak doğmuştur. Savaş sürecinde karşılaşılan sorunlar ve bunu çözmeye ihtiyacı içerisinde *American Soldier* gibi ilk klasikler ortaya çıkmıştır.

Askeri sosyoloji çalışmaları öncelikle savaş sırasında ortaya çıkan ihtiyaçlar bağlamında bizzat ordu kurumu tarafından başlatılmıştır. İlk askeri sosyoloji çalışmaları bu ihtiyaçlara binaen; moral motivasyon sorunları, orduya uyum sorunları, subay er arasındaki iletişim ve liderlik sorunları gibi doğrudan ordu içerisindeki meseleleri ele almıştır. Bu anlamdaki ilk çalışmalar ordu tarafından finanse edilmiş ve ulus devlet siyasetinin ihtiyaçları belirleyici olmuştur. Sosyal bilim insanlarının katkıları da ordu içerisindeki çalışmaların yürütülmesi bağlamında alınmıştır. Bu anlamda akademinin askeri sosyolojiye ilgisi, askerî sahadaki taleplerden çok daha sonra ortaya çıkmıştır.

Askeri sosyoloji literatürü kendisini İkinci Dünya Savaşı sonrası ortaya çıkmış bir alt dal olarak konumlandırmaktadır. Böyle olmakla birlikte erken dönem askeri sosyolojide ele alınan konuların birçoğunun tarihsel bir süreklilik gösterdiği görülmektedir.

Askeri sosyoloji literatürü kendisini İkinci Dünya Savaşı sonrasında konumlandırmakta ve tarihini buradan başlatmakla birlikte tamamıyla tarihsel bir birikime yaslanmaktadır. Bu birikim üzerinden kendisini kuran askeri sosyolojinin

kaynakları tarihtedir. Nitekim çalışma boyunca yürüttüğümüz tartışmalardan ortaya çıkmıştır ki askeri sosyoloji, İkinci Dünya Savaşı sonrasında ortaya çıkmış olmakla birlikte, esas kaynakları, modern toplumun dönüşüm süreçlerinde ordunun ve savaşın öneminin artmasıyla ortaya çıkmıştır. Özellikle 1789 sonrasında gelişmeye başlayan modern toplumsal ve siyasal yapı, ordu kurumunu dönüştürmüő, yeni siyasal ihtiyaçlarla beraber savaş ve ordu konusu, merkezi siyasetin hem ülke içinde hem de ülke dışında etkin kılınmasının en önemli taşıyıcısı ve aracı olmuştur.

Askeri sosyoloji gerek on dokuzuncu yüzyılda gerekse günümüzde, çok yoğun bir şekilde, Batıda güç ilişkilerinin yapılandırılmasına ve iç siyaset konusuna odaklanmıştır. Özellikle ordunun konumu ve liberal siyaset ile olan ilişkisi liberaller tarafından temel tartışma konusu yapılmış ve tartışmalar canlı tutulmuştur. Bu tartışmanın kaynakları on sekizinci yüzyılda ortaya çıkmış ve bugün de askeri sosyoloji içerisindeki en önemli konulardan birisi olmayı sürdürmektedir. Modern stratejinin öncü isimlerinden Clausewitz ve Delbrück savaş devlet politikasının devamı olarak konumlandırırken, buna karşıt olarak liberal siyaset, mesela Tocqueville, orduyu siyasetin altında ve sınırlı ülevleri olan bir kurum olarak tanımlamaya çalışmıştır.

Askeri sosyoloji, Amerika'nın dünya siyasetinde merkezi bir konuma yerleşmesiyle oldukça ilişkili bir biçimde gelişmiştir. Amerika'nın toplumlar arası ilişkilerde yeni bir siyasal merkez haline gelmesi ve İkinci Dünya Savaşına oldukça kapsamlı bir şekilde girip savaşın sonucunu belirlemesi, onu dünya siyasetini yöneten bir ülke konumuna taşımıştır. Böylece savaş ve daha yoğun bir şekilde ordu konusu gündeme gelmiş, bunun bir neticesi olarak askeri sosyoloji ortaya çıkmıştır. Nasıl ki devrim sonrası Fransa'da ordu ve savaş hem ülke içinde hem de dışında etkinlik kurmak noktasında bütün toplum kesimleri için temel araç olmuşsa, Amerika için de İkinci Dünya Savaşından sonra ordu ve askeri faaliyetler aynı ülevi görmüştür. Bu nedendir ki askeri sosyoloji, Amerika'da ortaya çıkmış ve dönemi

Amerikan ordusunda yaşıanan sorunları merkeze alarak geliúmiútir.

Ayrıca Amerika'da sosyoloji, bu süreci destekleyecek úekilde askeri sosyolojinin yöntem ve içeriğini belirlemi útir. Amerika'da sosyolojinin pratik yönelimli, sorun odaklı, mikro düzeyde analizleri önemseyen ölçmeci tavrı, askeri sosyolojinin ortaya çıkığını hazırlamıútır. Böylece Amerika'da sosyoloji bu süreci hem kolaylaútıran hem de güçlendiren bir iúlev görmüútür.

Askeri sosyoloji literatürü økinci Dünya Savaúının hemen sonrasında sürekli zenginleúerek baúlu baúna bağımsız ve kapsamlı bir alana dönüúümüútür. Bu kapsamlılığı yansıtacak úekilde literatürdeki konularda bir geniúleme görülmektedir. Kabaca ordu içerisindeki verimliliği sağlamaya yönelik literatür, kurumsal yapıyla ilgili çalığmalar ve ordu toplum iliúikleri üzerine çalığmalar devam etmiútir. Bunun yanında toplumsal alandaki değişim ve geliúmelere paralel olarak yeni meselelere yönelik ilgiler ortaya çıkmıútır. Bu kapsamlılığı yansıtacak úekilde alana özgü süreli yayınlar artmıú, çeúitli üniversitelerde ders ve tez çalığmaları düzeyinde bir birikim oluúmuútur.

økinci Dünya Savaúı, savaúın sürdürülmesi anlamında devletlerin, toplumun imkanlarına yaslanma ihtiyacı duydukları en büyük savaú olmuútur. Savaúın ortaya çıkardığı ihtiyaçların karúlanması için toplumsal bir mobilizasyon durumu oluúturulmuú, toplumun bütün imkanları seferber edilmiútir. Askeri sosyoloji de savaú durumunun ve toplumsal seferberliğin orduda ortaya çıkardığı pratik sorunların çözümünü bağam ında geliúmiútir. Bu ilk ilgiler de esasında bir tarihsel süreklilik göstermektedir. Mesela alanın ilk çalığmalarının konusu olan askerlerin moral ve motivasyon sorunları, Du Picq ve Foch'un, savaúta maddi faktörlerin ötesinde manevi faktörlerin önemini ortaya koydukları çalığmalardan çok farklı değildir. Bu anlamıyla askeri sosyoloji gerek dil ve yaklaúım düzeyinde gerekse de on dokuzuncu yüzyılda ortaya çıkan temel tartığma konularını devam ettirme anlamında bir

sürekli olarak göstermektedir.

Batıda özellikle Amerika'da toplumsal alanda tartışılan ırk, etnisite, cinsiyet, kadının rolü gibi yirminci yüzyıl sosyolojisinin temel konuları, toplumu müteakiben orduda da tartışılmaya başlanmıştır. Bu durumun terside söz konusudur. Bu durum ordu ile toplumun ne kadar girift bir ilişki içerisinde olduğunu göstermektedir.

Askeri sosyoloji literatürünün yönelimlerini temel alanlardan bir diğeri de Batı dış toplumlardır. Amerika'nın dünya siyasetiyle ilişkili olarak hem sıcak savaş bölgelerinde hem de düşük yoğunluklu savaş bölgelerinde çeşitli düzeylerde çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmaların genel olarak savaş bölgelerindeki toplumların ve karú güçlerin toplumsal dinamiklerinin çözümlenmesine ve Batı karú direnişin insan kaynaklarının anlaşılmasına yönelimlerini söyleyebiliriz. Literatürdeki kırılmalar bu anlamda Amerika'nın askeri faaliyetlerine paralel olarak gerçekleşmiştir. Mesela Kore ve Vietnam Savaşları literatüre Batı dış dünyaya yönelik çalışmaların da dahil edilmesini sağlamıştır. Amerika'nın Batı dış dünyaya dair siyasetini ordusu üzerinden tanımasında ve Batı dış dünyayı çözümlenmek üzere geliştirilen bölge çalışmalarında, askeri sosyoloji çalışmaları önemli bir illev görmüştür. Özellikle Batı dış dünyadaki askeri ve sivil direnişin tarihsel, toplumsal kaynaklarının çözümlenmesi ihtiyacı, orduyu bu konudaki çalışmalarını finanse etmeye yöneltmiştir.

Aynı şekilde İkinci Dünya Savaşı sonrası modernleşme siyaseti bağlamında gelişmekte olan ülkelerde, siyaset bilimi ve sosyolojinin müşterek alanı olarak ordunun siyasi hayattaki rolü de temel tartışma alanlarından birisi olmaya devam etmektedir. Modernleşme teorileriyle birlikte ordu konusu yeni bir bağlamda gündeme gelmiştir. Batı dış dünya ordularının potansiyelleri, yönelimleri, biçimleniş ve toplumla girdi-ş ilişkisi en önemli inceleme alanlarından birisi olmuştur.

Askeri sosyolojinin önemini giderek artırması sadece modern toplumun

dönüşümü ve ordunun daha stratejik bir hale gelmesiyle alakalıdır. Bunun ötesinde iç siyasetin yapılandırılmasında ordu, konumunu hala devam ettirmektedir. Dünya sisteminin yerleşik egemen güçlerinin karıştıkları güçlükler, kurumun kendisini ürettiği insan kaynaklarına ilişkin çeşitliliğin artması ve özellikle son dönemlerdeki ekonomik krizler nedeniyle askeri sosyoloji giderek önem kazanmaktadır.

Amerika'nın, Irak ve Afganistan gibi Batı dışı coğrafyalarda yürüttüğü askeri operasyonları yüksek askeri teknolojisine rağmen hemen neticelendirememesi veya askeri başarılarını siyasete taşıyamaması, belli meseleleri gündeme getirmiştir. Bir taraftan zorunlu askerlik uygulamasının tekrar başlatılması yönünde görüşler ortaya çıkarken, bir taraftan da savaşın artık özel firmalara ihale edilmeye başlandığına şahit olmaktayız. Savaşın özelleşmesi özellikle Amerika'da yeni çalışmalar ortaya çıkarmıştır. Son ekonomik krizle birlikte askeri harcamaların azaltılması tekrardan gündeme gelmiş ve ordunun gerek yapısını gerekse de ülevini zorlayan bir etmen olmuştur. Orduların küçülmeye devam etmesi veya maliyetleri azaltacak başka çözümler üretme sorunu canlı bir şekilde sürmektedir. Bu sebeplerle ordu konusuna yönelik ilginin artarak devam etmesi söz konusudur.

Avrupa'da ise Amerika'ya kıyaslandığında askeri sosyolojinin hem geç hem de cılız bir damar olarak geliştiği görülmektedir. Dünya egemenliğinde ve siyasetini belirlemede güç kaybeden Avrupa ülkeleri, askeri sosyoloji çalışmalarına daha az ilgi göstermiştir. Bu ilgisizliğin sebepleri arasında liberal ve Marksist tavrın ordu çalışmalarına eleştirel yaklaşması ve Avrupa ordularının, sosyal bilimcilerin ordu içerisinde çalışma yapmalarına çok olumlu bakmamaları da sayılabilir. Avrupa'da askeri sosyoloji çalışmaları kabaca 1970'lerle birlikte kurumsal yapılar oluşturmaya başlamıştır.

Askeri sosyoloji on dokuzuncu yüzyıl kaynakları ile bir süreklilik içerisinde İkinci Dünya Savaşı koşullarında ortaya çıkmıştır. Kurumlaşmasını savaş sonrası

dönemde tamamlamı ve ortaya kapsamlı bir alan çıkmıdır. Bu kapsamlılık her geçen gün artmaktadır. Türkiye'nin Batıyla yaşad modernleüme tecrübesi özellikle son yirmi-otuz yıldır hızlı bir üekilde artmaktadır. Bu yön ve hızlı modernleüme süreci etnisite, cinsiyet, kadının statüsü, v.b pek çok toplumsal sorunu gündeme getirmektedir. Bu toplum sorunlarının insan kaynaklarını doğrudan toplumun kendisinden devüren ordu kurumuna yansımaması düünülemez. Aynı üekilde Türkiye'nin geleneksel toplumlararası iliükilerdeki deneyimi, bu iliükilerde yaşanan geliú gidiüler, ülkenin tarihi, siyasi, askeri ve stratejik konumu ordu kurumunu önemli kılmaktadır. Bu önem ve bir kurum olarak ordunun yaşad yahut karúlaúıtı sorunların yarattı bilgilenme ve çözüm ihtiyacı, giderek artan bir oranda Türkiye'de askeri sosyoloji çalımlarının ortaya çıkacağını düündürtmektedir.

KAYNAKÇA

- ABBOTT, A.: 2002 “The Army and the Theory of Professions”, **The Future of the Army Profession**, Ed. D. M. Snyder - G. L. Watkins, Boston, MA: McGraw-Hill, 523–536.
- ABRAHAMSON, B.: 1972 **Military Professionalization and Political Power**, Beverly Hills, Sage.
- ADDAMS, J.: 1907 **The Newer Ideals of Peace**, New York.
- ADELMAN, J. R.: 1982 **Communist Armies in Politics**, Boulder, Westview Press.
- ALBORD, T.: 1958 **La Défence Nationale**. Paris, Presses Universitaires de France.
- ANDRESKI, S.: 1954 **Military Organization and Society**, London, Routledge.
- ARMOR, D. J.: 1996 “Race and Gender in the U.S. Military” **Armed Forces and Society**, 23, 7-27.
- ARMOR, D. J.: 2000 “Military Sociology”, **Encyclopedia of Sociology**, 2nd ed., Ed. by E. F. Borgatta - M. L. Borgatta, New York, Macmillan, 1875-1883.
- ARON, R.: 1951 **Les Guerres en Chaînes**. Paris, Gallimard.
- ASCH, R. G.: 2003 “Otuz Yıl Savaşları Dönemi: 1598-1648”, **Top, Tüfek ve Süngü: Yeniçağa Savaş Sanatı 1453-1815**, Çev. Yavuz Alogan, Ed. Jeremy Black, İstanbul, Kitap Yayınevi.
- BACHMAN, J. G., BLAIR, J. D., SEGAL, D. R.: 1977 **The All-Volunteer Force: A Study of Ideology in the Military**, Ann Arbor, University of Michigan Press.
- BARANY, Z.: 1991 "Civil-Military Relations in Communist Systems: Western Models Revisited," **Journal of Political and Military Sociology**, 19/Summer, 75-99.

- BARKER, T. M.: 1982 **Army, Aristocracy, Monarchy: Essays on War, Society, Government in Austria, 1618-1780**, Boulder: Social Science Monographs; New York, Columbia University Press.
- BARNET, C.: 1970 **Britain and Her Army: A Military, Political and Social Survey 1509-1970**, London, Allen Lane.
- BASTIAN, L. D., LANCASTER, A. R., REYST, H. E.: 1996 **1995 Sexual Harassment Survey**. Arlington, Va.: Defense Manpower Data Center.
- BATTISTELLI, F.: 1993 "War and Militarism in the Thought of Herbert Spencer: With an Unpublished Letter on the Anglo-Boer War", **International Journal of Comparative Sociology**, 34/3-4, 192-209.
- BAUER, R. A., INDELES, A., KLUCKHOHN, C.: 1959 **How The Soviet System Works : Cultural, Psychological, and Social Themes**, Cambridge, Harvard University Press.
- BEBLER, A.: 1997 **Civil Military Relations in Post-Communist States**, Westport, Praeger.
- BERGER, P.: 1963 **Invitation to Sociology: A Humanistic Perspective**, New York, Doubleday.
- BERKMAN, P. L.: 1946 "Life Abroad an Armed-Guard Ship", **American Journal of Sociology**, 51, 380-387.
- BERNARD, L. L., BERNARD, J.: 1934 **Sociology and the Study of International Relations**, St. Louis, MO.
- BIDWELL, C. E.: 1961 "The Young Professional in the Army: A Study of Occupational Identity", **American Sociological Review**, 26, 360-372.
- BLACK, J.: 2003 **Top, Tüfek ve Süngü: Yeniçada Savaş Sanatı 1453-1815**, Çev. Yavuz Alogan, İstanbul, Kitap Yayınevi.
- BLAND, D. L.: 1999 "A Unified Theory of Civil-Military Relations", **Armed Forces and Society**, 26/1, 7-25.

- BOENE B.: 2000 “Social Science Research, War and Military in The United States: An Outsider’s Wiew of the Field’s Dominant National Tradition”, **Military Sociology: The Richness of a Discipline**, Ed. by Gerhard Kümmel - Andreas D. Prüfert, Baden-Baden, Nomos Verlagsgesellschaft, 149-254.
- BOOTH, B.,
FALK, W. W.
SEGAL, D. R.,
SEGAL, M. W.:
2000 “The Impact of Military Presence in Local Labor Markets on the Employment of Women”, **Gender & Society**, 14, 318–332.
- BOOTH, B.,
SEGAL, D. R.:
2005 “Bringing Soldiers Back In” **Race, Class, & Gender**, 12, 34–57.
- BOPEGAMAGE,
A.: 1964 “Caste, Class and the Indian Military: A Study of the Social Origin of Indian Army Personel”, **Military Profession And Military Regimes**, Ed. by J. Van Doorn, The Hague & Paris: Mouton, 127-153.
- BOURG, C.,
SEGAL, M. W.:
1999 “The Impact of Family-Supportive Policies and Practices on Organizational Commitment to the Army” **Armed Forces & Society**, 25, 633-652.
- BOUTHOU, G.: **Les Guerres, Éléments de Polémologie**, Paris, Payot.
1951
- BOWERS, R. V.: “Members Perceptions and Evaluations as Measures of Organizational Effektiveness”, **Studies in Organizational Effectivness: Contributions to Military Sociology from the 1949-1954**, Ed. by R. V. Bowers, Contract Research Program of the Human Resurces Reserach Institute, Air University, Washington, D.C: Air force Office of Scientific Research, 115-179.
1962
- BOWERS, R. V.: “The Military Establishment”, **The Uses of Sociology**, Ed. by Paul F. Lazarsfeld, William H. Sewell, Harold L. Wilensky, NY, Basic Books.
1967
- BOZON, M.: **Les Conscrits**. Paris, Bibliotheque Berger-Levraul.
1981

- BRADFORD, B., **The United States Army in Transition**, Beverly Hills, Sage.
BROWN, F.:
1973
- BRENNER, R.: **The Brenner Debate: Agrarian Class Structure and Economic
Development in Pre-Industrial Europe**, Ed. by T. H. Aston - C. H.
1985 E. Philpin, Cambridge, Cambridge University Press.
- BRINTON, C.: **The Anatomy of Revolution**, Cambridge, Mass.
1938
- BROCKLING, **Disiplin Askeri  taat  retimnin Sosyolojisi ve Tarihi**,  stanbul,
U.: 2001 Ayrıntı Yayınları.
- BROTZ, H., “Characteristics of Military Society”, **American Journal of
WILSON, E. K.: Sociology**, 51, 371-375.
1946
- BURK, J.: 1994 **The Military in New Times: Adjusting Armed Forces to a
Turbulent World**, Boulder, CO: Westview Press.
- CAFORIO, G.: “Some Historical Notes” **Handbook of the Sociology of the
2006a Military**, Ed. by., Giuseppe Caforio, NY, Springer, 7-26.
- CAFORIO, G.: CAIRE, R.: 1979 **Le Condition F minine Dans Les Armées**,
2006b Unpublished Doctoral Dissertation, Universite de Paris IV., Paris.
- CAMMACK, P., **Third World Politics: A Comparative Introduction**, London,
POOL, D., Macmillan Education.
TORDOFF, W.:
1988
- CAMPELL, D. T., “Military Experience and Attitudes towards Authority”, **American
MCCORMACK, Journal of Sociology**, 62, 482-490.
T. H.: 1957
- CARMICHAEL, **The Selection of Military Manpower: A Symposium**, Washington,
L., MEAD, L. C.: D.C., National Academy of Sciences-National Research Council.
1951

- CHOMSKY, N., KATZNELSON, I., LEWONTIN, R.C., MONTGOMERY, D., NADER, L., OHMANN, R., SIEVER, R., WALLERSTEIN, I., ZINN, H.: 1998 **Soğuk Savaş ve Üniversite: Savaş Sonrası Yılların Entellektüel Tarihi**, İstanbul, Kızılirmela Yayıncılık.
- COAKLEY, R. W., MACDONALD, C. B.: 1979 “The United States and the World Military Scene Since 1945”, **A Guide to the Study and Use of Military History**, Ed. by., John E. Jessup, Jr. - Robert W. Coakley, Center of Military History.
- COATES, C. H., PELLEGRIN, R. J.: 1965 **Military Sociology: A Study of American Institutions and Military Life**, University Park, MD.: Social Science Press.
- COCKERHAM, W.: 1973 “Selective Socialization: Airborn Training as a Status Passage”, **Journal of Political and Military Sociology**, 1, 215-229.
- COLBY, E.: 1924 **The Profession of Arms**, New York, D. Appleton and Company.
- COMTE, A.: 1998 **Early Political Writings**, Ed. by H. S. Jones, Cambridge, Cambridge Texts in the History of Political Thought.
- CORWIN, E. S.: 1947 **Total War and the Constitution**, New York, Alfred A. Knopf.
- COSER, L.: 1990 “Amerikan Eğimleri”, **Sosyolojik Çözömlmenin Tarihi**, Çev. A. üenel, Ed. Tom Bottomore - Robert Nisbet, Ankara, Verso, 299-335.
- COÜKUN, ø: 1997 “Amerika’da Sosyolojinin Teüekkölü”, **Modern Devletin Doğ üü**, İstanbul, Der Yayınları, 253-264.
- COÜKUN, ø: 1997 **Modern Devletin Doğ üü**, İstanbul, Der Yayınları.

- COÛKUN, ø: “Sosyoloji, Antropoloji, ùarkiyatçılık ve Öteki”, **Sosyoloji Dergisi**, 2008 3/16, 11-26.
- CRAIG, G. A.: **The Politis of the Prussian Army: 1640-1945**, New York, Oxford University Press. 1956
- DANDAKER, C., BARKAWI, C., WELLS-PETRY, M. KIER, E.: “Rights and Fights: Homosexuality and Military Service”, **International Security**, 24/1, 181-201. 1999
- DANDEKER, C., SEGAL, M. W.: “Gender Integration and Armed Forces: Recent Policy Developments in the United Kingdom”, **Armed Forces & Society**, 23, 29-47. 1996
- DANDEKER, C.: “Armed Forces and Society Research in the United Kingdom: A Review of British Military Sociology”, **Military Sociology: The Richness of a Discipline**, Ed. by Gerhard Kümmel - Andreas D. Prüfert, Baden-Baden, Germany: Nomos Verlagsgesellschaft, 68-90. 2000
- DANOPOULOS, C. P., ZIRKER, D.: **The Military and Society in the Former Eastern Bloc**, Boulder, CO, Westview Press. 1999
- DE TOCQUEVILLE, A.: **Democracy in America**, Cambridge, Server & Francis. 1863
- DEAGLE, E. A. Jr.: “Contemporary Professionalism and the Future Military Leadership”, **Annals**, 406, 162-170. 1973
- DEMETER, K.: **Das Deutsche Offizierskorps in Seine Historisc Sociologischen Grundlagen**, Berlin. 1930
- DIETZ, P., STONE, J. F.: “The British All Volunteer Army”, **Armed Forces & Society**, 1/2, 159-190. 1975
- DOGAN, M.: “Les Officers Dans la Carriere Politique: du Marechal MacMahon au General de Gaulle”, **Revue Française de Sociologie**, 2/2, 88-99. 1961

- DORNBUSCH, S. M.: 1955 “The Military Academy as an Assimilating Institution”, **Social Forces**, 33, 316-321.
- DOUGHERTY, W. E., JANOWITZ, M. 1958 **A Psychological Warfare Casebook**, Washington, D.C.: Operations Research Office, The Johns Hopkins University.
- DRISKELL, J. E., OLMSTEAD, B.: 1989 “Psychology and the Military: Research applications and trends”, **American Psychologist**, 44, 43-54.
- EARLE, E. M.: 2007 **Modern Stratejinin Ustaları**, Çev. Selma Koçak, İstanbul, Doruk Yayınları.
- EATON, W. H.: 1947 “The Military Environment”, **Social Forces**, 26, 88-94.
- EDWARDS, L. P.: 1927 **The Natural History of Revolution**, Chicago, University of Chicago Press.
- EGBERT, R. L., MEELAND, T., CLINE, V. B., FORGY, E. W., SPICKER, M. W., BROWN, C.: 1957 **Fighter I: An Analysis of Combat Fighters and Non-Fighters**, Technical Report No. 44, Washington, D.C., Human Resources Research Office.
- ELIAS, N., 1950 “Studies in the Genesis of the Naval Profession”, **The British Journal of Sociology**, 1/4, 291-309.
- FARAGO, L.: 1941 **German Psychological Warfare**, New York, Putnam.
- FEAVER, P. D., KOHN, R. H.: 2001 **Soldiers and Civilians: The Civil-Military Gap and American National Security**, Cambridge, MIT Press.
- FEAVER, P. D.: 1996 “The Civil-Military Problematique: Huntington, Janowitz, and the Question of Civilian Control”, **Armed Forces and Society**, 23/2, 149-178.

- FELD, M. D.: 1975 “Military Professionalism and the Mass Army”, **Armed Forces and Society**, 1, 191-214.
- FESER, H., SCHENK, J.: 1974 **Wehrpflicht und Abweichung. Zur Sozialpsychologie des Militars**. Boppard am Rhein.
- FIEDLER, F. E.: 1955 “The Influence of Leader-Keyman Relations on Combat Crew Effectiveness”, **Journal of Abnormal and Social Psychology**, 51, 227-235.
- FINER, S. E.: 1975a “Military Forces and State Making”, **The Formation of National States in Western Europe**, Ed. by. Charles Tilly, Princeton, Princeton University Press, 84-163.
- FINER, S. E.: 1975b **The Man on Horseback: The Role of the Military in Politics**, Middlesex, Penguin Books.
- FLEISHMAN, E. A.: 1956 “Differences between Military and Industrial Organizations”, **Patterns of Administrative Performance**, Ed. by. R. M. Stogdil - C. L. Shartle, Ohio State University Bureau of Business Research Monographs, No:81, 31-38.
- FOOT, M. R. D.: 1961 **Men in Uniform: Military Manpower in Modern Industrial Societies**, New York, Praeger.
- FREEMAN, F. D.: 1948 The Army as a Social Structure, **Social Forces**. 27, 78-83.
- GANE, M.: 2006 **Auguste Comte**, NY, Routledge.
- GARNETT, R. A.: 1988 “The Study of War in American Sociology: An Analysis of Selected Journals, 1936-1984”, **The American Sociologist**, 19/3, 270-282.
- GARY, S. Jr., VOLKER, F.: 2009 Contractors as Military Professionals? **Parameters**, 39/4, (Çevirimiçi)
<http://www.carlisle.army.mil/usawc/Parameters/09winter/schaub%20and%20franke.pdf> adresinden 20 Mayıs 2010.
- GEORGE, W. H.: 1927 “Auguste Comte: Sociology and the New Politics”, **The American Journal of Sociology**, 33/3, 371-381.

- GEPPERT, H.: 2000 “Commissioned Military Sociological Research: The Military’s Point of View,” **Military Sociology: The Richness of a Discipline**, Ed. by., Gerhard Kümmel - Andreas D. Prüfert, Baden-Baden: Nomos Verlagsgesellschaft, 55-67.
- GIDDENS, A.: 1984 **The Constitution of Society**, Cambridge, Polity Press.
- GIDDENS, A.: 1985 **The Nation State and Violence**, Cambridge, Polity.
- GIDDENS, A.: 2001 **Sosyoloji Eleütirel Bir Giriú**, Çev. Ülgen Yıldız, Ankara, Phoenix Yayınevi.
- GIDDENS, A.: 2008 **Ulus-Devlet ve üiddet**, Çev. Cumhur Atay, İstanbul, Kalkedon.
- GINI, C.: 1921 **Problemi Sociologici della Guerra**, Bologna, Zanichelli.
- GIRARDET, R.: 1964 **La Crise Militaire Française, 1945-1962**, Paris, A. Colin.
- GOETZINGER, C., VALENTINE, M.: 1963 “Communication Patterns, Interactions and Attituted of Top-Level Personel in the Air Defense Command, **Journal of Communication**, 13, 54-57.
- GOODACRE, D. M.: 1953 Group Characteristics of Good and Poor Performing Combat Units, **Sociometry**, 16, 168-179.
- GOODPASTER, A. J., HUNTINGTON, S. P.: 1977 **Civil-Military Relations**, Washington, DC.: American Enterprise Institute.
- GORLITZ, W.: 1953 **History of German General Staff**, New York, Praeger.
- GOVERNMENT ACCOUNTABILITY OFFICE.: 2005 **Rebuilding Iraq: Actions Needed to Improve Use of Private Security Providers**, (Çevirimiçi), Washington, <http://www.gao.gov/new.items/d05737.pdf>; 20 Mayıs 2010.

- GREN, J. A.: **The Aristocracy of Norman England**, Cambridge, Cambridge University Press. 2002
- GROSS, E., MILLER, D. C.: “The Impact of Isolation on Worker Adjustment in Military Installations in the United States and Japan”, **Estudios Sociologicos**, 1, 70-83. 1961
- GRUSKY, O.: “The Effects of Succession: A Comparative Study of Military and Business Organization”, **The New Military: Changing Patterns of Organization**, Ed. by., M. Janowitz, New York, Russel Sage, 83-111. 1964
- GULICK, L. H.: “War Organization of the Federal Government”, **American Political Science Review**, 38, 1166-1179. 1944
- GUMPLOWICZ, L.: **Der Rassenkampf**, Innsbruck. 1883
- GUTTERIDGE, W. F.: **Military Institutions and Power in the New States**, New York, Praeger. 1965
- HALL, R. L.: “Military Sociology 1945-1955”, **Sociology in the United States of America**, Ed. by., Hans L. Zetterberg, Netherlands, UNESCO. 1956
- HALPIN, A. W.: “The Leader Behavior and Leadership Ideology of Educational Administrators and Air-Craft Commanders” **Harvard Educational Review**, 25, 18-31. 1955
- HALPIN, A. W.: “The Observed Leader Behavior and Ideal Leader Behavior of Aircraft Commanders and School Superintendents”, **Leadership Behavior: Its Description and Measurement**, Ed. by., R. M. Stogdill - A. E. Coons, Columbus, Ohio State University Press, 65-68. 1957
- HALTINER, K.: “The Definite End of the Mass Army in Western Europe?” **Armed Forces & Society**, 25, 7-36. 1999

- HAMILTON, V. L., ROHALL, D., SEGAL, D. R., SEGAL, M. W.: 2001 "Downsizing the Russian Army: Consequences for Organizational Leavers, Survivors, and Spouses", **Journal of Political and Military Sociology**, 29, 73–91.
- HARKABI, Y.: 1967 "Basic Factors in the Arab Collapse During the Six-Day War", **Orbis**, 11, 677-691.
- HARRIES-JENKINS, G., MOSKOS, C. C. Jr.: 1981 "Armed Forces and Society", **Current Sociology**, 29/3, 1-170.
- HARRIES-JENKIS, G., VAN DOORN, J.: 1974 "Armed Forces and the Social Order: A Pluralist Approach", **Current Sociology**, 22/1, 1-33.
- HAUSER, W. L.: 1971 **America's Army in Crisis**, Baltimore and London, The Johns Hopkins University Press.
- HAYES, C. J. H.: 1926 **Essays on Nationalism**, New York, Macmillan.
- HAYES, C. J. H.: 1931 **The Historical Evolution of Modern Nationalism**, New York, Macmillan.
- HEER, D. M.: 2005 **Kingsley Davis: A Biography and Selections from his Writings**, New Jersey, Transaction Publishers.
- HERRING, P.: 1936 **The Impact of War: Our American Democracy under Arms**, New York, McGraw-Hill Book Company.
- HICKS, L., RANEY, C.: 2003 "The Social Impact of Military Growth in St. Mary's County, Maryland, 1940–1995", **Armed Forces & Society**, 29, 353–371.
- HILL, R.: 1949 **Families under Stress: Adjustment to the Crises of War Separation and Reunion**, New York, Harper.
- HINTZE, O.: 1975 "Military Organization and the Organization of the State", **The Historical Essays of Otto Hintze**, Ed. by., F. Gilbert, New York, Oxford University Press, 178-215.

- HOBBSBAWM, E.: **Sosyal Ösyancılar**, Çev. Necati Doğu, İstanbul, Sarmal Yayınevi. 1995
- HOLLINGSHEA D, A. B.: 1946 “Adjustment to Military Life”, **American Journal of Sociology**, 51, 439–50.
- HOLLOMAN, C. R.: 1967 “The Perceived Leadership Role of Military and Supervisors in a Military Settings”, **Personel Psychology**, 20, 199-210.
- HOLSTI, O. R.: 1998/1999 "A Widening Gap between the U.S. Military and Civilian Society?: Some Evidence" **International Security**, 23/3, 5-42.
- HOMANS, G. C.: 1946 “The Small Warship,” **American Sociological Review**, 11, 294–300.
- HOWARD, M.: 1976 **War in European History**, Oxford, Oxford University Press.
- HOWARD, M.: 1996 The Armed Forces and the Community, **RUSI Journal**, 144/4, 9-11.
- HUMAN RIGHTS FIRST.: 2008 **Private Security Contractors at War: Ending the Culture of Impunity**, (Çevirimiçi), <http://www.humanrightsfirst.info/pdf/08115-usls-psc-final.pdf>. 20 Mayıs 2010.
- HUNT, W. A., WITTON, C. L., HUNT, E. B. 1954 “The Serviceability of Military Personnel of Low Intelligence”, **Journal of Clinical Psychology**, 10, 286-288.
- HUNTINGTON, S. P.: 1957 **The Soldier and the State: The Theory and Politics of CivilMilitary Relations**, Cambridge, MA: Harvard University Press.
- HUNTINGTON, S. P.: 1968 **Political Order in Changing Societies**, New Haven, Yale University.
- HUNTINGTON, S. P.: 2006 **Asker ve Devlet: Sivil Asker Ölüklerinin Kuram ve Siyasası**, Çev. Kazım Uğur Kızılaslan, İstanbul, Salyangoz Yayınları.

- INKELES, A.,
BAUER, R. A.:
1959   **The Soviet Citizen: Daily Life in a Totalitarian Society**,
Cambridge, Harvard University Press.
- JAGER, T.,
KUMMEL, G.:
2007   **Private Military and Security Companies: Chances, Problems,
Pitfalls and Prospects**, Wiesbaden, VS Verlag für
Sozialwissenschaften.
- JANOWITZ, M.:   “Changing Patterns of Organizational Authority: The Military
1959   Establishment”, **Administrative Science Quarterly**, 3, 473-493.
- JANOWITZ, M.:   **The Professional Soldier: A Social and Political Portrait**, New
1960   York, Free Press.
- JANOWITZ, M.:   “Armed Forces in Western Europe: Uniformity and Diversity”,
1965   **Archives Europeennes de Sociologie**, 6, 225-237.
- JANOWITZ, M.:   “The Military Establishment: Organization and Disorganization”,
1966   **Contemporary Social Problems**, Ed. by., R. K. Metron - R. A.
Nisbet, New York, Harcourt, Brace & World, 515-552.
- JANOWITZ, M.:   "Military Organization", **Handbook of Military Institutions**, Ed.
1971   by., R. W. Little, Beverly Hills, CA: Sage, 13-51.
- JANOWITZ, M.:   “Strategic Dimensions of an All-Volunteer Force” **The Military
1972   Industrial Complex: A Reassessment**, Ed. by., Sam S. Sarkesian,
California, Sage, 127-167.
- JANOWITZ, M.:   “The Social Demography of the All-Volunteer Armed Force”,
1973   **Annals of the American Academy of Political Science**, 406/March,
86-93.
- JANOWITZ, M.:   "From Institutional to Occupational: The Need for Conceptual
1977   Continuity", **Armed Forces and Society**, 4, 51-54.
- JANOWITZ, M.:   **The Reconstruction of Patriotism: Education for Civic
1983   Consciousness**, Chicago, University of Chicago Press.
- JANOWITZ, M.,
LITTLE, R.: 1965   **Sociology and the Military Establishment**, New York, Russel
Sage. Foundation.

- JENNIFER K. E., SERAFINO, N. M.: 2007 **Private Security Contractors in Iraq: Background, Legal Status, and Other Issues**, (Çevirimiçi) Washington, Congressional Research Service, <http://fpc.state.gov/documents/organization/88030.pdf>; 20 Mayıs 2010.
- JESSUP, P. C.: 1935 **International Security: The American Role in Collective Action for Peace**, New York, Council on Foreign Relations.
- JODEPH, Z., DRUCKER, A. J.: 1988 **Behavioral Science in the Army: A Corporate History of the Army Research Institute**, Alexandria, VA: U.S. Army Research Institute for the Behavioral and Social Sciences.
- JOHNSON, J. J.: 1962 “The Latin American Military as a Politically Competing Group in Transitional Society”, **The Role of the Military in Underdeveloped Countries**, Ed. by., J. Johnson, N.J., Princeton University Press, 91-129.
- JONES, E., WESSELY, S.: 2003a “Forward Psychiatry’ in the Military: Its Origins and Effectiveness”, **Journal of Traumatic Stres**, 16, 411-19.
- JONES, E., WESSELY, S.: 2003b “The Impact of Total War on the practice of British Psychiatry” **The Shadows of Total War, Europe, East Asia and the United States, 1919-39**, R. Ed. by., Chickering, S. Förster, Cambridge, Cambridge University Press, 129-48.
- JORDAN, A. A., TAYLOR, W. J. Jr.: 1973 “The Military Man in Academia”, **Annals**, 406, 129-145.
- KARSTEN, P.: 1971 “Professional and Citizen Officers: A Comparison of Academy and ROTC Officer Candidate”, **Public Opinion and the Military Establishment**, Ed. by., C. Moskos, Beverly Hills, Sage, 37-62.
- KEEGAN, J.: 1995 **Savaú Sanatı Tarihi**, Çev. Füsün Doruker, østanbul, Gençlik Yayınları.
- KEEGAN, J.: 2007 **SavaúSanatı Tarihi**, Çev. Selma Koçak, østanbul, Doruk.
- KELLOR, F. A.: 1916 **Straight America: A Call to National Service**, New York, MacMillan.

- KELLY, G. A.: 1963 “Global Civil-Military Dilemma”, **Review of Politics**, 25, 291-308.
- KELTY, R. D.: 2005 **Civilianization of the Military: The Social-Psychological Effects of Integrating Civilian and Military Personnel**, Unpublished Doctoral Dissertation, Department of Sociology, University of Maryland, College Park, MD.
- KENNEDY, C. H., McNEIL, J. A.: 2006 “A History of Military Psychology”, **Military Psychology: Clinical and Operational Applications**, Ed. by., Carrie H. Kennedy, Eric A. Zillmer, New York & London, The Guilford Press, 1-17.
- KENNEDY, P.: 2002 **Büyük Güçlerin Yükseliş ve Çöküşleri**, Çev. Birtane Karanakçı, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- KESTENBAUM, M.: 2002 "Citizen-Soldiers, National Service and the Mass Army: The Birth of Conscription in Revolutionary Europe and North America", **Comparative Social Research**, 20 ,117-144.
- KEVLES, D. J.: 1968 “Testing the army’s intelligence: Psychologists and the military in World War I”, **The Journal of American History**, 55, 565-581.
- KITCHEN, M.: 1968 **The German Officer Corps 1800-1914**, Oxford, Clarendon.
- KJELLBERG, F.: 1965 “Some Cultural Aspect Of Military Profession”, **Archives Europeennes de Sociologie**, 6, 283-293.
- KLEIN, P. 2000 “Sociology and the Military in Germany,” Ed. by., Gerhard Kümmel - Andreas D. Prüfert **Military Sociology: The Richness of a Discipline**, Baden-Baden, Nomos Verlagsgesellschaft, 44-54.
- KOLKOWICZ, R.: 1967 **The Soviet Military and the Communist Party**, Princeton, Princeton University Press.
- KOLKOWICZ, R., KORBONSKI, A.: 1982 **Soldiers, Peasants and Bureaucrats: Civil-Military Relations in Communist and Modernizing Societies**, London, Alan and Unwin.

- KONIG, R.: 1968 "Beitrage zur Militarsoziologie" **Kölner Zeitschrift für Soziologie und Sozialpsychologie**, Special Issue 12, Cologne-Opladen., 38-58.
- KOONCE, J. M.: 1984 "A Brief History of Aviation Psychology", **Human Factors**, 26/5, 499-508.
- KOURVETARIS, G. A.: 1971 "Professional Self-Images and Political Perspectives in the Greek Military" **ASR**, 36/December, 1043-1057.
- KOURVETARIS, G. A., DOBRATZ, B. A.: 1976 "The Present State And Developoment of Sociology of the Military", **Journal of Political and Military Sociology**, 4/1, 67-105.
- LA GORCE, P. M.: 1963 **The French Army: A Military Political History**, Çev. Kenneth Douglas, New York, George Braziller.
- LANG, K.: 1964a "Military Organization" **Handbook of Social Organizations**, Ed. by., J. G. March, Chicago: Rand-McNally, 838-878.
- LANG, K.: 1964b "Technology and Career Management in the Military Establiment, **The New Military: Changing Patterns of Organization**, Ed. by. M. Janowitz, Survey of U.S. Officers, 39-81.
- LANG, K.: 1972 **Military Institutions and the Sociology of War: A Review of Literature with Annotated Bibliography**, Baverly Hills, London: Sage.
- LANG, K.: 1973 "Trends in Military Occupational Structure and their Political Implications", **JPMS**, 1/Spring, 1-18.
- LARSON, A. D.: 1974 "Military Professionalism and Civil Control: A Comperative Analysis of Two Interpretation", **JPMS**, 2/Spring, 57-72.
- LASSWELL, H.: 1927 Propaganda Tecnique in the World War, New York, Knopf.
- LASSWELL, H.: 1935 Word Politics and Personal Insecurity, New York, McGraw-Hill.
- LEIGHTON, R. M.: 1952 "Allied Unity of Command in Second World War: A Study in Regional Military Organization", **Political Science Quarterly**, 67, 399-425.

- LEWIS, M. A.: **England's Sea Officers: The Story of the Naval Profession**, 1939
London, Allen & Unwin.
- LEWIS, R.: 1947 "Officer-Enlisted Man's Relationships", **American Journal of Sociology**, 52, 410-419.
- LINDEMANN, T., MARTIN, M. L.: 2003 "The Military and the Use of Force Corporate Interests and War", **Handbook of the Sociology of the Military**, Ed. by., Giuseppe Caforio, Springer, 99-111.
- LINDESMITH, A. R. 1946 "Teachers in the Army Air Forces", **American Journal of Sociology**, 51, 404-07.
- LJUBICA, J. 2006 "Conversion of the Military: Resource-Reuse Perspective after the End of the Cold War", **Handbook of the Sociology of Military**, Ed. by., G. Caforio, N.Y., Springer, 345-361.
- LOVELL, J. P.: 1964 "The Professional Socialization Of West Point Cadets", **The New Military: Changing Patterns of Organization**, Ed. by., M. Janowitz, Survey of U.S. Officers, 119-157.
- LOVELL, J. P.: 1973 "A Comment on Wamsley's Air Force socialisation", **American Journal of Sociology**, 79, 438-441.
- LOVELL, J., SOK, M. H., LEE, Y. H.: 1970 "Recruitment Patterns into the Republic of Korea Military Establishment", **Journal of Comperative Administration**, 1, 428-454.
- LUCASSEN, J., ZÜRCHER, E. J.: 2003 "Zorunlu Askerlik ve Direniş: Tarihi Çerçeve", **Devletin Silahlanması: Ortadoğ'u'da ve Orta Asya'da Zorunlu Askerlik (1775-1925)**, Ed. Erik Jan Zürcher, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 1-22.
- LUCKHAM, A. R.: 1971 "A Comperative Typology of Civil-Military Relations", **Government and Oppositions**, 6/Winter, 5-35.
- LYNN, J. A.: 1996 The Evolution of Army Style in the Modern West, 800-2000, **International History Rewiev**, 18, 507-545.
- LYONS, M. G.: 1969 **The Uneasy Partnership**, New York, Russell Sage.

- MALESIC, M.: **International Security, Mass Media And Public Opinion**, 2000a
Ljubljana, Fakulteta za družbene vede.
- MALESIC, M.: **Peace Support Operations, Mass Media, and the Public in Former Yugoslavia**, Stockholm, Styrelsen for psykologiskt forsvar. 2000b
- MALESIC, M.: **Conscription vs. All-Volunteer Forces in Europe**. Baden-Baden, 2003
Nomos.
- MALINOWSKY, B.: 1941 "Anthropological Analysis of War", **American Journal of Sociology**, 46, 521-550.
- MANIGART, P.: 1992 **The Future of Security in Europe: A Comparative Analysis of European Public Opinion**, Brussels, Royal Military School.
- MANIGART, P.: 2006 "Restructuring of the Armed Forces", Ed. by., G. Caforio, **Handbook of the Sociology of Military**, NY.: Springer, 323-345.
- MANIGART, P., MARLIER, E.: 1993 "European Public Opinion on the Future of its Security", **Armed Forces and Society**, 19/3, 335-352.
- MANIGART, P., MARLIER, E.: 1996 "New Roles and Missions, Army Image and Recruitment Prospects: The case of Belgium", **Future Roles, Missions and Structures of Armed Forces in the New World Order: The Public View**, Ed. by., P. Manigart, New York: Nova Science Publishers, 7-26.
- MANN, M., 1986 **The Sources of Social Power: A History of Power from the Beginning to AD 1760**. Cambridge, Cambridge University Press.
- MANN, M., 1988 **States, War and Capitalism: Essays in Political Sociology**. Oxford, Basil Blackwell.
- MANN, M.: 1993 **The Sources of Social Power: The Rise of Classes and Nation-States, 1760-1914**, Cambridge, Cambridge University Press.
- MARSHALL, G.: 1994 "Military and Militarism, Sociological Studies of," **The Concise Oxford Dictionary of Sociology**, Oxford University Press., 330-331.
- MARTIN, M. L.: 1981 **Warriors to Managers: The French Military Establishment Since 1945**, Chapel Hill, University of North Carolina Press.

- MARTIN, M. L.: 1989 “From Algiers to N’Djamena: France’s Adaptation to Low-intensity Wars, 1830-1987”, **Armies in Low-Intensity Conflict: A Comparative Analysis**, Ed. by., David Charter - Maurice Tugwell, London, Potomac Books, 77-138.
- MARTIN, M. L.: 2000 “French Military Sociological Research: A Still Promising Field”, **Military Sociology: The Richness of a Discipline**, Ed. by., Gerhard Kümmel - Andreas D. Prüfert, , Nomos Verlagsgesellschaft, Baden-Baden, 22-43.
- MARTINDALE, D.: 1976 “American Sociology Before World War II”, **Annual Review of Sociology**, 2, 121-143.
- MARTINDALE, M.: 1990 **Sexual Harassment in the Military: 1988**, Arlington, Va.: Defense Manpower Data Center.
- MAYO, E.: 1933 **The Human Problems of Industrial Civilisation**, New York, MacMillan.
- McCORMICK, T. C.: 1945 **Problems of the Postwar World: A Symposium on Postwar Problems**, New York, McGraw-Hill.
- MCDONAGH, E. G.: 1945 “Military Social Controls”, **Sociology and Social Research**, 29, 197-205.
- MCMAHAN, C. A., FOLGER, J. K., FOTIS, S. W.: 1956 “Retirement and Length of Life”, **Social Forces**, Vol. 34/3, 234-238.
- MCNEILL, W. H.: 1982 **The Pursuit of Power: Technology, Armed Force, and Society since A.D. 1000**, University of Chicago Press.
- MESSMER, P., CHEVÉNEMENT, J. P. 1977 **Le Service militaire**. Paris, Balland.
- MICHELS, K.: 2004 **Intelligence Testing in the United States Military**, <http://www.historyofmilitarypsychology.com/index.html> 02 Nisan 2010.

- MIEWALD, R. D.: 1970 "Weberian Bureaucracy and the Military Model", **Public Administration**, 30/March-April, 129-133.
- MILLET, A. R.: 1974 "Arms Control and Research on Military Institutions" **Armed Forces and Society**, 1/November, 61-78.
- MILLS, W.: 1956 **The Power Elite**, New York, Oxford University Press.
- MOORE, B.: 1996 **To Serve My Country, to Serve My Race**, New York, New York University Press.
- MOORE, B.: 2003 **Serving Our Country: Japanese American Women in the Military during World War II**, New Brunswick, NJ: Rutgers University Press.
- MOSCA, G.: 1939 **The Ruling Class**, Çev. Hannah D. Kahn, New York, McGraw-Hill Book Company.
- MOSKOS, C. C. Jr.: 1970 **The American Enlisted Man: The Rank and File in Today's Military**, New York, NY: Russell Sage Foundation.
- MOSKOS, C. C. Jr.: 1973 "The Emergent Military: Civil, Traditional, or Plural?", **Pacific Sociological Review**, 16, 255-280.
- MOSKOS, C. C. Jr., 1976 **Peace Soldier**, Chicago, University of Chicago Press.
- MOSKOS, C. C. Jr.: 1977 "From Institution to Occupation: Trends in Military Organization", **Armed Forces and Society**, 4, 41-50.
- MOSKOS, C. C. Jr.: 1986 "Institutional/Occupational Trends in Armed Forces: An Update", **Army Forces and Society**, 12/3, 377-382.
- MOSKOS, C. C. Jr.: 1988 **Soldiers and Sociology**. Alexandria, VA: U.S. Army Research Institute for the Behavioral and Social Sciences.
- MOSKOS, C. C. Jr., BUTLER, J. S.: 1996 **All That We Can Be: Black Leadership and Racial Integration the Army Way**, New York, HarperCollins.

- MOSKOS, C. C. Jr., WILLIAMS, J. A., SEGAL, D. R.: 2000 **The Postmodern Military: Armed Forces After the Cold War**, New York, NY: Oxford University Press.
- MOSKOS, C. C. Jr., WOOD, F. R.: 1988 **The Military: More Than Just a Job?** McLean, VA: Pergamon-Brassey's International Defense Publishers.
- NYROP, R. F.: 1973 **Turkey A Country Study: Area Handbook for the Republic of Turkey**, Washington, D.C., American University, Foreign Area Studies.
- OBRAZTSOV, I.: 2003 "The Study of the Military and Society in Russia." **Armed Forces & International Security: Global Trends and Issues**, Ed. by., Jean Callaghan - Franz Kernic, Munster: Lit Verlag, 121-125.
- OCHOA DE EGUILEOR, J., BELTRAN, V. R.: 1968 **Las Fuerzas Armadas Hablan**, Buenos Aires, Paidos.
- OTLEY, C. B.: 1968 "Militarism and Social Affiliations of the British Army Elite", **Armed Forces and Society**, Ed. by., J. Von Doorn, The Hague & Paris, Mouton, 84-108.
- OTLEY, C. B.: 1970 "The Social Origin of British Army Officers", **Sociological Review**, 18/3, 213-240.
- OTLEY, C. B.: 1973 "The Educational Background of British Army Officers", **Sociology**, 7/3, 191-209.
- PALEN, J. J.: 1972 "The Education of Senior Military Decision Makers", **SQ**, 13/Spring, 147-160.
- PARET, P.: 1992a "Conscription and the End of the Ancien Regime in France and Prussia", **Understanding War: Essays on Clausewitz and the History of Military Power**, Princeton, Princeton, University Press, 53-74.
- PARET, P.: 1992b "Nationalism and the Sense of Military Obligation", **Understanding War: Essays on Clausewitz and the History of Military Power**, Princeton, Princeton, University Press, 39-52.

- PARK, R. E.: 1941 "Morale and the News", **American Journal of Sociology**, 47, 360-377.
- PARSONS, T.: 1942 "Democracy and the Social Structure in pre-Nazi Germany", **Journal of Legal and Political Sociology**, 1, 96-114.
- PERLMUTTER, A.: 1977 **The Military and Politics in Modern Times. On Professionals, Praetorians, and Revolutionary Soldiers**, New Haven, CT: Yale University Press.
- PHELPS, R. H., FARR, B. J.: 1996 **Reserve Component Soldiers as Peacekeepers**, Alexandria, VA: U.S. Army Research Institute for the Behavioral and Social Sciences.
- PICHT, G.: 1965-66 **Studien zur Politischen und Gesellschaftlichen Situation der Bundeswehr**, 3 Vols. Witten & Berlin, Eckart-Verlag.
- POGGI, G.: 2008 **Devlet: Doas ı, Gelişimi ve Geleceği**, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi.
- PORTER, L. W., MITCHEL, V. F.: 1967 "Comparative Study of Need Satisfactions in Military and Business Hierarchies", **Journal of Applied Psychology**, 51, 139-144.
- POSEN, B. R.: 1993 "Nationalism, the Mass Army, and Military Power", **International Security**, 18, 80-194.
- RALSTON, D. B.: 1966 **Soldiers and the State: Civil-Military Relations in Modern Europe**, Boston, Heath.
- RAZZEL, P. E.: 1963 "Social Origin of Officers in the Indian and British Home Army: 1758-1962", **British Journal of Sociology**, 14, 248-260.
- REED, B. J., SEGAL, D. R.: 2000 "The Impact of Multiple Deployments on Soldiers' Peacekeeping Attitudes, Morale, and Retention", **Armed Forces & Society**, 27, 57-78.
- RILEY, J. W. Jr., COTTRELL, L. S. Jr.: 1957 "Research for Psychological Warfare," **The Public Opinion Quarterly**, 21/1, Anniversary Issue Devoted to Twenty Years of Public Opinion Research, 147-158.

- RILEY, J. W.,
SCHRAMM, W.:
1951   **The Reds Take a City: The Communist Occupation of Seoul with Eyewitness Accounts**, Çev. Hugh Heung - Wu Cynn, New Brunswick, N.J.: Rutgers University Press.
- RILEY, J. W. Jr.,
SCHRAMM, W.,
WILLIAMS, F.
W.: 1951   “Flight From Communism: A Report on Korean Refugees,” **The Public Opinion Quarterly**, 15/2, 274-286.
- RILEY, M. W.,
RILEY, J. W. Jr.:
1951   “A Sociological Approach to Communications Research,” **The Public Opinion Quarterly**, 15/3, 445-460.
- ROSE, A. M.:
1946   “The Social Structure of the Army”, **American Journal of Sociology**, 51, 361-364.
- ROSE, A. M.:
1951   “The Social Psychology of Desertion from Combat”, **American Sociological Review**, 51, 361-364.
- ROUCEK, J. S.:
1962   “The Trends in American Military Sociology and Educational Implications”, **Ducuesne Review**, 8, 26-49.
- RUKAVISHNIK
OV, V. O.,
PUGH, M.: 2006   “Civil-Military Relations” **Handbook of the Sociology of Military**, Ed. by., G. Caforio, NY., Springer, 131-151.
- RUTH, B.: 1974   **The Chrysanthemum and the Sword: Patterns of Japanese Culture**, Plume.
- SARKESIAN, S.
C.: 1972   “Political Soldiers: Perspectives on Professionalism in the U.S. Military”, **Midwest Journal of Political Science**, 16, 239-258.
- SAVAGE, P. L.,
GABRIEL, R. A.:
1976   “Cohesion and Disintegration in the American Army” **Armed Forces & Society**, 2, 340-376.
- SCHRAMM, W.,
RILEY, J. W. Jr.:
1951   “Communication in the Sovietized State, as Demonstrated in Korea,” **American Sociological Review**, 16/6, 757-766.
- SCHUMANN, F.
L.: 1933   **International Politics: An Introduction to the Western State System**, New York, McGraw-Hill Book.

- SCHWARTZ, T. P., MARSH, R. M.: 1999 "The American Soldier Studies of WWII: A 50' Anniversary Commemorative" **Journal of Political and Military Sociology**, 27/1, 21-37.
- SCHWEBER, L.: 2002 "Wartime Research and the Quantification of American Sociology: The View from «The American Soldier »", **Revue D'histoire des Sciences Humaines**, 6, 65-94.
- SCOTT, J.: 2007 **Fifty Key Sociologists: The Formative Theorists**, NY, Routledge.
- SCOTT, W., STANLEY, S. C.: 1994 **Guys and Lesbians in the Military: Issues, Concerns, and Contrasts**, New York, Aldine De Gruyter.
- SEGAL, D. R.: 1986 "Measuring the Institutional/Occupational Change Thesis" **Armed Forces & Society**, 12, 351-376.
- SEGAL, D. R.: 1989 **Recruiting for Uncle Sam: Citizenship and Military Manpower Policy**, Lawrence, University Press of Kansas.
- SEGAL, D. R.: 2005 "Time, Race, and Gender Differences in the Effects of Military Service on Veteran Outcomes", **Historical Influences on Lives and Aging**, Ed. by K. W. Schaie - G. H. Elder, New York, Springer, 166-189.
- SEGAL, D. R.: 2007a "Current Developments and Trends in Social Research on the Military", **Social Sciences and the Military: An Interdisciplinary Overview**, Ed. by., G. Caforio, London, Routledge, Taylor and Francis, 46-66.
- SEGAL, D. R.: 2007b "Military Sociology", **21st Century Sociology: A Reference Handbook**, Ed. by., Clifton D. Bryant - Dennis L. Peck, Sage, 353-360.
- SEGAL, D. R., BABIN, N. E.: 2000 "Institutional Change in Armed Forces at the Dawning of the 21st Century" **International Handbook of Sociology**, Ed. by S. Quah - A. Sales, London, Sage, 218-35.
- SEGAL, D. R., BLAIR, J. D.: 1978 "Institutional and Occupational Values in the U.S. Military." Paper presented to the **Research Committee on Armed Forces and Society of the International Sociological Association Ninth World Congress of Sociology**, University of Uppsala, Uppsala, Sweden.

- SEGAL, D. R., BLAIR, J., NEWPORT, F., STEPHENS, S.: 1974 "Convergence Isomorphism, and Interdependence at the Civil-Military Interface, **JPMS**, 2/Fall, 157-172.
- SEGAL, M. W.: 1982 "The Argument for Female Combatants" **Female Soldiers: Combatants or Noncombatants?**, Ed. by., Nancy Loring Goldman, Westport, Conn.: Greenwood, 267-290.
- SEZER, B.: 1985 **Sosyolojinin Ana Başlıkları**, İstanbul, ÜEFY.
- SHAMIR, B., BEN-ARI, E.: 2000 "Challenges of Military Leadership in Changing Armies" **Journal of Political and Military Sociology**, 28/1, 43-59.
- SHEPHARD, B.: 2006 **Sinir Savaşı: Askerler ve Psikiyatrlar 1914-1994**, Çev. Dilek üendil, Evren Barın Ergik, İstanbul, Literatür.
- SHIBUTANI, T.: 1978 **The Derelicts of Company**, Berkeley, University of California Press.
- SHIELDS, P. M.: 1993 "A New Paradigm for Military Policy: Socioeconomics" **Armed Forces and Society**, 194, 511-531.
- SIEBOLD, G. L.: 1999 "The Evolution of the Measurement of Cohesion" **Military Psychology**, 11/1, 5-26.
- SIEBOLD, G. L.: 2001 "Core Issues and Theory in the Military Sociology", **Journal of Political and Military Sociology**, 29/Summer, 140-159.
- SIMPSON, C.: 2000 **Üniversiteler ve Amerikan ımparatorluğu: Soak Savaşı Döneminde Sosyal Bilimlerde Para ve Siyaset**, Çev. Musa Caylan, İstanbul, Kızılelma Yayıncılık.
- SORENSEN, H.: 1994 "New Perspectives on the Military Profession: The I/O Model and Esprit de Corps Reevaluated", **Armed Forces and Society**, 20/4, 599-617.
- SOROKIN, P.: 1925 **The Sociology of Revolution**, Philadelphia, Lippincott.

- SPEIER, H.: 1950 "The American Soldier and the Sociology of Military Organization", **Studies in the Scope and Method of "The American Soldier"**, Ed. by., Robert K. Merton - Paul F. Lazarsfeld, New York, Free Press, 106-132.
- SPENCER, H.: 1969 "The Proper Sphere of Government [1842-1843]", **The Man versus the State**, Baltimore, Penguin Books, 179-263.
- SPINDLER, G. D.: 1948 "American Character as Revealed by the Military, **Psychitry**, 11, 275-281.
- STOUFFER, S. A., SUCHMAN, E. A., DEVINNEY, L. C., STAR, S. A., WILLIAMS, R. M. Jr.: 1949 **The American Soldier: Adjustment during Army Life**. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- STRACHAN, H.: 2000 **British Army Manpower and Society into the Twenty-First Centur**, London, Frank Cass.
- SUMNER, W. G.: 1911 **War and Other Essays**, New Haven, Yale University Press.
- SYLVEST, C.: 2005 "War, Evolution and Internationalism: The International Thought of Herbert Spencer" Paper presented at **The 46th Annual ISA Convention**, 1-5 March, Honolulu, Hawaii.
- TAYLOR, W. J., BLETZ, D. F.: 1974 "A Case for Officer Graduate Education", **JPMS**, 2, 251-267.
- TILLY, C.: 1975 **The Formation of National States in Western Europe**, Princeton, Princeton University Press.
- TILLY, C.: 1990 **Coercion, Capital and European States, AD 990-1990**, Cambridge, Mass.
- TILLY, C.: 2001 **Zor Sermaye ve Avrupa Devletlerinin Oluúumu**, Çev. Kudret Emirođu, ø stanbul, ønge Kitabevi Yayınları.

- TREMBLE, T. R. Jr., BROSVIC, G. M.: 1987 "Moskos' Institutional-Occupational Orientations: A Review of Research from 1981-1986." **Proceedings of the Third Annual Leadership Research Conference**, Vol. 2, Fort Leavenworth, KS: U.S. Army Command and General Staff College, The Center for Army Leadership, 260-272.
- TUPES, E. C., YARNOLD, J. K.: 1952 "Military Attitude as a Predictor of Air Force Success: Preliminary Studies of the Attitude Survey", **Human Resources Research Center Research Bulletin**, Texas, Lackland Air Force Base.
- TURNER, B. S.: 1999 **Classical Sociology**, London, Sage.
- TURNER, S. P., TURNER J. H.: 1990 **The Impossible Science : An Institutional Analysis of American Sociology**, Newbury Park, California, Sage.
- VAGTS, A.: 1967 **A History of Militarism: Civilian and Military**, New York, The Free Press.
- VAN DOORN, J.: 1965a "Militarische und Industrielle Organisation: Ein Soziologischer Vergleich", **Soziologie und Gesellschaft in den Niederlanden**, Ed. by., J. Matthes, Neuwied/Rhein & Berlin: Luchterhand, 276-300.
- VAN DOORN, J.: 1965b "The Officer Corps: A Fusion of Profession and Organization", **European Journal of Sociology**, 6, 262-282.
- VAN DOORN, J.: 1968 **Armed Forces and Society: Sociological Essays**, The Hague, Mouton.
- VAN DOORN, J.: 1975 "The Decline of the Mass Army in the West: General Reflections", **Armed Forces & Society**, 1/Winter, 147-157.
- VAN PIPER, P. P., UNWALLA, D. B.: 1965 "Voting Patterns Among High-Ranking Military Officers", **Political Science Quarterly**, 80, 49-61.
- VIAL, J.: 1959 "Introduction a la Sociologie Militaire", **Revue de Défense Nationale**, 15, 1225-1235.
- VIDICH, A. J., STEIN, M. R.: 1960 "The Dissolved Identity in Military Life", **Identity and Anxiety: Survival of the Person in Mass Society**, Ed. by., M. R. Stein, A. J. Vidich, D. M. White, New York, Free Press, 145-149.

- VOGT, W. R.: 1992 “Warless or Armyless Society. Dispute About the Appropriate Paradigm of Peace-(military) Sociology For the Post-Military-Era” **Armed Forces After The Cold War (SOWI forum international)**, Ed. by., J. Kuhlmann – C. Dandeker, Vol, 13, Munich.
- VOLLMER, H. **Professionalization**, Englewood Cliffs, Prentice Hall.
M., MILLS, D. L.: 1966
- VON BREDOW, W.: 2005 “Military Sociology”, **The Social Science Encyclopedia**, Ed. by., Adam Kuper - Jessica Kuper, London and New York, Routledge, 927-929.
- WALTER, D. O.: 1942 **American Government at War**, Chicago, R. D. Irwin.
- WALTER, P. Jr.: 1958 “Military Sociology”, **Contemporary Sociology**, Ed. by., Joseph. S. Roucek, New York, Philosophical Library, 665-672.
- WARNER, V. L., VAN RIPER, P., MARTIN, N. H., COLLINS, O. F.: 1963 **The American Federal Executive: A Study of the Social and Personnel Characteristic of Civilain and Military Leaders of the United States Federal Government**, New Haven & London, Yale Universty.
- WARNKE, R., MOSMANN, H.: 1971/72 **Der Offizier der Bundeswehr I-III**, Bann: Bundesministerium der Verteidigung.
- WEBER, M.: 1949 “The Meaning of ‘Ethical Neutrality’ Sociology and Economics”, **The Methodology of the Social Sciences**, Çev. Edward A. Shils - Henry A. Finch, New York, The Free Press.
- WEBER, M.: 1967 **The Religion of India: The Sociology of Hinduism and Buddhism**, Çev. Don Martindale - Hans H. Gerth, New York, Free Press.
- WEBER, M.: 1968 **The Religion of China: Confucianism and Taoism**, Çev. Hans H. Gerth, New York, Free Press.

- WEBER, M.: 1978 **Economy and Society: An Outline of Interpretive Sociology**, Ed. by., Claus Wittich - Guenther Roth, Berkeley: University of California.
- WEBER, M.: 1981 **The City**, New York, Free Press.
- WEBER, M.: 1988 **The Agrarian Sociology of Ancient Civilizations**, Çev. R. I. Frank, London, Verso.
- WEBER, M.: 2006 **Meslek Olarak Siyaset**, Çev. Afıan Timuçin - Mehmet Sert, İstanbul, Çivi Yazıları.
- WHITE, H. B.: 1946 "Military Morality", **Social Research**, 13, 410-440.
- WILENSKY, H.: 1964 "The Professionalization of Evertone", **American Journal of Sociology**, 79/May, 137-158.
- WILKINSON, T. O.: 1954 "The Pattern of Korean Urban Growth", **Rural Sociology**, 19/March, 32-38.
- WILLIAMS, M. C.: 1998 **Civil-Military Relations and Peacekeeping**, Oxford, Oxford University Press.
- WILSON, P.: 2003 "Eski Rejimde Savaular, 1648-1789", **Top, Tüfek ve Süngü: Yeniçada Savaü Sanatı 1453-1815**, Çev. Yavuz Alogan, Ed. by., Jeremy Black, İstanbul, Kitap Yayınevi, 85-93.
- WOLF, E.: 1969 **Peasant Wars of the Twentieth Century**, New York, Harper and Row.
- WONG, L., MCNALLY, J.: 1994 "Downsizing the Army: Some Policy Implications Affecting the Survivors" **Armed Forces & Society**, 20, 199-216.
- WRIGHT, Q.: 1942 **A Study of War**, Chicago, University of Chicago Press.
- ZALD, M. N., SIMON, W.: 1964 "Career Opportunities and Commitments among Officers", **The New Military: Changing Patterns of Organization**, Ed. by., M. Janowitz, Survey of U.S. Officers, 257-285.

- ZIMBARDO, P. G., LEIPPE, M. R.: 1991 **The Psychology of Attitude Change and Social Influence**, Boston, McGraw Hill.
- ZUBIN, J., GRISTLE, M.: 1937 “An Empirical Scale for Measuring Militarism-Pasifism”, **Psychological Records**, 1, 27-32.
- ZURCHER, L. A. Jr.: 1965 “The Sailor Abroad Ship: A Study of Role Behavior in a Total Institution”, **Social Forces**, 43, 389-399.
- ZURCHER, E. J.: 2003 **Devletin Silahlanması: Ortadoğ’da ve Orta Asya’da Zorunlu Askerlik (1775-1925)**, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.